קאַלסטאַרסקין פּעלץ

מאַמע און יאָרן

$100

קאָנסטאַנטין פּעדין

ששעש און יאָרן

ראָמאַן

אין צוויי טיילן

ייִדיש א. פרידקין

ערשטער טייל

APR 1985

ווילנע — 1930

פּאַרלאַג „טאָמאָר" פון יוסף קאַמערמאַכער

PRINTED IN POLAND

K. Fedin, „Sztet un Jorn".

Druk. „TOMOR" J .Kamermachera, Wilno, ul. Szopena 1. m. 30.

ביי אונז איז אלץ נעוטן פאראויס,
ביי אונז איז קיין זאך נים נעוטן פאראויס.
משארלז דיקענס

וואס שיך ווייך, האס ער נעטרונקען וואסער.
ווילסאר הוגא

דאָס קאַפּיטל וועגן דעם יאָר, וואָס האָט פּאַרענדיקט דעם ראָמאַן.

די רעדע.

— מייערע שכנים, בעסטע אַיינוואוינער, געערטע בירגער! איך האָב זיך אַרויסגערוקט פון פענסטער מיט אַ פּאַראַוים בא־שמימטער כוונה: מיר איז אומעטיק, מייערע שכנים, מיר נאָגט דער אומעט. געערטע בירגער, מיין הארץ האָט זיך אַיינגעפריקנט אין האָט זיך אַיינגעשרומפּן, אַזוי וויַ אַ ציטרין־שאַלעכץ אויף דעם שטיינברוק, וואָס איז צעגליט פון דער זון.

— געערטע תושבים! דאָס איז אמת, אַז אויפן גאַס — איז מויזגט ניין הונדערט צוויי־און־צוואַנציקסטער יאָר.

— פּאַר מיר געפינען זיך פינף־און־אַכציק פענסטער, ניט רעכענענדיק די צווויי בוידעם־פענסטער, איין קעלער־פענסטער, איין פענסטער, וואָס איז מייסטערהאַפט אויסגעמאַלט אויפן וואַנט נאָך פון אַ פּאַרמאַלהמהדיקן מאָלער, אוּן דעם פענסטער, אין וועלכן איר קענט אַלע דערקענען דעם אייבערשטן מיט פון מיין קערפּער.

— איך וואָלט אייך נעקענט דערציילן וועגן יערן איינעם פון די דאָזיקע פענסטער, נאָר איך וויים — איר וועט מיך ניט הערן. דערויבער בעט איך אייך, איר זאָלט וועגדן אייערע בליקן בלויז אויף איין פענסטער, אָט דאָרטן, אונטן, וואו עס האָט זיך אויסגעלייגט אַ געשטרייפּטע פּערענע, וואָס די באַלעבאָסטע מיט די פּיינע הענט האָט אָן רחמנות אויסגעקאַפּט אינדערפרי מיט אַ הענטל פון אַ ביקס. און נאָך אויף אַ פענסטער, אָט דאָרטן, אַ ביסל רעכטס,

פון וואנען עס שיטן זיך פון פרי ביז נאכט די קלאנגען פון א דאמרע; און אויך אויף דעם פענסטער, וואס געפינט זיך סאמע אויבן, אונטערן בוידעם, וואו דער גראמאפאן הוסט אן אויפהער ערויס ראמאנסן; און נאך אויף איינעם, דעם לעצטן, וואס נעמט זיך פונקט אנטקעגן מיר און איז אזוי פריש אנגעשפאכטלט וועט: מארגן וועט מען פארבן.

— נעערטע בירגער! א רעפובליק איז, סוף־כל־סוף, ניט קיין שלעכטע זאך. איז א רעפובליק קען מען אויסקלאפן די פענסטער און דורכלופטערן זיי אויף דער זון, און ניט מורא האבן, אז אין אונז זאל מען דערפן אויסבעטן דאס פאמיליענגעלענגער מיט איין פערצענ־איבערציר. איז א רעפובליק קען מען האבן א מוזיקאליש געהער און לערנען זיך שפילן אויף א דאמרע. ס'איז נאנץ קלאר, אז דער אופן פון רעגירן מיט דער מלוכה שפינלט זיך בשום אופן ניט אף אויף דעם מצב פון די גראמאפאן־פלאטן. און, ענדלעך, האט די רעפובליק, לפי־ערך, לייכט באנומען, אז גענפארבטע פענסטער־ראמען קענען אויסגעצייכנט ביישטיין אנטקענן וויזן און שלעכטע וועטערס.

— מייערע שכנים! צי דארף מען דען נאך רידן, אז פון די פינף־און־אכציק פענסטער פון אונזער בהונים איז בלויז מיינער ניט באפוצט מיט פעקעלעך קעז און וואורשט, מיט מעפעלעך סמענע און זויערמילך, מיט פעדלעך, מילך־קרינלעך, פומער־קרינלעך, שמארק גרינע ציבעלע און זאפטיקע, מאלינע־פארביקע רעדיסקעס? אפילו דער סאמע לעצטער בוידעם־פענסטער, וואס איז איננאנצן גרויס וויא א פענסטער־טירלע, האט ארויבערגעשטויגן מיט זיין באפוצונג מיין מיט שפינוועבס באדעקטע פוסטע פענסטער־ברעט און האט פולקום איינגעהיט די וויניק דעליקאטע שפורן פון דעם קאמער „מאטראס" פון מיין חשובער באלעבאסטע.

— איצט גייען די וויסע נעכט, און אויך אין אונזער בהונים רוט אף דער זומער, וואס האט זיך אנגעשווינט פארן טאג. פינף־און־אכציק פענסטער זיינען איננאנצן אפן. כ'האב זיך דערמיט בענוצט, פרי צו האלטן פאר אייך מיין רעדע — פאר אייך, אייגנטימער פון גראמאפאנען, און פאר אייך, שכנטע, וואס האט באוויזן

אייער פערענע, און פאר אייך, די באלעבאמים פון די פענדלער, פוטער־קרינעלער, מעפלער און רעדיסקעס — פאר די אלע, וואס האבן ארויסגעזוכט אויף דהויסן די קעפ און הערן מיין פעסטע שטימע.

— אָ, שרעקט זיך ניט; מיין רעדע וועט זיך ניט פארציען. מיר האָט זיך געוואלט פארלייגן אייך אין פראָגע, סך־הכל איינע, און איך ענדיק.

— בעסטע איינוואוינער, געשרטע בירגער! דאָס איז אמת, אז אויפן גאַס איז — דאָס איין־און־צוואַנציקסטע יאָר. דאָס איז אמת דערפאר, וויל מיר עסן סמעטענע און זוישרמילך, מיר לערנען זיך שפּילן אויף א דאָמרע און מיר לופטערן די פערענעס. דאָס איז אמת דערפאר, וואָס קענן די אויסגעשרעכנטע מלאָכות, וויי־ניק סאָציאַליסטיש זיי זאָלן ניט וויין, האָט די רעפובליק נאָרנישט. און, חשובע בירגער, דוכט זיך אייך ניט...

דאָ האָט זיך אין דעם נערויש פון דער שטימע, וואָס האָט זיך עלאַסטיש געקאָלשרט אין דעם שפּיינערנעם קעסטעלע פון די דערבייקע הויפן, ארייגגעריסן א נעשריי:

— אַנדרעי!

דער מענטש מיט דער פונאַנדערגעשפּילטער העמד אויף דער ברוסט האָט אויפגעהערט צו רייזן און האָט א קוק געטאָן אַהין, פונוואַנען דער אויסגעשריי איז געפאָלן. הערנאָך איז ער האַסטיק אָפּגעפּראָמן אויף צורק אין דער טיף פון צימער, איז ווידער צוגעלאָפן צום פענסטער, האָט זיך ארויסגעשרוקט ביז אויף דער העלפט און האָט מוט א מעמפּער שטימע געפרעגט:

— ווי איז דער נומער פון דער וואוינונג?

— מיר וועלן זיך מרעפן אויפן גאַס! — איז ארויינגעפאלן אין ברוגים.

אַנדרעי, ווי ער איז געשטאַנען — ניט קיין פאַרשפּילטער, א צעשוויבערמער — איז אזוי ארויסגעלאָפן פון צימער.

די באלעבאָסטע האָט פארמאַכט נאָך אים די טיר, האָט ארויסגעקוקט אין ברוגים און, אחומגענומען מיט איין בליק די

פּינף־און־אַכציק פּענסטער, האָט זי געזומען שעפּטשען מיט טאַנצנדיקע לייַן:

— Я тафно тумал, что он замешался *)

דער בריוו.

מיין טייערע!

אָט שרייב איך דיר וויידער און וויידער וויים איך ניט, וואָס מען דאַרף זאָגן. מער פּאַר אַלץ האָב איך מורא, דו זאָלסט ניט צעריסן דעם בריוו גלייך ווי דו ווענסט דערקענען מיין האַנטשריפט.

אָדער גיין. מער פּאַר אַלץ האָב איך מורא, אַז איך שרייב צו אַ טויטער, אַז דו ביסט — טויט. איך דריק זיך ניט אויס ווי מען דאַרף: אַז דו ביסט שוין געשטאָרבן, און איך שרייב צו דיר.

מאַרי, מיין קלייבונקע, איין זאַך איז מיר קלאָר געווארן. דו געדענקסט, פריער זיינען מיר פיל מאַכן געווען קלאָר. איצט איז מיר בלויז איין זאַך קלאָר: איך דאַרף זיך זעצן לעבן דיר און דערציילן אַלץ מיט אַ סדר. איך קען עפּעס אַלץ מיט אַ מאָלק ניט געדענקען. איין זאַך איז קלאָר, אַז אויב דו ווענסט מיך אויסהערן, ווע׳ל איך אַלץ פּאַרשטיין, און דו ווענסט מער ניט שרייען, אַזוי ווי דעמאָלט, מיט צוויי יאָר צוריק. ווי הו האָסט עס דעמאָלט געשריען, מאַרי...

עפּעס פּלאָנטער איך.

וואַרט אַ ווייַלע, כ׳וו׳ל זיך אַ ביסל דורכגיין דורכן צימער אין וו׳ל באַטראַכטן, ווי אַזוי אייַנפאַכער אויסצוחריקן דאָס סאַמע ניטיקע, מאַרי...

יאָ. מיר הוכט, אַז דו ווענסט מיך פּאַרשטיין, ווען איך וו׳ל דערציילן... אָדער גיין, נאָר ראשית אָט ווענן וואָס.

דער גאַנצער כאַאָס (אין מיין, אַז איך וואָלט געפּונען אין זיך כּוחות אַנצושרייבן ווי עס באַדאַרף צו זיין, ווען ניט דאָס), דער גאַנצער כאַאָס נעמט זיך פון דעם, וואָס איך האָב באַשלאָסן...

---

*) כ׳האָב שוין לאַנג געטראַכט, אַז ער איז אַראָפּ פון וינקע! א׳ דאָס איז שרעקלעך!

מאַרי, איך וויים ניט, וואָס איז מיט מיר! איך פאָר צו דיר. איך האָב באַשלאָסן. איך קאָן ניט מער. אַלץ אייגנס. כ'וועל פאַרשטאָפּן די אויערן און וועל אַנטלויפן. וואָלן זיי יאָמערן, זאָלן זיי שמאַרבן, זאָלן זיי! איך מוז צו דיר.

קורט — איז אַן אמתער מענטש. כ'האָב אים היינט באַגעגנט, דאָ, אין פּעטערבורג, גאָר אומגעריכטערהייט. ער נעמט זיך אונטער צו ברענגען מיך, ד. ה. העלפן מיר. ער האָט מיך דערקענט נאָכן קול, הגם דאָס איז פאָרגעקומען בייַ אויסטערלישע אומשטענדן. בכלל איז מיט מיר ניט גוט. קורט האָט תיכף געזאָגט, אז איך דאַרף בייַטן דעם קלימאַט. נאַמירלעך, האָב איך קיין איין וואָרט ניט געזאָגט וועגן דעם, אז איך וויל דיך זען. ער האָט מיט מיר מספּים געווען מפוח דעם קלימאַט. מיר קומט אויס, מאַרי, אַ ביסל קאָמיש, בעת מען רעדט וועגן קלימאַט, וועגן נערוון. הגם איך בין זייער מיד. און קורט וועט ניט מיד.

די מעשה פון דעם איז...

כ'האָב אויבערגעלייענט דעם אָנהייב. אָט איז מיין געשיכטע. כ'האָב זיך דערמאָנט, ווי איך האָב זיך ווינטערצייט אָנגעשטויסן אויף אַ הינטעלע, וואָס האָט מיט די פאָדערשטע לאַפּעם געדראָפּעט די פאַרמאַכטע מיר. דער באַלעבאָס פון דעם הינטעלע איז אפשר געשלאָפּן, און אפשר האָט ער ניט געוואָלט עפענען די טיר: ס'איז געווען אַ זאָוועכוכע. בין איך צוגעגאַנגען צום טיר און האָב דערזען אויף דעם אייגנטראָטענעם שניי רויטע שפּורן פון הינטישע לאַפּקעס. דאָס הינטל, וואָס האָט געדראָפּעט די טיר, האָט זיך צעבלומיקט די פיס.

דאָס הינטל האָט ניט געקענט פאַרשטיין, אַז ער איז אַבסאָלוט ניט נייטיק אויף דער וועלט.

איך פאַרשטיי דאָס. דאָס הייסט, וועגן זיך...

13סטער יונג, אינדערפרי.

היינט איז ביי מיר געווען קורט. מיר האָבן ענדגילטיק אָפּגערעדט. איך פאָר צו דיר, מאַרי!

נאָך זיין אַוועקגיין בין איך געוואָרן רויק. ער האָט פייַנע

הענט, פיינע אקסלען, א פיין מויל. בעת ער איז דאָ, באקומט דער צימער א זינען. תיכף איז מיר נעווארן אנגענעם און נייטיק א מיש, א בעט, פענסטער. קורט — איז א גוט ארנאניזירטער מענטש. איך האָב איבערגעלייענט, וואָס איך האָב נעכטן אננעשריבן. איך שיק דיר אָפּ: זע, וואָס פאר א מענטש איך בין הייַנט. וועגן דעם הינטל איז דאָרטן ריכטיק. נאטירלעך, בין איך שולדיק קענן דיר. אָבער אין דעם, וואָס דיר דוכט זיך נעווייס אויס, אז ס'איז זייער א שווערער פאַרברעכן קענן דיר, קענן אונז, — אין דעם בין איך גיט שולדיק.

איך דאַרף ווירקלעך איינשטעלן א נעווייסן סדר. אינעווייניק אין מיר האָט זיך אלץ צעפלאַנטערט. איך וויים אָבער ניט, וואו אויסגטלעך און וועז האָב איך זיך אומפאַרריכטלעך צעפלאַנטערט, אדער נעלייגט, אדער א טעות נעהאַט. אין די לעצטע נעשעענישן (ד. ה. ביז דאַמאַלסט, וועז דו ביסט נעקומען אהער און דערנאָך פאַרשוואונדן — דערנאָך זיינען דאָך ניט נעווען קיין שום נעשעעניש) נעפין איך ניט קיין שום צוזאַמענהאַנג. אפשר איז אזא צוזאַמענהאַנג מאקע פאַראן. די אלע יאָרן זיינען עפעס א מין קנויל. מכוח דעם הינטל.

דאָס נאַנצע לעבן האָב איך זיך נעפלייסט צו שטעלן אין א קרייז. דו פאַרשטייסט, אז אלץ אין דער וועלט זאָל זיך דרייען אַרום מיר. נאָר שטענדיק האָט עס מיר אָפּגעשוועבט, אָפּגעטראָגן אָן א וויט.

אומזיסט זיך צעבלומיקט.

כ'האָב דאָס פאַרשטאַנען אָט פון וואָס.

אָבער פריער נאָך א פאָר וועכטער. דאָ ניט לאַנג האָב איך זיך משתדל נעווען וועגן עפעס פאַפירן. מען האָט מיר נעשטעלט א פראַגע: אייער פראָפעסיע? האָב איך ניט נעקענט ענטפערן. איז מיר פלוצלינג נעקומען אויפן רעיון: צו וואָס פאר א פראָפעסיע האָב איך זיך פריער נענרייט? איך האָב זיך צעטומלט און ס'איז ארויסגעקומען נארויש.

דו פאַרשטייסט, די נאַנצע צייט האָב איך מורא צו פאַרגעסן מיין נעדאַנק, כ'האָב מורא, איך זאָל זיך ניט צעטומלען.

איך בין דורכגענאַנגען די רייען פון די האַנדלעס־געשעפטן. כ׳האָב אַריינגעקוקט אין טויערן אַזעלכע. די דיקע פעסטונגס־וועגן זיינען אַריין אין דער ערד. אויף די טירן פון די סחורה־לאַגערס — פאַרראָסטע שלעסער. און איבערן גאַנצן הויף — מיסט־גרוי, קריגעלעך, קראָפּעווע, רייפן, זשוויר. אַזוי ווי אויף אַ פוסטן פלאַץ.

אַן אומעט האָט מיך באַהערשט. קענן מיין ווילן. ס׳איז אַזוי מרויעריק און לאַנגוויליק. איך האָב געטראַכט וועגן עפעס אַן אַלט־געמיינעס סוף. די הענט זיינען בײַ מיר פאַרשמאַרט געווארן.

נאָר כ׳האָב נאָך אַלץ... מיט איין וואָרט, כ׳האָב נית אויפגעהערט צו דראַפּען...

און אָט האָט מיר סך־הכל מיט עטלעכע טעג צוריק איינער אַ גוטער־פריינד באַווויזן פון דעם הייליקן בארג, הינטער מאָסקווע, אַ נייע ראַדיאָ־סטאַנציע. דעם טורעם האָט מען אויסגעבויט בעת דער רעוואָלוציע. ער איז התחילת איינגעפאַלן.. האָט מען אים פונדאָסנייי אויפגעשטעלט. מיט שלעכטע אינסטרומענטן, מיט פאַרבישענע ליפן, מיט נאַגאַנעס אין די הענט. מען האָט אויפגעשטעלט. אירע כוואַליעס גרייכן בײַז אַמעריקע.

— דו ווייסט, — האָט מיר מיין פרייַנד געזאָגט, — מיר וועלן איצט אויסבויען אַ סטאַנציע, וואָס אירע כוואַליעס וועלן אַרומגאַרטלען די נאַנצע ערד־קויל. מאָסקווע דערלאַנגט — מאָסקווע נעמט אויף. אַרום דער נאַנצער וועלט.

דעמאָלט האָב איך נעטראַכט, אַז דאָס איז נאַריש. נאָר תיבף האָב איך אים אַריינגעקוקט אין געזיכט...

מיט איין וואָרט, כ׳האָב זיך געוואָרפן דראַפּען...

דאָס איז פרוכטלאָז, פרוכטלאָז, דער טייוול זאָל עס נעמען! גוטער ווילן, ליבע, פאַרלאַנג — דאָס אַלץ איז צו קנאַפּ. און חוץ דעם — דאַרף מען עס בכלל נית האָבן. אויף צו עסן און צו טרינקען, דאַרף מען נית — נית קיין גוטן ווילן, נית קיין ליבע. אין עצם טוען די מענטשן נית מער, ווי דאָס, וואָס זיי מוזן טאָן לויט זייער נאַטור. זיי באַמערקן נאָרנישט אונטער די פיס, זיי געפינען זיך

שטענדיק — פּאַראוים אוּן אינדערהייך. אוּן אַזוי אָננעשטרענגט, גלייך זיי וואָלטן ניט זיין קיין מענטשן, נאָר עפּעס שפּוּלקעס אַוועלכע, רומקאַרף־שפּוּלקעס. וועז מען זאָל זיי דערציילן מפּוּת די פּאַרדאָסטע שלעפער, מ׳סט־גראָז אוּן זשוויר, וועלן זיי גאָר־נישט ניט פּאַרשטיין. זיי געפינען זיך אין אַ קרייז, משמעות — אין צענטער פּוּן אַ קרייז.

מיך שפּיזט דורך דער גראַנק, אַז איך שרייב צו אַ מויטער. אויב דאָס איז אמת, וועל איך דיך מחיה־מתים זיין, כּדי דו זאָלסט פּאַרשטיין, אַז איך האָב ניט געוואָגט קיין לימן.

ס׳איז מיין שולד, וואָס איך בין ניט קיין דראַמעניער.

דו דאַרפסט מיך פּאַרשטיין, מאַרי.

אַנדרעי.

די איבערגאַנגס־פּאָרמל.

דער קאָמיטעט איז באַשטאַנען פּוּן זיבן מענטשן. אַלע האָבן שאַרף נאָכגעשפּירט דעם רעדנער, אַפילו דער סעקרעטאַר האָט זיך אַלע וויילע אָפּגעריסן פּוּן דער סטענאָגראַמע אוּן אויפגעזאַמלט אויפן שטערן אַ דרייעק פּוּן קלייניע קנייטשעלעך, גלייך ער וואָלט זיך צוגעהערט צו דעם, וואָס עס וואָלט באַדאַרפט פּאָרטמאַן ער־געץ הינטער די גרעניצן פּוּן דעם צימער. אויף דעם פּאָרויצער־שמול איז געזעסן אַ מענטש מיט אַ גלעזערנעם געזיכט, אין דיקע בריל, וואָס זייער פּאָקוס האָט זיך קיינמאָל ניט געביטן, בלי־זמן קורט האָט גערעדט.

קורט איז געשטאַנען פּונקט אַנטקעגן דעם גלעזערנעם ge־זיכט, האָט זיך אַיינגעשפּאַרט מיט די פויסטן אין טיש אוּן אַ מרייסל געטאָן אַ וויילע מיטן קאָפּ צום סוף פּוּן יעדער פּראָזע. געהערט האָט ער פּריי. גלייך ער וואָלט געלייענט פּוּן אַ בוך, אוּן זיין רעדע איז אויך געווען אַ ביכערישע. די מראָפּעלעך שוויים האָבן באַווויזט זיין אויבערשטע ליפּ.

— איך רעזומיר, — האָט ער געזאָגט.

— דער דאָזיקער מענטש האָט זיך אין דעם מאָמענט, בעת

ער האָט זיך פאַר מיר מודה געווען אין דעם פאַרבאַרעכן, געפונען אין אַ צושטאַנד פון מאָראַלישער ירידה. אויף וויפל איך האָב געקענט באַמערקן, זיינען אויך זיינע גייסטיקע פוחות געווען צעשריפט. כ׳האָב געוואוסט, אַז דאָס אַלץ איז געווען אַ רעזולטאַט פון אַ שווערער צעטריסלונג אין זיין פערזענלעכן לעבן. דערביי האָב איך זיך באַצוגן צו זיין מודה־זיין־זיך מיט גרויס פאַרזיכט. נאָר איך האָב זיך צוגעווינט צו דענקען אָביעקטיוו און צו מאָן אין הסכם מיט די אויספירן פון דעם שכל. מיין זיפרון האָט קאָנסעקווענט רעספּאָנדירט אַלע מיינע באַגעגענישן מיט דעם דאָזיקן מענטשן אין סעמידאַל, די פאַקטן פון זיין פערזענלעכן לעבן, וואָס זיינען געווען פאַרבונדן מיט דעם מאַרקגראַף, ענדלעך די אומשטענדן, ביי וועלכע דער מאַרקגראַף איז פאַרשוואונדן געוואָרן פון דעם דייטשן ראַט אין מאָסקווע. פאַקטיש איז דער גאַנג פון די געשעניש צונויפגעפאַלן ביז די לעצטע דעטאַלן מיט דעם, וואָס איך האָב געהערט פון דעם מענטשן בעת זיין לעצטן שפּאַציר. ער האָט זיך פאַר מיר מודה געווען, אַגב, אַז ער קלייבט זיך אויפצוזוכן דעם מאַרקגראַף, וויל דאָס איז דער אינציקשער מענטש, וואָס קען עפּעס וויסן וועגן זיין געלייבטער. קיין ספקות זיינען ביי מיר ניט געבליבן: צוליב פערזענלעכע סיבות האָט ער נאַראָמעווען דאָס לעבן פון אונזער שונא און האָט פאַרראָטן די זאַך, צו וועלכער מיר אַלע דינען. אַלס מענטש בין איך אים אַ שונא, אַלס פרייַנד — כ׳בין געווען זיין פרייַנד — איז ער מיר העסלעך. איך האָב אים דערהרגעט. אויפן צווייטן טאָג האָב איך זיך אינפאָרמירט וועגן דעם מאַרקגראַף. ער לעבט ווירקלעך רוִק אין זיין שלאָס לעבן בישאָפסבערג און, ווי עס פאַסט פאַר אַ שלימזלדיקן אַוואַנטוריסט, דינט ער מיט אַלע כּוחות דער היימישער קונסט און ספּעקולירט אויף די בילדער פון די דייטשע מייסטערס. קיין טעות איז דאָ ניט געווען. די פאַליציי מיינט, אַז די רציחה איז באַאַנגען געוואָרן מיט אַ קרימינעלן צוועק. איידער כ׳האָב געמאַלדן וועגן דער זאַך דעם קאָמיסעט, האָב איך ניט געפונען פאַר נייטיק אָפּצוליקענען די דאָזיקע ווערסיע. איך וואַרף זיך אונטער אונטער אייער באַשלום.

קורט האָט פּאַרענדיקט, גלייך ער וואָלט פּאַרמאַכט אַן אי־
בערגעלייענט בוך.

דאָס גלעזערנע געזיכט האָט זיך נאָך דער רייז געוועגדט צו
אַלע ביזיצער:

— ניטאָ קיין פּראָגעס?.. חבר וואַו, זייט זיך מַטריח אין
גייט אַרויס.

קורט איז אַרויסגעגאַנגען. אין דעם שכנותדיקן צימער האָט
ער מיט אַ מיכל אַפּגעווישט דאָס געזיכט, האָט פּאַרוויכערט אַ צי־
גאַר, האָט זיך באַקוועם אַרײַנגעזעצט אין פּאָטעל און האָט זיך גע־
מאַכט גרייט צו וואַרטן.

די בלויע פּאַסטן רויך האָבן זיך פּאַרפלאָכטן איינע אין די
אַנדערע און זיך געמומען ווינד אינמיטן צימער. אין זיי האָט זיך
אויפגעפּנט עמעצנס אַ מויל, אַ צונויפּגעדרייטע פּויסט האָט
זיך לאַנגזאַם מיט די פינגער אויף אונטן אומגעקערט אין זייט, צו
אים איז געווען צוגעוואַקסן אַ האַנט, וואָס איז געווען אויסגעבויגן
אין אייגנבוינג, די האַנט האָט זיך אַ צי געטאָן צו קורטן.

— נאַרישקייטן! — האָט ער אַ מורמל געטאָן און האָט
מיט כּוח אַ בלאָז געטאָן דעם רויך. די בלויע פּאַסן האָבן זיך אָנ־
געשניצלט אַזוי ווי מרייבלער אויף דעם שטראָם לופט און זיינען
פּאַרשוואונדן געוואָרן.

— חבר וואַו!

זיבן מענטשן זיינען אין דער פּריערדיקער אָרדענונג געזעסן
לעבן טיש. דער פּאָרזיצער האָט אָנגעשמעלט די בריל אויף דעם
סעקרעטאַר. ינגער האָט צונעמאַכן צום געזיכט אַ פּאַפּיר־קוואַד־
דאַט און האָט געלייענט:

„...אויסהערנדיק די מעלדונג פון חבר קורט וואַו, האָט
ער אַיינשטימיק באַשלאָסן: האַלטן די האַנדלונג פון
דעם אויבנדערמאַנטן חבר פּאַר אַ ריכטיקע, דעם ענין
גיט אַרײַנשרייבן אין פּראָטאָקאָל, די סטענאָגראַמע
פּאַרניכטן און איבערגיין צו די וויכטערדיקע ענינים".

דער סעקרעטאַר האָט אויפגעלייגט דעם פּאַפּיר אין צווייען
און האָט אים צעריסן.

דאָס ערשטע קאַפּיטל וועגן ניין הונדערט צוואַנציקסטן.

פּעטערבורג.

א מענטש באַדאַרף אָפּלעבן א גאַנץ לעבן אָן א הימל, אָן גלויבע, בריימבראוסטיקע ווינטן, אויסוואַקסן אין א געשלאָסענער וועלט פון אייזערנע זיילן, פאַרבראַנגען די קינדהייט צווישן דעם משוהון פון מרעפּ און אַספאַלט פון דעם ברוק, — כדי צו ווערן אין שמאָס דאָס, וואָס א וואַלד־מענטש ווערט אין וואַלד.

די פּוס ווייס, ווען אינמער איר איז אַן אייזערנע רעלס, ווען — צעפּוילטע שפּיקלער פון האָלצברוק און ווען — גלימשיקער אויף קלינגענדיקער צעמענט. און דער אויער דערקענט, וואוהין עס פאַלט פון דאַך דאָס רעגנוואַסער, און אויף וואָס ס'האָט זיך אָנגעשמויסן און זיך צעריסן דער פּלוצלינגדיקער אָנדראַנג פון ווינט.

דעם מענטשן, וואָס די שמאָס איז פאַר אים פונקט אַזוי ווי פאַרן וואַלד־מענטשן — דער וואַלד, דעם מענטשן איז ניט נייטיק קיין ליכט. ער גערענקט יערן ווינקל, ער ווייס יערע גאַס, און אַלע הייזער, די אַלטע און די נייע, וואָס זיינען צענומען געוואָרן אויף צו הייצן, וואָס זיינען פאַרקאַפּט, פאַרלאָזט און ניט־דערוווּסט.

דערהויפּט — ניט־דערבויט. די פאַרקאַנעם זיינען ביי אַזעלכע הייזער לאַנג פאַרשוואונדן. נאָר ערגעץ אינעווייניק אין העם פאַרגליווערטן ציגלנעם סקעלעט שמאַרצן ארויס איבערבלייבסן פון פאַליעס, ס'וואַלגערט זיך א קלאָץ, וואָס איז אויף דער העלפט

— זעצט אייך, חבר, — האָט דער פּאָרזיצער געזאָגט קורט האָט צוגערוקט א שטול. ער איז געווען רויק און אייגפּאַר, גלייך ביי אים וואָלט קיין שום ספק נישט געווען, אז ער וועט דערהערן אזא איינלאדונג.

פֿאַרשאָטן מיט זשוויר אָדער ס'שמייס נאָך דער דראָנג מיט דעם הילצערנעם צלם, וואָס איז אויף אים אָנגעשלאָגן.

וועגן די דאָזיקע פֿאַליעס, קלעצער און צלמים שאַדט ניט צו נעדענקען אין דעם דריטן יאָר פון דער נייער צייטרעכענונג.

אינם דריטן יאָר פון דער נייער צייטרעכענונג איז סוף אָק־מאָבער איבער פּעטערבורג געהאַנגען אַ פינסטערניש. פון צפון־מערב־זייט האָט אַ פייכטער קרום־אַקסלדיקער ווינט געיאָגט מיט אַ פייפּעריי די פינסטערניש.

פּעטערבורג האָט זיך געשיילט מיט אַן אייזערנער שאָלעכץ און די שאָלעכץ האָט זיך מיט אַ קלינגעריי אָנגעשלאָגן אָן די דעכער און איז מיט אַ סקריצעריי געפאַלן אויף די שטיינערנע דעקן פון די גאַסן.

אונטן איז געווען פינסטער, אַזוי ווי אין טונעלן.

די הייזער זיינען אויסגעשטאָרבן, די הייזער זיינען אַיינגע־פאַלן, קיין הייזער זיינען ניט געווען. ס'האָבן זיך איבערגעקרייצט, זיך געצויגן אין דער פינסטערניש בלינדע, פייכטע זייטן פון די טונעלן.

און איבער די פייכטע, בלינדע זייטן פון די טונעלן און אי־בער זייערע שטיינערנע דעקן האָט זיך מיט אַ קוויטש און קלאַנג גע־מאָגן די אַייזערנע שאָלעכץ. מיט קרומע אַקסלען האָט דער ווינט געריבן די שטיינערנע שטאָט, האָט אָפּגעשונדן די אָפּגעטראָגענע הויט ווי אַלטע שמאַטעס און האָט זי געשלייערט אין דער פוי־לער פינסטערניש אַריין.

די וויסע מאַלפּע־לאַפּעס פון דעם אַוטאָמאָביל האָבן גע־קלאַמערט די אָפּגעשטאָרבענע, מיט קעלט־רינענדיקע זייטן פון די טונעלן, און זיינען פאַרשוואונדן געוואָרן פונקט אַזוי האַסטיק, ווי זיי האָבן זיך באַוויזן. ס'האָט בלויז געוואַיעט דער פייף פון אַוטאָ־מאָביל, אַזוי ווי א שטאַרבנדיקער שאַקאַל.

דער מענטש, וואָס האָט זיך מיט קיין זאַך ניט אונטערשיידט פון דעם שמיין, מיט וועלכן עס זיינען געווען אויסגעלייגט די טו־נעלן, האָט אָנגעמאַפּט די ווינקלען און די אַרויסשטאַרצן, איז גע־וואָרן געיאָגט פון דעם ווינט און זיך לייכט און שנעל געגליטשט

איבער די לוושעס. אָט האָט ער זיך צונויפגענאָמען מיט דער שווער־צער וואָנט, גלייך ער וואָלט ארויסגענאָגען אין א מויער. אָט האָט ער מאַפּנדיק ארויפגעקלעטשרט אויף דעם גלימשיקן בערגעלע. ער האָט זיך אראָפּגעלאָזט אין א גרוב. ער איז דורכגעקראָכן דורך א קאָרידאָר, וואָס איז געווען שמאָל, אזוי וויי א קבר. איבער זיין קאָפּ האָט א געשפּאָלטענער מאָוול פון דעם דאַך־בלעך זיך ריטמיש געקלאַפּט אָן א שטיין.

דער מענטש האָט ארויסגענומען פון קעשענע א צייטונג, האָט מיט איר צוגעדעקט די פּלייצע אין די ברוסט, האָט אָנגע־טאָפּט אין ווינקל פון קאָרידאָר א משא, האָט זי אַרויפגעוואָרפן אויף זיך, האָט כּאָרזיכטיק אַוועקגעפּויעט צוריק.

דורך דעם קאָרידאָר, דורך דער גרוב, דורך דעם בערגל, דורך דער שוואַרצער וואָנט און דער פויל־ער פינסטערניש פון די מוגעלן, אין — ווייטער — דורך דער פויל־ער פינסטערניש, געאָנט פון דעם ווינט, גלימשנדיק זיך איבער די לוושעס.

פאַר דעם מענטשן, וואָס די שטאָט איז פאַר אים, פונקט ווי פאַר דעם וואָלד־מענטשן — דער וואָלד, נייטיקט זיך גיט אין קיין לויכט.

דער מענטש האָט געפונען דעם מויער, די טיר, די מרעפּ, נאָך א טיר. דאָרטן האָט ער אַראָפּגעוואָרפן די משא פון די פּלייצעס, האָט געקראָגן איין שלעג, א צוויטן — א פראַנצויזישן, א דריטן, זייער א לאַנגן, מיט א שארניר אינמיטן — דעם אינ־זשענער מוביקס א פּאַטענט, — און האָט נאָך דער רייַ געעפנט די שלעסער.

אין קוך האָט ער אָנגעצונדן א לעמפּעלע „עקאָנאָמיע" (א פערטל פונט נאַפּט א וואָך), האָט זיך אויסגעמאַכט. האָט אויס־געמאַסטן מיט די פינגער: די קלאָץ קען מען צעזעגן אויף פיר מייל צו אַכט וועדשקעס, יערן שמיקל צעהאַקן אויף — איינער, צוויי, דרייַ...—אַכט שיימלעך. צוויי אַכט־וועדשקעדיקע שיימלעך — איז היים וואַסער אויף קאַווע. זעכצן מאָל. דאָס איז גוט.

— דער מייוול וויים, וויפל ס'וועט נאָך דויערן די דאָזיקע אָנשויקענישן. זעכצן מאָל...

ער האָט איבערגעקערט די קלאַץ — ערשט א צעמל. אָנגע־קלעפט גלאָט מיט געלן טייג. געשריבן מיט א מינט־בלייער. דער בלייער איז צעשוואומען, איז אויפגעלאָפן געוואָרן:

„איך גרייט אויף פראנצויזיש און
דייטש אין אלע קלאסן פון דער ארבעט־
שול. פרייזן — מעסיקע.
פעטראגראדער 17, וואוינ. 3.
דאָרטן פאַרריכט מען און מען פאר־
צירעוועט אויך זאקן.
דאָרטן זיינען פאראן אויך קיניגלעך.

ער האָט געשאָקלט מיטן קאָפּ און האָט געזאָגט הויך:

— צו וואָס מען האָט דערפירט די אינמעלעגענ, א?

ער האָט אָפּגעמראָגן און אַוועקגעשטעלט די נרויסע קלאָץ אין קעמערל.

ער דאָט אויפגעעפנט דעם אלמער, וואָס איז געווען אַרויס־געמאָלן אין וואָגנ. פון דעם סלאָי סיט הירזש האָט ער אַרויסגענו־מען א שמאקעלע. פון דעם פאַפּיערנעם היפל האָט ער אַריבער־געשאָטן אין סלאָי די הירזש, האָט צוגעדעקט מיט דעם שמאָט־קעלע. אויף דעם סלאָי האָט ער אַוועקגעלייגט א שמיין, א קייל־דיקן, אַזוי וויַ א קיכעלע.

— מיזן. אויסוואורפן.

ער האָט אַיינגעהייצט דאָס אייזערנע אייוועלע, האָט אויפגע־קאָכט וואַסער, אַוועקגעשטעלט אויף א סקאָוואָראָדע בראָטן וויַיִ. מיט דעם היסן וואַסער האָט ער געוואַשן דאָס וופ־פענדל און דעם טעלער. דערנאָך האָט ער געוואַשן דעם אָפּנום מיט א ראַנאָזשקע און צעריבענע צינל. די ארבל פון העמד האָט ער פאַרקאַשערט בי־די אייגנבייגנס. דעם פרענמש האָט ער אויסגעמאָן. אז ס'האָט גע־נומען שמינקען מיט רויך, האָט ער געלאָזן דעם אָפּנום, זיך א כאַפּ געמאָן צום מעסער, אָפּגעסקראָבעט פון דער קלייַנער סקאָוואָראָ־דע די צוגעברענטע קשרנער און האָט א מאל פינף געזאָגט:

— קאָוול. אויסוואורפן.

דערנאָך האָט ער אַ קוק געטאָן אין אַלמער. אין די סלאָיעס איז געווען קאָרן, גרויפּן, גערשטענע, וויצענע און רעטשקענע, הע־רינג. אין די פּלעשלעך — קאָנאָפּלעס־אייל און מאָנאייל. אין לייוונטענעם זאַק — וואָבלע. אין די פּאַפּירענע זעקלעך — זאַלץ, לאָרבער־בלעטער, זשעלאַטין. זשעלאַטין איז געווען אַ פּונט דרייַ. ער האָט געזאָגט:

— זשעלאַטין, אַ?

ער האָט געגומען אַ ביכל — מאָפּאַסאַנס, „מאַדאַם גיוסאָנס אויסדערווייַלטער" — האָט אָפּגערוקט דאָס לעמפּעלע. ער האָט אָנגענומען דעם פרענמש, האָט אויסגעריניקט די נענל מיט אַ טאַשן־מעסערל, האָט זיך צוועקגעזעצט אין אַ בריימן פאָטעל לייענען און האָט אָנגעמאָן אויפן נאָז די פּענסנע.

ער איז געקומען צו די שורות:

— איך האָף, אַז דו האָסט נאָך ניט געפרישפּיקט?

— ניין.

— אָט אין גוט. איך זעץ זיך אַקוראַט צום טיש און איך האָב זעלטענע פאָרעלע.

ער האָט אַראָפּגעוואָרפן די פּענסנע אויפן ביכל, האָט אַרויס־געערדט:

— זשעלאַטין, צו פונט אויף אַ קופּאָן, דריי וואָכן נאָכ־אַנאַנד, אַ?

פּלוצלונג איז ער געוואָרן וואַכזאַם.

מען קלאַפּט, אָבער ניט הויך, אומזיכער. בעסער אָפּוואַרטן. ער האָט אָפּגעוואַרט. אַ שטאַרקערער קלאַפּ. ער איז אויפגעשפּרונ־גען, פּאַרמאַכט דעם אַלמער, פּאַרשפּאַרט אים, האָט אַ קוק געטאָן אויפן טיש. דאָס בריוט — אונטערן סערוועטל. דאָס שאַכטעלע מיטן סאַכאַרין — אין קעשענע.

— ווער איז דאָרטן?

— דאָ וואויינט סערגעי לוואָוויטש שמשעפּאָוו?

— ווער פרעגט?

— סמאַרצאָוו.

— וואָס פאַרלאַנגט איר ?

— סטאַרצאָוו, פון סעמידאָל, אַנדרעי סטאַרצאָוו.

— פון סעמידאָל ?

— איך האָב פאַר אייך א בריוו פון אייער זון, פון אלעקסעי סערגעיעוויטשן.

— א־א־א ! וואָס הייסט, וואָס הייסט ! באַלד.

ער האָט גענומען שמייען. א פאַרוקער פון אויבן איבערן טיר, א פאַרוקער פון אונטן, א האַקן, אינזשענער טוביקס א שלאָס, אן אינפאַכער שלאָס, א פראַנצויזישער שלאָס, א קיי־מעלע.

— איר ווייסט. איצטער קען מען זיך אויף קיינעם נים פאַרלאָזן, אפילו אויף אן אייגענעם זון — קען מען זיך אויך נים פאַרלאָזן. וואו איר גיט זיך נים א קער — גנבים, בלויז גנבים, שווינדלער, באַנדיטן. עס פרייט מיר זייער צו באַקענען זיך. יאָ. אָט ווי איר זעט, אָט אזוי לעב איך. איך וואַש טעפלעך, זעג האַלץ, קאַך אַליין, וואַש וועש אַליין, ניי, מאַך צוורעכט די לאָמפּן, פאַרריכט די שטיוול, רייניק, איך בעט אייך צו פאַרציען, די אָפּטרעטן. אָט זעט איר — מאָזאַליעם אויף די הענט — מאָזאַליעדיקע הענט. זיי שפּינקען מיט רויך — דאָס איז פון די קאַווע, מיט נאַפּט — דאָס איז פון דעם לאָמפּ, מיט ריצנאייל — דאָס איז פון די קאַטלעטן. איך בראָט קאַרטאָפל־קאָמלעטן אויף ריצנאייל. אָט ווי. ביטע, זעצט אייך. ס'איז דאָ קאַווע. כ'וועל בלויז א ביסל פאַרקערן, כ'האָב פאַרגעסן צו פאַרקערן. אויף לאַנג ? מכוח א ענין ?

סטאַרצאָוו האָט אַראָפּגענומען דעם זאַק פון פּלייצע. ער איז געשטאַנען א גרויסער, א טריב־גרויער, אין א הורכגעוויקטן סאַלדאַטן־שינעל, מיט אַרבל, וואָס האָבן פאַרבאַהאַלטן די פינגער, מיט אויסגעבויגענע פּלייצעס און א נידשריקן קראַגן.

— כ'ווייס נים, — האָט ער געזאָגט, — היינט האָב איך זיך קיין זאַך נים דערוואוסט. מאַרגן פרי וועט מען וויסן.

— א ווירקלעכער שטאַטס־ראַט ! אָט מיט די־א הענט, אַליין אַליין. פון אַכט א זייגער אינדערפרי ביז צוועלף ביינאַכט. און וואָס האָב איך דערפון ? אָט האָט מען נעכטן וויידער ארויסגענעבן

אַ האַלב פונט וואָבלע און אַ פונט זשעלאַטין. אויף וואָס דאַרף איך זשעלאַטין? ס'איז אויסגעקומען לויטן פּלאַן. גומ. און אויב לויטן פּלאַן וועלן אויסקומען וועגעטאַלע? יערן בירגער, לאָמיר זאָגן, צו צוויי וועגעטאַלעך. וואָס קאָנט איר דערצו העלפן? שטותעריי... אַ בריוו פון אַלעקסייען, זאָגט איר? נו, וואָס מאַכט עס?.. אָט איז קאַווע. קיין בהוים איז ביי מיר...

— איך האָב בריוט, — האָט סטאַרצאָוו געזאָגט, — וויים־בריוט, סעמידאָלער.

— וויפל קאָסט דאָרמן מעל?

— אָט איז דער בריוו, — האָט סטאַרצאָוו געזאָגט.

לייענעדיק, האָט סערגעי לוואָוויטש געסמאָרעט מיט דער נאָז, און די פּענסנע האָבן זיך לאַנגזאַם אָנגעבויגן מיט זייער אייבערשטן טייל צו דעם פּאָפּיר. סערגעי לוואָוויטש האָט אַלץ העכער און העכער אויפן פּאַרריסן דעם קאָפּ, און זיין געזיכט איז געוואָרן שמעלער און העזהדיקער.

— האָט חתונה געהאַט! — האָט ער אויסגעשריען און אַ זעץ געמאַן מיט די פינגער איבערן בריוו, — האָט חתונה געהאַט, פּאַר אַן אַקטיאָרין האָט ער חתונה געהאַט! איך שמעל זיך פּאָר!

ער האָט צורעכט געמאַכט די פּענסנע און האָט מיט די אויגן אויסגעזוכט די שורה, אויף וועלכער ער האָט זיך אָפּגעשטעלט. דערנאָך האָט ער דעם בריוו אַרויפגעלייגט אין בוך, האָט זיך אָנגעשפּאַרט מיט די אילנבויגנם אָן מיט און האָט דעם גאַנצן אַרויינגעקוקט אין די אויגן.

— נו, געווים. אָט ווי זיי שרייבן איצט, די קינדערלעך. פריער האָבן כוהרים אַזוי געשריבן: מיר האָבן דעם בבוד צו מעלדן, אַז אין אונזער האַנדלס־הויז איז אַרויינגעפאַלן אויף גלייכע רעכט איוואַן איוואַנוימש סידאָראָוו. מיר בעטן באַמערקן זיין אונמערשריפט. און דאָ איז דאָס אויך נימאָ: איך מעלד אַייך, אַז אַייער פּאַמילייע־נאָמען וועט מראָגן אַזאַ און אַזאַ זינגערין. אַפילו איר נאָמען איז נימאָ — דאַריאַ, מאַריאַ, אַגראַפענאַ? דער טייוול וויים זי!

— מען רופט זי קלאָוודיע... נאָכן פאָטער... פאַרגעסן, — האָט סטאַרצאָוו געזאָגט.

— און לויט דער פאַמיליע? עפעס א קולטיאַפקינא, לויט דער בצענע — ראָזדאָר־זאַפאַלסקאַיע, ענושענוי־דראַמאַטיק אויף ראָלן אָן ווערטער און באָוועגונגען... אָבער, וואָס מאַכט עס אויס? ס'איז דען ניט אַלצאיינס, פרעג איך אייך, א?

פאַרוואָס עפעס?

— דערפאַר, וואָס איצט איז אַלץ צוטיק צום מיוזיק איז מרעלבוך. אַלץ! איך מיט אייך זיינען איצט א קאַשע אין דעם בויך פון עפעס א מיוזיל. דער מאָגן־זאַפט וועט אונז באַאַרבעטן, דערנאָך וועלן מיר זיך צעקריכן איבער די קישקעס, איבער דער צוועלף־פינגערדיקער, איבער די דיקע, איבער די דינע, איבער דער גלייכער. אָפ וואָס מיר זיינען...

סערגיי לוואָוויטש האָט ארויסגענומען פון קעשענע א שאַכמעלע סאַארין, האָט אָנגענומען מיט א לעפעלע א וויסינקע מאַלעטקע, האָט זי א וואַרף געטאָן אין זיין גלאָז. א רגע איז ער געבליבן אומבאַוועגלעך. דערנאָך האָט ער דאָס שאַכמעלע דערלאַנגט סטאַרצאָוון.

— כ'דאַנק אייך, איך בין נעווייניט ניט קיין זיסע.

סערגיי לוואָוויטש האָט פעסט פאַרמאַכט דאָס שאַכמעלע און האָט זיך פלוצלונג צעפלאַנכעט אזוי ווי א קינד.

— איר זאָגט, פאַרוואָס איז אַלצאיינס? נו, וואָס פאַר א אינטערעס קען אַלעמען האָבן צו מיר? נאָר גוט, וואָס ער האָט נענעבן צו וויסן. וואָרעם ער האָט נאָר נעקענט אין איין שיינעם פרימאָרגן צושיקן פיר ראָצערס מיט א צעטלע: איך שיק אייך, מייערער מאַמעשי, אַייערע אינטקלעך, איר זאָלט אויף זיי אַכטונג געבן, איך אַליין דארף עוועקפאָרן. איר מיינט, אז בשעת ער איז געוואָרן א לופט־פליער, איז ער אַוועק אין אַן אַנדער וועג? ער איז איינמאָל נעקומען אין זאָגט — זייט נעזונט, איך פאָר אַוועק אויפן פרואָגט, מעגלעך, אַז איך וועל ברעכן דעם קאָפּ, מיר וועלן זיך מער ניט זען. ווי אזוי וועסטו ברעכן דעם קאָפּ, אַז דו ביסט א מימשמאָן פון רוסישן חיל? ער, זאָגט ער, זיי האָבן זיך נעכאַפּט,

שוין אַ האַלביאָר, ווי איך פלי אויף אַ היהראָפּלאַן, און איצט האָט מען מיך באַשטימט פאַר אַ אינסטרוקטאָר אויפן פראָנט. וואָס בלייבט דעם פאָטער צו טאָן? כ׳האָב געגעבן מיין ברכה. און ווי וועט איר איצט הייסן טאָן? בענטשן אים מיט דער קולטיאַפּקינע, ראַזדאָר־זאַפּאַלסקען! זיי וועלן זיך אַלצאיינס אויסלאַכן, אַלצ־איינס, בענטש יאָ, בענטש ניט. ראָם איז נאָך אַ גליק, גלויבט מיר אַ גליק, איך האָב נאָר אַ זון, אַ ינגערן...

סערגיי לוואָוויטש איז פלוצלונג אויפגעשטאַנען, האָט אויפ־געהויבן די האַנט און האָט ערגעץ אויסגעשריען אין אַ וינקל:

— איך זאָג זיך אָפּ! פאַר גאָט און פאַר לייטן זאָג איך זיך אָפּ! ניטאָ קיין צווייפער זון, ס׳איז געווען, נאָר ער איז געשטאָרבן, האָט זיך פאַרוואַנדלט אין שרד, אין שטויב, איז פאַרשוואונדן, גע־וואָרן, אומגעקומען, אומגעקומען...

ער האָט זיך אַ זעץ געמאַכט אין פאָטעל אַריין, האָט אַ קלאַפּ געטאָן מיט דעם קאָפּ אָן ברעג טיש, האָט זיך צעכליפּעט, האָט וויי־דער אַ קלאַפּ געטאָן מיט דעם קאָפּ און האָט זיך געמומען וואַרפן:

— אומגעקומען לייאַוואָטשקע, אומגעקומען!.. געמיינער פּאַסקודניאַק, געמיינער!.. אויף אייביק פּאַרפּאַלענער!..

סטאַרצאָוו האָט זיך אויפגעהויבן אַ ביסל, האָט אַ שאָקל גע־טאָן מיט די לייפּן, האָט זיך אַנידערגעזעצט, ווידער זיך אויפגע־הויבן. נאָר סערגיי לוואָוויטש האָט אַ טרייסל געטאָן מיטן קאָפּ און האָט פּלוצלונג אַרויסגעזאָגט רוִק:

— דער געמיינער יונג איז ניט ווערט, מען זאָל אים אַפילו דערמאָנען, ניט וואָס פּאַרגיסן איבער אים טרערן. אָט פּאַר־וואָס איך זאָג, אַז אַלץ האָט זיך איצט איבערגעדרייט מיט די פּיס אַרויף. די קינדער זיינען געוואָרן פּאַרעמער, און די פּאָטערס זיי־נען געוואָרן האַרטער. ניטאָ קיין רחמנות, ניטאָ קיין טרערן, ניטאָ קיין האַרץ, טרוקן און קאַלט, אָט ווי די דאָזיקע פּליטע. יאָ, אייך, ווי אַ זייטיקן מענטשן, זאָג איך דאָס מיט אַ רוִקער נשמה, פּונקט ווי מען שרייבט אַ ראַפּאָרט צו דער העכערער מאַכט, פּונקט ווי אַ דאָקטאָר, וואָס שניידט אָפּ אַ קראַנקע האַנט: מיין זון לעוו — איז אַ גנב! ס׳איז ניט עפּעס אַ מליצה, נאָר גאָר פּשוט — אַ גנב!

ער האָט דעם מאַטן באַגנבעט, די מומען באַגנבעט, די נאָענטע באַגנבעט. נעכטן איז מען פון קרימינאַל־פּאָליציי געקומען זוכן דעם גענועזענעם אַרעסטיקנס זון לעוו שמשעפּאָוו, וואָס איז פּאַר־מישט אין אַ גנבה. ער האָט גענגבעט אַ זיגער, דרייַ אָנצוגן, אַ שאָפּנפּעלץ, וועש, זילבערנע לעפּעלעך. כ׳האָב צוגעמאַכט דריי שלעסער צום טיר: יעדער מאָג אַ גנבה. כ׳האָב אַיינגעאָרדנט אַ לאָ־קער, ביי מיר אין אַלמער איז נעזעסן אַ געהיים־אַגענט, בעת איך בין אַוועקגענאַנגען צו דער אַרבעט. דריי טעג איז ער דאָרטן גע־זעסן. דערנאָך האָט ער צו מיר געזאָגט מיט אַ איראָניש שמייכל: חבר שמשעפּאָוו, זאָגט ער, אַנטשולדיקט מיר, נאָר דאָ איז— אַן אייגענער מענטש. דעמאָלט האָב איך לעוון געגעבן אין בפֿק און האָב אים דורכגעטריבן. איז ער אַוועק נעכטיקן צו דער מומען און האָט זי באַגנבעט. דאָס זאָג איך אַייך, אַ זייטיקן מענטשן. איך האָב גיט קיין זון לעוו. ער איז אָפּגעפּאַלן, ווי אַ קרעץ. ער איז אָפּגע־פּאַלן צוזאַמען מיט אַלע מענטשן, מענטשן זיינען — גנבים, פּאַר־רעטער, אויסוואורפן! אַלע ביז אויגעם!

הינטער דעם שוואַרצן פענסטער האָט טויב געבראַזגעט דאָס צעריסענע אייזן פון דער דאַך־רינע. דאָס דינינקע דעקעלע פון דעם אייזערנעם אייוועלע האָט מרויעריק געקלונגען ערגעץ אינטערן סופּיט — דער ווינט האָט עס דאָ צוגעצויגן, דאָ אָפּגעשטויסן. סערגעי לוואָוויטש האָט מיט אַ טיי־לעפּעלע געמישט דעם סאַכאַרין אין גלאָז.

— ווי איז דאָס, ער האָט חתונה געהאַט אויפן סאָוועטישן שמייגער?

— כ׳ווייס גיט. איך מיין, — אַז יאָ, — האָט סטאַרצאָוו געענטפערט.

— מאָ זאָל ער דעמאָלט מאַן, ווי ער פאַרשטייט.

סטאַרצאָוו האָט זיך פּינאַנדערגעלאַכט. סערגעי לוואָוויטש האָט געקוקט אויף אים מיט שארפּע אויגן, וואָס האָבן זיך צונויפ־געצויגן אין זיינען געוואָרן גלייך ערשט איצט וואָלט ער זיך דערמאָנט, אַז מען דאַרף באַקוקן דעם גאַסט.

– אַנדרעי... ווי הייסט איר נאָכן מאַמען נאָמען?

— געגאַדיעוויטש.

— איר זייט געקומען אַהער מפּוח נעשעפט, אַנדרעי נעגאַדיעוויטש?

— איך בין מאָביליזירט. איך בין געקומען אין דער הינער ארמיי.

— סערגעי לוואָוויטש איז אַריבערגעשפּרונגען מיט דעם בליק אויף דעם אַ ביסל אָפּגענעם עלמערל מיט די פּראָדוקטן.

— כ׳וואָלט אייך איינגעלאָדן אויף נעכטיקן... אָט אַלעקסעי בעט אויך אין בריוו... נאָר אין צימער איז צוויי גראָב... איך היינט אין איין קאָנורע...

— נישקשה, כ׳וועל זיך איינדעקן...

— נו, אויב איר האָט קיין מורא ניט...

סטאַרצאָוו האָט זיך אַוועקגעלייגט אויף דער לעדערנער סאָפּקע, אַזוי וויַ ער איז געווען — אַזוי וויַ ער האָט זיך געלייגט די אַלע נעכט, אין די משא־וואַגאָנעס, אויף די וואָקזאַלן, אין מאָס־קווער קאַזאַרמע — אין אַ שינעל, אין די שטיוול, מיט אַ זאַק אונ־מערן קאָפּ.

סערגעי לוואָוויטש האָט באַמערקט דעם עלמערל מיט די פּראָדוקטן, האָט אים פּאַרשלאָסן, האָט אָנגעהאַנגען אַ ניקעלן שלעסעלע, האָט גענומען אונטערן אָרעם „דעם אויסדערוויילטן פון מאַדאַם גיוסאָן", איז האַנט — דאָס לעמפּעלע „עקאָנאָמיע" און איז אַוועק איז שלאָפּצימער. דאָרטן, צוקאָפּנס, אויפן טישעלע לינט — דער זייגער, די צינד־מאַשינקע, באַפּוצט מיט פּערלמוטער, דער פּוטליאַר פּאַר די פּינסנע, „דער אויסדערוויילטער פון מאַדאַם גיוסאָן", אַ זילבערנער צינאַרנשפּיץ מיט מאָנאָגראַמען און אַ קליין שטיקעלע — כד־הכל פון איין קוואַדראַט — אַלטער, פּאַרמלחמהדיקער שאָקאָלאַד. געמאַכט פון דער קאָלדרע אַ קאָנ־ווערט און אַריינגעקליבן זיך איז אים, האָט סערגעי לוואָוויטש אַ זיפּץ געטאָן, האָט אויסגעשטרעקט די האַנט און האָט אויף אַ מינוט פּאַרמאַכט די אויגן. דערנאָך, אַ ווידערגעבּאָרענער, האָט ער לאַנג־זאַם אַריינגעלייגט אין מויל דאָס קוואַדראַטל שאָקאָלאַד. ער האָט

ווידער פאַרמאַכט די אויגן. דערנאָך האָט ער פאַרדויכערט, האָט זיך מיף פאַרצוינן, האָט זיך איבערגעקערט אויף אַ זייט און האָט געגומען פון טיש דאָס בוך.

דאָס ריממישע קלאַפן פון דעם אָפּגעריסענעם שמיקל איז הינטערן פענסטער האָט זיך דאָ קוים געהערט.

דער מראַנשיין-פּראָפעסאָר.

— הערט, הערט, מען קלאַפט!

סטאַרצאָוו האָט געפרוווט אויפהייבן די ווינט. זיי זיינען געוען שווער, ווי די דעקן פון אַ באַציקסן קופערט.

— אַנדרעי געאַדיעוויטש, מען קלאַפט!

סטאַרצאָוו האָט זיך גיט געירט פון אָרט און האָט געזאָגט:

— נו, מילא.

— איך קלער, צי ניט קיין רעוויזיע...

אין ווידער האָט סטאַרצאָוו געענטפערט מיט דעם זעלבן שמייגער:

— לאָזט אַריין, זאָל זיין...

ער האָט געהערט, ווי איבערן דיל האָבן אַיילעק געגומען אַהומשמייען די פּאַנטאָפל. ווייטער. ווייטער. האָבן זיך אָפּגעשטעלט. האָבן ווידער געגומען אַרומשמייען. נעענטער, נעענטער.

— אַנדרעי געאַדיעוויטש, איר זייט דאָך ניט אַיינגעמאָלדן!

— כ'האָב פּאַפּירן. כ'וועל דערקלערן.

איבער די וועגט האָט זיך אַ קאָלער געטאָן אַ הילביקער קרעכץ. די פּאַנטאָפל האָבן זיך געגומען אַיילן. נאָר תּיכף, גלייך זיי וואָלטן אָפּגעלאָפן אַ קלייגעם קרייז, האָבן זיי ווידער געגומען שלאָנדערן לעבן סאַמע אויער.

— און אויב אַן איבערפאַל... די איבערפאַלער... ווייסט איר...

— כ'האָב אַ מויזער, — האָט סטאַרצאָוו געזאָגט און האָט אויפגעעפנט די אויגן.

סערגעי לוואָוויטש איז געשטאַנען פאַר אים, אויף די פּקס-

לעז אהויפגעוואָרפן א פּעלץ, אין א לאַנגער נאַכט־העמד בין די קני, איז מריקאָענע אָפּגעבליאקעוועט אונטערהויזן, וואָס האָבן באַצוינגן די מאַגערע ליטקעס. אין זיין האַנט האָט געציטערט א לעמפּעלע, וואָס האָט באַגאָסן מיט ווארעמענקע ליכט־שפּריצן דאָ די נאָמבע, דאָ די נאָז, און סערגעי לוואָוויטששעס געזיכט האָט אוים־געזען דאָ פּעט, דאָ מאָדנע מאָגער.

— און א ערליבענישׂ איז פּאַראַן־? — האָט ער שטיל געפרעגט.

די וועגט האָבן הילכיקער געגומען קרעכצן. סערגעי לוואָ־ויטש האָט זיך א וואַרף געמאַן עפענען. די אומקלאָרע קלאַנגען האָבן זיך קורץ צונוייפגעפלאָכטן און האָבן געגומען רוישן איבערן די צימערן. דערנאָך האָט א חינער קול פּלוצלונג זיך געגומען קלאָגן:

— זעכצן שעה אין מעת־לעת אַרבעט איך! זעקס אויף דעם אַמט, זעקס אין דער היים, פיר שעה שטיי איך אין דער רייַ, דער־צו דעזשורן, אַרבעטס־פליכט! מיר איז צוויי־און־פופציק יאָר...

עמעצער האָט א זאָג געמאַן פונוויטן און טעמפּ, אַזוי וי מען וואַלט א האַק געמאַן מיט א האַק איבער א לייַדיק פעסל:

— פאַרהאַלט נים, בירגער!..

ביי סערגעי לוואָוויטשן האָט זיך פון אַקסל אַראָפּגעקייקלט דער פּעלץ; ער האָט זיך געפליסט אָנצוכאַפן מיט אין האַנט און האָט זיך געדרייט, פונקט וי א יונגער אומגעלומפּערטער דאָג, וואָס כאַפּט זיין עק.

אינמיטן נאַכט טרייבט מען אין אלדי העלן גראָבן מראַנ־שייען! מיט א מעסער צום האלז! וויניק, וואָס מיר רייַקן די מיסט־גריבער, זענן האָלץ, דער טיוול זאָל זיי ווישן, שמייען אין רי... פאַר וושעלאַטין גיין גראָבן ערד? אויף וואָסערע כּפּרות...

— וויפל איז אויצט דער זייגער! — האָט סטאַרצאָוו גע־פרעגט.

— דריי א זייגער. דריי א זייגער ביינאַכט. צי דען...

— וויסט איר וואָס? איך וועל גיין אָנשמאָט צייך. איך האָב זיך אויסגעשלאָפן.

סערגעי לוואָוויטש האָט צוגעטראָגן צו סטאַרצאָווס געזיכט דאָס לעמפּעלע.

— גייט, זאָגט, אַז אָנשטאָט אייך גייט אַן אַנדער מענטש, א יונגערער און...

— א שטאַרקערער, נאַטירלעך, א שטאַרקערער! ס'ארא פּלייצעס איר האָט, — האָט סערגעי לוואָוויטש אונטערגעכאַפּט.

די דאָזיקע ווערטער האָט אויסגעשאָסן גייענדיק, ווען ער האָט זיך איינגעווויקלט אין פּעלץ אין זיך געלאָזט צום טיר.

ווען ער האָט אַרויסבאַגלייט דעם גאַסט, האָט ער אים מיט ליבשאַפט און מיט דאַנקבאַרקייט אָנגעוואונטשו אויפן וועג:

— איך ווינטש אייך, איך ווינטש... קומט אַריין אינערנעכטיקן — אויב איר וועט דאָ פאַרבלייבן, אפילו וואוינען: איך בין דאָך לגמרי איינער אַליין. בין זייער גערן...

לעצטן סאָמע טיר האָט ער צוגעהאַלטן סטאַרצאָוון פאַרן אַרבל, האָט זיך אַוועקגעשטעלט אויף די שפּיץ פינגער און האָט אַרויסגעשעפּטשעט:

— קענטיק, אַז דאָרטן איז שלעכט?

— וואָ?

— דאָרטן...

— אָט דאָס וועל איך זען, — האָט אַנדרעי געענטפערט און איז אַראָפּגעלאָפן איבער די טרעפּ אין דער פינסטער.

אויפן הויף, אונטער דעם טריבן פלעק פון דעם פאַרדויכערטן לאָמטערן איז אָנגעגאַנגען דער קאָנטראָל:

— די 27סטע וואוינונג.

— דאָ! — האָט אַנדרעי אויסגעשריען.

און מעמפּ, אַזוי ווי מיט א האַק איבער א פוסטער פאַס, האָט די שטימע א זעץ געמאַן:

— זיך אָפּגעקויפט!

דערנאָך האָט א פינסטערע גלעמבע פאַרשטעלט פון אַנדרעיען דעם לאָמטערן, און די זעלביקע שטימע האָט אויסגעשריען איבער זיין קאָפּ:

— דאָקומענט!

אין א פייכטן, פארמאכטן טונעל, אין א שוואַרצן תהום פון קעלט זיינען זיי נעזונקען, אויפגעדרעגט אין א שטומען טאַבון, איבער דער שאַלעכץ פון אייזן, ערגעץ איבער די קעפ, האָבן, אזוי ווי קיטן אויף א דרעש־באַדן, געקלאַפט שנעלע מרים. די קראַנגס אויפגעהויבן, די העכט — אין די ארבל, די פלייצעס — איינגע־הויקערט, די פנימער צו דער ערד, צעפּאַנעזונקען צו די פיס, — פּאַראוים, שטענדיק פּאַראוים, נאָר פּאַראוים, אין דעם שוואַרצן תהום פון קעלט.

און פלוצלונג — אין די פלייצעס, אין די קערק, אין די העל־זער, אונטער די פיס — מיט די נעזער, מיט די בייכער, מיט די קני, איינער אין דעם אַנדערן, אַלע ביז איינעם, ביז דעם לעצטן, און פּאַראוים:

— שמיי, שמיי־יי, שמיי־יי־יי!

דער טאַבון האָט זיך צוגעפּלעטשט, זיך צונויפגעגאַסן און איז געבליבן שטיין. דערנאָך האָט ער, שטילערהייט, טאַפּנריק, זשמורענדיק מיט די אויגן, שפּאַרנדיק פּאַראוים, אין די זייטן, אויף צוריק, מיט די אייגנבייגנס, מיט די העכט, מיט די פינגער — געגנטן צעפּליסן רעכטס אין לינקס. און פּאַראוים:

— טייוו־יי־יי־וואַלים! אַגגעשפּאַרט זיך!

— וואו שפּאַרסטו זיך, נאָט זאָל גיט שפּרעכן!

— דער חבר פירט דאָך, האָב איך געמיינט, אַז ער ווייס דעם וועג...

— די הענער מיינען... אָט איך האָב א געפיל, גלייך איז וואַלט אַגגעווארן א פּאַלע.

— איר וואַלט אַליין...

— כאַ־כא!

— פון דער לינקער האַנט, בירגער, אָט אַנטקענן דער שוועי־בעלע, פונדאַנען!

— איר זייט גיט געווען אין מלחמה, און דאָך זייט איר פּאַר־וואונדעט.

מען האָט אַרומגעקרייזט, אזוי וי בלינדע, — אָבער שוין גיט אין א טאַבון, נאָר אין א מענטשלעכער טאַטע, מיט א מענטש־

לעכן געלעכטער — אָן אומגעזעענער באָק, וואָס האָט זיך פאַר־בּלאָנטערט אין דראָט. מען האָט נערוועט שוועבעלעך, מען האָט אויסגעקלאַפּט וויסינקע פונקטלעך פון די צינד־מאשינקעס.

הינטער דעם אָרט, וואו מען האָט זיך פאַרקערעוועט, איז אין דעם רוים אומגעריכטערהייט באַלויכטן געוואָרן אַ ציפער־בּלאַט דורך דער אויפגייענדיקער לבנה. געוועזן איז ער גלאַט, רייַן, דייטלעך, ארומגערינגלט מיט דער גרענעצלאָזער נאַכט־פינסטער־גיש, האָט געלויכטן אַליין, ניט ארויסגעבנדיק פון זיך קיין ליכט, אוו געוויזן דריי פערטל אויף אַכט.

פון דעם דאָזיקן ציפערבלאַט זיינען די מענטשן שוועק מונ־טער אוו האָבן אָן אויפהער געפּלאַפּלט.

— ס'טרעפן זייער אויסטערלישע אַסאָציאַציעס, — זאָט סטאַרצאָוו חערהערט ניט קיין הויך שטימעלע. ער האָט זיך צייג־נעקוקט אין דער פינסטערניש. לעבן אים האָט זיך געצייכט אַ סי־לועטל, וואָס האָט מיט זיין וואוקס דערגרייכט ביז זיין אַקסל.

— זייער אוזסטערליש. כ'האָב אַ באַקאַנטן אַנטיקוואַר. ער באַזיצט די אייגניקע קאַלעקציע מיניאַטורן פון אַכצנטן יאָרהונ־דערט אוו אַ ביבליאָטעק וועגן דער געשיכטע פון די מיניאַטורן. איצט געפינט ער זיך, נאַטירלעך, אין אַ נויט, האָט ער פאַרקויפט די מעבל, די שטוב־זאַכן, פאַרשיידענע קליניקייטן. ער איז געקו־מען צו דער לעצטער מדרגה: פון וואָס זאָל ער אָנהייבן — פון די מיניאַטורן צי פון דער ביבליאָטעק? האָט ער זיך געמאַטערט, געמאַטערט, האָט אָנגעהויבן פון דער ביבליאָטעק. אוו איר וויסט, פון דעם מאָג אָן האָט ער אַלץ פאַרגעסן, אַלץ, וואָס אין די ביכער איז געווען געשריבן, אוו בכלל די כראָנאָלאָגיע, די עפאָכעס, די סטיילן — אַלץ. ער קוקט נאָר אויף זיינע מעדאַליאָנען, אויף דעם פאַרצעלטן אוו דעם עמאַל, שמייכלט, שטראַלט, אוו שווינ־דעט. אוו וועגן וואָס ער זאָל ניט דערמאָנען — צעפּלאַנטערט ער.

— וועגן וועלכער אַסאָציאַציע רעדט איר דאָס? — האָט אַנדרעי געפרעגט.

דאָס שטילשטקע שמימעלע האָט הונדרט דער דיקער סי־סטערניש, דורך דער מענטשן־גערייד־ערי, דורך דער פייפערי פון

דער אייזערנער שאָלעכיג, גלייך עס וואָלט זיך אַנטשולדיקט, — אָפּגעלאָכט פון זיך אַליין.

— דאָס רייד איך וועגן דעם עלעקטרישן זיינער. אָט לייכט ער נאָך, און ס'איז דאכט זיך אַ זייגער, אָבער די וויזערס האָבן זיך שוין אָפּגעשטעלט, שטייען, גיבן זיך נים קיין ריר. ער לייכט, ער וועט זיך אָבער אויסלעשן, אומבאַדינגט אויסלעשן...

— שטות! — האָט זיך ביי אַנדרעיען פּלוצלונג אַרויסגעריסן, און תיכף האָט ער זיך דערמאָנט, אז דאָס דאָזיקע וואָרט — איז נים זיינס, אז גאָלאָכאָוו האָט אים שוין געזאָגט וועגן אַן אַנדער ענין.

— ער נעפינט זיך אויפן גלייכן קאַבעל, דערפאַר בדענט ער! — האָט זיך דערהערט פון הינטן.

ס'האָט זיך געדוכט, אז מען האָט זיך אָן שום סיבה אָפּגעשטעלט אַלץ אין דעם זעלבן קאַלטן תהום, ס'האָט זיך גע־דוכט — אז מען האָט זיך געקענט אָפּשטעלן אַ כך פריער, און אז מען האָט נאָך געקענט גיין. אַ רויט טרייבעלע לייכט האָט זיך פון אַ הויפן אַרוים אַרײַנגעשטויסן אין אַ בריים, געשטופּלט געזיכט, וואָס איז געווען צעפּאַסעוועט פון קנייטשן. דערנאָך האָט זיך אויף דעם אָרט פון געזיכט צערויטלט אַ פייערל פון אַ פּאַפּיראָס. צו דעם פייערל האָט זיך צוגעשאָרט אַן אַרבל, דאָס פייערל האָט זיך צעבלאָזן, האָט באַלויכטן דאָס רימענדל פון אַ זייגער.

— אָן צען מינוט — האָט די גלעמבע הויך אַרויסגעשריען.

ערגעץ האָט אַ קוואָקע געמאָן די פינסטערניש, דער וועג האָט אַ ציטער געמאָן, ביי אַ צווייג הונדערט מריט ווייט איז פון דער ערד אויסגעוואַקסן אַ וויסער גלאַקנטורעם, לעבן אים — חורבות, וואָס האָבן אויסגעזען טויט־קאַלט אין דעם פלאַמערן פון פּראָזשעקטאָר, דערנאָך איז די קוואָלעניש אַריבער אין אַ געדויש, אין אַ גוואַלד, אין אַ דונער, איז אַ טראַסקערי, און אַ וואָרף געטאָן אַ מין טומנלייעד אויף די הייזער — פון דעם קלויסטער, איבער די חורבות, פון הויז צו הויז, וואָס וויימער, אַלץ גיכער — האָט אַ גלייכער, פּלעפּנדיקער לייכט־חופאָר אַ זעץ געמאָן אין די פּנימער, און האָט פאַרבלענדט.

פון אַ רוישנדיקן, צו אַ בארג ענלעכן לאַסט־אַוטאָמאָביל האָט מען, פאַרהילכנדיק דאָס טראַסקען און דאָס מריסלען, שארף אויסגעשריען:

— ווי—יפל מע—ענטשן!

— דרייסיק.

מיט אַ קוויטש און מיט אַ קלינגעריי האָבן זיך אַ שאָט נעמאָן די לאָפּעטעס, זיינען אונטערגעשפרונגען און אויפגעהויבן זיך אַ ביסל אויף דעם ברוק

— פע־ערצן! דערלאַנג נאָ־אָך!

— ס'טקלעקן!

און ווידער האָט די ערד געטומלט גיין כאָראָקס, און ווידער האָט לער טויט־קאַלטער פּראָשעקטאָר אָנגעכאַפט די הייזער, די רויגען, די פּאַרקאַנעס, דערנאָך האָט זי זיך פלוצלונג איבערגעקערט און דער שווארצער תהום האָט פעסט אַיינגעשלאָסן די מענטשן, און אַלע זיינען בלינד געוואָרן

— צעטיילט זיך אויף צוויין!

קופקעסוויי איז מען געגאַנגען אויף די חורבות און זיך געהאַלטן פאַר די הענט. דאָרטן האָט מען אויסגעבראַכט שוועבלעך, געזוכט בעלקעס. אומבאַמערקט פונוואַנען, האָט מען פון אַלע זייטן אָנגעשלעפּט שפּענער, דינע בריקלעך, רעמען, פאַנארן, מען האָט צונעקייקלט אַ נאַסע קלאָץ.

לעבן אירע זייטן, פאַרבאַהאַלטן אין די שפּענער, האָט מען פונאַנדערגעליגט פייערן. אַ הילכיקע האַלז האָט אומגעדולדיק אַרויסגעשריען:

— נו וואָס, בירגער, אויפגעשטאַנען?!

דעמאָלט האָט עמעצנס אַ גרויסע האַנט זיך אַ צאַפּל געטאָן אין דער ציטערדיקער שיין פון די שייטערהויפנס, זיך שווער אויפגעהויבן צום שטערן, זיך אַראָפּגעלאָזן אויפן בויך, זיך צעפּאָלט פון פּלייצע צו פּלייצע און אַ רויקע שפּימע האָט אויסגערופן:

— גייט געזונטערהייט, חברים!

און דעמאָלט האָבן זיך אַ צענדליק אָדער צוויי פּלייצעס לאַנגזאַם צוגעבויגן צו דער ערד.

לעבן פּאַרקאַן, וואָס איז געווען צונויפגעקלאַפּט פון שילדן, וואוהין די פּאַרטיע איז אָפּגענאַנגען, פּונקטנדערווײַלנדיק דעם ברוק, האָט געהילכט און געשאָרכט דאָס אייזן. אַנדרעי האָט זיך פּונאַנדערגעשפּילעט, האָט מיט דער האַנט אויסגעווישט די שווייסיקע האַלז, האָט זיך צוגעזעצט אויפן אַספאַלט. די פרוי, וואָס איז געווען אַרומגעבונדן מיט א רימענדל, גיט קיין פּלינקע, א דיקע, האָט שווער געעטעמט, האָט אַראָפּגענומען מיט א שטיקל פּאַרזשאַווערט בלעך די קלעפּיקע בלאָטע פון דער דלאַניע און האָט געפּרעגט:

— גו, פּראָפעסאָר, ווי קייקלט זיך עפּעס די שטיינער?

דער מענטש, וואָס האָט דערגרייכט צו סמאַרצאָווס פּלייצע, האָט זיך אויסגעקלייכט, גלייך ער וואָלט אויפגעוואַכט פון שלאָף, און האָט זיך צעלאַכט:

— איר וויסט? — ס'איז גוט! איך קען אייך געוויס גיט איבערגעבן, וואָס איך שפּיר. מיילמאָל גייסטו איבערן גאַס, הייבסט אומגעריכטערהייט אויף דעם קאָפּ, און פּלוצלונג — הימל! ווערט עפּעס אויף דער נשמה — אזא חיות. יאָרנלאַנג זעסטו גאָרנישט, באַמערקסט גאָרנישט, גלייך ס'איז קיין זאַך נימאָ. און פּלוצלונג רירסט זיך צו, וויזט זיך אַרויס — א הימל!.. אָט וואָס דאָס הייסט...

— וויזט זיך אַרויס — מיסט.

— זייער ריכטיק — מיסט, בלאָטע. און צורירן זיך — איז א פּרייד.

— כ'וואָלט נאָך פּאַרשטאַנען, ווען ס וואָלט געווען — פּאַמאָם, — האָט זיך דערהערט אָפּגעהאַקט מיט א קורצן אָטעם.

די דיקע, אומגעשיקטע האָט זיך אָנגעכאַפּט:

— אָט דאָס איז עס! אין פּעפּרוואַר האָבן זיך די בּאַריקאַדן אַליין געבויט, און איצט — א קאַזאַרמע.

דער קורצער אָטעם האָט צוגענעבן:

— דער עיקר, וואָס פּאַרטיידיקן מיר? דאָס רעכט צו צעשמערן.

— צעשטערן — האָט זיך דערהערט פון הינטן.
— צעשטערן — האָט זיך אַ וויג געטאָן פון פֿאָרנט.
— פּאַטאָמ, — האָט געזאָגט דער פּראָפעסאָר און זיך אײַנ=
געקוקט אין אַנדרעיעוֹ, — פּאַמאָמ, דאָס איז — אַ שעה, אַ מאָג,
אַ וואָך. פּאַמאָמ — דאָס איז אַ קאַנוואולסיע. ס'איז אוממעגלעך,
אַ פּאָלק זאָל זיך צעפּלעטן אין קאַנוואולסיע נאַנצע יאָרן.
— און צו וואָס דאַרף מען, ער זאָל זיך צעפּלעטן?
— פּראָפעסאָר, ס'איז דאָך קולטור...
— קולטור, — האָט זיך דערהערט פון הינטן.
— קולטור, — האָט זיך אַ וויג געטאָן פון פֿאָרנט.
און ווידער האָט דער פּראָפעסאָר זיך אַנטשולדיקט, גלייך ער
וואָלט חוזק געמאַכט פון זיך אַליין:
— איר וויסט, אַז שטודירנדיק געשיכטע, האָב איך ניט
געקענט געפינען, אַז אַ וועלכע ס'איז אידעע זאָל פֿאַרשוואונדן ווערן
שפּורלאָז אונטער די הורבות פון דער אַקאַדעמיע, פון דער שטאָט
אַדער פון דער מלוכה. ניט געקענט. און איך בין לגמרי רויק: פֿאַר
דער ביאָלאָגיע, פֿאַר דער געשיכטע, פֿאַר דער קונסט, פֿאַר דער
פיזיק, פֿאַר דער וויסנשאַפֿט בכלל, וואָס די מענטשהייט האָט אָנ=
געזאַמלט, שטייט איצט ניט פֿאַר קיין שום ספּנה.
אידעען קען מען דענקען בלויז אין דער מענטשהייט. און
די מענטשהייט איז פֿאַרמשפּט אויף קענזיימיקער אויסראָטונג.
— אויסראָטונג, — האָט אָפּגעענטפֿערט פון הינטן.
— אויסראָטונג, — האָט זיך אַ וויג געטאָן פון פֿאָרנט.
— כ'זע דאָס ניט, — האָט דער פּראָפעסאָר דערווידערט.
— און וואָס הערט זיך, — האָט געפֿרעגט סטאַרצאָוו, —
מבוח דעם זייגער?
— וואָסער זייגער?
— דאָרטן, אויף דעם שייד=וועג. ער ברענט, ער וועט זיך
אָבער פֿאַרלעשן, אומבאַדינגט פֿאַרלעשן...
— וועגן דעם אַנטיקוואַר? דאָס איז דאָך אָבער אַ גענייל,
אַ מענטשלעך געפיל! מיינע הערן! (דער פּראָפעסאָר האָט אוים=
געשריען מיינע הערן! — נאָר ער האָט זיך געוועגדט בלויז צו

אַנדרעיען אוּן הָאָט נערעדט מיט פּריינדשאַפּטלעכן פּאַרוואורף).
וואַר=זשע וועט אָפּלייקענען, אַז אונז איז פּיינלעך צוצוזען דעם
אייגענעם מויט?

— מויט, — הָאָט דער קורצער אָטעם אונטערגעכאַפּט. דער
פּאַרקאַן פון די שילדן הָאָט געגלומען ברַאזגען און וואַיען אוּן הָאָט
פּאַרהילכט די שטילע רייהע. די שייטערהויפּנס הָאבּן זיך אויסגע=
לָאָשן, דערנאָך הָאבּן זיי אויף אַ רגע פּאַרגאָסן די מענטשן מיט
אַ רויטן פּלאַם אוּן הָאבּן גלייכמעסיק אַראָפּגעלאָזן דעם פייער ביז
דער ערד.

דער ערד=אָנשיט הָאָט זיך אויפּגעהויבּן לענג=אויס דער
גאַנצער שוצטרוב, פּוּן טראָטואַר צו טראָטואַר, אין אַ קווערער
גלייכער לִיניע. בעת די פּאַרטיע איז אַריין אין שוצגרוב, הָאבּן זיך
די לָאָפּעטעס באַוועגט פּויק, די ערד פּלעגט זיך אַראָפּקייקלען אי=
בער דעם אָנשיט צוריק אין גרוב אַריין. דערנאָך הָאבּן זיך שטייל
שטיקער מיט אַן אייליקן הָאַל געקייקלט איבער דעם קאַם פון דעם
ערד=אָנשיט צו די שייטערהויפּנס אוּן הָאבּן פּאַרשאָמן דעם צע=
שפּרייטן זשוויר. דאָס אָפּגעשייערמע אייזן פון די לָאָפּעטעס
הָאָט זיך צעקלונגען איבערן גרונט, ווי קאָסטעס איבער אַ טויקער
לָאָנקע. די מענטשן הָאבּן זיך צוהיצט אוּן הָאבּן געאַרבעט בייז.

זעקס אַ זייגער אינדערפרי איז דער מענטש, וואָס זיין שטי=
מע הָאָט געזעצט, פּונקט ווי מיט אַ האַק איבער אַ פּוסטער פּאַס,
אַרייננעשפּרונגען אין גראָבן, הָאָט מיטן אויג אָפּגעמאָסטן דעם
ערד=אָנשיט, איז זיך דורכגענאַנגען פּוּן איין עק צום צוויימן, איז
אַרויסגעקראָכן אויפּן ברוק, הָאָט אויסגעברומט:

— גוט, בירגער! אַ דאַנק!

— די רעפּובליק דאַנקט, הייסט עס? — הָאָט דער קורצער
אָטעם אַרויסגערעדט.

עמעצער הָאָט וויינענדיק אַ זיפּץ געטאָן:

— אומזיסט, נאָט!

מען הָאָט זיך אָפּגעטרייסלט, אָפּגערייניקט, אָפּגעשאָבּן,
צעמיילט די איבערגעבליבענע שפּענערלעך, פּאַרלאָשן די רויכערג=
דיקע לאָווניעס אין די בלאָטקעס, זיך אַ ביסל דורכגעלאַכט אוּן

אַרײַנגענאַנגען אין דער לעצטער שעה פון דער נאַכט־פינסטערניש מיט אַ רוישנדיקער כאָפּטע.

סטאַרצאָוו איז שוועך ווייט פּאַראויס, די שטימען הינטער אים זײַנען צעררונען געוואָרן, די שמאָטע האָט זיך מיט אַ שטרענגער שמומקייט אָפּגערופן אויף זײַנע מרים.

פּלוצלונג האָט ער דערהערט פּאַראויס פּאַר זיך אָפּגערי־סענע שטיקלעך פון אַ וואויללשרישן ניגון. ער איז געווארט, וואָכזאָם, איז אַוועק שנעלער און געטראָפן בלויז מיט די זוילן.

דאָס סילועטל, וואָס האָט אים געגרייכט ביזן פּלייצע, האָט פּאַררוקט די הענט אין די טיפע קעשענעס, האָט זיך אַיינגעדרייט איננאַנצן און אַרײַנגענאַנגען אין מאַנטל, האָט אַרײַנגעשרויפט אין די שמיינערנע פּלאָטן גיכע, קורצע טרימלעך און האָט אַנטשיידן געמורמלט:

Aux armes, citooyens!

סטאַרצאָוו האָט אונטערגעכאַפּט:

Formez vos bataillons!

דער פּראָפּעסאָר האָט זיך נעשווינדט אַ קער געטאָן אויף די כּנאַפּלעך, האָט עפּעס מעשה פּוניל אַרײַנגעשטאָכן די איינעלעך־קוילכעלעך אין סטאַרצאָוון, האָט קורץ אויסגעשריען: — אַ, דאָס זייט איר? — ער האָט אים האַסטיק אַ כאַפּ געטאָן פּאַר דער האַנט, געצופט פּאַרן ארבל צום מאָקס פון דעם לויד, גלייך ער וואָלט אים אונטערגעטריבן, ער זאָל טימזינגען, גלייך ער וואָלט זיך גע־פּלייסט פונאַנדערטרייבלען, פּונאַנדערווינגן סטאַרצאָוון, — און האָט כּמעט הויך אויפן קול אויסגעשריען:

marchons, marchons...

און האָט קלינגעוודיק, מארשיר־אַרטיק, פייערלעך אַרײַנגע־שרויפט די קורצע היכיקע טרימלעך אין די פייכטע שטיין־פלאָטן.

אַזוי זײַנען אין דער אויסגעשטאָרבענער, דורכגעפּוילטער שטאָט, וואָס האָט זיך געשיילט מיט אַן אייזערנער שאָלעכץ, אין דער לעצטער שעה פון דער נאַכט־פינסטערניש, געגאַנגען צוויי

מענטשן, האַלטנדיק זיך אונטער די הענט, מיט אַ ליד, וואָס האָט צו זיך קיין גלייכן גיט געהאַט. און בעת דאָס ליד האָט זיך געענדיקט, האָט איינער נעזאָגט:

— נאָך איינמאָל געבאָרן ווערן, נאָך איינמאָל, גאָט! איבער הונדערט יאָר אַרום: כּדי צו זען, ווי מענטשן וויינען ביים דערמאָנען זיך בלויז אַן די דאָזיקע יאָרן, כּדי צו קענען קניען ערגעץ פאַר דעם צעפּוילטע געוואָרענעם שמיקל פאָן, כּדי צו קענען איבערלייענען דעם פראָגם־באַריכט פון דעם שטאַב פון דער ארבעטער־פּויערישער רוסטער אַרמיי. אָט קוקט! קוקט! — דער ווינט וואָיעט, שוועקט אַראָפּ מיט דעם רענן די מיט מייג באַשמירטע צייטונגן, וואָס האָט זיך אָפּגעקלעפּט פון פאַרקאַן. און אין הונדערט יאָר אַרום וועט דאָך די מענטשהייט איינגייען אַ שטיקעלע, אַ טיילכעלע פון דעם דאָזיקן בלאַט־צייטונג אין דעם אַנטימינם, ווי אַ רעליקווי, ווי אַ כּאַמע הייליקע זאַך... געבאָרן ווערן אין הונדערט יאָר אַרום און פּלוצלונג זאָגן: און איך האָב געלעבט רעמאָלט, געלעבט אין יענע יאָרן! און איינמאָל, אין אַ פּייכטער, קאַלטער נאַכט, אין פּעטערבורג, אין פּעטראָגראַד, אין פּיטער, האָב איך געגראָבן שוצגריבער אָט מיט די־אַ הענט, געגאַנגען איבער אַ לידיקער גאַס, איבער דער שטאָט, וואָס האָט געגוסט און זיך געשלאָגן, זיך גע־שלאָגן און געגוסט, געגאַנגען אונטערן האַנט מיט אַ זעלנער פון דער רוסטער אַרמיי, אָט מיט דער, אָט, אָט — קוקט, אָט מיט דער האַנט געהאַלטן אָט אזוי דעם רוסאַרמייער! איר זייט דאָך — אַ רוסאַרמייער?

— איך פאָר אָפּ... דאָס הייסט... איך דאַרף היינט באַקומען אַ פּאַסטן...

— איר וועט נאָך אפשר דערלעבן... איך וועל שוין געווים־גיט דערלעבן, איך מויג גיט... דעם בויך, מאַמאָנעס, דער חיה איז איצט שווער. וועט איר וואָלט זיך געקענט פאָרשטעלן, וויי ס'איז מיילמאָל אַזוי פאַרדראָסיק, ביז טרערן פאַרדראָסיק! אפשר — איז דאָס עלטער־שוואַכקייט? יאָ, עלטער־שוואַכקייט. אָט... ער־לויבט מיט אייך...

.פּלוצלינג האָט זיך דער פּראָפעסאָר געפונען לעבן כּטאַר־

צאָוון, האָט מיט איין האַנט אָנגעכאַפּט זיין קאַרק און האָט זיך דרייַ מאָל צוגעטולעט צו זיין באַק מיט ציטעריקע לייפּן.

— איך דאַרף לינקס. האָט קיין פּאַריבל נים. א גוטן תמיד!

און איז פּאַרשוואונדן געוואָרן היגטערן ראָג.

אַנדרעי האָט זיך אָפּגעשטעלט.

א הייסער זיפּץ האָט א ברען געמאַן זיין געזיכט — אַזוי קלאָר, דייטלעך, שפּירעוודיק א ברען געמאַן, אַז ער האָט זיך געגעבן א צאַפּל. די ערינערונג איז געקומען אומגעריכט און האָט אים צעטומלט. פון אלץ, וואָס איז געשען אויפן וואָקזאל אין סמידאָל, פון אלץ, וואָס האָט זיך געטראָפן אין יענעם לעצטן טאָג פון אָפּשייד, האָט זיך בלויז אין שטריך, אין קורץ אומבאַגרייפלעך אָפּגעזעצט אין זיכרון. דאָס איבעריקע האָט זיך צונויפגעוויקלט אין א געדיכטן קנויל:

בין־השמשות, דיסהארמאָנישע שטימען, פּלאַקאַטן און פּאַנען פּאַרוויקלטע—צולויפ באַקוועמלעכקייט וועגן— א געדראַנג אויף דער שמאָלער פּלאַטפאָרם פון וואָקזאל. אונטער די פּים א סקריפּענדיק קעסטל, וואָס קויקלט זיך פון אויסגעשרייען, דערנאָך געשעפטלעכע, אַייליקע קושן מיט חברים, זייערע פּנימער זיינען עפּעס אַזוי ווי שעמעודיק, פּאַרשוילדיקט — דערנאָך א לויפענדיש איבער די שוואַרצע, פּאַרפּאַנטערטע ליניעס, און דער וועג אין שטאָט — איז אַן איינזאַמער און א לאַנגזאַמער. דאָס אלץ — וויקלט זיך אויף אין א געדיכטן קנויל, וואָס איז פּאַרשמעלט פון דעם קלאָרן, אומבייגזאַמען ווילן, — יאָ, פון דעם ווילן, פון דעם פּאַרלאַנג, פון דעם באַגעה איבערצולעבן נאָך א מאָל דאָס געפּיל פון אַבסאָלוטער פּריוהייט, אָט יענץ געפּיל, וואָס איז געקומען אין דר פּעלדער אונטער סאַנשין, דאָס געפּיל פון קערפּערלאָזיקייט.

נאָר אָט וואָס עס האָט צעריסן די באַשטענדיקייט פון דעם ווילן, אָט וואָס עס האָט אַזוי ווי מיט א מעטאַלענער פּילקע אָפּ־

געשלייערט אָן אַ וויט דעם דאָזיקן גאַנצן טאָג, דעם לעצטן טאָג אין סעמידאָל, און אָט וואָס עס האָט געמאַכט דעם דאָזיקן טאָג פאַר אַן אָפשיידם־טאָג:

די נאַכט איז געווען אַ קאַלטע. דער הימל איז גאַנץ שטאַנען אומגעוויינלעך הויך, און די שטערן זיינען אויך אים געווען טויט. דער פּלאַץ לעבן וואָקזאל איז ניט געלעגן, אַזוי ווי שטענדיק — אומבאַבויט, נאָר האָט זיך אויסגעשפרייט — ווי אַ מדבר. דאָס פערד האָט געפיטן די פּיס, דאָס דראָשקערישע צוויי־רעדערדיקע וועגעלע האָט זיך געבויגן רעכטס און לינקס, נאָר קיין שפּירונג פון פּאַרן, פון באַוועגונג איז ניט געווען. פּלוצלונג האָט אַ פּיגמי, וואָס מען האָט ניט באַמערקט אין דער נאַכט, אַ שפּרונג געמאַן אויף דעם מרעפּל פון דער דראָשקע. דאָס פערד איז געבליבן שטיין.

— ריטא! — האָט אַנדרעי אויסגעשריען.

— כ'האָב געוואָלט, אַז קיינער זאָל ניט זען. — האָט זי געזאָגט און זיך פאַרכליניעט. דערנאָך איז זי אַרויפגעפאַלן צו אים אויף די אַקסלען, האָט מיט די אייז־קאַלטע ליפּן פאַרשטאָפּט אים דאָס מויל, מיט די קאַלטע, צעשאָטענע האָר זיך צוגעריבט צו דעם געזיכט, צו דער האַלז, צו די הענט און האָט אומגעריכט היים, אין דער דאָזיקער האַרבסטיקער נאַכט־קעלט, אַ ברען געמאַן:

— אַדיע!

ער האָט געמוזט עפּעס אויסשרייען, מחמת דער געשריי האָט זיך צוגעקייקלט צום האַלז, מחמת ריטא האָט זיך אַ רים געמאַן פון חראָשקע און איז אַנטלאָפן געוואָרן אין דער נאַכט אַריין, מחמת פּלוצלונג איז עפּעס געוואָרן אַזוי, גלייך ער וואָלט אַוועק פון דער מאַמען, אַוועק אויף אייביק, — ער האָט געמוזט, געמוזט אַ געשריי מאַן, נאָר אָנשטאָט דעם געשריי האָט ער אַ שטויס געמאַן דעם פורמאַן אין רוקן און האָט איבערגעוואָלד אַרויסגעקוועטשט פון האַלז:

— יאָג שנעלער!

און ווידער איז אלץ פאַרשטאלט געוואָרן פון דעם קלאָרן ווילן נאָך צו מאָל אויסצופרוון, וואָם גיכער נאָך צו מאָל איבערצו־לעבן, צו שפּירן דאָם, וואָם ס׳איז געקומען אין די פעלדער הינטער סאַנשין.

— יאָג, יאָג, יאָג!

און אויך איצט, אין דער נאַכט־קעלט, האָט פון דער קאַלטער באַרירונג פון פרעמדע ליפן צו הייסער זיפן, דייטלעך, שפּירעוודיק אָפּגעבּרענט דאָם געזיכט, און די ערינערונג פון דעם לעצטן מאָל, וואָם איז געוואָרן צו טאָג פון אָפּשייד, איז געוואָרן פול מיט ביטער־ניש. נאָר פונקט אזוי איז די ביטערניש אָפּגעוואַשן געוואָרן דורך דעם אייגנפעסטן ווילן — אויסצופרוון! און אַנדערע האָט זיך צו לאָז געמאַן אין דער פינסטערניש און האָט געשריען צו זיך אלייו:

— יאָג!

צו, וועו ער וואָלט איצט געוועו אויף דעם אָרט פון דעם שאָ־פער, וואָם האָט אַרויסגעיאָגט פון הינטערן אָפּן דו הוישנדיקע מאשינ, האָט זי צו לאָז געמאַן אויף צוויי פינגער וויט פון דעם משוהונעגעם סלופ, האָט זי אָפּגעטונקט אין דער לוזשע, צו וואָרף געמאַן אין דער לופטן, אויסגעלייכט, אויסגערעגלירט, אַרויינגע־קלאַפּט אין דער אומענדלעכער גלייכקייט פון פּראַסקעריי, אין טומל, אין דונער! ׳עדע כעקונדע — איז טויט, אין יעדער גראַבן — ליגט דער טויט, אין יעדער גרוב—ליגט דער טויט, לעבּען יעדער זייל־־ טויט, אויף דעם אָרט, וואו מען פאַרקערעוועט זיך — טויט, אויפ־גלייכן וועג — טויט! און ס׳איז זייער וואויל, זייער וואויל, מחמת ס׳איז קיין זאַך ניטאָ, חוץ—אזוי דאַרף זיין, קיין זאַך ניטאָ, חוץ— אזוי איז נייטיק! ס׳איז זייער גוט, לייכט, אומענדלעך לייכט; אָ, וועו מען וואָלט תיפף געקומען אויספרוווו, איבערלעבּן, שפּירן, דאָם וואָם ס׳איז געקומען אין די פעלדער הינטער סאַנשין!

— יאָג, יאָג, יאָג!

קאָנראַד שטיין.

אין דעם דאָזיקן טאָג איז מאָסקווע, צו דעם הויז, וואו ס'האָט זיך געפונען דער דייטשער סאָלדאַטן־רצח, צוגעגאַנגען א מענטש אין א האָריק האָנהויט, אין א צעריסענעם בלאָטיקן דייטשן שינעל און בלויע עסטרייכישע וויקל־שנורן אויף די פיס. ער האָט זיך געטוישט אין קאָרידאָר, האָט איבערגעלייענט די מעלדונגען און די צעטעלעך, וואָס זיינען געווען אָנגעשטאָכן אויף די וועגן, און איז אַרויף אויפן צווייטן גאָרן.

אין דעם צימער, וואו עס האָבן זיך געקליבן א סך אָפּגערי־סענע מענטשן, האָט ער זיך אַוועקגעשטעלט אין דער ריי. אין משך פון א האַלבער שעה האָט ער זיך דורכגערוקט פאָראויס, מיט א מינע פון א מידן און גלייכגילטיקן מענטשן, וואָס איז געווינט צו וואַרטן. צוגעגאַנגען צום טיש, האָט ער אַראָפּגענומען דאָס היטל. זיינע האָר זיינען געווען זייער קורץ אָפּגעשאָרן, און איבערן קאָפּ האָט זיך פון דעם רעכטן אויער ביז צום קאָרק געצויגן א ברייטער שראָם, וואָס איז געווען אָנגעזעצט מיט צונויפגעקנייטשטע ראָזע קאָרבן. ער האָט זיך געהאַלטן גלייך, ווי א גומער סאָלדאַט, און וען דער מענטש, וואָס איז געזעסן לעבן טיש, האָט אויף אים אויפגעהויבן די אויגן, האָט ער הילכיק א זעץ געטאָן מיט די קנאַפּל.

— איך בין אָפּגעשמאַנען פון דעם עשעלאָן, וואָס קערט זיך אום צהיים. אָט זיינען מיינע דאָקומענטן. איך בעט מיך אַרייננעמען אין דעם נאָענטסטן מראָנספּאָרט. כ'האָב באַאַרפט.

— פונוואַנען איז געגאַנגען דער עשעלאָן?

— פון סעמידאָל.

— ווי אַזוי־זשע זייט איר אָפּגעשמאַנען?

— כ'האָב געקויפט פאַר די חברים קאַרטאָפל. דער שעף פון עשעלאָן האָט געזאָגט, אז מיר וועלן שטיין א שעה אַכט. בין איך אַוועק אין א דערפל א צוויי־דריי קילאָמעטער ווייט. אין דער זעל־בער צייט האָט מען אָפּגעפירט דעם צוג אויף עפעס א זיימיקער ליניע. אַלץ איבער דער דאָזיקער רוסישער בהלה, בין איך האָב זיך דערוואוסט...

— וואו איז דאָס געווען?

— אין ריאזאן. איך בין אָפּגענאַנגען א גוטן האַלבן וועג צו־פוס בין מאָסקווע.

— אַייער נאָמען ?

— קאָנראַד שמיין.

א פיר געמאָן מיטן פינגער איבער די רשימות, האָט דער מענטש, וואָס איז געזעסן לעבן טיש, פאַרוויכערט א פאַפּיראָס און האָט געזאָגט :

— יאָ, פאַראן. ס'איז געווען סוף אָקטאָבער?

— דעם עשעלאָן האָט מען אָנגעלאָדן אין סעמיראָל דעם פיר־און־צוואַנציקסטן אָקטאָבער אין אַוועקגענאַנגען איז ער דעם פינף־און־צוואַנציקסטן.

— איין רגעלע, — האָט געזאָגט דער מענטש, וואָס האָט קאָנ־טראָלירט די רשימות, האָט זיך אויפגעהויבן אין איז אַרויסגעגאַנגען אין דעם שכנותדיקן צימער.

א באַ'אַרמער, באַבערדיקטער סאָלדאַט אין א רוסישן באַשלי־אַרום האַלז האָט זיך ליבלעך אַיינגעקוקט אין קאָנראַד שטיינען, האָט א שאָקל געמאָן מיט די ברעמען אויף זיין שראַם און האָט געזאָגט:

— גוט אָפּגעאַרבעט. א שפּלימער ?

— פראַנצויזישע אַרבעט, — האָט זיך שמיין אָפּגערופן, — אין שאַמפּאַן, אין פּופּצנטן יאָר.

— גוט אָפּגעאַרבעט,—האָט דער סאָלדאַט איבערגעחזרט.— איר זייט פון זאַקסן ?

— יאָ.

די מיר פון דעם דערביזיקן צימער האָט זיך אויפגעפּנט, און דער מענטש, מיט די רשימות אין די הענט, האָט אויסגעשריען:

— קאָנראַד שטיין, קומט אַריין אַהער.

אַז שמיין האָט זיך אויסגעגלייבט מיט אים, האָט ער צוגעגעבן:

— גיט איבער דעם סעקרעטאַר, וואָס איר האָט מיר געזאָגט. און האָט זיך אַוועקגעשטעלט אין מיר.

דער סעקרעטאַר האָט פאַרבייגייענדיק א קוק געטאָן אויף אים און געזאָגט :

— איר קענט גיין, חבר.

דערנאָך האָט ער זיך מרוקן געווענדט צו שטיינען:

— אין וואָס פאַר אַ לאַנער האָט איר זיך אויפגעהאַלטן?

— אין מאָסקער.

— ביז וואָסער צייט?

— אָט זיינען מיינע דאָקומענטן, אין זיי געפינען זיך אַלע אינצלהייטן. זייט זיך מסריח...

— איך בעט אַייך ענטפערן אויף די פראַגן. מיר זיינען אין אַ פרעמד לאַנד, וואָס האָט זיך נאָך גאָר ניט לאַנג געפונען אין אַ מלחמה מיט אונז, און אונזער חוב איז צו העלפן אייגער דעם צוויטן. יעדערער רייסט זיך אַהיים, ניט אַלע אָבער האָבן די זעלבע רעכט אויף דער ערשטער רייַ.

— אָבער איך בין דאָך שוין געווען אַרויסגערעכנט אין עשע־לאָן!..

— איך וויס. וועז האָט מען אַייך געזומען אין געפאַנגענ־שאַפט?

— איך בין שוועך קראַנק, איר זעט, — שטיין האָט באַוויזן אויף זיין שראַם.

— וועז האָט מען אַייך געזומען אין געפאַנגענשאַפט?

— אין פעברואַר זיבעצנטן יאָר.

— וואו?

— הינטער ריגע.

— ביז וואָסער צייט האָט איר זיך אויפגעהאַלטן אין מאָסקס?

— געזוי געדענק איך ניט. אין פרילינג פון דעם יאָר. איר זעט בייַ מיר? — שטיין האָט ווידער באַוויזן אויפן קאָפּ.

— דאָך האָט איר געזוי געזאָגט, וועז איר זייט אַוועקגעפאָרן קיין סעמידאָל.

— דאָס איז פאַרשריבן אין די דאָקומענטן.

— ווי אַזוי קומט איר אין סעמידאָל?

— זעקס מענטשן זיינען געלאָפן פון מאָסקס, אוז איך צווישן זיי.

— ווי אַזוי זייט איר דורכגענאַנגען דורכן פראָנט?

— די רויטע האָבן אונז גוט אויפגענומען און האָבן אונז גע־
האָלפן צו דערשלאָגן זיך ביז סעמידאָל.
— און די ווייסע ?
— די ווייסע האָבן מיר אויסגעמיטן.
— אינם בירגערקריג האָט איר קיין אָנמייל ניט געזומען.
— ניין.
— איר זייט א פּראָסטער סאָלדאָט ?
— איך בין — א יעפרעיטאָר.
דער סעקרעטאָר איז אויפגעשטאַנען און האָט זיך גענאָזט צו
דער וויטער מיר, צוקומענדיק צו איר, האָט ער זיך אומגעקערט
האַסטיק און גענפרעגט :
— און איר האָט ניט געקענט איינעם צור מילען שענאָן ?
דער יעפרעיטאָר האָט פּאַרקנייטשט די ברעמען, אויפגעהויבן
די אויגן צום סופיט און האָט א ברום געמאָן:
— ניין, איך דערמאָן מיך ניט, — האָט ער הוּנק געענטפערט.
— ווי הייסט איר ?
— קאָנראַד שטיין. — האָט דער יעפרעיטאָר געזאָגט.
דער סעקרעטאָר איז אַרויסגענאַנגען.
דעמאָלט האָט זיך קאָנראַד שטיין א וואַרף געמאָן צום טיר,
דורך וועלכער ער איז פריער אַריינגענאַנגען, האָט זיך אָפּגעשטעלט
אויף איין רגע, האָט פּאַרהאַלטן דעם אָטעם, זיך צוגעהערט, דערנאָך
האָט ער פּאַמעלעך א דריק געמאָן דאָס הענטל פון טיר.
אינם צימער, וואו עס האָבן זיך געשטויסן אָפּגעריסענע
מענטשן, איז לעבן טיש קיינער ניט געווען. פון דעם מעלעפאָן־בויד
האָט זיך דערהערט עמעצנס אַן אויפגערעגטע דינע שטימע.
קאָנראַד שטיין האָט אויפן דעק פון היטל אַוועקגעלייגט זיינע
דאָקומענטן, אַרויפגעהוקט דאָס האָנהיטל אויף די אויגן און האָט
זיך געזומען דורכשלאָגן צום טיר. דעם באַבערדיקטן סאָלדאָט מיט
דעם באַשליק אַרום האַלז, וואָס האָט אויף אים ליבלעך געקוקט,
האָט ער מרויעריק געזאָגט :
— ביז זיי וועלן זיך דאָרטן עסקן מיט די פּאַפּירן, וועל איך
דערווייַל ניין כאַפּן א רויכער.

און האָט זיך שכיל אַראָפּגעלאָזן פּון די טרעפּ. האָט ער אַוועקגעשלייכט הינטערן ראָג, איז צוגעלאָפּן צו דעם אָרט. וואו דער טראַמוואי שפּעלט זיך אָפּ, און האָט זיך פּאַראָרן אין דעם גרויען מיזערן המון.

און ביינאַכט איז צו דעם פּראַכט־צוג, וואָס האָט זיך געשלעפּט פּון מאָסקווע קיין קלין, צוגעלאָפּן פּון דער פּינסטערניש אַרויס א האַסטיקע פּיגור מיט א גרויסן קאָפּ, האָט דורכגעלאָזן פּאַרביי זיך דעם סקריפּענדיקן קאָמפּלעט וואַגאָנעס, וואָס האָט געקלונגען מיט די קיימן, האָט זיך צוגעקלעפּט צו דער זייט פּון דעם לעצטן וואַגאָן, לעבן די בופערס, אונטער דעם בלינדן אויג פּון דעם הויטן לאַמפּערן.

דער שונא איז ביי די טויערן.

דער שטאַב איז געווען באַלויכטן, און איבער די פּאַרשמוצטע און אָפּגעריבענע מרעפּ האָבן אַרומנעוואַנדערט מענטשן, זיינען געלאָפּן, זיך געוואָרפן. דורך דער אויפּגעפּראַלטער מיר האָבן זיך גערישן די מעלעפּאָן־גלעקלעך און זיינען הייזעריק געוואָרן, א פּאַרמאָרטע שמיטע האָט אַלע רגע זיך געבעסט:

— כ'הער... פּאַר שליחותן...

— מען זאָגט דאָך פּאַר שליחותן... ביים מעלעפּאָן פּאַר שלי־חו־תן...

אין א קיילעכדיקן הויכן צימער איז אין מאַבאַק־רויך אין אין ימען פּאַפּיר געשוואומען א שלעפּעריקער מענטש, וואָס איז צעפּלאַסן געוואָרן אויפן ט ש אין א שיטערן טויג. ער האָט אָנגעשפּייט אויף די פּינגער אין האָט איבערגעקליבן און איבערגעלייגט קאָמאַנע קאָרמלעך, פּאַפּירלעך, פּאַפּירן, האָט צוגעטראָגן צו די אַראָפּגעהאַנגענע ליפּן דעם עמאַלירטן משאַיניק, האָט געזויגן דעם צעקלאַפּטן נעזל, דערנאָך האָט ער לאַנג געגלאָצט מיט די אויגן — מיט די שמאַרק דיק געוואָרענע וויעם און אָפּגעבליאַקעוועטע שוואַרצאָפּלען — דערנאָך איז ער צעפּלאַסן געוואָרן אויפן טיש און האָט וויידער איבערגעלייגט די פּאַפּירלעך.

— וועז האָט מען זיך אייך נעהייסן מעלדן? — האָט ער גע־פרעגט ביי סטאַרצאָווז און זיך ניט אָפּגעריסן פון די פּאַפּירלעך.

— ניין אַ זייגער.

— אָן ווײַס איז איצט?

ער איז אינגאַנצן געבליבן העגגען — די וואָנצעס זיינען אַוועק־געקראָכן אין מויל אַריין, די באַקן האָבן אַראָפּגעפּוזעט אויף דעם אונטערשטער קין, די לאַנגע האָר האָבן פּאַרשטעלט דעם שטערן, די אויגן, די אויערן — נאָר די הענט, וואָס האָבן איבערגעבליבן די קאַרטלעך, די פּאַפּירלעך, די פּאַפּירן, זיינען געווען אומדערמידלעך אין געגנוי. אַזוי וויי הייבערס פון אַ גוט אויסגעשמירטער מאַשין.

— וואַרט, — האָט ער אויסגעשריען צום אַוועקגייענדיקן סטאַרצאָווֹן, — ס'איז פּאַרהאַן! ס'איז אויף דער פּראַנצויזישער ברעג־גאַס.

די הענט האָבן אָפּגעווארפן די האָר פון געזיכט, האָבן זיך אַ כאַפּ געטאָן פּאַרן טשאַיניק, דערנאָך זיך געגומען באַוועגן, אַזוי וויי מאַשין־הייבערס. די אָפּגעבליאַקעוועטע שוואַרצאַפּלעס, וואָס האָבן זיך צוגויפּגעגאָסן מיט די וויסלעס, האָבן זיך קיין איין מאָל ניט אָפּגעשטעלט אויף סטאַרצאָוֹן.

ער האָט געגומען אַ פּאַפּיר, האָט עס אַריינגערוקט אין אַרבל־קעשענע און — פּאַרביי די אַרומוואַנדערנדיקע, שמייענדיקע, זיך שלייערנדיקע מענטשן, דורך דער פּילטאָניקער קלינגערייַ פון די גלעקלעך און דעם בעסריקן כריפּען: — פּאַר שלי־חו־תן! — איז ער אַרויסגעגאַנגען אויפן פּלאַץ.

איבערן פּאַלאַץ האָט געשטראָמט אַן אומגלייבע וויסקייט פון דעם באַגינען, נאָר ער אַליין, דער אַלעקסאַנדער־גאָרטן, די אויסגע־צוינענע פּאַדקעווע פון שמאַב, זיינען נאָך אַלץ געשטאַנען ווי אַ גע־דיכטע גרויע וואַנט און האָבן אָפּגעהאַקט די געקרייצטע לאַפּעס פון די אַוומאַפּיל־פּראָזשעקטאָרן.

אַנדרעי האָט זיך אָפּגעטוקט אין נעפּל. ער האָט געשפּרייזט פּרייט און זיכער, און איז געוואָרן אַ בים אויפגעמונטערט פון דעם קאַלטן ווינט, וואָס איז פּאַרקראָכן אונטערן קאַלנער און אין די אַרבל.

ער האָט זיך געאַייַלט צו דעם ענין און האָט געגלויבט, אַז אַלץ אויף דער וועלט וועט ווערן פּשוט און לקאָר, ווען ער וועט זיך נאָר צו דעם צורירן. אים האָט זיך געדוכט, אַז דאָס געפּיל, וואָס האָט

אים אויפגעהויבן איבער דער ערד, ווי אַ ווינט הייבט אויף אַ שטיקל פּאַפּיר, — אַז דאָס געפילן ליגט באַהאַלטן ערגעץ נאָר נאָענט און ער וועט זיך אָט־אָט אין אים אַרײַנרײַסן, כּדי ווידער זיך צו נעמען דרײַען אין זײַן געווירבל. פּונוואַנען האָט ער געקענט ווּיסן, אַז דער גינסטיקער ווינט בלאָזט פון דעם־אָ ברעג, צו וועלכן ער האָט זיך געפלייסט צוצושווימען? פּונוואַנען האָט ער געקענט ווּיסן, אַז פון יענער צייט אָן, ווען ער וועט אַריבערטרעטן דעם שוועל פון דעם הויז, וואָס איז בלינד געוואָרן פון די רעגנס, וועט יעדער מאָג זיינער זיך לייגן ווי אַ באַרג צווישן אים און זײַן פּשוטן ממשותדיקן ציל?

ער האָט אויפגעפּנט די פּייכט־געוואָרענע טיר און האָט זיך אויפגעהויבן איבער די טרעפּ מיט דעם אויסגעשפּרייטן מעפּער, וואָס איז געווען דורכגעזאָפּט מיט בלאָטע.

אין דעם גרויסן זאָל האָט געבּרענט אַ שוואַך עלעקטריש לעמפּל זיין געלע שיין איז געפאַלן אויף דער לאַנגער רייע פון די לאָמבּער־טישלעך, וואָס האָבן זיך אויסגעשטעלט לעבן פענסטער.

— סאַ—לאַ—וואַ! — האָט זיך דערטראָגן צו אַנדרעזן אַ האַרט האַלזיק וואָרט.

ער האָט זיך אומגעקערט. אין ווינקל, אויפן דעקל פון דעם קאָנצערט־קלאַוויר, איז געלעגן אַ מענטש מיטן פּנים ארויף, מיט דעם מעלעפאָן־טרייבל לעבן מויל.

— סאַלאַוואַט! סאַלאַוואַט! — האָט ער געשריען אַזוי, אַז ביי אים האָט געגומען ציטערן דער בויך און די פּים האָבן זיך ביי אים געוואָרפן.

אַנדרעי האָט אַ קוק געמאַן אין דעם ווייטן ווינקל פון זאָל. אים האָט זיך אויסגעדוכט, אַז דאָרטן איז קיינער נישט. נאָר אין דעם בלאָסן ליכט, וואָס האָט זיך דורכגעשלאָגן דורכן פענסטער, האָט ער באַלד באַמערקט אַ סילועט פון אַ סאַלדאַט. דער שפּיז האָט אַרויסגעשטאַרצט איבער זיין קאָפּ, ווי אַ גליבּיג דייטלעכע ווירע. דער סאַלדאַט איז געשטאַנען לעבן דער פּאַרמלאָזער שוואַרצער קופּע, וואָס איז אַרויסגעוואַקסן פון דיל. אַנדרעי אי צוגעגאַנגען נעענטער. אויף אַ הויכן קאַטאַפאַלק, פון וועלכן עס האָבן זיך אַראָפּגעכוואַליעט פּאַלבּן פון שטאָף אין וועלכער אי געווען אַרומגעלייגט מיט קרענץ,

איז געלעגן אַ מרונע. דער סאָלדאַט, וואָס האָט נעהאַלטן וואַך, האָט שמאַרק געשלאָפן.

— דער ארויסלאָזער פון סאַלאָוואָט ? — האָט אויסגעשריען דער מענטש אויפן קלאָווויר און האָט דאָ מאַכע געטומען שמאַרק רוישן אין מרייבל מיט הארטע, אומפאַרשטענדלעכע ווערטער. דער= נאָך איז ער אַראָפגעשפרונגען פון קלאָווויר, האָט זיך געוועגדט צו אַנדרעיען און האָט אַ זאָג געמאָן :

— אָט זיינען עס פּאַסקודניאַקעס ! ביז איצט האָבן זיי נאָך נים אַראָפגעלאָזן אין דער מאַשין !

— וואָס ?

— נו „סאַלאָוואָט", די צייטונג, טייוואָלים ! און וואָס דאַרפט איר ?

— כ'וויים ניט, צי כ'האָב געטראָפן. איך דאַרף האָבן דעם שעף...

— דעם שעף ? אָט דאָרטן איז ער

און אַ קורצער פינגער האָט אַנגעוויזן אַנדרעיען אין דעם ווייטן ווינקל, אויף דער מרונע.

— ער איז געשמאָרבן ? — האָט אַנדרעי געפרעגט.

— אַך ניין, דאָס איז — גאָר אַן אַנדערער ! אָט דאָרטן=אָ איז אַ מיר.

דאָס רויטע ליכט, וואָס איז אַרומגעלאָפן איבער די וועגט, איז אַרויפגעשפרונגען צו אַנדרעיען אויף דער ברוסט, האָט זיך אַ וויג געמאָן אויפן געזיכט אין האָט זיך אַראָפגעגליטשט אויפן דיל לעבן קאַמין. אויף דעם גערוימען טעפּער זיינען געזעסן, די פּים אונטער זיך, דרייַ מענטשן. דער מענטש מיט די שאַרפע בּאַקנבייגער, מיט דל בּיימלדיקע, גלייכע, גלאַט פּאַרקעמטע האָר, האָט זיך האַסטיק אַ צי געמאָן מיטן קאָפּ צו אַנדרעיען און האָט געפרעגט מיט אַ וואַקלענ= דיקן מזרחדיקן אַקצענט :

— וואָס דאַרף, חבר?

אַנדרע׳ איז צוגעגאַנגען נעענטער און האָט דערלאַנגט זיינע פּאַפּירן.

— גוט, מיר אַרבעטער אַזא דאַרפן, — האָט געזאָגט דער שוואַרצער און האָט א שטאַך געטאָן אַנדרעיען מיט די שוואַרצע אויגן.

צוויי אַנדערע מענטשן האָבן פון דער זייט געקוקט מיט אַ קרוין מען בליק אויף אַנדרעיען, האָבן אונטערגעמורמלט אַ מאָנאָסטאָן לי־דעלע און האָבן הויך א זיפּץ געטאָן.

— ווי ווארמן, קען ווארטן צווייטן צימער.

— איר וועט מיך באַשטימען אין מיין פּאָלק? — האָט אַנדרעי געפרעגט.

— צו וואָס פּאָלק, אויף וואָס פּאָלק, אז איך זאָג, מיר אַזא אַרבעטער דאַרפן.

— אָבער איך דריק אויס דעם פּאַרלאַנג צו גיין אויפן פראָנט, און גיט בליבן דאָ.

— חבר טייערער, איך דריק פּאַרלאַנג, האָ בליבן. דאָ אויך פראָנט. גיט עפּעס אַנדער זאָר.

— איך ווי אין די פּאָדערשטע טייל, חבר. מיך האָט מען צוליב דעם מאַקע געשיקט.

— ס׳אַרא בעל־דבֿרן, ס׳אַרא בעל־דבֿרן, טייערער! — האָט דער שוואַרצער אויסגעשריען און האָט באַוויזן אַנדרעיען די ענוג בלאַנקנדיקע ציינער. — איז אָט איך זאָג, אז דאָ אויך פּאָדערשטער טייל, רעכטן פּעטראַגראָר.

— אַ מויזער.

— גיי רייניק דיין מויזער.

— ער איז אויסגעשמירט, נימאָ אָם וואָם צו רייניקן.

— ס׳ארא בעל־דברן!

דער שוואַרצער איז אויפגעשפרונגען, האָט זיך אַ זעץ געמאַן איבער די לענדר און איז צונעמענגען צו אַנדרעיען, ער איז געווען שלאַנק, בייגעוודיק און שמאַלבריסטיק, און אין דיי רייד, וואָס ער האָט געזאָגט, האָט געקלונגען אַן ערנסטקייט, אַ פּאַרטיפּעט, וואָס האָט זיך דורך דעם אַקצענט נוט געקלעפּט מיט די ווערטער. ער האָט געזאָגט:

— יונגער חבר, רעוואָלוציע וויים וואָס דאַרף מאַן מיט מיר, מיט דיר, אָט יענעם, אַנדערן. איך אויך נוט ווייל זיצן דעם צימער; דאָ קאַלט, הויך, פון דיל ביזן באַלקן פינף וויאַרסט! רעוואָלוציע וויים, איך, אַ שעף, דאַרף דאָ, לעבן פּאַסקודנעם קאַמין. וואַרט צוויי־טן צימער, דו העלפן באַגראָבן דערהרגעטן קאַמאַנדיר.

— ער האָט אַ קלאַפּ געמאַן אַנדרעיען איבערן פּלייצע, און האָט אויסשטשמירענדיק די ציינער צונעגעבן.

— שיין לוויה — שיינער רויסאַרמיישער נייסט.

ס׳איז אַרייגעקומען דער אָרדינאַנס און האָט זיך אָפּגעשטעלט אין מיר. דער שעף איז אים געגאַנגען אַנטקעגן, און פּלוצלינג האָט זיך אַ פּאַנטאַן פון האַלזיקע געשרייען נוט אַיינצוהאַלטן אַ שאָט געמאַן אויף דעם אָרדינאַנס און, ס׳האָט זיך געדוכט, אַז ער האָט אים אומגעוואָרפן: ער האָט זיך געלאָזט אויף צוריק און זיך אַוועקגעזעצט אין אַ פּאַמעלע. דעמאָלט האָט זיך דער שוואַרצער אַ וואָרף געמאַן אויף אים, האָט אים געגומען מריסלען פּאַר די אַקסלען, האָט אים אַ קלאַפּ געמאַן איבער דער פּרוסט, האָט געגומען רייסן דעם גאַרטל. דער אָרדינאַנס האָט אויסגעשמרעקט דעם שעף אַ קירצפּינגערדיקע האַנט, מיט דער דלאַניע אַרויף, דער שעף האָט אַ פּאַמש געמאַן איבער איר און האָט זיך געלאָזן ניין צום קאַמין. דאָרטן האָבן זיינע צוויי חברים זיך נאָך אַלץ געשאָקלט און געבראָמט אַ ליד. ער האָט זיי עפּעס אַ מורמל געמאַן, זיי האָבן זיך אומגעקערט צום אָרדינאַנס און האָבן צו אים אויסגעשריען אַ קורץ וואָרט. דער אָרדינאַנס האָט זיך אויפגעהויבן, האָט אַרויסגערעדט דאָס זעלביקע וואָרט

און איז ארויסגעגאנגען. דעמאלט איז דער שפּיץ צוגעגאנגען צו אנ=
דרעיען.

— איך מענה, צו וואם דו שוועקלייגסט אויף מיין שקאפע
וויסן קאברית? איך גיב קיין וויס=גוואַרדייער, נאר א רויס=אר=
מייער, גיב רויטן קאברית, רויטן צוים, רויטן זאמט, צו וואם וויסט?
ער האט זיך פרייליך צעלאכט און האט אויסגעשפּרעקט אנ=
דרעיען די האנט.

אנדרעי האט געכאפּט די דאזיקע האנט — א קלאמערנדיקע,
א מרוקענע און א פעסטע, — האט זי א דריק געטאן און האט זיך
אומגעקערט צו דער טיר. אז ער האט אפּגייענדיק עטלעכע טריט,
אפּגעשטעלט זיך אינמיטן ציימער, האט זיך דער געשפּענסטיקער
פרייד־עודיקער און וויליגער שמייכל פון דעם שוואַרצן, קנאַכנדיקן
מענטשן אפּגעשפּיגלט אויף זיין געזיכט אזוי וויי א שאמן.

ער האט געמומען אדבעמן.

טעלעפאנען, פאקטמן, פאפירן, טעלעגראפישע פראנט=בא=
ריכטן, עפעס ביכער אזעלכע און רשימות, עפעס אקטיאַרן אזעלכע
און קאפּטענארמוסן, עפעס קאלמס, אזוי וויי פעטשע, וואם קריכט
איבערן פּאַרקעט, אדער שמוצט זיך לייכט, וויי א זיידענער קאפּטור
אויף א לאמפּ, עמעצנס קומער, עמעצנס גליק, שטאל=דינער, א לעק=
מאר איבער געשיכטע פון דער פּארהיסטארישער קולטור און די=
וויזיע=דאקטוירים, פרייליגס אין האנזפומערלעך, און קינסטלער אין
וואליקעס, עפעס אומעדלעכס און פלוצלונג מיזערס — דאם אלץ
האט אים פאַרדרייט און פאַרווינט, וי א בארקאם, און ער איז גע=
שוואומען, זיך געפרונקען און זיך וי עס איז אהיימגעראטעוועט,
בדי ווידער צו שווימען און ווידער זיך צו טרינקען

אין דער דעמערונג, צוויטש דעם עולם מיט די אויסגעשטאַרצ=
טע באקנביינער, וואם האט ארומגערינגלט די רויטע מרונע, לעבן
דער סאמע מרונע, לעבן דעם, אזוי וי מרויער, שוואַרצן שעף, האט
ער זיך באזונט. דער זאל, באלויכטן מיט קוול=לעמפּלעך—אין פּאנא,
מיט גאבעלעגען און שווערע בילדער — האט נערוויזש מיט דער
געווינלעכער מעלאדיע. נאר דאם ליד האט זיך געזונגען אויף א

קורצקלינגענדיקער, ווי אַ וואַלדשנעפּ כאָרכלענדקיער שפּראָך, און די מעלאָדיע איז אַרויסגעקומען אומעטיק, אַזוי ווי דער סטעפּ. אַנדערעזון האָט זיך געדרוכט, אַז אויף די שאַרף־בייגערדיקע, אומבאַוועלעכע, פון אייזן געשמידטע געזיכטער האָבן זיך צו אָפּט פּאַרמאַכט און גענפינטלט די שמאַרק קרומע מרוקעגע אויגן.

ער איז אַרויסגעגאַנגען אוף דער ברעג־גאַס, בעת די קלעפּעדיקע פּינסטערניש איז צוגעשטאַנען צו די פּינסטערע בלינדע הייזער, ער איז אומאַנטשלאָסן געשטאַנען אַ בישל אויפן וועג, האָט געקערט דעם קאָפּ אויף אַלע זייטן, דערנאָך האָט ער אָנגערופט דאָס הימל און האָט גענומען שפּריינען צו לימעניי מאָסט.

* * *

בייאַכט האָט דער נייער געשטאַב איבערגענומען די קאָמאַנדע איבער דער ארמיי.

אויף די וועגן, אויף די פּאַרקאַנעס און אויף די סלופּעס האָבן זיך געבאָמבלט מעלעפּאָן־דראָטן, וואָס זיינען געווען אויפגעהאַנגען אויף מאַשטעלער און שפּאַנאַט. אויף זיי האָבן אונטערגעקלונגען די הילצערנע ברעטלער פון דעם וויינטער־פּאַלאַץ, פון סאָלנער אינסטיטוט, פון די דיוויזיע־שטאַבן, פון דער פּעטער־פּאַוול־פעסטונג.

די שוואַרצשילפּ פונם ראַפּארט איז אָנגעשריבן געוואָרן ריין, מיט בלייפּעדער־טינט, אויף צוויי בייגעלעך פּאַפּיר. אַז דאָס בייגעלע האָט זיך באַדעקט מיט אַ קרומער שורה אותיות, האָט אין טיר אַ זעץ געטאָן אַ שטימע, וואָס איז תיכף אויפגעכאַפּט און פּארהילכט געוואָרן פון דעם טעלעפּאָן־גלעקל:

— איבערשרייבן!

דאָס צווייטע בייגעלע האָט זיך געענדיקט מיט דעם אָפּזאַץ:

בייַ דעם איצטיקן מצב, וועו די מילימעטער־מיילן פון דער צווייטער און זעקסטער דיוויזיע שטעלן כמעט קיין שום וויידערשטאַנד נים דעם שונא און פּארלאָזן די פּאָזיציעס, וואָס עס ווירקט דעמאָראַליזירנדיק אויף דעם חיל, וועלכן

מען האָט אַרויסגעשיקט, כדי אונטערצושטיצן זיי, — ביי דעם איצטיקן מצב קען מען זיך ריכטן אין דער סאַמע נאָענטסטער צייט, אז דער שונא וועט דורכרייסן די ניקאָלאַיער אייזנבאַנליניע. די מיטלען, וואָס דער פּעטראָגראָדער באַפּעסטיקטער רעיאָן באַווצט, זיינען וויניק קאַמספּעזיק און זיין פּאַרטיידיקונג איז ניט געפּראַכט געוואָרן צו דער נעהעריקער הויך. צוליב דער זייער שוואַרקער סכנה, וואָס איז אַנטשטאַנען פּאַר פּעטראָגראַד, בעט איך שיקן אין מאָבוער רעיאָן קאַמספּעזיקע אונטערשטיצונגען, גיט וויגיקער פון צווויי בריגאַדעס, כדי צו פּאַראַליזירן די מעגלעכקייט פון דעם שונא דורכצוהאַלטן זיך פון גאַנשטינער זייט אויף מאָסנע און שטערן זיינע פלענער אַיינצונעמען פּעטראָגראַד. דער שטאַב פון דער אַרמיי גייט אַריבער פון היינטיקער דאַטע קיין פּעטראָגראַד".

— איבערשרייבן!

דאָס איז געווען דער ערשטער ראַפּאָרט פון דעם נייעם נענשטאַב פון דער אַרמיי צו דעם שטאַב פון דעם צפון-מערידיקן פראָנט.

דער אָפּעראַטיווער פּחאָנט-באַריכט האָט זיך אין דעם מאָג געלייענט, — פּאַר דעם לעצטן אָפּזאַץ:

„אין יאַמבורגער ריכטונג האָט אונזער חיל נאָך האַרטנעקיקע שלאַכטן פּאַרלאָזן גאַנשטינע".

דער לעצטער אָפּזאַץ:

„אין לוגער רעיאָן טרעט אָפּ אונזער מילימער אונטערן דרוק פונם שונא אויף דער ווינדאַווער אייזנבאַנליניע"

אויף דער וועלט איז פּאַראַן א פּאַרבּרעך, וואָס ווערט ניט באַשטראָפט דורך קיין שום געזעץ, און פּאַראַן א פּרייהייט, וואָס ווערט ניט קרעמפירט דורך קיין שום מיראַני.

וער קען פּאַרשטיין די וועלטער, וואָס האָבן אויף א רגע אויסגעקרימט דעם פעסט פּאַרמאַכטן מויל? וער קען דערציילן וועגן

דער געפאַר, וואָס לינט באַהאַלטן אין בוזעם? וואָסער גוטער אוץ וואָסער שלעכטער וועג זיינען באַשטימט פאַר דער פאַנטאַזיע?

אין די הייזער געפינען זיך מרעפ, וואָס זיינען צעפלאַנטערט אוז וויסט; פאַראַן שפּיזאַרניעס, וואו אויסער די קעכינס, קומען אַהין אַריין נאָר די מייז; פאַראַן שפּייכלערס, קאַרעטנשטאַלן אוז בייד׳מער, מיט מירן, וואָס זיינען פאַרמאַכט אפּילו פאַר די הינט; פאַראַן שלימנס, כעמערלעך, מעמפע ווינקלען פון קאַריאַרן.

אָט אי׳בער די דאָזיקע מרעפ, אין די דאָזיקע שטאַלן, אויף די דאָזיקע בייד׳מער — שעפּטשען די ליפּן דייטלעכער, און די פויסטן ווערן קוים־קוים באַוויזן פון די בוזימער. די פאַרלאָזנקייט פון דעם שפּייכלער, די שטומקייט פון דעם קאַרעטנשטאַל, די פוסטקייט פון דעם קאַריאַר, וואו דער סאַמע געפערלעכער עדות — די שפּין, איז אַרומגערינגלט מיט שטויביקע פוסטבייכיקע מויטע פלינן — פילט אָן מיט דרייסטקייט די־יעניקע נשמות, וואָס זייער גורל — איז פחד.

די ליפּן האָבן געשעפּטשעט דייטלעך:

— פון יערן פענסמער — פאָנעם! נאַציאָנאַלע פאָנעם

— פון יערן בוידעם — פייערוועלק! הערלעכע, פאַמפּעזע פייערוועלק!

— פון יערן קעלער נעשרייען פון באַפרייטע! פרויידיקע מטורפדיקע נעשרייען!

— פון הינטער יערן ראָג — בלומען! — שמעקעדיקע, הערלעכע בלומען!

פון אומעטום! פון אומעטום!

צי איז עס ניט קיין ענטפער אויפן באַפעל? צי איז עס ניט לוויט די וועלטער פון באַפעל, וואָס האָט אויפגעהויבן אויף די פאַדערשטע פּים די פאַרשטיינערטע רעזידענץ?

„אַרייניסנדיק זיך אין דער דאָזיקער ניגנאַנט־שער שטאָט, וועלן די וויסנוואַרדייער „אַריינפאַלן אין א שטיינערנעם לאַבירינט, וואו יעדעס הויז וועט פאַר זיי זיין אַדער

א רעטעניש, אדער א דראונג, אדער א מוס־געפאר. פון וואסער זייט דארפן זיי זיך ריכטן אויף דעם קלאפ? פון פענסטער? פון בוידעם? פון קעלער? פון הינטערן ראג? פון אומעמום. אין אונזער רשות געפינען זיך האלמאטן, ביקסן, נאגאנעס, האנט־גראנאטן... אייניקע גאסן קענען מיר אראמפלעכטן מיט שטעכיקן דראט, אייניקע קענען מיר איבערלאזן אפענע און פארוואנדלען זיי אין נעצן. צו־ליב דעם אלעם דארף מען בלויז, אז עטלעכע טויזנט מענטשן זאלן פעסט באשלאסן גיט אפגעבן פעטראגראד". עטלעכע טויזנט מענטשן האבן באשלאסן.
נאר וועגן דעם האבן געוואוסט בלויז זיי.

ליפעניי, ווי אנדערע האט אים געטראפן, האט פון דעם גיט געוואוסט.

אין דער קלעפיקער פינסטערניש פון פראסספעקט האבן זיך גע־טראגן די צעשמייעטע שיינעלן. די פון נעפל צוגעפלעמשטע מענטשן האבן געשלעפט נאך זיך זעק, פעקלעך, קערב, איבער די פלאי־שפייטע און גלימשיקע טראטוארן.

זיי האבן זיך געוואלרפן אין די זייטן, צוגעקלעפט געוואלרן צו די צעקנייטשטע, דורכגעלעכערטע טראמווייען, וואס האבן מיט זייערע בופערס אויסגעריסן די קלעצלעך און די שפיינער פון ברוק.

מיט אומזיניקע אויגן האבן זיי פון די אפגעריסענע שטיק־לשך פון דעם גייעם באפעל אויף די וועגט געבאפט די טויט־דהאע־ו ישע וועלטער:

„פאר דער זאך!
אלע אין די רייען!
שלאגט אלארם, דער שונא איז ביי די טויערן!"

האבן זיי פלינקער אריבערגעוואלרפן די זעק, האבן באלקא־שערט די פאלעס, וואס האבן געריסנעט אין בלאטע, האבן זיך גע־קליבן מחנות־וויז, האבן זיך צעשאטן ווי א קייט לענג־אויס דער טראמווא־ליניע—האבן געשלאגן אלארם מיט א צעפליקטן געשריי

מיט אַ דערשלאָגענער שטימע, מיט דעם נאַנצן אויסזען פון זייערע פאַריאָגטע, מיט אַלטקייט צוגעדעקטע עלנדע קערפערס.

זיי האָבן זיך געראַטעוועט.

און פּלוצלונג, אין דער פאַרצווייפלונג פון דעם פּראָסטעקט, וואָס האָט גערעדט פון היץ וועגן אומקום, אין דער גרויער קעסלגרוב פון די פאַרשלומפערטע שינעלן, האָט אַנדערע דערזען אַ פרוי, וואָס איז אַריבערגאַנגען דעם וועג מיט דער פּינקטלעבער אויסגערעכנטקייט פון אַן אָנגעדרייטער לייאַלקע. די פרוי איז געגאַנגען אונטער אַ שירעם. אויפן קאָפּ האָט זי געטראָגן אַ טיכל, און איר קלייד איז געווען רויז. צונויפלייגנדיק פּאַמעלעך דעם שירעם, האָט זי אָנגעבויגן דעם קאָפּ און איז אַריין אין אַ פּראָגט־טיר. אַנדערע אין וועק נאָך איר.

איבערן טיר האָט ער אויסגעטראָגן לעמפּעלע איבערגעלייענט:

„גיי אַריין און הער
אַ עוואַנגעליש וואָרט,
מיר רופן דיך. דער אַריינגאַנג
איז פּאַר אַלעמען פרי".

הינטער די בענק, וואָס זיינען געווען צעשטעלט, אַזוי וי אין אַ טעאַטער, האָבן זיך אין דער קלעפּיקער פינסטערניש, געשטויסן תּרומע וויבער. פון דער שול־קאַטעדער האָט גערעדט אַ בריים־ברום־מיקער מענטש. זיינע ווערטער זיינען געווען דייטלעך, נאָר האָבן זיך מיט קיין זאַך נית געבונדן, אויסער מיט דער שטימע — וואָס איז געווען צוגעגלעט און האָט זיך געגנבעט, ווי די קוים באַמערקבאַרע שמיילע באַוועגונגען פון אַ פריידיקער.

„...די אַקטיוקייט פון דעם געווינסן איז פאַר אונז נייטיק, ווי דער מענטש זאָל זיך נית באַרוקן אויף די פאַלשע פערענעם פון אונזער לעבן. און איך וויים, מיין דערלייזער לעבט, וויי עס שטייט געשריבן ביי דעם נביא אויב. ברידער און שוועסטער, די אייביקייט איז אונז פאַרזיכערט. לאָמיר גיין נאָך קריסטוסן. ווייל אין דעם בריוו צו די קאָרינטער שטייט געשריבן: ס'איז אונזער פּסח — קריסטוס האָט

מען געבראַכט פאַר אַ קרבן פאַר אונז. מאַ לאָמיר=זשע, ברי• דער און שוועסטער, צוזאַמען תפילה מאַן אויף אונזערע מרויערן און אויף די לויפיקע נייטן..."

דער רעדנער האָט איבערקרייצט די הענט אויף דער קאַטע־ער און האָט אויף זיי אַרויפגעלייגט דעם קאָפּ. עמעצנס אַ פאַרשמיקטע שטימע האָט אַ מורמל געמאַן עפעס אומפאַרשטענדלעכס. דערנאָך האָבן זיך פון דעם מורמלען ארויסגעדראַפעט און זיך געגומען פּלעסקען איבערן צימער אָפּגעריסענע ווערטער.

— מייערער האַר=גאָט, איך בין — אַן אָרעמע פרוי...

— גאָט, אַ מאַכטער איז ביי מיר אַ שוואַכע...

און פּלוצלונג, האָט אַנדרע', אין דעם פּלעסקען פון אויסגע• שרייען און כליפּענישן, דערהערט אַן אויסטערלישׂ=באַקאַנטע שטי• מע. ער האָט זיך צוגעהערט צו איר, האָט געמאַכט אַ טראַט פאַר= אויס און געזוכט מיט די אויגן דעם רעדנער. לעבן דער סאַמע קאַ= טעדער האָט ער באַמערקט אַ הויך פּאַרוואָרפענעם קאָפּ. די פּענסנע אויפן נאָז האָבן געצימערט, זיינען אַראָפּגעקראָכן אונטן און האָבן זיך אָנגעצונדן מיט רעגנבויגנפּאַרביקע פונקטן, און דער קאָפּ האָט זיך אויפגעהויבן מיט ישׂרן ווואָרט אַלץ העכער און העכער:

— גאָט! פאַרגיב מיין זון לעוו און פיר אים אַרויף אויפן אמתן וועג... דעם זון לעוו... מיין זון לעוו, ווואָס האָט באַגנבעט דעם פאָטער און די קרובים, גאָט... און מיין צווייטן זון, אַלעקסעי־ן.. גאָט...

גמעצער איז זיך פאַרגאַנגען איז אַ כפּאַזמאַטישן יאָמער. איז תיכף האָבן זיך די קוויטשענדיקע געווינען געגומען דרייען איבער די געבויגענע קעפּ, ווואָס האָבן זיך געפּריסלט אין די שוואַרצע טיכלעך.

און בלויז איין קאָפּ איז געווען אומבאַוועגלעך, ווי אַ שטיין: דער קאָפּ פון דעם פּריידיקער, ווואָס איז געלעגן הויך אויף דער קא= טעדער, מיט דעם בריימען קאַרק צו די ברידער און שוועסטער.

— ווי קומט אַהער אַנדרעי! ווואָס האָט אים געשטויסן נאָכ= צוגיין נאָך דער דאָזיקער פרוי, ווואָס איז געווען ענלעך צו אַן אָנגע= דרייטער לייַלקע? ווואו איז זי איצט? ניט שוין=זשע איז זי — אַ

פֿנימלאָזע, א שמיילע — געקומען, כּדי אַראָפּצושלאָגן אַנדערעיען פון וועג, איבער וועלכן ס'איז אַזוי גרינג און מונטער צו גיין?

ער האָט זיך א וואָרף געמאַן צום אַרויסגאַנג. די עקשנותדיקע בוכשטאַבן זיינען אים געקראָכן אין די אינן:

„גיי און זינדיק ניט וויטער".

אַרויס פון דאָנען, אַרויס! אויפן פּראָספּעקט! אויפן פּראָספּעקט! אין דעם וויהואָר פון די נרויע שינעלן, אין דעם מלחמה=מאַרש, אין דעם אייביקן מלחמה=מאַרש, — זאָל דער דאָזיקער מלחמה=מאַרש זיין אַן אייביקער. עמעמען קען מען בלויז אין א המון פון צעטומלטע מענטשן, אין אַן אוראַגאַן פון זעק, ביקסן, קעסטלעד, אין א מבול פון פּאַרפלוכטע, פּאַרשפּייטע שמוב=חפּצים, וואָס זיינען אָפּגעריסן געוואָרן פון זייערע ערטער.

עפּעס א נעזיכט מיט דין אויסגעצויגענע ליפּן, אַזוי וויי א מע=סער, האָט א שניט געטאָן אַנדערעיען מיט אַן אָנגעשאַרפּטן בליק און האָט זיך אומגעקערט צום רויטאַרמייער, וואָס איז געלאָפּן גלייך נאָך אים.

— מירן נאָך זען! — האָט אַנדערע דערהערט.

— מירן נאָך זען — האָט דער רויטאַרמייער אויסגעשריען, האָט זיך צעלאַכט פון פרייד און האָט מיט א שנעלן לויף דעריאָגט זיין חבר.

— מיר'ן נאָך זען, — האָט אַנדערע עמעצן געדראָט, קוקנדיק אויפן רויטאַרמייער, און פּלוצלונג האָט אויף אים א הויך געטאָן א זויערלעכער ריח פון פּרוים. דעם ריח האָט מען קוים געקענט שפּירן, דאָס האַרץ האָט ביי אים בלויז געגומען קלאַפּן, אַזוי ווי פון א נאַראָן. אַנדערע האָט זיך אַרומגעקוקט, כּדי צו באַשלוסן, וואוהין צו גיין. מענטשן האָבן זיך געטראָגן אין שיטער געוואָרענע, א בּיסל אָנגעריסענע און זיך טרעפּנדיקע סטענגעס. זייערע געזיכטער זיינען געווען פון ערד=קאָליר און פּלאַכע. אַנדערע האָט איבערגעבאַפּט דעם בליק פון עמעצנס פּאַרבלאָזע אויגן. הינטער זייער טעמפּן, אומבאַ=וועגלעכן גלאַנץ האָט ער הערזען דעם חישן וויטאָג פון הונגער. אין תּיבּה האָט אים עפּעס משאדיק=שוועכט א צי געטאָן פּאַר די אַקסלען צו דער ערד, און ער האָט זיך א וו'נ געטאָן.

דער הונגער, דער הונגער האָט באַוועגט דעם גאַנצן פּראָצעס! אָט די גאַנצע בהלה, אָט די גאַנצע לויפענישׂ פון די אָרעמע מענטשלעכע קערפּערס, דער דאָזיקער גאַנצער אומענדלעכער מאַרש פון דעם פּאָלק אין די גרויע שיינעלן — איז אַ לויפענישׂ אויף איין אָרט, אַ מאַרש אַרום דעם שוואַרצן סקעלעט פון הונגער־טויט! הונגער, הונגער!

דינען צו אים — צו דעם דאָזיקן אָנאויגיקן, אויסגעשטיצ־ רעטן, וואָס שטינקט מיט פויליקע פון בייגער, דינען צו אים — פאַר־ שטעקנדיק זיך אין סאַמע פאַרבאָרגענעם ווינקל פון אַ קאָנורע, וואָס קיינער וויים גיט פון איר, — דינען צו אים מיט דעם סקרופּען פון די בלוט־פלעסנדיקע ציינער, מיט דעם ציטער פון די צונויפגעדרייטע פינגער מיט די אַראָפּגעריסענע נעגל, — דינען צו אים מיט הינ־ טישער הכנעה ביז יציאת נשמה!

שנעלער אַוועקגיין אין דעם געהיימען ווינקל פון דער קאָנורע, אַהיים, אַהיים!

נאָר די היים ביי דעם מענטשן איז, ווי ביי אַ הונט, דאָרטן, וואו ס'ליגט באַהאַלטן, פאַרגראָבן די לוסטע ברויט. איז וואָס שנע־ לער צו דעם ברויט, צו דער לוסטע ברויט!

אין דעם קלומיק, וואָס אַנדערע האָט געבראַכט פון סעמידאָל, איז נאָך געווען אַ סך ברויט. אַזוי פיל, אַז ס'וואָלט גענלעקט אויף אַ גאַנצן אָוונט און אַ גאַנצער נאַכט. נאָר דער קלומיק איז געבליבן ביי שמשעפּאָוון אויף דער לעדערנער סאָפקע. אַנדערע האָט אין משך פונם טאָג דערמאָנט וועגן דעם אַ פּאָר מאָל סך־הכל און ער האָט געוואוסט, אַז ער וועט גיין צו שמשעפּאָוון, אַז מער וואו צו גיין איז נימאָ. נאָר ס'איז געווען שרעקלעך צו מראַכטן, אַז ס'איז שוין צייט צו בעטן אַן אָרט אויף נאַכטלעגער.

ער האָט זיך אַ ריס געמאַן פון אָרט, און דער פּראָסטקעט האָט אים, ווי זיין געווייניהייט איז געווען, אַוועקגעשראָגן איבער זיינע דורכגעפּוילטע ברוק־העלצלער.

אין הויז, וואָס האָט געדאַרפט זיין זיין היים, אויף די טרעפּ, לעבן דער טיר פון שמשעפּאָוון וואוינונג, האָט אַנדערע אָפּגעוואַרט סערגעי לוואָוויטשן.

נאָר סערגעי לוואָוויטש איז ניט גיך געקומען.

פון דער געמיינדע פון די עוואַנגעליש קריסטן האָט ער זיך אומגעקערט לאַנגזאַם, די הענט פאַרלייגט אויף הינטן און אָפּגענ־ שטעלט זיך פאַר די צעשטערטע הייזער, כדי צו שאָקלען אויף זיי מיטן קאָפּ. אין זיין געגנט, וואָס איז געווען צעומגעפליקט און צע־בראָכן פון דער צייט, איז נאָך געלעגן דער שטריך פון א פענסיאָנער: ער האָט זיך ניט געאיילט, האָט געטראָגן געלאַסן די פאַרדינסטפולע פערזאָן פון פערטן קלאַס.

איידער סערגעי לוואָוויטש איז אריינגעגאַנגען אין דער וואו־ נונג, איז ער אריין צום פאָרזיצער פון הויז־קאָמיטעט.

— גוט מאָרגן, — האָט ער געזאָגט, האָט אראָפּגענומען דאָס היטל און זיך צוגעזעצט, — פאַר גראָבן שוצגריבער קומט א פונט ברויט. בין איך געקומען פרעגן, צי מען האָט פאַר מיר אויסגעשריבן ברויט אָדער ניט?

— אָבער איר האָט דאָך ניט געגראָבן, — האָט דער פאָרזי־ צער געענטפערט.

— האָט מיין וואוינונג געגראָבן, לויט דער רשימה. אין וועי־ מעס פּערזאָן די וואוינונג האָט געגראָבן — דאָס איז דאָך קיין נפקא מיניה ניט. דער שכן פון דער וואוינונג בין איך, הייסט עס, אז יורי־ הייש קומט מיר אַרויס א פונט ברויט. אויסער דעם איז איצט ניט אַזא צייט...

און סערגעי לוואָוויטש האָט א קלאַפּ געטאָן מיט דעם פּאַפּי־ ראָס איבערן נאָגל פון דעם גרויסן פינגער.

* * *

פּעטערבורג האָט זיך געגרייט מקבל־פּנים־זיין דעם גרויסן גאַסט.

דער גרויסער גאַסט האָט, גרייטנדיק זיך אריינצוגיין אין דער הויפּטשטאָט, זיך פאַרהאַלטן אין די זומערדיקע קייזערלעכע רעזי־ דענצן. נאָר די רייטער און די לויפער זיינען שוין צוגעגאַנגען צו די הויפּטשטאָטישע ראָגאַמקעס, כדי צו קאָנטראָלירן, צי די הויפּטשטאָט איז גרייט אויפצונעמען אין באַארן דעם גאַסט. די רייטער און די לוי־

פּער האָבן זיך זעלטן אומגעקערט פון די ראָגאַטקעס צוריק אין די זומערדיקע רעזידענצן, ווייל פּעטערבורג — די שטאָט פון די קייזער־לעבע טראַדיציעס — קען מען נישט געפּינען נישט צוגעגרייטערהייט, און אויך דערפאַר, וואָס די רעזידענץ האָט שטענדיק געוואוסט, וויּ מען דאַרף זיך האַלטן מיט די שליחים פון די הויכע געסט.

פּעטערבורג האָט זיך געגרייט טקבל־פּנים־זיין דעם הויכן גאַסט.

די אייזעלע אינסטיטוטן — דער סמאָלנער און דער קסע־ניער, — וואָס זיינען שוין געווען אויסגעפרוווט אין אויפנעמע הויכע און אַלערהעכסטע פּערזאָנען, שמאָלץ מיט זייער פּאַרגאַנ־גענהייט און זיכער אין זייער צוקונפט, — די אייזעלע אינסטיטוטן האָבן מיט וועדע אַרויסגערוקט אויפן ערשטן אָרט די ציטעריקע זאָרג און די אומדערמידלעכע טירחה פון דער רעזידענץ. מען האָט באַדאַרפט מאַכן, די גאַנצע שטאָט זאָל בלײַבן. מען האָט באַדאַרפט באַפּיצן דעם אַרײַנפאָר. אויפשטעלן מרזומף־מויערן, אויסבויען עס־מראַדעס, אַוועקשטעלן ערנוואַכן, אַרויסהענגען פלאַגן און פּאַרדינסט־פולע פּאָנעס.

אַז פון יעדער פענסטער — זאָלן אַרויסהענגען פלאַגן! אויף יעדער דאַך זאָל זיין פייערווערק! פון הינטער יעדן ראָג זאָל זיין בלומען!

פונקט ווי אַמאָל האָבן דער סמאָלנער און דער קסעניער פּאַר די בעלעך, אין די לויטערע מעג פון דער לאַראַנאַציע — געאַרבעט גאַנצע נעכט.

אַך, פון דעם שטעכיקן דראָט שניידט זיך דער שיינער סער־פּאַנטין! און פון זיינע עלאַסטישע סטענגעס בינדן זיך אויס די לייכט־סטע שלייפן אין די לאַצן פון די רעזישיסערן. און די אָנגעשאַרפּטע האַרמאַטן־קוילן, די אָנגעלאָדענע שראַפּנעלן צעפליען זיך דען נישט אין אַ פילפּאַרביקן און פרייַלעכן קאָנפעטי? און די דיקע, מיט פּויכטן זאַמד אָנגעלאָדענע זעק — זיינען דען אומבאַקוועם אויף אויפצו־שטעלן פון זיי קיאָסקן? אַמאָל פלעגן אין אַזעלכע קיאָסקן זעצן די פּראָפּעם פון דעם אויסגעשטאַנענעם סעק, נאָר מיט וואָס איז דאָס וואָיענדיקע קנאַקן פון דעם גוט אויסגעשמירטן קויגלנוואַרפער ערנער פון די פּראָפּעם?

דער איידעלער סמאָלנער האָט געפֿאָכטן אין געשניטן דעם שטעכיקן סערפּאַנטין, און דער איידעלער קסעניער האָט אויסגעפּוּיט אויסטערלישׂ־שיינע קיאָסקן פון זעק, אָנגעפּילט מיט זאָמד.

און אָט איז אַלץ געווען פֿאַרטיק, און די קאָנפּעט, וואָס איז געווען פֿאַרבונדן אין שמאָלענע זעקעלעך, האָט רוּק אָפּגעוואָרט איר שעה, און פון די קיאָסקן האָבן אַרויסגעקוקט קעפּ פון הויפּט טיכֿ־לער, און מען האָט בלויז באַמערקט אַ צי טאָן דעם שנור פון דעם אַכטצאָליקן האַרמאָט אויף לינאָווקע, כּדי צו סאָלוטירן דעם הויכן גאָסט אין פּעטערבורג.

נאָר דער הויכער גאָסט איז ניט אַריין אין דער רעזידענץ. ער האָט זיך אַרויסגעמאַכט פון דעם כּבוד. ער איז ניט ריכטיק פֿאַר־שטאַנען געוואָרן פון די אינכּמיטומנס, אין די רוימע טוכֿלעך. ער האָט ניט געוזכט אַזאַ רייכע באַגאַגעניש. ער האָט קיינמאָל ניט גע־מאַכט, אַז זיין ערשיינען וועט אַרויסרופֿן אַזאַ באַגייסטערונג. ער האָט זיך נעריכט, אַז אַלץ וועט זיין איינפאַכער. ער האָט דערזען, אַז ער האָט אַ טעות געהאַט, און האָט זיך אומגעקערט מיטן רוקן צו דער רעזידענץ, כּדי אַוועקצוגיין אויף אייביק, — עלנדער, אומפֿאַר־שטאַנענער הויכער גאָסט.

און סאַראַ פאַרדראָס! וואָס פאַר אַ וואַרעמע באַגאַגעניש פֿע־מערבורג האָט אים צוגעגרייט!

•

אין די מעג האָבן זיך געשלעפּט, ווי אַ טאָבון אויסגעמאַטערטע שקאַפֿעס איבער אַן אויסגעברענטן סטעפּ. און אין זיי איז געווען אַ חיהשע פּרייד — פון דעם זאָלאָמניק פּרויז־אָפּפּאַל און פון דער־פֿאַרוועלטיקטער כאַמבאַלאַ. און ס'איז געווען שרעקלעך צו קוקן, ווי די זאָלאָמניקעס חיהשע פּרייד האָבן פֿאַרשטעלט דאָס גרענעצלאָזע מענטשלעכע גליק.

שמאַרבן יעדן טאָג און יעדער מינוט. שמאַרבן מחמת דעם, וואָס עס ווערן געשוואָלן די פּים און עס גייט בלוט פון די יאָלעס. שמאַרבן און וויסן, אויף זיכער וויסן, אַז אויף דער וועלט איז פֿאַר־האַן אַן אומגעריכטער מויט, פון וועלכן ס'לויפֿט דורך אַ זיסער

פּראָסט איבערן גאַנצן לייב. קען מען רעז אַזוי־אָ שמאַרבן, ווען דער מויט טראָגט זיך אין גאַלאָפּ און כאַפּט אונטער די אַנטקעגנקומענדיקע פּריצעס פּאָרצער, צעגרליקע, הונדערטע, אָנצאָליקע קאַראַקהאָרן פון פּאָרצער? קוקן פונדערווייטן אויף די דאָזיקע קאַראַהאָרן אוך ליגן אומבאַוועגלעך אין דער אומענדלעכער שטילער שעה פון גסיסה — קען דען זיין נישטיקער און טריוויסטלאָזער?

אַך, ווי קענען מיר ווייסן, וואָסער גורל איז אַ נישטיקער און וואָסערער — אַ הערלעכער?

מעגלעך, אַז דאָס בעסטע, וואָס די דאָזיקע טעג האָבן אונז געבראַכט, איז געווען דער ביטערער שווייגדיקער פּאַטאָס פון הונגער? און אפשר האָבן די זאָלאָמניקעס פון חיהשער פּרייד, אַריבערגעוואויגן דאָס גאַנצע מענטשלעכע גליק, וואָס איז ווען עס איז געווען אויף דער ערד?

אָט וואָס דער מענטש מיטן וואַלדיקן מזרח־אַקצענט, האָט געזאָגט צו אַנדרעיען, ווען ס'איז געקומען די צייט, ווען מען האָט געקענט אַרויסריידן עפּעס אויסער דער קאָמאַנדע:

— רעוואָלוציע דאַרף שרייבער. דו קען שרייבן — שרייב.

דעמאָלט האָט זיך אַנדרעי צעשריען ניט מיט זיין קול:

— כ'וויל ניט שרייבן! ס'עקלט מיר צו עסן זיך מיט די פּאַפּירן, ווען אַרום שלאָגט מען זיך אויף טויט!

און דער מענטש, מיט דעם וואַלדיקן אַקצענט האָט אָפּגענטפערט מיט אַ הוקער שטימע, מיט אַ הורכזיכטיקן און ווילדן שמייכל אויף דעם ביינערדיקן געזיכט:

— חבר טייער, וואָס נאָר דו מיינסט, יעדער מענטש אין רעוואָלוציע דאַרף שיסן ביקס? אפשר נאָר דיין רעוואָלוציע פּאַפּירענע?

און דערנאָך, אָפּגייענדיק אַן אַ זייט, האָט ער זיך אומגעקערט און האָט צוגענעבן כּמעט צערטלעך:

— רעוואַלוציע ניט ליבּם, איר דערוויידערן. דאַרף שמעדיק זיין פרייַלעך.

אמת מאַקע, אַפילו אין יענער צייט האָבן זיך געפונען מענטשן, וואָס האָבן גיט פאַרלאָרן דעם פריידיקן געמיט פון פרייַלעכקייט.

דער קאָמיסאַר פון דער דיוויזיע, וואו אַנדרעי האָט געדינט, האָט זיך געקליבן חתונה צו האָבן פאַר דער וויסינקער פרוי אין דעם האָזנפומערל. דער קאָמיסאַר איז געווען גאַסטפריינדלעך, האָט ליב געהאַט מענטשן, חברים און בריידער פון דער מלחמה. און אים האָט זיך פאַרווועלט אָפריכטן אַ חתונה, ס'זאָל גיין אַ רויד, אָט וו' מען ריכט אָפ אַזאַ יום־טוב אין סטעפּ, אויף דער פריי, אונטערן הימל. ביי אים האָט ניט געקליבּט קיין פערד, און ער האָט געבעטן דעם דיוויזיע־דאָקטאָר צו אַנטלייען אים די קייַלעכדיקע שקאַפקע, אויף וועלכער דער דאָקטאָר פלעגט פֿאַרמפּאָרן איבערן שטאָט. דער דאָקטאָר האָט אַנטלייען: אין שטאָט איז געווען רוזקער, דאָס מיליטער האָט זיך אייַנגעאָרדנט, מען האָט געקענט אַ פּאָר מעג גיין צופום.

נאָר די פּאָר מעג זיינען פאַריבער, און די שקאַפקע האָט מען דעם דאָקטאָר ניט אומגעקערט. ער האָט אַליין ניט געקענט מרעבן דעם קאָמיסאַר און האָט זיך ענדלעך געכאַפּט, אַז מען ראַרף פרענן וועגן דעם פערד — ביי זיין וויב, די וויסינקע פרוי אין דעם האָזנפומערל.

— די שקאַפקע? — האָט זיך די פרוי אין האָזנפומערל פאַרוואונדערט. — ליבער דאָקטאָר, מיר האָבן זי דאָך דעמאָלט אויף דער חתונה. אָפּגעשונדן און צעטיילט צווישן די געסט! וועו איר וואָלט ווייַן, וואָס פאַר אַ געסט ביי אונז זיינען געווען!

און זי האָט זיך פאַרקייכט פון געלעכטער...

אָט, וועו אַנדרעי וואָלט געקענט לאַכן. אפשר וואָלטן דעזאָלט זיינע אויגן ניט אַיינגעפאַלן אַזוי טיף אין זיין גאַנג וואָלט געווען

האַרטער און פעסטער? נאָר יעדער מאָג האָט אים אַרונטערגעשלאָגן, אַזוי וויַ א ווינט שלאָגט אַרונטער א פויגל, און אַלץ אַרום איז געוואָרן מאָדנע און קוים באַגרייפלעך.

און איינמאָל, אין אַן אָוונט, ווען ס'איז געגאַנגען א גרויסער שניי, האָט ער, אומקערנדיק זיך אַהיים, זיך אָפּגעשטעלט ביים ראָג און האָט זיך אַרומגעקוקט מיט פֿאַרחידושונג, גלייך עמעצער וואָלט אים איבערגעטראָגן אויף די דאָזיקע גאַסן פון אַנדער וועלט. דער נאַסער שניי האָט מיט פֿאַרבייטערונג געפֿאַטשט איבער די לייטפֿאַר־ביקע, אָפּגעשוויצט וועגט. די מענטשן, האָט זיך אויסגעדוכט, זיינען געלאָפֿן אַן שום ציל, און אין אַלץ, וואָס האָט אַנדרעיען אַרומגע־רינגלט, האָט מען ניט געקענט באַגרייפן דעם געווינלעכן און פֿשוטן זינען פון דער לעבעדיקער שטאָט

עפּעס א מיידעלע, מיט מראַנטעס אויפן קאָפּ, איז א קורץ קלייד, האָט צודריקנדיק עפּעס צום בוזם, געהויבן אירע לאַנגע, זייער דינע פים לעבן א פֿאַרקלאַפּטער מיר. איר פּנים האָט זיך ניט געזען. א פּאַנפֿעוואָטער קרעכץ האָט זיך אַרויסגערין פון איר און איז צוגעוואָטן געוואָרן צו דער וואַנט, גלייך עס וואָלט באַקלעפּט גע־וואָרן מיט דעם קרומען שווארן שניי.

— וואָס האָט איר געזאָגט, בירגער?

א הויכער ביינערדיקער מענטש האָט אויסגעגלאָצט די גלע־זערנע אויגן אויף אַנדרעיען. זיין מויל איז געווען א ביסל פֿאַרמאַכט, און פון די אַראָפּגעהאַנגענע ראַנדן פון דעם הוט האָט אויף די דורכ־געוויקטע אַקסלען געטריפט דאָס וואַסער.

— איר האָט, דאַכט זיך, עפּעס געזאָגט אָט איצט? — האָט ער איבערגעחזרט.

איך האָב געזאָגט? — האָט אַנדרעי געפרעגט.

איר האָט נאָרנישט ניט געזאָגט?

דער הויכער מענטש האָט זיך צוגערוקט האַרט צו אַנדרעיען גע־זיכט און האָט אים אויפמערקזאָם באַטראַכט.

— בירגער, ניט אויף א שמיקל ברויט, — האָט ער פּלוצלינג א וואָרטשע געטאָן, און זיין מויל האָט זיך נאָך מער אויפגעעפנט.

— אויף ברויט? — האָט אַנדרעי געפרעגט.

דער מענטש איז שוויינגדיקערהייט געשטאַנען אַ וויילע, ווי אַ פּאַרגליווערט געזיכט, ווי אויסגענאָמען אויגן, דערנאָך האָט ער זיך פּאַרקערעוועט און איז פּלוצעם אַוועקגענאָמען הינטערן ראָג.

דער פּאָנפּעוואַטער קרעכץ לעבן דער פּאַרמאַכטער טיר האָט זיך היסטיש איבערגעשטרט. ס'איז דורכגעגאַנגען אַן אַלטער מאַן, ווי אַ קערפּער אויסגעבויגן אויף פּאָרויס, און די פּיס זיינען אָפּגעשטאַנען פון דעם קערפּער אויף אַ האַלבן מראָט. זיינע פּיס זיינען געווען אַזוי מגעוויקלט ווי נאַסע, שווערע שמאַטעס, און אויפן טראָטואַר הינטער אים זיינען געבליבן שפּורן, אַזוי ווי פון אַ שוואַברע. ער האָט זיך אָפּגעשטעלט לעבן דער מיידעלע און האָט וועגן עפּעס געפּרעגט. דערנאָך האָט ער זיך אַנגעבויגן צו איר און האָט ווידער עפּעס געזאָגט. דעמאָלט האָט זי אַ שאַרפּן געשריי געטאָן און האָט זיך געגעבן אַ וואַרף אָן אַ זייט איבערן וועג. אירע דינע, לאַנגע פּיס ווי די נאַקעטע, פון וואַסער גלאַנציקע קנעכלעך האָבן אַ שווינדל געטאָן פּאַר אַנדערעין. אַהערעי האָט געמאַכט עטלעכע טריט נאָך דער מיידעלע. זי איז ערגעץ פּאַרשוואונדן געוואָרן.

אַ הייזעריקער קלונג, תּחילת אַ פּאַרשטיקטער, דערנאָך אַ שאַרפּער, וואָס האָט זיך דערהערט אַלץ אָפּטער, האָט פּאַרגאָסן די גאַס. מען האָט ניט געקענט פּאַרשטיין — פּונוואַנען ער קומט. דערנאָך האָט זיך אַ שווערער נערויש אַרויפּגעקאָלערט פּלוצלונג אויף אַנדערעין פונדערהויך, פון די זייטן, פון אונטער דער ערד און איז פּלוצלונג אַפּשטויגן געוואָרן, אויסלעקנדיק דעם קלאַנג, וואָס האָט פּאַרגאָסן די נאַס.

אין דעם זעלבן מאָמענט איז עמעצער צוגעלאָפּן צו אַנדערעין און האָט אים אָנגענומען פּאַר אַ האַנט. ער האָט זיך אומגעקערט. אַ געלער, מריבער, מאַכטלאָזער לאַמפּערן האָט ווי אַ בלינדע ציל־פּרעט געקוקט אים אין רוקן. דעם גוואַלד־געשריי פון די הייזעריק־געוואָרענע העלזער האָט איבערגעריסן אַ וויבערשע זידלעריי:

— מ־מיוול! איך קלינג צו אים אין ער — דער מיוול, באמת...

— וואָס טוט איר דאָס? — האָט עמעצער אַ שטילע שמיטע געפּרעגט.

די האַנט, פּאַר וועלכער מען האָט אַנדערשן אַרויפּגעפּירט, אַזוי ווי אַ בליגדן, אויפן טראָטואַר, איז געבליבן אויבגעשטרעקט... דערנאָך האָט אַנדערי עפּעם פּאַרשטאַנען און געוואָלט עמעצן דאַנקען און, ווי אַ בליגדער, האָט ער מיט דער אויבגעשטרעקטער האַנט גענומען זוכן אַן אָנלען.

און זיין האַנט האָט זיך אָנגעשמוסן אויף עמעצים דינע, קאַלטע פינגער.

ער האָט זיי געכאַפּט און צוגעצויגן צו זיך.

— כ'דאַנק אייך, — האָט ער געזאָגט.

אַ שרעקפּולער, ציטעריקער געשריי האָט אים אַ פּאַטש געטאָן איבערן פּנים.

— אַנדרעי!

ער האָט זיך געמומען זשמורען, אַזוי ווי פון אַ קלאַפּ, און האָט זיך אַיינגעקוקט אין די שוואַרצע, קיילעכריקע אויגן, וואָס זיינען געשטאַנען פּאַר אים.

— אַנדרעי, דאָס ביסטו, אַנדרעי?

ער האָט זיך אַ וואַרף געטאָן צו דער פּרוי, האָט אַרומגענומען איר קאָפּ — אַ קאַלטער קאָפּ, וואָס איז געווען אַרומגעקלעפּט מיט פייכטע האָר, — האָט אָפּגעשוכט די ליפּן, האָט זיי צוגעדריקט צו זיינע און איז אַנטשוויגן געוואָרן.

— ריטאַ, — האָט ער אומדייטלעך אַרויסגערעדט — ווי אַזוי ביסטו אַהער געקומען?

— געקומען צו פּאַרן, כ'זוך דיך.

— קום, לאָמיר גיין, דאָ זיינען פּאַראַן אַ סך מענטשן, — האָט ער געזאָגט, און אַוועקגעפּירט זי אין אַ זייטיקער גאַס

און תּיכף זיינען אים די גאַסן געוואָרן רייטלעך, און אַלץ האָט געקראָגן אַ פּעסטע קאָלירקייט.

ס'אַרא אומזין, — האָט אַנדרעי געזאָגט

ריטאַ האָט אים אַייליק איבערגעשלאָגן.

— וואָס איז מיט דיר? דו ביסט געשמאַגען אויפן מיטן וועג. אַזוי ווי אַ מטורף! איך האָב דיך קוים דערקענט. דו ביסט נית געוואָגט, אַנדרעי?

— וואָרט, דו זאָגסט, אַז דו ביסט געקומען צו פאָרן צו מיר?
— יאָ, אַנדרעי, כ׳האָב מער גיט געקענט.
— נו, אַוודאי האָסטו גיט געקענט, האָסט זיך פאַרבענקט!
— אַנדרעי..
— אַך, לאָז צו רו! אויך וואָס האָסטו געדאַרפט? פון וואַנען האָסטו געגומען, אַז איך וואָלט דאָ? וואָס וועסטו מאָן?
— כ׳האָב געוואוסט, אַז דו דינסט דאָ. ס׳זיינען דאָך פאַריבער צוויי חדשים. כ׳האָב געמיינט...
— דו האָסט געמיינט, אַז איך בפֿקום צוויי און זיבעציק זאָלמניק ברויט אויף אַ מעת־לעת? געמיינט, אַז דו וועסט אַוועקפאָלן ערגעץ אונטער אַ פּאַרקאַן? ענדלעך, אפשר האָסט מען מיך דערהרגעט? דאָס הייסט, וו האָסט געמיינט, אַז איך קען זיין דערהרגעט? נו, גיט דערהרגעט, איז הונדערט מאָל געקענט שטאַרבן פון הונגער?
— הער...
— נו, וואוהין וועסטו איצט גיין?
— צו דיר.
ער האָט זיך אָפּגעשטעלט, האָט אַ פּאָר געטאָן מיט די הענט און געוואָלט אויסשרייען, נאָר ריטע איז אים פאַרלאָפן דעם וועג מיט אַ שטיל, עפּעס אַזוי ווי מיט אַ פּאַלגדיקן קרעכץ:
— כ׳האָב מער ערגעץ גיט וואוהין צו גיין, אַנדרעי!..
ער האָט אַרויסגעעמעט פון זיך לופט, וואָס איז געווען אָנגעזאמלט אויף דעם געשריי, און האָט אויף איר אַ קוק געטאָן. אירע אויגן זיינען געווען פייכט און די אויגנלעפלען האָבן זיי אַרומגענומען אַזוי ווי מיט טויטע בלויע ריזנען. די פאַרווינקטע ליפּן האָבן געצוקט, גלייך זיי וואָלטן זיך אָנגעשטרענגט עפּעס אַרויסריידן.
— פאַרשטייט זיך, ניטאָ וואו, — האָט אַנדרעי אַ מורמל געטאָן, אָפּגעקערט זיך פון ריטען און איז וויטער געבליבן שטיין.
— כ׳האָב דיר געוואָלט זאָגן... — האָט ער דערהערט די זעלבע קרעכצנדיקע, ערגעץ פאַלנדיקע שטימע. ער האָט אַ ציטער געטאָן. זיך אַיינגעקנויפּט, באַהאַלטן די פינגער אין די אַרבל פון שונעל און האָט אַרויסגערעדט אַ וואָרט, וואָס האָט שטענדיק אויפגעמונטערט:
— שטות!

— כ׳האָב געוואָלט זאָגן, נאָר וואָס איך בין געקומען צו פּאָרן, ער האָט זיך קיין ריר ניט געגעבן.

דעמאָלט האָט זיך ריטע אָנגעלענט אָן זיין האַנט און האָט שנעל און פּליטערדיק ארויסגערעדט:

— כ׳האָב געמוזט קומען. איך בין שוואַנגער.

אַנדרעי איז אָפּגעשפּרונגען אָן א זויט, האָט זיך אָנגעשפּאַרט אָן דער פייכטער וואַנט. ער האָט מיט די דלאָניעס געגלעט דעם גליטשיקן שטיין, זיינע פּים האָבן זיך אײַנגעבויגן און די פּאָלעס פון דעם שווערן, פייכטן שיגעל האָבן געציטערט. ער האָט לאַנג געשוויגן און האָט זיך אײַנגעזוינען מיט די אײַנגעפאַלענע אויגן אין עפּעס א פונקט אויף ריטעס קאָפּ. דערנאָך האָט ער שטיל־שטיל ארויסגעפּליטערט:

— ווי אַזוי האָסטו עס...

— איך בין ניט שולדיק, אַנדרעי.

— ניין, ניין! — האָט ער אויסגעשריען, און זיך אָפּגעריסן פון וואַנט. — ווי נאַריש! און בכלל...

— אַנדרעי!

— ניין, ניין! איך זאָג, פּאַרוואָס האָסטו גאָרנישט ניט געזאָגט? דאָס הייסט, פּאַרוואָס האָסטו תּיכף ניט געזאָגט, באַלד ווי כ׳האָב געפרעגט?

— דו האָסט דאָך ניט געפרעגט, — האָט זי ארויסגערעדט מיט א ציטעריקער שטימע.

ער האָט זיך צעלאַכט מיט אַן אָפּגעהאַקטן געלעכטער, האָט זי אָנגעכאַפּט פאַר דער האַנט און האָט זי האַסטיק, כמעט לויפנדיק אַוועקגעפירט.

— וואָס־זשע שטייען מיר? וואָס־זשע זיינען מיר געשטאַנען? וואָס פאַר א מאַדנער מענטש דו ביסט! מען האָט באַדאַרפט...

— נו, אַנדרעי, פון וואַנען האָב איך געזאָלט וויסן, אַז דו.

— אַז וואָס — איך? אַז וואָס?

זי האָט אים אַרײַנגעקוקט אין די אויגן ארײַן פון אונטן ארויף, האָט אויסגעבויגן דעם קאָפּ אַזוי ווי א פויגל, און האָט זיך שוויגנדיק צעשמייכלט.

זיי זיינען געגאַנגען דורך פּוסטע גאַסן, האַרט צוגעטרויעט אייגע צו די אַנדערע, און ער האָט שמאַרק באַטראַכט דעם וועג און האָט אויסגעמיטן די אויסגעריסענע ברוקשטיינער און די מאַט־גלאַנצ׳קע בלאָטעס.

דער קנויל.

אויף די טרעפּ האָט זיך אַנדרעי גאַנץ פרי באַגעגנט מיט דעם פּראָפעסאָר. ער האָט אים הערקענט נאָך דעם וואוקס און נאָך די באַוועגונגען פונם קאָפּ — וואָס זיינען געווען קורצע, אויפשוידערנדיקע און אָפּטע. אין זיין פּנים — דאָס האָט מען געקענט זען אויף דער טרעפּ־פּלאַטפאָרם, וואו דאָס פּרימאַרגלויכט האָט באַוויזן געדיכט צו ווערן — זיין פּנים האָט אויך אויפגעצוקט, איז געווען צעשניטן אויף קובן אין קוועדע טיפע שניטן. ער האָט אַ טריסל געטאָן אַנדרעיס האַנט און איז איבערראַשט געוואָרן:

— וואונדערבאַר! איר וויסט, עס גלויבט זיך גאָרנישט. גלייך דו לעבסט ניט, נאָר דו געפינסט זיך אין אַ בוך, עפעס אין אַ וואונדערלעך בוך. מאָג נאָך מאָג, בלאַט פאַר בלאַט — פון וואונדער צו וואונדער.

אַנדרעי האָט געהערט און האָט געקוקט אין פענסטער. אומגעריכט איז פון קוקן אין די פּינטלדיקע, ווי אַ מעמאַלע־כאָוול־בלישטשענדיקע איוגן פון דעם דאָזיקן קליינינקן מענטשן, וואָס האָט זיך נאָכאַנאַנד צונויפּגעדריקט און אויסגעצויגן, גלייך ווי אַ שפּרינגפעדער — האָט ניט געקלעקט קיין כוח.

— אַן אויסערגעווייליקע צייט! — האָט דער פּראָפעסאָר אויסגעשריען און האָט זיך צוגערוקט צו אַנדרעיען. — זאָגט מיר — האָט ער גענומען רייבן מיט חניפה, — איר, אַפּ איר זייט דאָך אַ יונגער מענטש, איר זייט זיכער? אַ, זיכער? אַזוי, פאַר זיך, אַז איר רעדט פאַר זיך אַליין, בייחידות, זייט איר זיכער?

ער האָט זיך ניט דערוואַרט אויף קיין ענטפער און האָט וויידער הייס און אַייליק אויסגעשריען:

— בייַ מיר איז קיין שום ספק נישטאָ, קיין שום ספק! כ׳האָב בין איצט קיין שום ענלעכס ניט איבערגעלעבט. ס׳איז דאָך וואונדער־

לעך! און איך וויס ניט, פֿאַרוואָס. עפּעס טראָגט מיך ממש איבער דער ערד.

כ'וויס דאָס דאָזיקע געפֿיל, — האָט אַנדרעי מעמפּ געזאָגט. געווים דאַרפט איר ווישן! — נאָר בעסער פֿאַר מיר! וועג איך וואָלט געווען אויף אייער אָרט! איר פֿאַרשטייט, איך בין א גאַנצע וואָך געגאַנגען אַרום סמאָלנסק. געגאַנגען און געקוקט, בלויז געקוקט, מער גאָרנישט...

דער פּראָפעסאָר איז אַנטשוויגן געוואָרן. דערנאָך האָט ער זיך צעלאַכט:

— וויא א גימנאַזיסט אויף א ראַנדעוואו — יעדן טאָג אין א באַשטימטער שעה, אין — איר וועט גלויבן? — איך גיי, איך קוק אויף דעם הויז און עס פֿאַרכאַפּט מיר שיר דער אָטעם.

— קיין מידקייט באַפֿאַלט אייך ניט? — האָט אַנדרעי פּויל געפּרעגט.

דער פּראָפעסאָר איז שטיל געוואָרן.

— ווי זאָל איך אייך זאָגן... נאַמירלעך. נאָר קיין געזונטער מענטש בין איך ניט, הגם איצט איז אַפּילו א געזונטן מענטשן...

ער האָט בגנבה, גלייך ער וואָלט געוועז שולדיק, א קוק געטאָן פון דער זייט אויף אַנדרעין.

— כ'האָב געהערט, אַז צו אייך איז געקומען צו פֿאַרן...

און פּלוצלונג האָט ער זיך אינגאַנצן געגומען באַוועגן — פון די קלייניקע, קורצע פּים ביז די קלענסטע קרעצלעך און די קובן אויפן געזיכט.

— כ'האָב אייך לאַנג געוואָלט זען, פּרי... איר פֿאַרשטייט, מען האָט מיר געבראַכט צו פּירן מעל פון דאָרף, באַקאַנטע, כ'האָב דאָרטן פֿריער...

— נו־יון, ניט פּראי, — האָט אַנדרעי געזאָגט, און זיך אָנגעבלאָזן.

— כ'האָב גערעכנט, אַז איצט, וועז אייער וויב איז געקומען... איז אייך זייער שווער...

— וויב? — האָט אַנדרעי אויפֿגערעגט און האָט גאָכ־

רעם זיך אַליין געענטפערט: — נו, יאָ, ריכטיק... נייַן, צו וואָס, איר אַליין...

דער פראָפעסאָר האָט זיך צוגעריכט צו זיין האַנט מיט די אומגלאַטע שפּיצעלעך פינגער:

— איך גיב אייך דאָס וואָרט, אַז איר וועט מיך ניט באַליידיקן. כ׳האָב א כּוח. כ׳וועל אייך אַרויסטראָגן. וועל אַרויסטראָגן, גוט?

ער האָט זיך צו לאָז געמאַן אויף די טרעפ, אינדערהויך, און אַריבערבייגנדיק זיך איבער די פּאַרענטשן, האָט ער אומרוּיק אויסגעשריען:

— כ׳וועל אַרויסטראָגן, כ׳וועל אַרויסטראָגן!.. גיכטאָ וואָס צו שעמען זיך... כ׳וועל אַרויסטראָגן!

* * *

ריכטיק האָט זיך געוויקלט אין דער פּאַטשיילע, האָט זיך פּאַרקליבן מיט די פּיס אויף דער סאָפקע און פּלוצעמ אָפּגעריסן גאַנצע כמאַרנע אָונעמן. מען האָט באַדאַרפט היטן די וואַרעמקייט, וואָס האָט זיך אויפגעזאַמלט אונטער דער פּאַטשיילע, און זי האָט זיך גאַנצע זיבעציק קיין ריר ניט געגעבן.

זי אַליין האָט מען ניט געהערט, נאָר איר געזיכט — א וויים, מיט צעשפּאַלטענע, טרוקענע ליפּן, מיט א צאַנקענדיקן אומבאַוועלעכן בליק — האָט זיך פון אימעטום געזוכט, פון יעדן winkel, גלייך מען וואָלט דעם ציכער אָנגעשטעלט מיט טריבע שפּיגלען, וואָס שפּיגלען נאָרנישט ניט אָפּ, אויסער דעם דאָזיקן געזיכט.

זי האָט זיך ניט אומגעקוקט, אָבער אַנדערשט האָט זי געזען אַזוי דייטלעך, גלייך זי וואָלט געהאַלטן זיין קאָפּ אין די הענט. און זיצנדיק צו איר מיטן רוקן, האָט אַנדרעי געזען די דינסטע שטרימלעך פון איר געזיכט, אי די פּאַלבן פּין רער פּאַטשיילע, אי די קני, וואָס האָבן זיך איינגעשפּאַרט אין רער גאָמבע, אי די צעשאָטענע האָר א׳בערן פּאַטשיילע.

זיי האָבן זיך געריכט אויף א קינד.

דאָס קינד האָט געזאָלט קומען ניט בלויז, נאָר אין עפּעס אַן

אומקלאָרער ווייטער צוקונפט. געוואָלט קומען, איינזויגנדיק אין זיך דאָס לעצמע בלומסטראָפן פון דער מאַמען און איינשלינגענדיק דעם לעצטן טראָפן פון איר פעטם.

פעטם פלעגט מען אמאל פונאַנדערפירן אין פעטלעך, וואָס זיינען געווען אַרומגענומען מיט דיקע רייפן; פעטם פלעגט זיך אמאל וואַלגערן שטיקערווייז, ניט געוואויגענע, ניט געמאָסטענע אויף די קראָם־לאָדנס, וואָס האָבן זיך געבויגן אונטער זייער משא; מיט פעטם זיינען אמאל געווען פאַרלייגט, פאַרהאַקט, פארשטאָפט די קעלערן און די מאַגאַזינען; פעטם האָבן אמאל ניט געפרעסן אפילו די מארק־הינט, וואָס האָבן פארלאָרן צו אים דעם חוש, — יאָ, יאָ, מאַקע דאָס זעלביקע פעטם.

אויף צו באַקומען דאָס סאמע קלענסטע שטיקעלע פעטם, האָט מען בארדארפט וואַרטן זיבן אומענדלעכע טעג. אויף אויפצוזאמלען איין טראָפן פון אים, האָט מען בארדארפט היטן די וואַרעמקייט, היטן די גישטיקע קרעפטן פון די אָפּגעשוואכטע מוסקלען, באַהאַלטן זיך אין א פאמשייע, אזוי ווי אין א וועלדל. דעם איין טראָפן, וואָס מען דארף האָבן פאר דעם קינד, וואָס דארף אומבאַדינגט קומען אין דער אימקלאָרער צוקונפט — און וועט קומען אלם פארזעעניש, מיט וויבע, בייגעוודיקע ביינער, אן נעגל אויף די הענט און אויף די פים.

צוליב דעם דאָזיקן פארזעעניש, צוליב דעם אומשפירעוודיקן געווענד, וואָס וואַכסט אוים אין א פארזעעניש, איז ריטע געזעסן אומבאַוועגלעך, איינגעדרייט אין א קניילכל, און אנדרעי האָט מורא געהאַט צו שטערן די שמילקייט, כדי ניט צו צעשפרייטן די וואַרעמקייט, וואָס ריטע האָט אויפגעזאמלט.

נאָר די שטילקייט האָט צעשטערט סערגעי לוואָוויטש.

ער איז אַרויסגעפלויגן אין צימער, האָט פארלייגט א האַנט אויף א האַנט און האָט אַרויסגעזויגט מיט א מין דראָונג:

— יאָ־יאָ, יאָ־יאָ!

די פענסטער האָט ביי אים א צימער געטאָן אין זיך אַראָפּגעראקט. ער האָט פארוואָרפן דעם קאָפּ

— יאָ־יאָ! — האָט ער איבערגעחזרט, און צוגעקלאַפּט מיט דער זייַ אויפן דיַ, — אַזוי האָט איר, אַנדרעי געאַדיעוויטש, מיר אָפּגעדאַנקט פאַר דער גאַסטפרײַנדלעכקייט? ניט שלעכט. אַזוי וו׳ עם פּירט זיך היינט. איר מיינט, משמעות, אַז איר האָט צו טאָן מיט אַ נאַר? האָט איר אַ טעות, האָט איר אַ ט־ט־עות!

— וואָס איז? — האָט אַנדרעי געפרעגט.

— אַך, איר פאַר־שטייט־נט? איר שמיסט זיך ניט אָן? זעט נאָר, וו׳ נאַוו דאָס איז!

— אָבער זאָגט שוין אַמאָל, וואָס איז פאַר אַ מעשה? — האָט אַנדרעי אויסגעשריען, אָפּגעשטופּט פון זיך דעם שמיַ און אויסגעלייכט זיך.

דעמאָלט איז סערגיי לוואָוויטש צוגעגאַנגען צו אַנדרעיען, האָט מיט אַנטשלאָסנקייט אַרײַנגערוקט די האַנט אין קעשענע און האָט אַ שׂאָט ארויס גענומען די לאַנג אָפּגעמאָסטענע וועדער:

— איר זייט צו קלוג, יונגערמאַן. איר נוצט אויס יעדע מינוט צו דערגאַנצן אַייער בײַזשעט אויף מיין חשבון. איך דאַרף נאָר אָפּ־קערן זיך, וועט שוין בײַ מיר עפּעס פאַרפאַלן. איר באַווייַזט ניט צו מיאוסן זיך מיט קיין זאַך, פּונקט וו׳ אַן אַלטע קעכין, איר...

— איז וואָס־זשע שוויגסטו? — האָט ריטע אויסגעשריען.

— וואָס זאָל איך אים זאָגן? וואָס זאָל איך אים זאָגן, אַז אָט ערשט, מיט אַ פערטל שעה צוריק, בעת איך בין אַראָפּגעלאָפּן אין קראָם, א־ז בײַ מיר ניט געווארן אַכט זאָלאָטניק פּומער! כ׳האָב ניט באַוויזן צו פאַרשלײַסן, זיך געאַייַלט אין קראָם, איבערגעלאָזן אויפן טיש, אין דעם שווענק־שיסעלע, אין געזאַלצן וואַסער, — א שטיקל פון אַ האַלב פונט. כ׳האָב אויף אים פון אייבן געמאַכט אַ סימן מיט צלמימלעך, אַזוי טו איך שטענדיק. בין געקומען צו גיין, טו אַ קוק — די צלמימלעך זיינען גאַנץ, און דער פומער איז עפּעס אַזוי וויניקער געווארן. נעם איך אים אויף דער וואָג. ערשט עס פעלט אַכט זאָלאָטניק. געשויט, געשויט, יונגערמאַן! איך בין אָבער נאָך געשייטער פון אַייך. איר האָט באַווייַזט אָפּצושנייַדן פון אונטן טיט אַ טעסערל, אַן ערך אַ פּענצל. ס׳שווימט, הייסט עס, אַ שטיקל

אין שווימט, ווער וועט זיך עס כאפן וואס עס טוט זיך פון אינמן, אז פון אויבן איז אלץ אין אָרדענונג.

— אנדרעי! — האט ריטע א זיפץ געטאן.

— דאס דאנקט איר מיר פאר דעם, וואס איך האב אייך, קען מען זאגן, פון גאס אויפגענומען? דאס איז אלס דאנק רערפאר, וואס אייער פרוי איז אזוי צו זאגן...

אנדרעי האט זיך א וואקל געטאן, גלייך מען וואלט אים א שמויס געטאן פון ארט, איז צוגעגאנגען צו סערגעי לוואוויטשן, האט אים אננענומען פאר די אקסלען, אומגעדרייט און ארויסגעפירט פון צימער. סערגעי לוואוויטש האט ניט נאר ניט געשטעלט זיך אנטקעגן, נאר האט זיך אפילו עפעס זייער געאיילט, האט פארגעסן צו פארמאכן דאס מויל, און אין מיר האט ער זיך אומגעקערט מיט א זייט, כדי לייכטער דורכצוגיין. נאר היטערן טיר האט ער פלוצלונג געזונען טופען און קוישעען מיט שרעקלעכע קולות:

— ארוי־יס פון מיין שטוב, ארוי־יס!

אינדרעי האט פארמאכט די טיר און האט א קוק געטאן אויף ריזען, און תיכף האט ער געגעבן א רים די טיר און דורך די קווישערייען, וואס האבן זיך געטראגן איבערן קאריידאר, איז ער ארויסגעלאפן, צוהאלטנדיק מיט די דלאניעס דעם קאפ.

אויף די טרעפ האט אים א שמיץ געטאן א קאלטער צוגווינט. ער האט זיך אפגעשטעלט. אומקערן זיך אין צימער נאך דעם שיגעל און דער היטל האט ער ניט געקענט. האט ער זיך אויפגעהויבן מיט א שמאק העכער און האט אננעקלאפט אין פראפעסאָרס וואוינונג. קיינער האט זיך ניט אפגערופן. האט ער געזומען קלאפן שטארקער, צוהערנדיק זיך בעת מעשה, ווי די קלעפ ווערן פארשטיקט אין דער וואוינונג און ווערן פארלארן אין דער פינסטערניש. דערנאך האט ער ווילד געזומען קלאפן אין טיר מיט די שטיוול, און איבער דער לענג פון די טרעפ, פון בוידעם ביזן קעלער, האט געזומען פרומען א שווערער הילך.

הינטער אים האט זיך דערהערט עמעצנס א שטימע.

— איר דאַרפט צום פּראָפעסאָר? — האָט ער דערהערט און האָט זיך אומגעקערט.

— יאָ, צו אים.

— ער ענטפערט ניט?

— ניין.

— אין דער דאָזיקער ציים איז ער שטענדיק אינדערהיים

— יאָ, איך וויים.

— אַנו, קלאַפּט נאָכאַמאָל אָן.

אַנדרעי האָט אָנגעקלאַפּט. האָט זיך צוגעהערט. ס'איז געווען שטיל.

הינטער אַנדרעין האָט אַ קול גענג געמאַן אַ קיים, און אין דער פינסטערניש האָט זיך באַוויזן אַ הויכער, אַ בים אַיינגעהויקערטער כיעטש.

— מאָדנע, שוין עפּעס לאַנג ניט באַגעגנט אים, — האָט ער געזאָגט און האָט אַ ריר געמאַן חי טיר.

— קען זיין... — האָט אַנדרעי אָנגעהויבן.

— קען זיין, שוין געענדיקט, אַלץ קען זיין, — האָט דער הויכער איבערגעשלאָגן. — לאָמיר גיין אין קאָמיטעט.

— ניט שוין=זשע מיינט איר... — האָט אַנדרעי ווידער אָנגעהויבן, און ווידער האָט אים דער הויכער איבערגעשלאָגן:

— איך מיין? אַוודאי מיין איך... פּאַרוואָס זאָל איך עפּעס ניט מיינען?

איבער די פינסטערע טרעפּ, איבער דעם שמאָלן הויף, וואָס האָט אָפּגעהילכט דעם עכאָ, איבער די פראָגמענטאַריינגאַנגען, אין וועלכע ס'האָט געפייפט דער ווינט, זיינען געגאַנגען צוויי מענטשן, דערנאָך דריי, פיר, פינף, מיט לאַנגזאַמע טריט און אָפּגעשטעלט זיך אַלע ווייַע, גלייך זיי וואָלטן מורא געהאַט צוצוטרעטן צו דער זאַך.

דערנאָך האָבן זיי לאַנג געקלאַפּט אין דעם פּראָפעסאָרס וואוי=נונג. זיך צוגעהערט, ווידער געקלאַפּט. דערנאָך האָבן זיי איבערגע=פרעגט איינע די אַנדערע, צי האָט דער פּראָפעסאָר, בעת זיי האָבן

אים געזען צום לעצטן מאל, ניט געקענט ערגעץ אוועקגיין, אדער אוועקפאדן, אדער בלייבן ערגעץ נעכטיקן.

ענדלעך, האט זיך די טעמפלעכע האק מיט דעם ארמאפגע־קלאפטן שארף איינגעגעסן צווישן דעם מיר־שפאלט, און די מיר האט טרוקן, גלייך ווי אן אונטערגעצונדענע, געמומען קנאקן. און דעמאלט האבן אלע, אזוי ווי לויט א סיגנאל, געמומען געבן עצות, איבערשלאגדיק איינע די אנדערע, ווי אזוי פלינקער אויפצוברעכן די טיר. אבער ווי נאר דער שלאם האט זיך אונטערגעגעבן און ס'איז געווען קאנטיק, אז ביי דער וויטערדיקער אנשטרענגונג וועט די טיר אויפפרעלן, זיינען וידער אלע אנמשווינגן געווארן.

אנדרעי איז ארויס אין דער וואוינונג דער צווייטער, נאך דעם פארזיצער פון קאמיטעט. מען איז געגאנגען פון איין צימער אין דעם צווייטן מיט פחד און מיט שפיל־שווייגן. מען האט גערייבן שוועבלעך, מען האט אפגעזוכט די איינשליסער הינטער די אושא־קעס, מען האט געפרוווט, צי ס'איז פארען פייער. מען האט וידער, אנגעצונדן שוועבלעך, ארומגעזוכט די פוסטע ווינקלען און געגאנ־גען וויטער.

אז מען האט אויפגעעפנט א ביכל די טיר, איז פון דעם וויטן צימער אין קאריאר ארויסגעקראכן א ווייך רעז ליכט.

— אזוי איז דאס, — האט דער פארזיצער געזאגט און האט זיך אומגעקוקט צו אנדרעיען, — אונז איז ניט איינגעפאלן א קוק צו טאן פון הויף אויף די פענסטער.

— זיי זיינען דאך נאר פארהאנגען, — האט זיך עמעצער אפגערופן.

— נו, גיכער!

דער פארזיצער האט אויפגעעפנט די טיר מיט אן אויסגעצוי־געצער האנט. אלע האבן זיך כאזיכטיק אויפגעדרענגט לעבן ארייג־גאנג.

דאס מאטע ליכט פון דעם טיש־לאמפ האט זיך אויסגעלייגט אין א גליכן קרייז אויף די ביכער, אויפן דיל, אויפן בעט.

דער פרעפעקט איז געלעגן אויפן געלעגער, דעם קאפ פאר־וואלפן, מיט דער שארפער, משופעדיקער נאמבע ארויף. ער האט

זיך אינגאַנצן אויסגעצויגן, ווי אַ סטרונע, אין געוואָרן לאַנג, גלייך ער איז פון יענער צייט אָן, וועז ער איז דאָס לעצטע מאָל געווען צווישן מענטשן, אויסגעוואַקסן. די קנייטשן אויף זיין געזיכט האָבן זיך אויסגעגלייכט, די קרעצלעך אין די קיבן, וואָס זיינען געווען אַזעלכע באַוועגלעכע אין דייטלעכע ביים לעבן, זיינען פאַרשוואונדן געוואָרן. ער איז געוואָרן יונגער. אויף זיין גלייכן שטערן איז געלעגן אַ רוקער לויכט־פלעק.

אַלע זיינע שטיל צוגעגאַנגען צו אים. האָבן אים אויפמערק־זאַם באַטראַכט, דערנאָך האָט מען זיך צעשאָפן אינבער דעם צימער, און מען האָט ניט געקוקט אייגע אויף די אַנדערע, און אַווי ווי קיי־נער האָט ניט געדעדט און ס'איז ניט געווען וועגן וואָס צו רעדן, האָט אַנדרע, קוים וואָס מען האָט געהערט אַרויסגערעדט:

— די מיז האָבן עפעס אָפּגעטאָן...

דעמאָלט האָבן אַלע אומגעקערט די קעפ און האָבן לעבעדיק געגומען באַטראַכטן דעם זאַק מעל, וואָס איז געשטאַנען אָנגע־שפּאַרט אָן דער ביכער־שאַפע. דער זאַק איז געווען דורכגענאָגט פון אַלע זייטן, די צעפלאָקטע שטיקלעך לייוונט זיינען אַראָפּגעהאַנגען אויפן דיל, און איבערן פּאַרקעט צו די זיילן־פונדאַמענטן האָבן זיך געצויגן שמאָלינקע וויסע שפּורן.

— דאָס דאַרף מען צונעמען — האָט דער פאָרזיצער גע־זאָגט, און תיכף האָבן זיך דריי מענטשן אַ וואַרף געטאָן צום זאַק און האָבן אים אַוועקגעשלעפּט.

* * *

אין דעם משך פון אַ יאָר, אָדער צווויי, זיינען פאָרגעקומען צוזאַמענשטויסן, קריגעריין, געשלעגן, ס'האָט אַפילו געטראָפן אַ מאָרד, הגם קיינער פון די שולדיקע האָט ניט געוואָלט נעמען אויף זיך דעם חטא. ענדלעך איז צום באַוואוסטזיין פון די דאָזיקע מענטשן דערגאַנגען, אַז זיי לעבן אין אַ עפאָכע פון סאָציאַלער פרייהייט, און די וועלט נעמט אַריין פון דער צייט אָן בלויז אידעען פון קאָלעקטיוויזם, און וואַרפט אַפּ אַלדאָס פּערזענלעכע, ענאָרמישע, אָפּגעלעבטע. ס'איז באַשלאָסן געוואָרן צו גרינדן אַן

ארטע אויף יסודות פון פראָפעסיאָנעלער סאָלידאַריטעט. אמת, דער דאָזיקער ארטע איז געווען פאַרמישפט אויף געהיימער עק־סיסטענץ: וועגן זיינע אמתע ציל־ן האָט מען זיך ניט געטאָרט אויס־ריידן מיט קיין וואָרט אפי־לו אין דער אָנוועזנהייט פון דעם בית־עלמין־פאַרוואַלטער. אָבער זיין געשריבענער סמאָטוט איז געווען אלץ שמרעגגער.

דער בית־עלמין איז געווען צעטיילט אויף זיבן רא׳אָנען, און יעדער רא׳אָן איז אָפּגענעבן געווען אין רשות פון צווי קברים־גרע־בער. דאָ דארף מען זאָגן עמעצע וועלכע וועגן דעם בית־עלמין גופא. וויי וויניק רצנקבאָר די באשרייבונג פון אים זאָל ניט זיין. דער בית־עלמין האָט זיך אויסגעשפרייט איבער א בריימן פלייץ, היגטער דער צוואָרפענער מרה־שחורהדיקער פּאָרשמאָט אין זיין אלטער מיל איז געווען באַוואַלכן מיט טאָפּאָלן. דער קלויסטער האָט זיך קוים געזען דורך דעם געדיכטן געפלעכט פון די ביימער. די נייע רא׳אָנען זיינען געווען פוסט, אויב מען קען אָנרופן פּוסט א גרעבעצלאָ דארף פון קברים־בערגלעך. ארום דעם קלויסטער האָבן זיך אויפגעדרענגט די אלטע מצוות־זאָלייען, די קאַפּליצעס, די שוערע מצבות.

נאָר די מעשה איז ניט אין די מצוות־זאָלייען און ניט אין די רייכע דענקמעלער. דער דאָזיקער רא׳אָן, וואָס איז אמאָל געווען דער סאַמע הכנסה־דיקער, איז אין דער לעצטער צייט געווארן אויסגע־דארט, ווי א דארפישער בית־עלמין, און פאַר די צווי יאָר האָט ער קוך־הפל צוגעזומען אין פרישן בר־מינן, איז דאָס אויך ניט קיין הכנסה־דיקן, — דער בר־מינן פון בית־עלמין, וואָס איז אויסגענאַנגען פון אומעט.

קיין מצבות האָט מען שוין לאַנג ניט געשטעלט, און קברים־היל־ן מיט קאַפּליצעס האָט מען ניט געבויט. נאָר די צלמים זיינען נאָך ניט געווען ארויס פון דער מאָדע, און די צלמים, דווקא די צלמים האָבן געהאַלפן די גרעבער צו דערקענען זייער סאָציאַלע נאַטור און גרינדן אן ארטע פאַר דעם פלאַנמעסיקן שוץ פון זייערע אינטערעסן אין דער איבערגאַנגס־עפאָכע.

די צלמים ווערן געמאַכט, ווי אַלעמען איז, אַנב, באַוואוסט, פון משוהון, פון אייזן און, גרעסטנטייל, פון האָלץ. די משוהונגען צלמים קען מען אויף אַ פּראַקטישער זאַך ניט באַנוצן. דאָס איז, בעצם, אַלמוארג, ווי אַ שפּייגער עפּיטאַפיעם, מצבות און קאַפּלי־צעס. צום גליק, איז משוהון אַוועק אין דער פּראַגאַנגענהייט צוזאַמען מיט די קלאַסיקע אָדער קלאַסן־לוויות, און די רעזערוון פון די צלמים פלעגן אין דידאָ־קע יאָרן דערפילט ווערן בלויז מיט אייזן און מיט האָלץ. די געשמידטע אייזערנע צלמים, געמאַכט פון קרומע דרייד־לעך, ווי אַ שפּייגער די קלויסטערישע גראַטעס, זיינען מיט קיין זאַך ניט פּראַקטישער פון די משוהונגען. דערפאַר די פּוסטע צלמים פון טאָוול־אייזן, וואָס זיינען געווייניגלעך אָפּגענפּראַבט אויף בעריאָזע־קאָלירן, יענע קענען לייכט באַנוצט ווערן אין דער ווירטשאַפט. פון זיי קען יעדער מאַכן, אָן אינערליכע הכנות, אַ קוי־מענקני פאַר דעם אייזערנעם אייוועלע, אָדער אַ סאַמאָוואַר־קוימען, אָדער אַ באַקוועמע וואַסער־רינע. אַזעלכע צלמים זיינען געווען אַ היבש ביסל אויף דעם פרייען פּלאַץ פון די ראַיאָנען, וואָס זיינען געווען אַ ביסל דערווייטערט פון די טאָפּאָלן, און, ביי אַ פאַרנינפּטי־קער עקספּלואַטאַציע, האָט זייער רעזערוו געקענט קלעקן אויף אַ לאַנגער צייט.

די שוערקייט פון באַשטימען די ראַיאָנען צווישן די מיטגלי־דער פון דער סאָציאַלער פריינדשאַפט איז באַשטאַנען אין דעם, וואָס אין יעדן טייל בית־עלמין האָט זיך געפונען די זעלביקע צאָל היסטארישע צלמים. דעם אַרטעל אי־ז דעריבער אויסגעקומען דערכ־צוימאַכן אַ גרויסע פּאַראַרבעט צו אינווענטאַריזירן דעם פאַרמעגן, וואָס איז געבליבן נאָך דעם אַלטן רעזשים. נאָר אין דעם פּראָצעס פון דער דאָזיקער אַרבעט האָבן זיך אַנטפּלעקט נייע מניעות, וויל אַלס אונטערשייד פון די איבעריקע געביטן פון בית־עלמין־וועזן דער אַלטער לעבקייט, איז אויף דעם געביט פון בית־עלמין־וועזן דער אַלטער רעזשים ניט געווען הונדערפּראָצענטיק. אַזוי צו זאָגן, אויף דורך אין דורך, נאָר בלויז מיליוויז, הגם בעתן מאַכן דעם חשבון האָט זיך אַרויסגעוויזן, אַז צעפּרויטע צלמים זיינען דאָ מער, אויפער נאַנצע. נאָר האָט דאָס באַוואוסטזיין, וואָס האָט אייגנטלעך דערוואַכט, נע־

האָלפן די אַרטעל־מיטגלידער צו קומען צו אַ קלוגן באַשלוס: צוויי פויל צלמים זיינען גלייך צו אייגעם ניט קיין צעפוילטן פון אַ האַרטן מין, מיט דער אויסרעכענונג, אַז אויך שמאַרקע שויטל גיט אַזוי פיל וואַרעמקייט, ווי פל צוויי צעפוילטע.

אַז די יסודות פון דער פאַראייניקונג זיינען אויף אַזאַ אופן געפונען געוואָרן, האָבן די גרעבער פאַרגעלייגט דעם בית־עלמין־פאַרוואַלטער, ער זאָל זיי איבערגעבן דעם שוץ פון די צלמים, וואָס וועלן סמיכיש צעגנבעט.

דער פאַרוואַלטער האָט מסכים געווען. נאָר דעם איז שוין דער חורבן פון בית־עלמין צוגעגאַנגען פלאַנמעסיק, אין צווישן די קברים האָט זיך אייגעשטעלט א פילאָסאָפישער קוק, וועלכן מען האָט לאַנג באַמערקט אין דער דאָזיקער פראָפעסיע און וואָס איז פולקום אייגנשאַפטלעך בלויז דער דאָזיקער פראָפעסיע אליין.

אין צוויי טעג אַרום, נאָך דעם, ווי מען האָט זיי־ דערוואוסט פון דעם פראָפעסאָרס טויט, איז אויפן בית־עלמין געקומען א יונגער, אַרומגערייסענער סטודענט און האָט זיך אינפאָרמירט אין כאָמאָר, ווי אַזוי שנעלער מקבר צו זיין דעם מענטשן, וואָס איז שוין לאַנג געשטאָרבן. אין קאָנטאָר האָט מען גענומען ריידן וועגן דער־ אָרדענונג פון באַקומען אַן אָרדער אויף דער מרונע, אויף דעם קבר, וועגן די רעגיסטראַציעס, די רשימות, די רייען און אפילו וועגן סאָציא־ליזם. ס'האָט זיך געענדיקט מיט דעם, וואָס דעם סטודענט האָט מען געשיקט אויפן בית־עלמין אויסגעפינען די קברנים . ער האָט גע־ מראָפן אייניק פון זיי און האָט אים דערציילט וועגן זיין ענין. דער קברן האָט אים געזאָגט א פרייז, וואָס דעם סטודענט האָט דערפון גענומען גרויזן.

— און וואר איז דער מת? — האָט דער קברן געפרעגט.

— א געלערנטער, — האָט דער סטודענט געענטפערט.

— הייסט עס, פון הונגער?

— ניין, ניט פון הונגער.

— אויב ניט פון הונגער, דאַרף דעמאָלט זיין מיט וואָס צו באַצאָלן.

— דאָס איז דאָך די מעשה, וואָס ס׳איז ניטאָ מיט וואָס. אַז ס׳וואָלט געווען, וואָלט איך זיך ניט געדונגען.

— ביליקער קען מען ניט. אויב איר האָט ניט—איז דעמאָלסט אין דער רייַ, אין אַ וואָך — אָנדערסהאַלבן וואָכן אַרום...

— אַזעלכע געלט איז ניטאָ, — האָט דער סטודענט געזאָגט.

— מיר זיינען ניט קיין פרייוויליקע, ביי אונז איז לויט דער מאַקטע... וויַ איר ווילט...

— ניין, אַזעלכע געלט קענען מיר ניט צאָלן, — האָט דער סטודענט איבערגעחזרט קאַטעגאָריש.

דער קברן האָט אַ טראַכט געטאָן און האָט געפרעגט:

— מקבר זיין וועט איר לויט דער פראַוואָסלאַווישער צערעמאָניע אָדער ציווילן?

— ציווילן.

— דעמאָלט איז טייערער.

— פאַרוואָס?

— ווי זאָל מען אייך זאָגן... פון אַ פראַוואָסלאַווענעם פאָלט ווי־ניט־ווי עפעס צו. אָט — מען הייסט דיר אַכטונג געבן אויפן צלמ׳ל, מען זאָל אים ניט צוציען... דו קענסט דען אָבער אייגנהיטן? ס׳איז אַ דוחק אין העלצלער... און לויטן ציווילן מנהג — וואָס פאַר אַ נוצן האָסטו פון אים? מען באַגראָבט און אַראָפּ פון מאַרק. פאַראַ׳אַרן האָט מען מקבר געווען אַ פליער. אויפן קבר האָט מען אַוועקגעשטעלט אַ דעמבענעם שרויף פון אַ מאַשין. וואָס קענסטו ביי אים נעמען, ביי דעם שחויף? קאַלופּעסט אים אַרום, אַז ער איז ווי אַן אייזערנער. פאַר אַזעלכע געלט, ווי איר גיט, איז ניטאָ קיין רעכענונג אויף ציווילן.

— איז ווי זאָל זיין?

— פאַר אַזעלכע געלט גראָבן אַ קבר — האָט נאָך קיינמאָל ניט געטראָפן זייט מקבר ווי אייך געפעלט.

איז געבליבן אַזוי: די גרוב וועלן אויסגראָבן די גרעבער, און אַראָפּלאָזן און פאַרשיטן וועלן די בעגלייטער.

אָפּצוגעבן דעם לעצטן כּמוד דעם פראָפעסאָר האָבן זיך אויפגעקליבן פיר סטודענטן, דער מאָנערער מענטש מיט דער גלעזער

באָהר, וואָס איז געווען ענלעך אויף א לעדער, און דער אוניווערסי־טעט־שוויצאר.

דער פראָפעסאָר איז אין דעם מאָג געבראָכן געוואָרן, און א גרויס קליין רעגלע האָט נעמראָקעט, אזוי ווי חורב א זיפ. א הייפלע מענטשן האָט, קאָרטשענדיק זיך פון קעלט. געוואָרט מיט א פייכ־מער, אראָפגאהאנגענער רויטער פאָן אויף דער טהורע לעבן מויער. די טרוגע האָבן ארויסגעטראָגן די איינוואוינער פון הויז, האָבן ארויפגעשטעלט אויף א וואָגן אוז, איבערצוטענריק זיך, האָבן זיי נעהייסן זיך רירן. נאָך דעם וואָגן זיינען נאָכגענאָגען די סטודענטן מיט דער פאָן, דער מאָגרער מענטש, וואָס איז געווען ענלעך אויף א לעדער, דער שוויצאר, אנדרעי און דער פראָזיצער פון הויז־קא־מיטעט. אין אזוי ווי ס'איז געווען שווער צו מרָאָגן די פייכטע פאָן, האָט מען זי אויפגעלייגט אויף דער טרוגע, און, פון דעם טרייסלען זיך, האָט זי פעסט ארומגענומען דאָס דעק און האָט זיך צוגע־קלעפט, אזוי ווי א באשלאָג.

וועו מען האָט פארשאָטן דעם קבר, איז אנדרעי געשטאָנ־ען א זייט און האָט געקוקט אויף די אָנצאָליקע בערגלעך מיט די שיטערע צלמים. ער האָט געהערט, ווי עס זיינען געפאָלן אין גרוב. אַריין די פון רעגן צעווייקטע שטיקער בלאָטע, ווי די קלאָנגען פונם פאָלן, וועו זיי האָבן זיך דערנעמטערט צו דער אייבערפלאַך פון דער ערד, זיינען געוואָרן קירצער און שארפער, און אים האָט זיך אויסגעדוכט, אז דער פראָפעסאָר, וואָס איז אזוי אומגעריכט ער־שינען אין זיין לעבן, האָט אזוי ווי אוועקגעטראָגן פון דעם לעבן די לעצטע מענלעכקייט ארויסצוזאָגן דאָס סאמע וויכטיקע. וואָס איז עס געווען — דאָס סאמע וויכטיקע, — איז א ספק, צי אנדרעי האָט געוואוסט. נאָר ער האָט געהאט אזא געפיל, גלייך עמעצנס א גרויס־זאמע האנט וואָלט אים א צי געמאָן פארן נאָרגל, און ער האָט פאר־שמאָגן, אז די האנט וועט אים ניט אפלאָזן, ביז וואָגען ער וועט ניט ארויסזאָגן דאָס סאמע וויכטיקע.

דעם בית־עלמין האָט ער פארלאָזן שפעטער פאר אלעמען. אן איינגעהויקערטער, א טעמפער, א הורכגענומענער מיט דעם דע־מארוגנס־נעפל. ער איז ניט געגאנגען, נאָר געשלעפט זיך, כמעט

געפֿוינט איבער די ייִדיקע, אומעגלעכע נאַסן פון די פאַרשטעט. ער איז געווען ענלעך אויף א קראַנקן, וואָס מען האָט ארויסגעוואָרפן פון שפּיטאָל, ווי נאָר ער האָט באַוויזן אריבערצוקומען די קראַנקהייט.

אין שטוב האָט אים ריטע געעפנט די מיר.

— א סאָלדאַט ווערט עפּעס אויף דיר.

— א סאָלדאַט?

— יאָ. ער האָט ניט געוואָגט זיין נאָמען, ער זאָגט, אז די קאָנסט אים...

— מאָרגע, — האָט אַנדרעי גלייכגילטיק אויסגעצויגן און איז אוועק אין צימער, פונקט ווי אויפן גאַס, שלעפּנדיק מיד און מעמפּ זיין אַראָפּגעהאַנגענעם קערפּער.

לעבן דעם אייזערנעם אייוועלע האָט זיך מיטן פּנים צום פייער געוואַרעמט דער סאָלדאַט. זיין שינעל איז געהאַנגען אויף א שטול לעבן אייוועלע. ער איז געזעסן די פּים אונטער זיך און האָט גערויבן די הענט. אז די מיר האָט א סקריפּע געטאָן, האָט ער אויפגעהויבן דעם קאָפּ, דער פייער איז אריבערגעלאָפּן פון זיין שטערן אויף דעם האַלב אָפּגענעם מויל, וואָס איז געווען צרומגערונגלט מיט א דינעם קרייז פון קוים באַמערקבאַרע קנייטשן, און זינע לינקן האָבן זיך אויסגעקרימט עפּעס אזוי ווי צו א שמייכל.

— אָט זייט איר מאַקע, — האָט ער געזאָגט און האָט זיך אויפגעהויבן פון דיל.

אַנדרעי האָט באַטראַכט דעם נאַסט בלויז דעמאָלט, וועו דער פייער האָט געגומען שפילן אויף זיינע לינקן. ער האָט זיך אָנגעכאַפּט פאַרן אושאַק. אין איין רגע כמעט איז פון אים פאַרשוואונדן געווארן די גאַנצע וויכקייט. פון אַן אָפּגעשוואַכטן און אינגעהויקערטן מענטשן האָט ער זיך פאַרוואַנדלט אין א פאַרהילצערטן, צו א זיל ענלעכן גולם. ריטע, אַריינגייענדיק גלייך נאָך אים און פאַרמאַכנדיק די טיר, האָט אים אָפּגעשטופּט. ער האָט בלויז געמאַכט איין טראָט און איז ווידער פאַרשטאַרט געוואָרן.

— שלום־עליכם, — האָט דער סאָלדאַט געזאָגט, צוגייענדיק צו אַנדרעין.

אַנדערעס העגט האָבן זיך אַ צי געטאָן אויף צוריק, גלייך ער־וואָלט זיי געוואָלט פאַרלייגן אויף הינטן, דערנאָך האָט ער אַ ווּאַרף־געטאָן אַ בליק אויף ריטען אוּן האָט שנעל אַ דריק געטאָן דעם גאַסטס אויסגעשטרעקטע רויקע האַנט. דער כאַלדאַט האָט אויך אַ קוק געטאָן אויף ריטען אוּן האָט זיך אַ נייג געטאָן אין איר זייט:

— כ׳האָב ניט די ערע צו ווייסן דעם נאָמען... פון אַייער... אַ־אַ... זי איז געווען לידסווערדיק. אָט זעט איר, איך מריכן זיך... איך מראַכט, צי איז ניט בעסער, מיר זאָלן...

אוּן ער האָט גלאַט אַרויסגערעדט אויף דייטש:

— פאַר אונז איז באַקוועמער ניט צו ריידן אויף רוסיש.

אַנדרעי האָט זיך אַ ווּיג געטאָן, גלייך דאָס ווּאָלט געווען פון די דאָזיקע ניט געווײַנטע, אָנגענאַקטע ווערטער פון דער פרעמדער שׂראַך, אוּן האָט שנעל געפרעגט:

— ווי אַזוי האָט איר מיך געפונען?

— דערזען אויפן גאַס. כ׳וועל אַייך דערקענען צווישן אַ בא־מאַליאָן סאָלדאַטן. דערצו האָב איך נאָכגעשפּירט.

— פאַרוואָס זייט איר בײַז איצט ניט אַוועקגעפאָרן?

— ס׳איז אַ לאַנגע געשיכטע.

— וואָס פאַרלאַנגט איר פון מיר? נאָך וואָס זייט איר גע־קומען?

אַנדרעי האָט אַרויסגעשטויסן פון זיך די פראַגעס מיט אַזאַ אָנגעשטרענגטקייט, גלייך ער וואָלט זיך געפּלייסט צו פאַרשטיקן מיט זיי דעם פאַרצווייפלטן געשריי.

— כ׳האָב זיך געריכט אויף אַ גאַסטפרײַנד־לעכערן קבלת־פּנים, — האָט דער גאַסט געענטפערט אוּן האָט מיט פאַרזשמורע־טע אויגן זיך געגליטשט איבער אַנדרעס געזיכט.

— מוט זיך אויס, איר זייט — נאַס, — האָט ער צוגעגעבן מיט אַיינזען אוּן האָט אַ קוועטש געטאָן מיט די אַקסלען. — ווי אויפגערעגט איר זייט! איך קוק רויקער אויף די זאַכן. איינמאָל פאַר אַלעמאָל האָב איך זיך געזאָגט, אַז יעדע מינוט קען איך שטאַרבן. איך בין גרייט אויף דאָס סאַמע שרעקלעכע — אויף מיט.

דעריבער בין איך שטענדיק רוּיק. וואָס קען זיין געפערלעכער פאַרן מויח?

— מסתמא — איז אַזוי, אויב דו האָסט קיין זאַך נים ליב אי: לעבן, — האָט אַנדרעי ארויסגעמורמלט און האָט אַראָפּגעצויגן פון זיך דעם שינעל.

ער האָט אים אויפגעהאַנגען אויף דעם אָנלעגן פון שמול, האָט אים צוגערוקט צום אייוועלע, נים געאַייט, לאַנגזאַם, נאָכשפּירנדיק יעדע באַוועגונג זיינע, און האָט זיך אַנידערגעזעצט.

— ווי האָט עס פּאַסירט, וואָס איר זייט נים אַוועקגעפאָרן? דער גאַסט האָט זיך אַראָפּגעלאָזט לעבן אים.

— איך האָב זיך מיט נחוים מי ארויסגעכאַפּט אין מאָסקווע. אויף דעם איז אַוועק מער ווי אַ חודש צייט. איך האָב זיך דערשלאָגן אייגער אַליין. אין מאָסקווע האָב איך צום ערשטן מאָל באַשלאָסן אויסצוגוצן מיין נייעם נאָמען. דער נאָמען האָט זיך ארויסגעוויזן פאַר נים נאָר קיין באַקוועמען. איך ווייס נים ריידן קיין שלעכטס וועגן זיין פריערדיקן באַלעבאָס, נאָר דעם נאָמען האָט עמעצער קאָמפּראָמעטירט פריער פאַר מיר. זאָגן אַייך דעם אמת, — האָט דער גאַסט איראָניש נעשמייכלט און האָט געלעגט אַנדרעיען מיט אַ לאַכעדיקן בליק, — זאָגן אַייך דעם אמת, איך האָב אין צייט געטראַכט וועגן אַייך...

— מען האָט דערקענט? — האָט אַנדרעי שמיי געפרעגט.

— דערקענט, — האָט דער גאַסט געזאָגט.

אַנדרעי איז אויפגעשפרונגען, האָט זיך אַ וואַרף געטאָן צו רימען און האָט גוואַלטיקער שרעק געגומען מורמלען:

— דערקענט, מיין גאָט! רימע, מען האָט דערקענט. רימע, באַגרייף, מען האָט דערקענט...

רימע איז געזעסן אויפן בעט, אַזוי ווי שטענדיק — אין אַ מיכל, אָנגעשפּאַרט מיט דער נאָמבע אין די קני.

— אַנדרעי, — האָט זי געזאָגט, זיך אַ צי געטאָן צו אים און ארויסבאַפרייט די הענט פון אונטערן פּאַטשייע, — איך פּאַרשטיי נים, וועגן וואָס רעדט איר דאָס? איך בעט דיך...

— אַך, דו דאַרפסט נים פּאַרשטיין, — האָט ער אַ זיפץ געטאָן און האָט זיך ווידער אַ וואַרף געטאָן צו זיין שמול, — דו

דאַרפסט גאָרנישט ניט פאַרשטיין! ניט שוין־זשע האָט מען דער־
קענט?

דער גאַסט האָט אַ וויילע געשוויגן, דערנאָך האָט ער, ציען־
ד־ק בפיוון, לאַנגזאַם און מיט פויזעס אַרויסגערעדט:

— דאָך האָט אייער אויסגעהאַלטנקייט ניט געקלעפט אויף
לאַנג. איר אויף מיין אָרט וואָלט שוין לאַנג אַרײַנגעפאַלן, און איך,
ווי איר זעט, בין געבליבן גאַנץ.

אַנדרעי האָט אים אָנגעכאַפּט פאַרן אַרבל.

— אָבער זאָגט שוין, דער טייוול זאָל אייך נעמען, זאָגט:
מען האָט דערקענט?

— אָט אַזוי איז בעסער, — האָט דער גאַסט געזאָגט און
זיין מויל האָט ווידער הורכגעצוקט אַ מין שמייכל.

— דערקענט, — האָט ער געזאָגט מיט ביטול. — אָבער איך
קאָן ניט זאָגן אויף זיכער, וואָס האָבן זיי דערקענט. געווים האָבן
זיי זיך דערוואוסט, אַז איך גיב זיך אהוים פאַר אַן אַנדערן. אָבער
ווער איך בין אין דער אמתן — קענען זיי בלויז משער זיין. וואָס
שייך אַייך...

— מיין גאָט! — האָט אַנדרעי ווידער אַ זיפץ געטאָן.

— וואָס שייך אַייך, קען איך אייך קיין זאַך ניט זאָגן. איין
צייט האָב איך געטראַכט, אַז איר האָט מאַקע קאָמפּראָמעטירט מיין
נייעם יאָמען. נאָר דערנאָך האָב איך באַשלאָסן, אַז דאָס וואָלט פאַר
אייך געווען ריזיקאַליש.

— ריזיקאַליש?

דער גאַסט האָט הזרכדרינגלעך אַ קוק געטאָן אויף אַנדרעיען.

— יאָ. וועס איר וואָלט אפילו געוואָלט מיך אַרויסגעבן, בדי
דערמיט גופא פאַראיינפאַכערן אייער לאַגע. דערנאָך האָב איך זיך
דערמאָנט, אַז איר זייט אַ רוסישער. אהויסגעבן אוז פאַררעטן איז
ניט אין גייסט פון די רוסן, אויף וויפל איך האָב זיי דורכגעשטו־
דירט.

— כ'האָב ניט קיין חשק צו פילאָסאָפירן אויף נאַציאָנאַלע
מעמען. איך וויל, אַז איר זאָלט זאָגן, וואָס איר מראַכט... ווי איז
אַייער מיינונג... וואָס איז באַוואוסט...

— כאַ־כאַ! ווי גוט איר האָט אָנגעהויבן און ווי איר פּלאָנ־
טערט זיך צום סוף! איר ווילט וויסן, צי ס'איז באַוואוסט די רא־
טע, וואָס איר האָט געשפּילט...

— נו, יאָ יאָ! די רעטע, וואָס איר האָבּ... ס'איז דען גיט אַלץ־
אַיינס? — האָט אַנדרעי איבערגעשלאָגן, — זאָגט!

— משפּטנדיק נאָך דעם, ווי איר שפּאַצירט אַרום פּריי אין
אוא גרויסער שטאָט, איז א סימן, אז מען איז אייך אין קיין זאַך
גיט הושד. בכלל דוכט מיר, אז די זאַך איז אַריבער בשלום. איך
בין כּמעט זיכער אין דעם. אויף יעדן פאַל, האָט מען מיך דאָ אָן
קיין שום שטער אַיינגעשלאָסן אין עשעלאָן.

— וואָס? איר זייט געווען... איר האָט אָנגערופן אייער נא־
מען? — האָט אַנדרעי אויסגעשריען אין האָט אָנגעכאַפּט זיין מיט־
שמועסער פאַר די אַקסלען.

— דאָס הייסט, גיט מיין נאָמען...

— דעם נאָמען פון קאָנראַד שטיין?

— באַרוהקט אייך, מיין ליבער פריינד. פון דער זייט דראָט
אייך גיט קיין שום סכנה. קאָנראַד שטיין איז מער ניטאָ.

— ניטאָ? — איז אַנדרעי אָפּגעשפּרונגען.

— קאָנראַד שטיין איז געשטאָרבן.

— כ'פּאַרשטיי קיין זאַך גיט!

— נו, טאָ הערט. אין מאָסקווע האָט אַלץ געקענט אויפּגע־
דעקט ווערן. בין איך באַצייטנס אַנטלאָפן. כ'בין אַריינגעפאַלן אין
קלוי פון דאָרטן — קיין טווער. דאָרטן האָבּ איך געאַרבעט אַלס
מאָג־אַרבעטער. כ'האָבּ געהאַט א חבר, א וואויליער בחור, פון בער־
לין. פלעגן מיר נעכטיקן אַמאָל דא, אַמאָל דאָרטן, קיין שטענדיקן
ווינקל האָבן מיר גיט געהאַט. וואו מיר פלעגן באַקומען אַרבעט —
דאָרטן פלעגן מיר וואוינען. מען האָט אונז אין ערגעץ גיט געלעגט
גוט, אַזוי אַז בעת דער בערלינער בהור איז געשטאָרבן איז אַלץ
אַרויסגעקומען פון זיך אַליין. איך האָבּ געגומען זוינע פּאַפּירן, און
מיינע האָבּ איך אים אַריינגערוקט.

אַנהרעי איז געזעסן שווייגעדיקערהייט, גלייך ער וואָלט גיט
געהערט.

דער גאַסט האָט אים אַרײַנגעקוקט אין די אויגן און, גלײַך ער וואָלט זיך געכאַפּט, האָט ער שטרענג אַ זאָג געמאַן:

— ניין, גאָרנישט דאָס! פאַר וועמען האָלט איר מיך? כ׳האָב פאַרגעסן צו זאָגן, אַז דער דאָזיקער בערלינער בחור איז קראַנק געוואָרן אויף טיפוס. בין איך אַרום אים אַרומגענאַנגען אַ וואָכן אָנדערטהאַלבן. אַ וואויל׳ער בחור.

אַנדרעי האָט זיך אויפגעהויבן.

— הייסט עס, אַז דעם פּראָצעס קענן קאָנראַד שמיינען האָט מען מבטל׳ גענאַכט צוליב זיין טויט?

— מן הסתם.

— הייסט עס, אַז מיר זיינען קוויט?

דער גאַסט איז האַסטיק אויפגעשפרונגען, האָט זיך צונויפגעקאָרטשעט, האָט לאַנגזאַם אַרויסגערעדט די אָפּגעשלי׳פענע קאַלטע וואָרטער:

— ניין, חבר סטאַרצאָוו, מיר זיינען נאָך גיט קוויט.

— וואָס פאַרלאַנגט איר פון מיר? — האָט אַנדרעי וויידער אויסגעשריען.

דער גאַסט האָט אַ שאָקל געטאָן מיטן קאָפּ, האָט אויסגעגלייכט דאָס געזיכט מיט אַ ליבלעך־איראָנישן שמייכל, און, צוגייענדיק צו אַנדרעין, האָט ער אים אָנגעזומען פאַרן אייגנבוין.

— מיין ליבער פרײַנד, איך רייד אַזוי דערפאַר, וויל איך פיל זיך פאַרפליכטעט. איר האָט געטאָן אַלץ, וואָס עס קען טאָן אַ גוט האַרץ. נאָר מיר זיינען נאָך גיט קוויט. כ׳האָב צוגעזאָגט צו בערענגען פון אַייך אַ בריוו אייער פלה. איך האָלט דאָס פאַר מיין חוב. כ׳האָב אַפילו גוט אַרײַנגענומען אין זיברון איר פאַמיליע: פרויליין מאַרי אורבאַך, פון בישאָפסבערג, גיט אמת? דוכט זיך, כ׳האָב קיין מעות גיט געמאַכט? פרויליין מאַרי אורבאַך, גיט אַזוי?

אַנדרעי האָט מיט די הענט פאַרשטעלט דאָס געזיכט.

— אָבער איר וויסט, איך האָב פאַרלאָרן אייער בריוו. דאָס הייסט, גיט פאַרלאָרן, נאָר אַרײַנגערוקט יענעם פאַרשמאָרבענעם בערלי׳ner, צי׳זאַמען מיט קאָנראַד שמיינס פּאַפּירן...

— איר זייט פון זינען אַראָפּ! — האָט אַנדרעי אַרויסגעכרי־
פּעט אין האָט זיך שיר ניט פּאַרכלינגט. — אויב מען זאָל צוזא־
מען מיט קאָנראַד שטיינם פּאָפּירן געפּינען אויך מיין בריוו...

— נו, וואָס רעדט איר, וועמען וועט עס איינפּאַלן צו פּאַר־
בינדן אייער נאָמען מיט קאָנראַד שטיינען?

— מאַכט ניט פּנים מיר קיין חוזק! איר האָט ניט קיין רעכט
צו חוזק מאַכן פון מיר!

— איך רייד, וואָס איך מראַכט.

— די פּאָפּירן וועט מען אומבאַדינגט אַוועקשיקן קיין סעמי־
דאָל, צו קורמן! קורט וועט דאָך תּיכף אַלץ פּאַרשטיין!

— וועגן דעם, באמת גערעדט, האָב איך ניט געמראַכט...

— הערט זיך אַיין, איר... מייוול וואָס איר זייט... הערט זיך
אַיין!.. זוכט זיך אוים אַז אַנדערן, פון וועמען צו מרייבן קאַמאָוועם!
פּאַרגעסט ניט, אַז איר זייט ביי מיר אין די הענט...

דער גאַסט האָט אַ פיר געמאַן מיט אַן אויסגעשפּרייטן פינ־
גער פּאַר אַנדרעים אויגן.

— אָבער איך רעט אַייך ניט פּאַרגעסן, אַז איר זייט ביי מיר
אין די הענט. יאָ... נאָר צו וואָס זאָלן מיר זיך קריגן, — האָט ער
זיך ווידער צעגאָסן, — ניט שוין־זשע שפּירט איר ניט, אַז איך בין
אייך אָן אַ שיעור דאַנקבאַר און בין אייך גרייט אָפּצוצאָלן מיט וואָס
עס זאָל ניט זיין?

— וי אַזוי האָט איר געקענט ניט מראַכטן, אַז...

— כ'האָב עס געשפּאַסט, מיין ליבער פרוינד, גלויבט מיר, אַז
איך האָב עס געשפּאַסט. דעם טויטן האָב איך אַריינגעדרוקט בלוי־
שטיינם פּאָפּירן. מער קיין זאַך ניט.

– דער בריוו איז געבליבן ביי אייך? ניט אים אַהער, ניט אים!

— ניין. דעם בריוו האָב איך צעריסן, כדי ניט צו טאָן אייך צו־
פּעליק קיין שאָדן.

— אַך, איך גלויב ניט, איך גלויב קיין איין וואָרט ניט!

אַנדרעי האָט געזומען לויפן פון איין ווינקל אין דעם צווייטן,
האָט אַרומגעכאַפּט דעם קאָפּ און געמריסלט אים, אַזוי וי פון וויי־

טאָג. דער גאַסט האָט אים נאָכגעקוקט מיט פאַרשמורעמע אויגן און האָט געוואַרט לאַנגזאַם, גלייך ער וואָלט די ווערטער אָנגעזעצט אויף שפּיזלען.

— וואָס רעגט איר זיך אזוי אויף, מיין ליבער פרייגד? ניט שוין־דשע איז אייך שווער אויפצושרייבן נאָר א בריוו? דאָס וועט אייך אן איבעריק מאָל פאַרשאַפן פאַרגעניגן — דורכצושמועסן זיך מיט א געליבטער פרוי. איך גיב אייך מיין וואָרט, אז ווי גאָר איך וועל קומען אהיים, וועל איך תיכף אויפזוכן פריילין מארי אור־באַך — אזוי, הוכט זיך? — וועל איר איבערגעבן דעם בריוו און וועל דערצייל אלץ, וואָס איר ווייס וועגן אייך.

— איר קאָנט מארין? — האָט אנדרעי געפרעגט און האָט פלוצים אויפגעהערט צו לויפן.

דער גאַסט איז אנטשווינגן געוואָרן און האָט געקוקט אנדרעין גלייך אין די איגן אריין.

— ניין.

— דערצייל איר נאָרנישט וועגן מיר, — האָט אנדרעי גע־זאָגט און האָט זיך אוועקגעשטעלט פנים אל פנים מיטן גאַסט.

— איר האָט מיך דאָך אליין געבעטן.

— און איצטער בעט איך אייך, איר זאָלט דאָס ניט טאָן. איר זאָלט מארין ניט אויפזוכן. מען דארף ניט.

דער גאַסט האָט ווידער געשווינגן א ווייל, דערנאָך האָט ער א פאַסט געטאָן אנדרעין אויפערן פלייצע, האָט א מאָר געטאָן מיטן קאָפּ אויף ריטען און האָט זיך צעלאַכט.

— מיר האָבן נאָר פאַרגעסן אן דער דאָמע. איך פאַרשטיי אייך אויסגעצייכנט. אָבער אומזיסט שרעקט איר אייך: פריילין אורבאַך וועט וועגן דעם נאָרנישט ניט דערגיין.

און ער האָט נאָך א מאָל באַוויזן מיטן קאָפּ אויף ריטען.

— לאָמיר רייטן צו דער זאָד, — האָט אנדרעי געזאָגט און האָט פאַרשטעלט מיט זיך ריטען. — נאָר וואָס זייט איר צו מיר גע־קומען?

— לאָמיר רייטן צו דער זאָד, — האָט זיך דער גאַסט אָפּגע־רופן אין אנדרעים טאָן. איך בין צו אייך געקומען איבערגעכ־

טיקו. מאָרגן שיקט מען מיך אַוועק מיטן עשעלאָן. איך מייד אוים די ערמער, וואו עס זיינען דאָ א סך מענטשן.

— גוט. גיט מיר א וואָרט, אז איר וועט מיך אויף שטענדיק לאָזן צו רו.

— איך נ׳יב.

אַנדרעי איז מיט בריטע טריט ארויס פון צימער.

— סערגעי לוואָוויטש, — האָט ער געזאָגט, אַריינגייענדיק צום באַלעבאָס, — ביי מיר דאַרף איבערנעכטיקן א חבר. דאָס איז זייער נייט׳ק. איך וועל אים אַוועקלייגן אין שכנותדיקן צימער, אוף א דיוואַן.

סערגעי לוואָוויטש האָט א פּאָטש געמאַן מיט די הענט.

— וואַרט, — האָט אַנדרעי מיט עקשנות פאָרגעזעצט, — קיין שום דערוידערונגען. ער מוז בלייבן. א ניט וועט זיין שלעכט. איר הערט? און — שא־שטיל! קיינעם ניט קיין פּיפּס! איך דאַנק אייך.

ער האָט זיך אויסגעדרייט אין איז אַוועק, ניט באַמערקנדיק, ווי סערגעי לוואָוויטש האָט זיך נאָכאַנאַנד באַשאַמן מיט צעשרא־קענע צלמימלעך.

אַנדרעי האָט אָפּגעפירט דעם גאַסט אין דעם שכנותדיקן צי־מער, האָט אים אָנגעוויזן אויף א דיוואַן, האָט פּאַרמאַכט די טיר און האָט זיך אומגעקערט צו זיך.

דאָרטן איז ער געשמאַנען עטלעכע סעקונדעם אומבאַוועגלעך, האָט מיט דער האַנט א פיר געטאָן איבערן קאָפּ, האָט אויסגעווישט דעם שמערן, די באַקן, די אַלי. דערנאָך האָט ער צונויפגעדריקט די פויסטן און האָט א זאָג געטאָן צו זיך אַליין:

— ער כאָן זי, ער קאָן, ער קאָן!

ער האָט זיך א ווינג געטאָן, איז צוגעגאַנגען צום בעט, האָט אַרויפגעלייגט דעם קאָפּ אויף ריטעם קני. דערנאָך האָט ער פאַר־מאַכט די אויגן.

ריטע האָט אַרומגענומען זיין קאָפּ, האָט זיך אָנגעבויגן אי־בער אים. אויף זיינע לידן איז אַראָפּגעפאַלן א היסער מראָפּן. ער האָט געפרעגט שטיל, ניט הירנדיק מיט דו וועם:

— וועגן וואָס וויינסטו דאָס? — און האָט ארומגעלעקט די געזאַלצענע ליפּן. — וועט מען וואָלט נעקענט אָנהייבן לעבן פונ־דאָסנייַ... פונאַנדערווי־קלען דעם קנויל, דערגיין מיט דעם פּאָרים ביז דער פּאַרפלוכטער שעה און באַניין זיך אויף אַן אַנדער אופן. נאָר אויף אַן אַנדער אופן...

ריטע האָט הויך געגומען כליפּען און האָט זיך צוגעריכט מיט דער באַק צו זיין שמערן.

— ליבער, ליבער...

— וועגן וואָס וויינסטו דאָס? — האָט ער ווידער געפרעגט.

— וואָר איז דער מענטש, זאָג? וועגן וואָס האָט איר גע־דערט?

ער האָט אַ לאַנגע צייט ניט געענטפערט.

ס'איז געווען שטיל, הינטערן פענסטער האָבן זיך געהערט עפעס וויטע הילכן. לאַנגזאַם, אָן חשק האָט זיך אויסגעלאָשן דאָס עלעקטרישע ליכט.

אַנדרעי האָט אומגעקערט דעם קאָפּ, האָט אַיינגעגראָבן דעם פּנים אין ריטעס קני און — אין די קני, אין דעם קלייד, אין דער שטיקנדיקער וואַרעמקייט פון די פּיס — האָט ער אַ זאָג געטאָן:

— דאָס קען איך קיינעם ניט זאָגן. קיינעם ניט.

דאָס קאַפּיטל וועגן נייַן הונדערט פּערצענטן.

אַמורס צעמטריפוגע.

— Belegte Brötchen!
— Warme Würstchen!
— Bier, Bier, Bier, gefälligst!
— s-simplicissimus, Berliner 'ageblatt, Lustige Blätter!
— Woche, Woche, Woche!
— Bier, Bier, Bier!
— Belegte Brötchen, warme Würstchen!
— Zigarren, Zigarren, Zigaretten!
— Kladderadatsch, Kladderadatsch!
— Einsteigen!

דער ציגאַרנרויך וויגט זיך ווי בלויע לייַענטער אונטערן בּאַלקן און ייַלט אַוועק וויַיט די זשומענדיקע שטימען. די גרויסע בּיבּיר, די שוויַיסיקע פּליכעס, די וויַיסע קלַיידער, די שמאַרק אַנטפּלויזטע אָרעמס, די גרויסע קייַלעכריקע בּריסטן אונטער די שפּיצלעך און די נעט — וויגן זיך ריטמיש אויף די זיצערטער. הינטער די פּענסטער שווימט דורך דאָס פּאַטערלאַנד, אויסגעוואַשן, פון דער זון און געבענטש מיט שפּע.

אין ערלאַנגען האָט זיך דער ערלעכער, זשומענדיקער, אויסגעלאַדענער צוג אַרויסגענאָמז אויפן וואָקזאל און איז אַוועקגערונען אַראָפּ איבער דער שמאָלער גאַס אין עק שטאָט.

אנדערע מיט קורצן האָבן זיך אָפּגעפּיילט פון המון, זיינען ערייַן אין אוניווערסיטעט־נאָרמן.

דאָ איז געווען שפּיל, ווערעמע שאָמנס זיינען געלעגן אויף די שטעגלעך, די אַסיפּעם מיט די דעמבעם האָבן פּאַרשפּעלט דעם הימל. אויף די שמאָמען זיינען גענ לי געווארן די אָפּגעפּאָלירטע ברעט־לער מיט די לאַטיינישע אויפשריפטן, פונקט אזעלכע ברעטלעך האָבן געשטאַרצט אויף די דינע דרענגלעך, וואָס זיינען געווען צרייַנגעשטעקט אין די בלומענבייטן. ס'האָט געשמעקט מיט פעטער, זאַטער ערד און — פון ערגעצוואו — מיט פרישער אייל־פאַרב.

— איר פאַרמאַגט דען דאָס געפיל,—האָט קורט געפרעגט,— דאָס רוקע, פרידנבּרענענדיקע געפיל פון אייגנס? מיר באַנוגענען זיך מיט קלייניקייטן, ווייל דאָס זיינען אונזערע קליניקייטן. איך פאַרזיכער דיך, אז איך בין גליקלעך, וואָס איך בין אהער געקומען. א נאַרישער, ליבער יום־טוב, א נאַרישע לייב געווינהייט. איך קוק נאָכאַמאָל אויף דער דאָזיקער אַספּע — ווי אלט, צעקראָכן, לע־כערדיק זי איז. פאַראַיאָרן האָבן די שוואָמען אויף איר דערגרייכט ביזן גאַרטל. איצטער, זעסטו, זיינען זיי פאַרקראָכן העכער? אזן אָט זיי־נען די מיערן פון דעם אַנאַטאָמישן מוזעטער. לאָמיר גיין, כ'וועל דיר באַווייזן דעם מוזע.

פון דער טיר, וואָס איז צרויסגעגאַנגען אין גאָרטן, האָט זיך איבער דער עדה אויסגעשפרייט א קילקלעכער, זיסער ריח פון יא־דינע. אין דעם ציטער, וואו זיי זיינען ערייַן, איז ארייַנגערוקט אין דער נישע פון דער פייכטער וואַנט, געשטאַנען א גרויסער באַציונק־טער קופערנע. זיין דעק איז געווען עטוואָס אויפגעהויבן.

קורט האָט אים אויפגעעפנט. אין קופערנע האָבן זיך געוואָל־נערט מענטלעכע פים אזן הענט, וואָס די הויט פון זיי איז געווען אַראָפּגעשונדן, שטיקלעך גרין געוואָרענע אָרעמס, ווייסע ביינער, מיט צעפּליקטע, טרוקענע אָדערן, אזוי ווי רָאָגאזשע־פערדעם, אזן בלום־רויטע, שוואַרצע, הימלבלויע אינגעווייד — קישקעס, לעבער, לונגען. איז א ווינקעלע פון קופערנע, וואָס איז געווען באַלויכטן מיט דעם שיין פון מאַגניזיום, וועלכע איז ארייַנגעדרונגען דורכן טיר פון סאָד, האָבן זיך איינע צו די אַנדערע געמולטעט צווישן קעפּ. דער מאַרק

פון איין קאָפּ איז געווען אָפּגעשונדן און די שארבן־נעט האָבן זיך געצויגן איבערן קאָפּ, ווי אַ קלוימיקע זעג. די האַלז פון דעם צווייטן קאָפּ — אָן האָר און גוט געבויט — איז געווען ארום־גענומען, אַזוי ווי מיט אַ האַלזטוך—מיט אַ פּוכלע, בלויע קינדערשע העמדל. דאָ און דאָרט האָבן זיך געגעלט בערגלעך פון עפעס אַ פּראָשעק.

— לאָמיר גיין, — האָט אַנדרעי געזאָגט.

קורט האָט שווייגנדיק געקוקט אין קופערט אַריין.

— לאָמיר גיין, מען קען זיך דאָ דערשטיקן.

קורט האָט אַראָפּגעלאָזן דאָס דעקל, און, שמייכלענדיק, האָט ער שטיל געגומען אַנדרעיען אונטערן האַנט.

זיי זיינען דורכגעגאַנגען דורך אַ לימטיקן, געהוימען צימער, וואָס איז געווען אַרומגעשטעלט מיט הויכע, שמאָלע טישן, געדעקט מיט גלאָז. די טישן זיינען געווען ריין אויסגעוואַשן, די דיל האָט גע־גלאַנצט, פון טיר צו טיר האָט אַרומגעשפּאַנירט אַ קילבלעך צוג־ווינטלע, וואָס האָט אונטערגעשמעקט מיט קאַמפער. דער האַלב־מונקל פון געוועלבטן קאָרידאָר האָט געפירט צו אַ בריימער מיר. אויפן פּלעצל לעבן טישל, איז געזעסן דער וועכטער. ער האָט אַראָפּגענומען די היטל, האָט געפרעגט:

— די הערן ווילן באַקוקן דעם מוזיי?

דערנאָך האָט ער זיך אַ לאָז געטאָן פּאָראויס.

אייגע נאָך די אַנדערע האָבן זיך געצויגן גלעזערנע שאַפּעס. אין די שאַפּעס אויף די גלעזערנע פּאָליצעס האָט מען לויט דער הייך און דעם רימאַמער געבויט גלעזערנע סלאָיען מיט אייגעמפּירט־ווערע פּרעפּאַראַטן פון מענטשלעכע גלידער. גלאָז, שפּירט, בלויע היטל־קאָליערנע, רויטע שטיקלער, פּליש־פּעדעס, פּליש־פּאַסן, קנויל־ן מענטשלעכע קערפּער־מאַסע — דאָס אַלץ האָט אָנגעפילט די נעהוימע, הויכע זאַלן.

די זון האָט זיך אָן אָפּהאַלט געגאָסן אין די רייגע פענסטער, און איבער די וועגע, אויף דעם סופּיט, אויף דער דיל, אויף די קליי־

דער, אויף די הענט און אויף די פּנימער פון די מענטשן האָבן גע־
ציטערט די הייסע פּילפּאַרביקע ספּעקטערס, וואָס האָבן זיך איבערגע־
בראָכן פון די שאַפּעס, פּאָליצעס, סלאָיען און ספּירט.

פּלוצלונג האָט זיך דער וועכטער אָפּגעשטעלט, האָט אָפּגע־
רוקט איין פּוס, האָט פּאַרשטעקט דעם גרויסן פינגער פון דער רעכ־
טער האַנט הינטער דעם בּאָרט פון דעם מונדיר און האָט פּאַוואָליע
אויפּגעעפנט דאָס מויל:

— די עמבריאָלאָגישע אָפּטיילונג. די שרשטע אויף דער גאַנ־
צער וועלט לויט דער צאָל פּרעפּאַראַטן.

דאָ, אין די פּלעשלעך, וואָס מען האָט זיי קוים געקענט אונ־
טערשיידן אייגע פון די אַנדערע לויט דער גרייס, זיינען געשוואומען
געלבלעכע קנייל־כלעך פון עמבריאָנען — א גאַנצע מהגה פון ניט
געבאָרענע נשמות. דערנאָך האָבן זיך געצויגן גאַנצע רייען קעפּלדי־
קע מענטשלעך, וואָס זיינען מיט די דינינקע פּיסלעך און מיט די
הייל־אַרטיקע פינגער פון די הענט געווען צוגעדריקט צו די בייכער.
גאָר צום סוף — זיינען געשטאַנען סלאָיקלעך פון אַן עמער די גרייס,
און אין זיי האָבן קינדער געקוקט אויף זייערע קניאלעך, קינדער.
וואָס זיינען געווען ענלעך אויף די, וועלכע די מאַמעס דערזעען לעבן
זייערע געלעגערס תּיכף, ווי זיי וואַכן אויף פון זייערע געבורטס־
וויי. ווייטער, אין א צווייטן זאַל, האָבן זיך געטונקלט אויף דער
זון שטיקלעך מאַרך, און הינטער זיי, אומעטיר א באַזונדער גלע־
זערנעם פוטלאַר, האָט זיך אויפן דעק פון א בריטן סלאָי אָפּגעזעצט
א מענטשישער קאָפּ.

דער קאָפּ האָט געהאַט א ניידעריקן שטערן און שטענדלעך פון
א נאַכלעסיקן נאָט האָבן זיך איבער אים געצויגן. די ברוינע אויגן
זייגען געווען אָפּן, די שוואַרצלעך זיינען געווען אויסגעבריטערט
און זיינען געווענדט ערגעץ צו א פונקט, וואָס האָט זיך געווים
געפונען אונטער זיי. אויף דער אייבערשטער ליפּ און אויף די באַקן
האָבן אַרויסגעשטאַרצט אין פּאַרשיידענע זיטן קורצע, דיקע טוי־
קעלע האָר — זיי זיינען געווען געגאָלט ניט פריער, ווי מיט א וואַך
פּאַרן טויט. און דאָס גאַנצע געזיכט, דאָס אָפּגעהאַקטע שטיקל האַלז

און די אויערן זיינען געווען געדיכט־בלוי. אונטערן פוטליאר איז געשטאַנען א ברעטעלע:

דער קאָפּ פון דעם בארימטן רוצח
קארל עבערסאָקס
(די לעצטע עפּנטלעכע טויטשטראָף אין נירנבערג)

— מיין פאָטער איז געווען ביי דער דאָזיקער עקזעקוציע, — האָט דער וועכטער אָנגעהויבן, און האָט איין פוס אַוועקגערוקט אָן א זייט, — און אויב די הערן פאַרלאַנגען...

— הער נאָר, — חאָט אַנדרעי פּלוצלונג געזאָגט, — אויף וואָס־ערע כּפּרות, אייגנטלעך, דאַרפן מיר דאָס אלץ זען?

קורט האָט אויפגעהויבן דעם קאָפּ.

— דאָס איז דער באַרימטער מוזיי.

— כ'בין געקומען אַהער אויף די קאַרטלעך, אזן ניט צו די מתים.

— מיר ווילן נאָר באַווייזן אויף די קאַרטלעך אויך. אָבער דער דאָזיקער מוזיי...

— צום טייוול דער מוזיי, צום טייוול קארל עבערסאָקס, א־ך וויל אויף דער פרייער לופט, אויף דער זון!

* * *

אין ערלאַנגען איז פאַראַן א סך לופט.

אריינעמעמען די דאָזיקע לופט, בעת מען זיצט אויפן באַלקאָן מיט דער לולקע אין די ציינער און מיט א מעפּעלע קאַווע, — איז אזא פאַרגעניגן, מיט ווילכן עס קען זיך באַרימען בלויז א קליין שטעטעלע.

ארום האַלבן טאָג, ווען עס צייכנט זיך קלאָר אָפּ די רויפּולע שאָטנדיקע זייט פון דער הויפּט־גאַס אזן ווען פון יעדן פענסטער הענגען ארויס מעפּעכלער, קישנס אזן פּערעמעס, ליגן זיך דעמאָלט די סטודענטן אויף די ערלאַנגענער באַלקאָנעס האַלב אויסגעצויגן אין משופּעדיקע פאָטעלן.

פון די בלעענדיקע בייטער אין דעם אוניווערסיטעט־גאָרטן שווימען לייכטע אַראָמאַטן. פון אונטן, פון דעם רוישנדיקן, רירעוודיקן טייכעלע ציט אַ ליבע קעלט און פייכטקייט. דער הימל האָט זיך אויפגעהויבן אומעגדלעך הויך, און דעם שטעטלע איז לייכט, אָנגענעם און באַקוועם. די וועגן און טראָטוארן זיינען פוסט.

— הע־הע! — טראָגט זיך פון א באַלקאָן אַ קלינגענדיקע שטימע, — הע־הע! שריד! וואָס מאַכסטו נאָך דעם נעכטיקן קאָזינאָ?

— לאַך ניט, שנעק אייגער: פאַר דער נאַכט האָט זיך מיין מאַליע פאַרגרעסערט אויף פינף סאַנטימעטער...

— כאַ־כאַ!

און אָט, טראָגט זיך פון איין באַלקאָן אויף דעם צוויימן, פון איין עק גאַס ביז דעם צוויימן:

— הע־הע, קאָלענע! וואָס הידזשעט איר דאָרטן?

— אַ כירורגישער פאַל מ'נעטראָפן מיט שריכן: ביי אים האָט זיך אויסגעצוינן די מאַליע!

— כאַ־כאַ!

— די קאָרפּאָראַציע פון אַלף איז קענן אַ ראַדיקאַלן אַרויסמישן זיך. פרווט בושירן.

— און וואָס פאַר אַ רפואה האָט איר צו לייכטער הייזעריקייט?

אין די שמאָלע געסלעך פון הויז צו הויז:

— אויף דער הויפט־גאַס זוכט מען געניצטע הויזן; אַ גאַרטל פון אָנדערטהאַלבן סאַנטימעטער.

— כאַ־כאַ!

הינטער די באַלקאָנען, אין די ניט הויכע צימערן מיט די פאָרהענגלעך און טעפּעלעך, פוצן די פלייסיקע וויבער לעמפּ־ווייערע קוואַרטיראַנטן מיט קרעם. אין די אוניווערסיטעטישע לאַבאָראַריעס און קאַבינעטן שוועקען די דינער ניט געאייגטערהייט די פּראָביר־גלעזלעך, די רעטאָרטעס און קאָלבעס. אין דעם ערוימען זאָל ראַמט מען און מען שמעלט אַריין אין די שטאָטווען די דאַפּירעס, שווערדן, שפּאַגעס און עספּאַדראָנען.

— הע־הע, אָטטאָ! וואָס זאָגסטו אויף אונזער עריכן?

* * *

צום סייכעלע, אַראָפּצו איבער דער הויפּט־גאַס האָבן זיך באָד אַלץ געצויגן די אויסגעפּוצטע, מיט שפּיצן באַלייגטע, דעקאָלטירטע געסט. נאָר קיין רויש איז ניט געווען, אָון די שטרעמלעך מאַבאַק־רויך אויף די באַלקאָנען האָבן שטיל געקלעטערט אויף די גלייכע וועגס.

— ווי רוּיק, ווי אומענדלעך רוּיק, — האָט קורט געזאָגט.

ער איז געגאַנגען מיט אַ בלויזן קאָפּ, לאַנגזאַם, אָון האָט באַמערקט מיט ליבשאַפט יעדעס ווינקעלע, גלייך ער וואָלט אָפּגעזוכט עפּעס אַ היימישע אָון לאַנג פאַרלאָרענע זאַך. אַנדרעי האָט געשוויגן.

קיין איין שפּאַציר, וואָס אונזערע פריינד האָבן דורכגעמאַכט אין די וויטערדיקע יאָרן, איז ניט געווען אַזוי פריוויליק אָון צוועקלאָז, ווי די נסיעה קיין ערלאַנגען. אָט פּאַרוואָס מיר אייליק זיך ניט צו פאַרלויפן דעם וועג אָון מיר גייען פרייליך מראָט נאָך מראָט אויבער דער גאַס, צום עק שמאָט, איבערן בריק, אָון נאָך וויטער — אויפן בארג, וואָס איז באַדעקט מיט אַ נעריכטן וועלד. וועט וויס, אפשר איז דער דאָזיקער שפּאַציר — דער לעצטער אָפּרו, וואָס פולקומער פון אים — איז בלויז דער מויט?

דער בארג, וואָס איז געווען ארומגעבונדן, ווי אַ קאָפּ מיט אַ מיצקל, מיט אַ וועלדל פון לייפּעס, בעריאָזעס אָון קליאָנען, האָט זיך געדרייט אין אַ לעבעדיקן געווירבל פון קלאַנגען. די קלאַנגען האָבן זיך געשמויסן אויף איין אָרט, זיך געוואָרפן פון איין זייט אין דער אַנדערער, זיך צונויפגעדרייט אַזוי ווי שלאַנגען ארום בייטער אָון זיך אויסגעשפּרייט אונטער די פיס. דאָ האָבן זיך געפונען אַלערלייַ אינסטרומענטן, וואָס דער מזרח אָון דער מערב האָבן אויסגעטראַכט אָון וואָס דער בעל־מלאכה אָון דער פאַבריקאַנט האָבן אויסגעארבעט: אַוטאָמאַטישע, בלאָזיקע, סטרוניקע אָון שלאָגיקע. אָון אַלע מיטאַמאַל האָבן געפּייפט, געצימבלט, געקנאַקט, געזונגען, געשריען אָון האָבן קיין איין מינוט ניט אויפגעהערט. אַלע אָפּערע־טעס אָון אָפּערעס, מאַזורקעס אָון וואַלסן, מארשן אָון נאַלאָפּן, וואָס זיינען וועג עס אין פאַרפאַסט געוואָרן אויף דער וועלט, ניט רעכע־

נענדיק די פייערלעכע אָראַטאָריעס, די טרויעריקע קאַנצאַטעס, ראַפּסאָדיעס, מענועטן, פאַלאַנעזן און לידער — אָט די אַלע קלאַסן, פֿאַרמשן אוּן מינים פון מוזיקאַלישע קאָמפּאָזיציעס, אין אַלע טעמפּ נער און אין אַלע מעמפֿן, וואָס זיינען באַקאַנט דער וועלט פון בעלי־חיים און די אָרגל־פאַבריקן — זיי אַלע האָבן זיך מיט דעם גרעסטן פליס און פאַנטאַסטישן פאָרטיסימאָ אַנטשלאָסן צו לאָזן וועגן זיך הערן דאָ, אין דעם דאָזיקן בארג, וואָס איז געווען באַדעקט, אַזוי ווי מיט אַ טיכל, מיט אַ וועלדל פון ליפּעס אוּן קליאָנען.

אוּן דער בארג האָט זיך נעדרייט, נעדרייט.

אויף זיין שפּיץ, איז דער לענג פון די אַלעיען, האָבן זיך גע־הויפּט באַלאַנאַנעס, ביידלעך, קרעמלעך, קאַרוזעלן, פּאַנאָפּטיקומס, פּאַנאָראַמעס, קינאָ, היפּנאָטישע קאַבינעטן, הוידעס, שיס־ערטער אוּן צו מרעפּן אין צייל, מיט זאַלן אויף צו וועגן די פּוחות אוּן זאַלן פאַר ספּאָרט, אוּן קיאָסקן מיט וואָרזאָגערס, אוּן גראָטן מיט מרעפּערינס. אויף דער דאָזיקער פאַרוויילונג איז יעדער מענטש גע־וען אַריינגעקלאַפּט אין דעם המון, ווי אַ האַרמאָס־פּראָפּן אין דעם פּולוועריידל, אוּן האָט זיך נעהאָרכזאָם באַנוגנט מיט דעם, וואָס ער האָט נעקענט דרייען מיטן קאָפּ אין אַלע זיימן.

— שענסטע דאָמען, חשובסטע הערן! איך רוף אייך אויף אַ אינערמענטלעכער אָנשטרענגונג, — איר זאָלט זיך אָפּשטעלן אויף צוויי מינוט סך־הכּל. די אָנשטרענגונג מוז געמאַכט ווערן, כּדי צו פאַרהאַלטן דעם אָנדראַנג פון יענע שפּסן, וואָס שטרעבן צו פאַר־נעמען אייערע ערטער. איר וועט דאָך נישט וועלן אָפּטרעטן אייער אָרט יענע שפּסן, נעמט הערן! איין מינוט אויפמערקזאַמקייט. אָט לינן פאַר אייך שלייקעס, וואָס זייער באַשיידענער אויסזען ווערפט אַרויף אַ מרה־שחורה אויף פּראָסטאַקעס און דאָרפּלייט. אָבער מיר ווייסן דאָך, אַז די אמתע גוטע מידה איז שטענדיק באַשיידן. איר זעט, וויאיך צי מיט אַלע פּוחות די דאָזיקע שלייקעס, איך רייס זיי, פליק זיי מיט די ציינער, ווי אַ לייב פון דעם האַמבורגער זאָאָלאָגישן גאָרטן, כ׳מאַך פון זיי קניפּלעך, כ׳האַק זיי מיט אַ האַק, אָט — האַק, האַק, האַק! — כ׳הייב אויף זיי אויף 25 קילא וואָג! איר זעט — זיי ווערן נאָך עלאַסטישער, ווייכער און אָנגענעמער, און ענדערן אַבסאָלוט ניט־

זייער פּאַרבּ, זייער פּעסטקייט און צוצייענדיקייט. וואַרט, וואַרט! אָט לייג איך זיך אין וואָסער, כ׳זיף זיי, כ׳רייב זיי מיט אַ בּערשטל...

— אַהער, אַהער, מאַדאָם! אָט איז אַ שירעם, וואָס איז באַרופן צו פּאַרטיידיקן אייער אומפּאַרגלייכלעכע הויט פון דער ברענענדיקער זון. לאָמיר אים פּרווון אָפּגיסן מיט וואַסער, לאָמיר אים פּרווון איבערקערן אויף דער ל׳נקער זייט, לאָמיר פּרווון צעברעכן זיין העגמל אָדער דורכשטעכן אים מיט אַ פּיגגער — ס׳גייט נים! פון אַזאַ זייד האָט נאָפּאָלעאָן דער גרויסער אויפגענייט אַ קלייד פּאַר זיין צוויטער פרוי— זיין געליבטע פרוי, ווי דאָס האָט פעסטגעשטעלט די היסטאָרישע וויסנשאַפט. וועז מען זאָל דעם דאָזיקן שירעם פּאַרמאַכן מיט אַ געבויטער האַנט, וועט ער ווערן אַזוי דין, ווי ינען נאָדל, וואָס דורך איר לעכל איז דורכגענאַנגען דער קעמל אין דעם הימלישן קינגרייך. וועז אייער באָבע וואָלט אים דערזען, גיט די קעמלט פּאַרשטייט זיך...

— אָ־לייא! אָ־לייא! פּאַראָן מענטשן, וואָס זיינען גרייט אויסצושטעלן די אוירן פּאַר יעדער פּלאַפּלער! דאַנקען גאָט, פון דער זון זייט איר באַשיצט דורך בייסער, צו וואָס־זשע דאַרפט איר זיך מרבּה הוצאה זיין אויף שירעמס? דערפּאַר האָט דער ערלאַנגענער מאַגיסטראַט אַרויסגעשטופּט אין אייער אויפגעפּנטן מויל דעם גאַנצן שטויב פון אַייערע גאַסן, און אַייך וואָלט ניט געשאַדט הורכצושוועלקן אים אַ ביסל מיט דעם אמתן לימאָנאַד מיט אייז און אויף רייגעס צוקער...

— מייערע מיינע, אין דעם נאָמען פון דער ציוויליזאַציע און די גומע באַצוגען פון די דיימשע בונד־מאָנאַרכיעס — בעט איך בייַ אייך בלויז אַ האַלבע מינוט אויפמערקזאַמקייט. אַ גאָלדן קייטלע, ערפונדן פון פּראָפעסאָר...

— פון וועז אָן האָבן עס דאַמען געזומען מראָגן אונטערהויזן אויף שלייקעס? געניג שוין צו הערן דעם דאָזיקן שלייקעניק, צום מיוול מיט מיין נאַכמיטאָגדיקן אָפּרו...

— ס׳הייבט זיך אָן, ס׳הייבט זיך אָן!

— איר וועט באַלד זען אַ מענטשן, וואָס האָט דאָס גאַנצע לעבן זיך געשפּייזט מיט אַלטע לעדערנע זוילן. מען וועט עס פּאַר אייך באַלד דעמאָנסטרירן...

— 500 מאַרק קריגט דער, ווער ס'וועט דערווייזן, אַז ער האָט אַנגעריכט מיט זיינע אייגענע הענט דעם לילי־פוט, וואָס איז קלענער פּאַר פּאַנדי־ראַנדי־קאַסקא און האַלט 19 סאַנטימעטער די הייך און וועגט...

די חויט־פּנימדיקע אויסרופער, פון וועלכע עם רינט שוויים און גאַווער, טרינקען א גלעזעלע ליקער און שרייען ווידער אויס מיט הייזעריקע קולות, און פּאָמפּען אָן די אָדערן אויף די שטערנס און העלזער מיט בלוי שווער בלוט.

— ס'הייבט־זיך־אָן!

— ס'הייבט־זיך־אָ־אָ־אָ־ן!

געשריייען פון די פּאָפּוגאַיען, א רעווען פון געלערנטע אייזלען, גראַמאָפאָנען, אָרגלס, קאַטערינקעס, אָרקעסטערס, די אָרקעסטרינען, די קלאַווירן און די איינזאַמע מיט דורכנעמענדיקע פידלען, און איבער דעם אַלעם — דער געוואָי פון מענטשלעכע קולות, א געוואָי, וואָס האָט צו זיך קיין בייישפּיל ניט און קיין פאַרגלייך ניט, א מיטאַנישער געוואָי. וויל דער מענטש מוז פאַרדעקן אַלע קלאַנגען, דעם גאַנצן הו־האַ, דעם גאַנצן דונער פון די מאַשינעס, אינסטרומענטן, חיות און פייגלען. וויל אין דעם דאָזיקן שיינעם, אייגציקן יום־טוב אין יאָר—אין דעם קירכלעכן, זומערדיקן, ליבעם יום־טוב—דאַרף מען ניט בלויז פאַרקויפן, ניט בלויז וויזן מיטן פּנים די סחורה, נאָר אויך לאַכן און וויצלען זיך און דערקלערן זיך אין ליבע.

— אָ, יאָ, דערקלערן זיך אין ליבע.

דערפּאַר דאַרף מען אַריינשרייען דער גאַלי־בטער אין אויער אַריין אויפן העכסטן קול, פונקט ווי מען וואָלט געקלונגען אין א גלאָק.

אָבער צי דען האָט זיך די אמתע ליידנשאַפט אַיינגעשלאָסן וועגן עם איז אין אַן עלעגישן Piano?

אַך, די ליידנשאַפט, אַך, די ווונגע, גרויזאַמע, אימפּעטפולע ליידנשאַפט!

זיצן אין דעם קאַרוועלע־וועגעלע, וואָס איז פאַרגאַסן מיט פּאָזומענטן, זיצן צוגעטליטערהייט, איינגעזויגן מיט דעם גאַנצן קערפּער אין דער באַשפּריצטער, הייסער, הערלעכדרוסטיקער, אונטערגעפּאַרבטער, עטוואָס פּאַרשוויצטער מיידל, מיט וועלכער איך האָב זיך גע־

מראָפן, צונויפגעשמוסן, זיך דערנעענטערט מיט אַ מינוט צוריק צווישן דעם עולם, וואו יעדער מענטש איז ווי אַ פראָפן אין אַ האַ־מאַס, — זיצן, — אַד, אַד, ניין! — פליען, טראָגן זיך, דרייען זיך, גליין ווי אויף וואָלקנס. אָט איז אַ טונקעלער האַלבקרייז — אַ מענער. פינסטער ווי אין אַ אויג — קיינער זעט ניט — אַ סעקונדע, נאָר, נאָר; אָט איז מאָג, אַ בליענדיקער, העלער; אונטער די פים — קוכן מענטשן, וויזן מיט די פינגער, לאַכן; אָט איז ווידער פינסטער — קיינער איז ניטאָ, בלויז זי אַליין — אַ וואָסערע? — אַן אומבאַוואוס־טע, אַ פאַרדרייטע פון דער קאַרוזעל, — איין סעקונדע, נאָר, נאָר — ליכט, מאָג, מענטשן; און ווידער אין טונעל!

האָט דען די מענטשהייט אויסגעטראַכט אַן אַנדער מאַשין, וואָס זאָל איבערבעטן די הערצער, די נשמות, די בליקן, די אָרעמס, די קושן — אָט דעם גאַנצן רומאַטעריאַל פון ליבע — איז אַזא קרים־טאָלעגעם און קאָנדענסירטן פאַבריקאַט פון גליק, ווי דער, וואָס ס'ארבעט אויפן דער קאַרוזעל, די דאָזיקע פישופדיקע צענטריפוגע פון אַמורן?

אָט די אַלע אַריבערגעוואָרפענע וויגן, אָט די אַלע טאַנצנדיקע ליימערס, די אומענדלעך לויפנדיקע שטענדלעך, די אַמעריקאַנער בערג — זיי אַלע קענען ניט אויסארבעטן אַפילו דעם וויניק דויער־האַפטן סוראָגאַט, וואָס זיין פּראָדוקציע איז דער אומבאַרוויבלעכער פאַמעניע פון דער קאַרוזעל. דאָס עכטע גליק, די אייניקע גליקזעליקע נירוואָנע אויף דער ערד, די אמתע שמורעמדיקע לויכטשאַפט (היט ז ך פון נאָכמאַכונגען) — איז דער מאָנאָפּאָל פון דער קאַרוזעל.

פריי זיך, דו פאָזומענטיקע, פילפאַרביקע, פלישערנאָלדיקע קאַרוזעל, וואָס פאַראייניקט דעם פערדישן לויף מיט דעם לייכטן וויגן זיך פאַן שיפלעך; וואָס איז אויף אייביק באַהערשט פון די קולות פון דער קאַטערינקע, אין אייביקער רריייגיש — פריי זיך!

וועלכע זיך אייגנטלעך אָנעהויבן די וועלט־מלחמה?

וויגנדיק זיך, שאָקלענדיק זיך, ווערנדיק געטראָגן פון דעם באַ־לאַגאַן צו די וויגן, פון די וויגן צו בוידלעך, האָבן זיך קורט און

אַנדרעי אָפּגעגעבן דער מאַסע, איר זאָרגלאָזיקייט, אירע קאַפּריזן. אַזוי וויי געבאָרשענע לייַדיקגייער, וואָלטן זיי ניט געקענט זאָגן, ווי פל צייט האָבן בײַ זיי צוגענומען די אויסרופער, די סוחרים, די לצים אין די הערן אין אָפּגערײַבענע פּראַקן, וואָס הופן זיך פּראָפּעסאָרן פון נעווראָלאָגיע און פּסיכיאַטריע און שלעפּן אַרויס מיט די אייגענע הענט אויף די ביינע־פּרעמער פון די באַלאַנאַנעס די אויסגעמאָלטע שלאָפּעריקע סאָמנאַבולן.

אַז דער שטראָם האָט אַרויסגעטראָגן די פּרוינד אויף אַ גערוי־מען פּלאַץ, וואו מען האָט זיך פּריי געקענט באַוועגן און עטמען, האָבן זיי אייגע די אַנדערע באַקוקט און זיך צעלאַכט. צעשוויצטע און צעקוועטשטע, זייַנען זיי געווען ענלעך אויף מענטשן, וואָס זייַנען אַרונטערגעפאַלן אונטער אַ שלאַקס רעגן. קורט האָט אויסגעשריען מיט אַנמציקונג:

— זע, אַנדרעי! אָט די דאָזיקע באַוואָנצטע, אָדער גאָר גרויע מענטשן, די דאָזיקע פּאָטערס, מומערס, אפשר — זיידעס און באָ־בעס, זיי אַלע — זיינען קינדער, בײַ וועמען די שפּיל־צייג איז טייערער פון אַלץ. אַזאַ יום־טוב... אַזאַ נאַווע פּרייד...

— וואַרט, — האָט אים אַנדרעי אָפּגעשטעלט, — וואָס איז דאָס? וואָס איז דאָס, קורט?

— דאָ לערנט מען זיך טרעפן אין ציל.

אַנדרעי האָט זיך אַ רים געמאַן פּאַראוים, דערנאָך האָט ער אַ־געכאַפּט קורטן פּאַר אַ האַנט, האָט זיך צוגעטולעט צו אים מיט דעם גאַנצן קערפּער, גלייך ער וואָלט געזוכט שוץ און באַהעלטענש.

— וואָס איז מיט דיר, וואָס טוסטו?

אַרום אַ קלײנעם באַלאַנאַן איז געשטאַנען אַ געדיכטע פּרידלע־כע זשומערי. אַן ענגע גרופּע מאַנסלייט איז דאָ אָפּגעטראָטן פון באַר־יער פון בייַטל, דאָ אָנגעשפּאַרט זיך אויף אים. אויף אַ מרחק פון אַכט־נײַן טריט פון באַריער האָבן, אָנגעזעצט אויף אייזערנע דרענג־לעך, אַרויסגעשמאַרצט צעשויבערטע, צעשלאָגענע מענטשישע קעפּ. צו יעדער קאָפּ זייַנען געווען צוגעהאָפּטן ברעטלעך מיט די נעמען פון די פּאַרבערעכער, וואָס זייערע קעפּ האָט אַמאָל באַשטראָפּט די גע־

רעכטיקייט, און איצט האָט די צאָרנדיקע האַנט פון דעם באַלאַנאַן־אייגנטימער זיי פאַרוואַנדלט אין שטראַשידלעם.

די שפּיל איז נעווען זייער אַן אויפאַכע. מען האָט באַדאַרפט טרעפן אין קאָפּ אַריין מיט אַ גרויסער שמאַטענער פּילקע. די פּילקע האָט אָפּגעוואָרפן דעם קאָפּ אויף צוריק, ער איז אומגעפאַלן און זיך באַהאַלטן הינטער דער לייוונטענער וואַנט. אַ מאָגער, בלייכפּנימדיק יינגל, וואָס איז אַרומגעלאָפן הינטערן טאָמבאַנק, האָט תיכף צוריק אַייגנגעשטעלט דעם ציל־פּונקט און האָט אַ וואָרף געטאָן די פּילקע צו די פּיס פון יוין באַלעבאָס, וואָס האָט אויפגעזאַמלט לעבן באַריער די שטראָף־גלעט פאַר יעדן דורכפאַל.

די אַרבעט איז נענאַנגען אָן אויפהער. די פּילקעס זיינען געפלויגן פון דעם באַריער הינטער דער ליניע פון דעם ציל־פּונקט און צוריק; דער ווירט האָט געבינדן די מאַרקן, האָט דערלאַנגט די פּילקעס די אָנטיילגענומער פון די פאַרוועטונגען, האָט זיך געבויערט אויף דעם יענגל און האָט געזשלאָקעט ביר פון אַ קופּל; דער עולם האָט דערוויילע געפּלאַפּלט,האָט אונטערגעגעבן הינט און האָט געמאַכט חוזק, איז אָפּגעטראָטן, בעת דער ספּאָרטסמען האָט זיך צעוויגט, אין האָט זיך אַ שפּאַר געטאָן, בעת ער האָט אַ וואָרף געטאָן די פּילקע אין ציל.

דער קאָפּ, וואָס האָט געשטאַרצט אין צענטער פון טרעפּ־פונקט — מיט די שטעפּעכץ פונם נאַכלעסיקן נאָט אויף דעם נידעריקן שטערן, מיט די אויסגעלאָצטע ברוינע אויגן אויף דעם טיף־בלויען געזיכט, וואָס איז געווען באַדעקט מיט קורצע, ראַזירטע האָר־שפּראָצנגען — דער דאָזיקער קאָפּ האָט באַקומען אַ באַזונדער סימפּאַטיע בייס עולם, און אין אים זיינען געפלויגן פּילקעס נאָך פּילקעס. און אומגעפאַלן אויף צוריק, זיך באַהאַלטן, האָט ער זיך ווידער און ווידער אויפגעהויבן אויף דעם עלאַסטישן אייזערנעם שטעקעלע און האָט מעמפּ אייגנגעראָבן זיינע ברוינע, מטורפדיקע אויגן אין דער זשומע־דיקער שווייסיקער מאַסע.

צו דעם קאָפּ האָט מען זיך געוועדט מיט צערטלעכקייט:

— קאַרלע, קאַרלעניו, קאַרלשע.

און איבער אים איז געהאַנגען אַ ברעטעלע:

דער חיהשער רוצח
דער שרעקלעכער באנדיט
דער גזלן אינמיטן העלן טאָג
דער בארימטער פרויענפייניקער
קאַרל עבערסאָקס
אין נירנבערג.

— וואָס איז דאָס? — האָט אַנדרע׳ ווידער אויסגעשריען.

— דאָס איז דאָך — ספּאָרט, — האָט זיך רוזק דערהערט אי־ בער זיין אויער.

ער האָט ניט פֿארשטאַנען תּיפֿה, ווער האָט אַרויסגערעדט די דאָ־ זיקע ווערטער, און האָט זיך ניט געכאַפּט תּיפֿה, אַז זיי זיינען געזאָגט געוואָרן אויף רוסיש. הייסט עס, אַז ביי אים האָבן זיך אויך אַרויסגע־ רישן רוסישע ווערטער?

— לאָמיר זיך באַקענען. איך בין אַ היגער סטודענט, מיין פא־ מיליע... אַגב, איז דאָס ניט וויכטיק. איר אין אַייער פרייַנד זייט מיר געפֿעלן געוואָרן: איך אָבסערווירט שוין לאַנג, וויַ איר געגעצט אין דעם דאָזיקן ווירטוואַרן.

ד׳ צוגעזשמורעטע, אַ בייסל מידע אויגן קוקן איראָניש און דוזק, און אַזוי ווי אַז אומזיכערער שמייכלט צוקט דורך דעם מויל. דער סטודענט דריקט אַנדרעיען און קורטן די הענט.

— איר זייט אַ דייטש? — וועגדט ער זיך האַסטיק צו קורטן,— זייער שיין, וועלן מיר פּלאַפּלען אויף דייטש. אַייער פרייַנד איז אַזוי איבערראַשט פון דער פאַרווייַלונג לעבן דאָזיקן באַלאַגאַן, אַז ער איז אַזש בלייך געוואָרן.

אַנדרע׳ פלייטט זיך אַרויסצוקוקן קורטן אין די אויגן און זאָגט:

— יעדנפאַלס, ווילן זיך קינדער ניט אַזוי.

קורט דריקט אַנדרעיען דעם אייַנבויגן, גלייך ער וואָלט אים וועלן באַרוזקן, און קוקט זיך צו צו דעם נייעם באַלייטער.

יענער רעדט, און קימערט זיך וויניק, צי מען הערט, וואָס ער רעדט:

— כּפּאָרט איז, ווי באַוואוסט — אַ פּיזישע דערצײונג. נאָר וויפֿל חכמה האָט אַרויסגעוויזן דער באַלאַגאַן־אייגנטימער, וואָס האָט פּאַראיניקט דאָס גוצלעכע מיט דעם דערהויבענעם! וואונדעבאַר! דורך אַזאַ מין מיטל קענט איר ניט נאָר אויסגלייכן די מוסקלען פון דעם אייגנשטאַנגעם לאַנד־שטורמיסט, נאָר אויך אַרומשלייפן זיין מאַראַליש געפיל, איר קענט באַפעסטיקן זיין באַוואוסטזיין וועגן רעכט און אַזוי וויטער. און כּדי דאָס אַלץ זאָל ניט וויין בײַז צום טויט לאַנג־ווילינק, פּאַרזיסט מען די פּיל מיט זייער אַ פּיקאַנטער אָנצוהערעניש: דער פרויענפיניקער, און ניט פּשוט: פרויענפיניקער, — נאָר דער באַרימטער! אָט דאָס אזוי — די ערדישע חכמה! דאָ איז דאָך כּאַראַקטער אַזוי פיל רחבות פאַר דער פאַנטאַזיע פון מיצם אַן אָנגעשטעלטן! קיין איין יאַפּאָניש בילדל רייצט ניט אויף אַזוי זיין פאַנטאַזיע, ווי דאָס דאָזיקע קורצע שירהלע: דער באַ־רימטער פרויען־פיניקער! דער עיקר — וואָס אָט די גאַנצע געשיכטע איז דורכגעדרונגען מיט אַ פּאַטריאָטישער אידעע, מיט דער אידעע פון ערציען די בירגער און גייסט פון מלוכישקייט.

— באמת עקלהאפט! — האָט זיך אַנדערע געגומען קנייטשן.

— כּא־כא, וועז איך וואָלט ניט געווען אין אַ גומער שטימונג,— האָט זיך קורט פונאַנדערגעלאַכט — וואָלט איך אייך גוט אָנגעפּראַ־קעט, קאָלעגע.

— פּאַרוואָס?

— פּאַר אייער פּאַראַלגעמיינערן. אַ שאַרלאַטאַן מאַכט אַ פּאַסטקע פאַר נאַרעשעוואָטע מענטשן, און איר דרייט אַ כּפּאָדיק מכוח מלוכישקייט.

דער סטודענט האָט פּאַרשמורעט די אויגן, האָט אַ קוועטש געמאַן מיט די אַקסלען. איבער זיין געזיכט האָט די גאַנצע צייט נע־בלאָנחשעט אַ שמייכל, נאָר זיין אויסדרוק איז געבליבן אומבאַנעם־לעך. ער האָט זיך אזוי ווי אויסגעלאַכט פון זיינע רייד און האָט באַר זיך אַליין באַשלאָסן — צי מען גלויבט אים צי ניט.

— אי׳ זעמ אוים גלענצנד. איר זייט געווים — אַ סטודענט, אפשר — אַ מאלער? מיט איין וואָרט ביי אייך איז ניטאָ וואָס צו פרענגן. אי׳ך ווי׳ל זאָגן, אַז איר — זייט פאַנמאַסטן. אוּן איך בין אַ ניכ־טערער, הגם איך בין ניט קיין אַ פּיסל משקה. לאָמיר גיין אַהין, אויפן בּאַרג, אין רעסטאָראַן. אָבער געווינט זיך, ענדלעך, אָפּ צו גיין איבער די שפּעגלעך. ס׳איז אַנגענעמער אוּן נעענטשער אוּן פּרייער... כ׳בין גע־ווען, ליבע פּריינד, אין פּינף אוּנזווערסיטעטן, דערביי האָט מען מיך פּוּן פּיר ערויסגעטריבן. די זאַך באַשטייט, אַגב, גיט אין די אוני־ווערסיטעטן, נאָר אין דעם, וואָס איך האָב אין אַ קורצער צייט גע־לעבט אין פּיר לענדער אוּן זיך אויסגעלערנט שפּיין אויף אַלץ, אַזוי, אַז מיך איז שווער צו חושד זיין אין פּנימותריקייט. איך בין — אַ אינ־טערנאַציאָנאַלע בהמה. אוּן אויב אייך בייסן די הענט, בין איך גרייט פאָרצוזעצן מיינע פאַראַלגעמיינערונגען, כּדי צו באַקומען געפּאַטשט פאַר אַלץ צוזאַמען. איר זייט מסכּים?

אויפן גראָז האָבן געראָטּ מידע מענטשן אָן רעקלעה, אָן קאַ־פּעלושן, אונטער דער שוץ פּוּן די שירעמס, וואָס מען האָט אַ וואָרף געטאָן אויף דער ערד. די פּרייַנד האָבן אויסגעמיטן דעם וועלד אוּן האָבן זיך ווידער געפּונען צווישן אַ יומטובדיקן שולם פּוּן הוליאַקעס.

דאָ האָט זיך אויף אַ פּרייט פּלעצל אויסגעשפּרייט דער רעסטאָ־ראַן. די רייען לאַנגע טישן אוּן בענקלעך האָבן זיך געצוינן אין דער גאַנצער לענג פּוּן דעם פּלעצל אוּן האָבן זיך אין גלייכע טרעפ ערויפ־געהויבן צו דעם בייזל, וואָס איז געווען אַטאַקירט פּוּן דער אָנגע־קראָכמאָלטער מחנה קעלנערינס. די בענק זיינען געווען באַקלעפּט מיט געטר, אַזוי ווי סענקעס פּוּן אַן אייזנאַמען בּוים — מיט אַ טשאַ־טע פּעלד־קראָן. די טישן זיינען געווען געדיכט אויסגעשטעלט מיט לייטענע ביר־קופּלען, באַלייבטע קעלנערינס האָבן, אויפהייבנדיק אי־בער די קעפּ די קופּלען, וואָס זיינען געווען אָנגעשטעקט אויף די פּינ־גער, דורכגעשטויסן זיך צום בייזל, וואָס האָט פּאַרדעקט די פּעסלעך מיט דעם שוימיקן געטראַנק. די פּאַרקויפערינס פּוּן בלומען אוּן סערפּאַנטין האָבן זיך אַריבערגעבויגן איבער די רוקנס פּוּן די געסט אוּן האָבן אַרייַנגעקוקט אין זייערע פּנימער מיט אַזאַ שמייכל, גלייך די אַלע מענטשן וואָלטן געווען זייערע געליבטע. איבער דעם קעפּ האָבן

זיך פאַרשיידנפאַרפּיקע סטעגעס פון סערפאַנטין פּאַרטשעפּעט אָן ר׳ צווייגן פון די ביימער. און זיינען געהאַנגען פאַרפּלאָנטערט, אין באַרפּלאָכטע, האָבן זיי זיך געוויגט און האָבן זיך איבערגעריסן פון די שטויסן פון אַיִן נייע און נייע פּאַפּירענע שלענגלעך. דאָ האָט געהערשט געלעכטער.

די פרייַנד האָבן זיך אויסגעוועקט לעבן טיש אינדערהיים איבערן פּלעצל. זייער באַגלייטער איז אויך געווען צוגעשיקט זיי און האָט זיך נאָר הער ריי געוועדט דאָס צו איינעם, דאָס צום צווייטן, און האָט זיך געפּלייסט, מען זאָל אים הערן:

— אָט האָט איר אַייך דעם אַלף־בית פון ביאַלאָגיע: ווען מען זאָל אַ וועלכן־עס־איז גלידן ניט איבן אַ לעגערע צייט, הערט ער אויף צו פונקציאָנירן. לויט מיין מיינונג, זידלט מען אומזיסט די אָרגאַניזשע טעאָריע. די געזעצן פון ביאָלאָגיע נעמען אַרום, אין תּוך, האָס גאַנצע פּראָיעקטן לעבן פון די פעלקער. די בלוט־נקמה האָבן די אייראָפּעער פּאַרבינען אויף אַ דוּעל, און דער דוּעל האָט זיך פאַרוואַנדלט אין אַ מאַנזורע: אַ רצח געטאָן מיט דער רעפּירע די באַק פון דעם קעגנער, און ער איז באַפרידיקט. אָדער נאָך בעסער: מען האָט אייך געגעבן אַ פּאַסש, דער ריכטער האָט דעם באַלייַדיקער באַשטראָפט — און די חרפה איז אָפּגעוואַשן געוואָרן, איר זייט רוִק. דאָס איז דער־פּאַר, וואָס מיר האָבן פון אַ סך הורות ניט געפּלעגט די נקמה־גענפילן. בישלעכווייז האָט זיך עס אַטראָפירט.

— אין וואָס ווילט איר דאָס אונז איבערצייגן? — האָט אַנדרעי געפרעגט.

דער סטודענט האָט אָפּגעטרונקען אַ ביסל ביר פון קופל, און פּלוצלונג איז זיין געזיכט איינגעפאַלן, געוואָרן פינסטער, אַלט, דער שמייכל האָט זיך אָפּגעטאָן, און ער האָט מיד אַרויסגערעדט:

— אין קיין זאַך ניט. מיך האָט געוויילט די נאַוקייט, מיט וועלכער איר האָט געגענעצט לעבן די באַלאַגאַנעם, און דערנאָך — אַייער שרעק אַרום דעם ציל־פונקט. מיר האָט זיך געוואָלט אַ ביסל פּלאַפּלען. מער גאָרנישט.

ער האָט זיך איינגעקוקט אין אַנדרעין

— דערהויפט מיט אייך, מיט רוסן. איך פרעג נאָר — ניט מער. בעת איר האָט צום ערשטן מאָל דערזען דייטשלאַנד, איז אייך ניט געקומען אויפן זינען רוים? איר פאַרשטייט? אַזוֹ אויפבלי, אַזוֹ עשירות, אַזוֹ שפע, אַזוֹ לוקסוס. אומדערמרעגלעך. איך שפּיר, אז אונטער דעם באָדן פון גאַנצן לאַנד, אונטער דעם באַוואוסטזיין פון דעם גאַנצן פאָלק, לינן גאַנצע שיכטן פון אָנגעשטרענגטן אומגעדולד. אלץ ארום איז אַזוי אָנגעוועטיקט, אָנגעגאָסן, אָנגעפילט, אז ס׳מיז קיטען אַן אויסלאָזונג, ס׳איז נישיק, ס׳איז אומפאַרמיידלעך! אין אלץ, וואָס רינגלט מיד ארום, הער איך דאָס עטעמען פון עפעס אַ שרעקלעכער פאָטענץ. און איך זע, ווי דידאַזיקע פאָטענץ וואקסט, ווי זי שפּייזט זיך אָן אויפהער פון דרויסן, גלייך אַן אָטומלאָטאָר, וואָס איז אָנגעלאָדן מיט עלעקטריע. איר האָט פארגעסן די נעזיכטער פון די ספּאָרטסמענער? ס׳איז אייך נעווארן שרעקלעך? און איר האָט געפרווט אַ טראכט טאָן, וואָס פאר אַ קראַפט שטייט עס הינטער דעם דאָזיקן יום־טוב? מען איבט זי מיט אַזעלכע אומשולדיקע מיטלען, כדי צו ציילעווען מיט איר דערנאָך וואו מען דארף. איר האָט אַ השגה, וואו די קראַפט וועט נעצילט ווערן? איר פאַרשטייט? איר שפּירט, ווי דער דאָזיקער כוח טריסלט אונטער אייך די ערד? איר שפּירט, וואָס פאַר אַן אויסבראָך דאָס וועט זיין?

— וואָס מיינט איר עס? — האָט אַנדרעי פּלוצלונג אויסגעשריען.

דער סטודענט האָט אָנגעכאַפּט זיין האַנט:

— דעם אויסבראָך, — האָט ער טעמפּ אויסגעהערט, — שפּירט איר? — אין ער האָט אַ שאָק געטאָן מיטן קאָפּ אַראָפּצו, אויף די פיטש, וואָס זיינען געווען ארומגעלעפּט מיט הוליאַקעס, ווי סענקעס מיט פעלדקראָטן.

— אָט וועט איר זען!

מיט איין ריי נידעריקער פון דעם טיש, לעבן וועלכן זיי זיינען געזעסן, האָט זיך אויפן באַנק ברייט אויסגעשפרייט דער סטודענט. דאָס אויסגעפוצטע אין פאַרשיידענע קאָלירן קאָרפּאָראַנטישע היטעלע האָט זיך אַראָפּגערוקט אויף זיין גלאַטן, ראָזן קאַרק. ער איז גע־

וועז אָן אַ רעקל, די אַרבל פון דער העמד פֿאַרקאַשערט. הינטער אים איז געשטאַנען אַ פּריילין מיט אַ קערבעלע סערפֿאַנטין. ער האָט גענומען פון קערבעלע אַ ראָליק סערפֿאַנטין, האָט אָנגעוויקלט אויפן פינגער אַ ברעג סטענגע, האָט זיך אַ היבשע וויילע געצילט, דערנאָך האָט ער דעם ראָליק אַ לאָז געטאָן אין דער ריכטונג פון דעם אונטערשטן טיש. אויפן וועג פלענט זיך די סטענגע פֿאַרפלאָנטערן אין די קיפּלעך פון דעם סערפֿאַנטין, וואָס איז אַראָפּגעהאַנגען פון די בייטער, אָדער זי פלענט אָנפלייַן אויף דער אָנקומענדיקער סטענגע און פלענט זיך איבערפלעכטן מיט איר, אָדער זי פלענט דאָ אויף אַן אָרט בלייבן שטעקן אין די צוויגן פון דער ליפּע, און ניט באַווייזן זיך פונאַנדערצוויקלען. דער סטודענט האָט, ניט געזען הערייט, אַראָפּגעלאָזן די האַנט אין דער אונטערגעשטעלטער קערבעלע, האָט אַרויסגענומען אַ נייעם ראָליק און האָט זיך געקלינגט אויסצומיידן די קאָמפּליצירטע נעץ פון שטערונגען מיט אַ נייעם וואָרף. ער איז אַרייַן אין אַזאַרט און האָט זיך מיט יעדן דורכפאַל אַלץ מער צעברענט. ענדלעך איז אים געלונגען צו פֿאַרטשעפּען מיט זיין סטענגע דעם הערלעכן אָפּפאַך פון סערפֿאַנטין, וואָס האָט אים אָפּגעטיילט פון זיין ציל. ער האָט אים געגעבן אַ צי אַראָפּ אויף די קעפּ פון די געסט אונטער אַן אַלגעמיינעם געלעכטער. דאָס שלאַכט-פעלד איז געבליבן פאַר אים. ער האָט בריים פונאַנדערגעשטעלט די פּיס, האָט געגומען אַ גאַנצן בינטל סערפֿאַנטין און האָט געעפנט אַ עגערגישן פייער.

זיין ציל-פונקט איז געווען אַ מיידל. זי איז געזעסן מיט אַ באַיאָרטער און חשובער דאַמע, וואָס האָט זיך געהאַלטן ווי אַ מומער אָדער ווי אַ מומע. די ערשטע סטענגע, וואָס האָט דערגרייכט דעם ציל, איז אַראָפּגעפאַלן דער מיידל אויפן אַקסל. זי האָט פּאַוואָלירט אַראָפּגעווארפן דעם סערפֿאַנטין אויף דער ערד. וויניק סערפֿאַנטין איז דען דאָ געווען? ער האָט זיך געשאָטן פון אויבן ווי אַ רענן און האָט געשאָרכט אונטער די פּיס אַזוי ווי אָפּעהויבלטע שפּענער אין אַ סטאָלער-וואַרשטאַט. די צווייטע סטענגע האָט איר אַ זעץ געטאָן מיט דעם קנייל אויבערן האַנט. זי האָט מיט אומגעדולד אָפּגעשלייַדערט דאָס קנייל. די דריטע האָט זיך לייכט אַראָפּגעלאָזן אויפן מויל, פאַר דער דאַמעס פּנים. דאָס מיידל האָט פאַרזיכטיק צוועקגעדרוקט

די סטעגע אָן אַ זייט און, פּלאַפּלענדיק ווענן עפּעס, האָט זי זי ניט אָן אַ כּוונה אָנגעווינקט אויפן פינגער.

דעמאָלט האָט דער סטודענט אָנגעצויגן די סטעגע און האָט זי מיט גרויס פּאַרזיכט אַ רים געטאָן. דאָס מיידל האָט אויפּגעהויבן דעם קאָפּ, איר בליק איז דורכגעלאָפּן אין דער הויך איבער דער לופט־קייט, און האָט זיך אָנגעשטויסן אויף דעם סטודענטס געזיכט, וואָס האָט זיך גלאַנצנדיק פון שוויים, צענאָכן אין אַ שמייכל. זי האָט אַ שמייכל געטאָן שעלמיש און האָט מיט אַ קורצער האַנטבאַוועגונג צעריסן די קייט.

קורט און אַנדרעי האָבן געלאַכט. דאָס געזיכט פון זייער בּאַגלייטער איז ווידער יונג געוואָרן און האָט זיך צעשפּילט מיט אַן אומזיכערן שמייכל.

— איר ווייסט, — האָט ער געזאָגט, — אַז דעם דאָזיקן יום־טוב רופן די סטודענטן דער הינעקאָנישער סעזאָן? נייַן? דאָס איז אַ באַלעוועהיקע געשיכטע. אַ היגער פּראָפעסאָר, האָט צוטרעפנדיק צו זיין קורס, געמאָלדן: „ס'איז אַ גרויסער שאָד, וואָס מיר הייבן אָן די אַרבעט אין דעם וויגטער־סעמעסטער און מיר וועלן די ערשטע צייט ניט האָבן די וואויל־ווירקנדיקע מאָמעריאַלן, וואָס אַדאַנק זיי האָט די עמבריאָלאָגישע אָפּטיילונג געקראָגן אַ באַלוועלטלעכע רעפוטאַציע; אין צוויי־דריי חדשים אַרום נאָך דעם ערלאַנגענער יאַריד זיינען אַזעלכע מאַטעריאַלן דאָ איבערגענוג". איר חידושט זיך? אַייך איז דאָס ניט פּאַרשטענדלעך? דער פּראָפעסאָר האָט געוואוסט, וואָס ער האָט געדעדט. איינמאָל אין יאָר פּאָרן זיך צונויף אין דעם דאָזיקן אייביק הונגעריקן שטעטעלע מאַסן פרויען. עס וואַרטן אויף זיי דאָ די סטודענטן און די סאָלדאַטן. איר מיינט, אַז זיי וואַרטן אומזוסט אויף די פרויען? אין אַ פּאָר חדשים אַרום קומט אַ געווייסער פּראָצענט פון די אַלע בליאויזיקע בלהים, וויבער, קוזינעס און שוועסטער ווידער אין דעם נאַסטפרייַנדלעכן ערלאַנגען און לייגן זיך צוועק אויף די בעטלעך פון די אוניווערסיטעט־קליניקעס.

— איר זייט מגזם און איר קוקט פעסימיסטיש, קאָלעגע, — האָט קורט געזאָגט.

— איך בין מגזם? איך קוק פעסימיסטיש? אָ, איר ראָמאַנ־טיקער! איר ווילט גיין אין געווער, אז אָט דער בורש ווען זיך זיינם דערשלאָגן גיט שפּעטער פאַר היינט אָוונט? קוקט, קוקט!

לעבן דעם סטודענט, ווען איז געשטאַנען אויפן באַנק, האָבן זיך געשמויסן די בלומענפאַרקויפערינס. צווישן אים און דעם מיידל לעבן דעם אונטערשטן טיש איז געווען דורכגעצויגן א נייע סטענגע סערפאַנטין. דער סטודענט האָט זיך צוגעריבט מיט די ליפן צו דעם ענק סטענגע, ווען איז געווען פאַרקוועטשט אין פויכט, און האָט מיט זיין גאַנצן משאריק־שווערן קערפער אויסגעדריקט זיין אומגעהיערן באַגער צו דעם מיידל. ער האָט אויסגעקליבן א בלימל פון דעם אונ־טערגרוקמן קערבל, האָט אויף אים אָפּגעשטעמפלט א קוש און האָט עס צוועקגעשיקט מ ט דער בלומענפאַרקויפערין צו זיין דאַמע. דער־נאָך האָט ער אויפגעהויבן איבערן קאָפּ דעם בויק־קופל און האָט א ם אויסגעליידיקט אין עמלעכע זופן. דאָס מיידל האָט צוגענומען די בלו־מען, האָט זיי צוגעטראָגן צום נעזיכט און האָט אומבאַמערקט גע־וואָרפן שעלמישע בליקן אויפן סטודענט. יענער האָט אין איין אויגנ־בליק זיי איבערגעכאַפּט און האָט אויסגעדריקט זיין אַנמציקונג דורך מימיק און דורך זשעסטן, און דאָס האָט זי געמאַכט לאַכעדיק.

— ס'איז פרייַלעך, אויף מיין וואָרט, ס'איז פרייַלעך! — האָט זיך קורט צעלאַכט.

— גיט נאָר אַ קוק אויף זיין פינער, — האָט דער סטודענט אויסגעשריען, — ער זעט דאָך אוים שרעקלעך! פרויען אים גאָר שטערן, רייסט אים נאָר אָפּ אויף איין מינוט, ווען ער זיך ארויפ־וואַרפן אויף אַייך מיט זאַכזריות פון א קצב און ווען אַייך צעריבן! און ער ווען דערביי שפּירן דעם גרעסטן תענוג, ווייל ער איז איבער־פולט בין איבערן ברעג מיט דער גרעסטער אומגעדולד.

— איר רעדט דאָס ווען דאָזיקן בורש?

— איך רייד ווען אַלעמען.

— איר זייט אַראָפּ פון זינען.

— כאַ־כאַ! איר זייט — א קינסטלער! כ'האָב מאַקע אַזוי גע־קלערט! איר זעצט זיך צו דאָ און דאַרכן אויף אַייערע לייווגעטע שטולכעלעך און קיין איין מאָל איז אַייך נים געקומען אויפן זינען,

אַז איר זיצט אויף אַ וואולקאַן. כאַ־כאַ־כאַ! איינמאָל, אין אַ חיותדיקן פּרימאָרגן וועט עס אַייך צעריסן אויף שטיקלעך צוזאַמען מיט די עסקיזעלעך, מיט די שירעמלעך און מיט די שמולכעלעך, ווי אַ פּלעשל סאָדע־וואַסער אויף דער זון. אַ כאָפּטע בורשעס, אָט ווי די אָ, וועלן מיט זייערע קנאַפּל צעטרעטן אַייער נרויסמויטיקייט.

— אַ מאַניאַק, — האָט קורט, אָפּרוקנדיק זיך פון דעם סטו־דענט אַ זאָג געטאָן.

— וואַרט־צו, — האָט יענער געענטפערט און אַריבערגעוואָרפן די פּים איבער דעם בענקל, — איר דאַרף זיך זען מיט אייניקע אַ אידיאָט. איר וועלן זיך תּיכף צוריקקערן און וועל אַייך פאַרענדיקן מיין געדאַנק.

— איר דאַרפט זיך גיט מטריח זיין, — האָט קורט געענט־פערט.

— מיר ווילן זיך אַרייַנבויערן אַייך, — גיט אַייך, גיט אַייך, קאָלעגע, נאָר אָט דעם לאַנדסמאַן מיט דער שיינער נשמה, אַז... איך וועל אַייך שפּעטער זאָגן, וואָס...

ער האָט זיך נענומען דרייען און איז פאַרשוואונדן געוואָרן אין דער האַלב שיכורער, רוישיקער מענטשישער שטיפּעניש.

— לאָמיר אַוועקגיין, — האָט אַנדרעי געזאָגט, און אין זיין בלויק, וואָס האָט זיך אָפּגעשפּיגלט אויף דעם פּריינדם געזיכט, האָט זיך אָפּגעשפּיגלט זאָרג.

אַז זיי האָבן זיך אַראָפּגעלאָזן צו די באַלאַגאַנעס אין אַלץ אַרום זיי האָט זיך געזומען מראָגן אין אָרגלמעסיקער ברומעניש, האָט קורט אַ זאָג געטאָן:

— ער איז געווים קראַנק, דער האָזיקער בחור

און וואַרמגדיק אַ וויילע, האָט ער מיט אַ לעבלאָזן שמייכל אַרויסגערעדט:

— מיר וועלן זיך פאַרווייַלן אָן אים, אַ?..

* * *

ביינאַכט האָט זיך קורט, אויפן וואָקזאַל, אין דער ענגשאַפט און די אַמפּעריעון פון די מענטשן, וואָס זיינען געקראָכן אין די וואַגא־

נעם — מיד פון דער זון, פון די קאַרוזעלן, פון די משקאות אין פון דעם המון, — ווידער אַרײַנגעלאָזן אין מחשבות מבוח ליבע און איז געווען באַגײַסטערט פון דעם געלעכטער, פון די לידער און פון דער נאַכט.

— מיר וועלן סײַ־ווי־סײַ נים קענען אַרײַנקריגן זיך אין צוג, אַנדרעי. לאָמיר פאַרענדיקן דעם יום־טוב אויף דעם אָרט שפּײַגער: מיר וועלן אָפּזוכן אַ האָטעל, וועלן איבערנעכטיקן, און מאָרגן באַגי־נען — צופּום אַהיים, אין אונזער וואונדערלעכער, אין אונזער שיינער...

קורט האָט נים דערענדיקט. זיין בליק איז געפאַלן אויף אַ פּי־דאַמידאַל ביימעלע, וואָס האָט אַרויסגעשטאַרצט לעבן טיש אין עק זאַל.

— אָבער יענער בחור, — האָט ער אַ וואַרטשע געמאַן, — יענער, וואָס איז צוגעשטאַנען צו אונז הייַנט, איז דאָך נים אינגאַנצן אומגעריכט, דער מיוול זאָל עם נעמען!

הינטער דעם פּיראַמידאַלן ביימעלע איז אויפן טיש געשטאַנען אַ העל־גלעזער האַנט־רעכצל. הינטער דעם רעכצל האָט זיך אויף אַ לע־דערנעם דיוואַן צעלייגט דער סטודענט, האָט אַרומגענומען און צוגע־מולעמי צו זיך דאָס יונגע מיידל. מיט עטלעכע שעה צוריק האָט זיי דאָרטן, אויפן באַרג, אין דעם באַלאַגאַנישן רעסטאָראַן, פאַראײניקט בלויז די פאַפּירענע סטענגל פון סערפאַנטין. זייערע אויגן האָבן גע־בלאָנקעט מיט פויל פייערן. דער סטודענט האָט אַ פאָר געמאַן מיט דער האַנט אין דער לופטן, אַפּילו נים מיט דער האַנט, אַפּילו נים מיט דער לאַנגיע, נאָר מיט די בליוזע פינגער, וואָס זיינען געווען צו־נויפגעלייגט שטייף און גלייד. דער דאָזיקער זשעסט — אַ לייטזעליק־ליבלעכער און גרינגשעצנדיקער — האָט געהאַט אַ שייכות צו דער באַיאַרטער און השובער דאַמע־מוטער אָדער צו דעם מיידלס מומע. די דאַמע איז געשטאַנען פון וויטן, האָט זיך געקליבן צוועקצוגיין און האָט געשאָקלט מיטן קאָפּ — מען האָט נים געקענט פאַרשטיין — צי מיט פאַרווואונדערונג, צי מיט מיטלייד, צי מיט אויפמונטערונג. איר היטעלע האָט זיך אַראָפּגערוקט אויף אַ זייט, און די ביגטלעך האָר,

וואָס זיינען אַרויסגעפאַלן פון אונטער איר היטעלע, זיינען געווען פייכט. דער סטודענט האָט פרידלעך געמורמלט:

— Adieu, Frau maman, adieu!

אַנדרעי און קורט האָבן זיך אַרויסגעקראָגן אויפן גאַס.

איבערן פּלאַץ זיינען געגאַנגען א כאָפּטע שרייער, א מאַן זיבן, האָבן זיך געהאַלטן פאַר די הענט און געפילדעט א פעסטע קייט, וואָס האָט זיך געוויגט רעכטס און לינקס. מיט הויכע שטימען האָבן זיי געזונגען אין אוניסאָן:

Die Männer sind alle Verbrecher,
Jihr Herz ist ein finsteres Loch,
Die Frauen sind auch nicht fiel besser,
Aber lieb,
aber lieb
sind sie doch!

DICHTUNG UND WAHRHEIT.

— אָן קיין שום אָנשטרענגונג קענסטו זיך אַריבערטראָגן אויף הונדערטער יאָרן צורייק. הו לעבסט שוין ניט אין דער צוויליזאַציע. די פאַנטאַזיע רעסטאַווירט לייכט די קלענסטע שטריכן פון דער פאַרגאַנגענהייט — דו זאָלסט זיך נאָר ניט שטעלן איר אַנטקעגן, ניט מאַכן קיין שטערונגען, ניט שלעפּן זי מיט גוואַלד אַראָפּ, אויף דעם היינטיקן אָוונט... און נעדענק, הו ביסט דאָך שוין עפּעס א מיסטער־געזעלן, דו אייַלסט זיך צו קומען ביז פינסטער אין שטאָט אַרײַן, דו וויסט זי, זעסט זי, שפּירסט זי, וועגן איר דערציילט מען עפּעס שעפּטשענ־דיקערהייט, וועגן איר זינגט מען לידער. די דאָזיקע זעלטנשיינע שטאָט, מיט די גוטע מיסטערס פון אַלע איידעלע צעכן, מיט דער וואונדער־לעכער קירך פון דעם הייליקן לאָרענס, וואָס קען זיך פאַרמעסטן אַפילו מיט דער שטראַסבורגער קאַטעדראַלע, מיט די וואונדערלעכע פאַנטאַזיע, מיט דעם אויסגעצייכנטן מאַרק און מיט די זעלטענע געברויכטע וואורשטלער. דו ביסט מיט יעדן טראָפּ נעענטער צום

ציל, און מיט יעדן טראָפּ ווערט קלענער דיין מיזקייט. דו גייסט אַרויף אויף אַ בערגל און פּאַר דיינע אויגן, אין דעם ריגל פון דער הויכער וואַנט, אין די מורעמס, אין די ביימער, אין די בלומען, שפּרייט זיך אויס די שמאָטע. דו זעסט די טויערן, דו ווילסט אומבאַדינגט אַריין־ גיין אין זיי פריער, איידער די זון וועט זיך פּאַרקויקלען הינטערן האָריזאָנט. דו לויפסט. נאָר אין דער אָוונט־פּינטערניש בליבט פּלוצ־ לונג השנגען אַן אויפרעגנדיקער אומעטיקער פייף. אַנטקעגן דיר גייט אַ הויכער מאָגערער מענטש. זייגע האָר זיינען צעפּלאָשעט, די אויגן האָלב אָפּן. ער פייפט אונטער אויף אַ פּאָסטעך־פייפעלע אַ איינטאָניק ניגונדל און שפּרייזט לויכט, כּמעט ער גלימשט זיך איבערן וועג, אַזוי ווי אַ לונאַטיקער. וואָס איז דאָס, וואָס איז דאָס, אַנדערע? הינ־ טער אים בייגט זיך אויס דער וועג־פּאָס, וואָס איז ענלעך צו אַ קאָס פון אַ כוואַליע, וועלכע קען ניט דערגרייכן דעם ברעג. ער איז גחוי, דער דאָזיקער וועג־פּאָס, און ווימלט מיט עפּעס באַשעפּענישן אַזעלכע, אַנדערע, — דאָס זיינען פּאַצוקעס, פּאַצוקעס! זיי שפּרייזן זיך אויס אויפן וועג, ווי אַ געדיכטע לאַווינע, קלעטערן אַרויף אייגע אויף די אַנדערע מיט די פּאַרשטאַרטע שוואַרצע פּאַמשערקעס־אויגן, מיט די אויסגעשטשירעטע גאָמפּעס. שפּיי, שפּיי, ריר זיך ניט! זיי וועלן דיך אויסמיידן, זיי באַמערקן נאָרנישט, זיי זעען גאָרנישט, זיי ווילן נאָר איין זאַך: — הערן דעם אומעטיקן פייף פון דעם מענטשן, וואָס האָט זיי אַרויסגערופן פון די נאָרעם אַן די לעכער פון די שפּייכלערם אויפן גאַס און האָט זיי אַוועקגעפירט נאָך זיך אין פעלד אַריין. אַיי! זיך: צוליב דער מחנה פּאַצוקעס כּאַרמאַכט מען די שמאָטישע טויערן. די זון האָט זיך געזעצט. דיר איז קיל, די מידקייט איז אַראָפּגעפאַלן. דו גייסט אַריין אין שמאָט...

— דו גייסט אַריין אין שמאָט, — כאַפּט אונטער אַנדערע, — און תּיפּף רינגלען דיך אַהום די אויפגערעגטע געזיכטער פון בעלי־ מלאכות, דינסטמן, קליינוואַרג — די זעלביקע שמאָט־מענטשן, וואָס לאַכן אַזוי הילכיק אויף דעם זינגער־פּאַרוועט און יאָמערן אַזוי ביטער, זעענדיק די ליידן פון אונזער האָר יעזוס אין דער מיסטעריע אויפן מאַרק־פּלאַץ. זיי זיינען איבערגעשראָקן, זיי פרעסן דיך אויף מיט די אויגן, זיי ווילן אומבאַדינגט ווישן, צי האָסטו ניט געהערט וועגן יעגעם

אויסמערלישן יינגל, וואָס האָט זיך באַוויזן ביי זיי אין שטאָט היינט פֿאַרמאָג? דו ביסט דאָך—ניט קיין היגער? און דו קומסט געווים פון ווייט, דו האָסט אַ סך געזעהן און דו ווייסט אַ סך. איז אָט, האָט זיך היינט אינדערעפּרי באַוויזן אַ יינגל, וואָס קיינער קאָן אים ניט. ער איז בלאָס, אַזוי ווי פּאַפּיר, זיין הויט איז דורכזיכטיק, ער איז אַזוי דאַר און שוואַך, אַז ער קען ניט גיין קיין פינף מריט. ער האָט שוינע בלויע אויגן, זייער לאַנגע האָר, וואָס מען האָט, מן הסתּם, קיינמאָל ניט געשאָרן, און זיינען ווייך, אַזוי ווי פּוך. לויט זיין וואוקס, איז אים אפשר אַ יאָר פופצן, נאָר ער איז הילפלאָז, ווי אַ קליין קינד. פון זיין בליק ווערט אימהדיק — אַזאַ רייגער, אומשולדיקער בליק איז עס. נאָר וואָס ס'איז צוממערסטן שרעקלעך, — איז דאָס, וואָס ער קען קיין איין וואָרט ניט רעדן, גלייך ער וואָלט אָט־ערשט געבאָרן געוואָרן. נו, אָט ביסטו געקומען פון אַן אַנדער שטאָט, פון האַלב, פון פראַנק־פורט, אָדער גאָר אפשר — פון סאַמע ריין. האָסטו אין ערגעץ ניט געהערט וועגן דעם דאָזיקן יינגלינג? איז דאָס מאַקע אמת, אַז עפעס אַ רוצח האָט אים געהאַלטן פאַרשפּאַרט אין אַ פינסטער קעמערל, און — פון זינט זיין געבוירנסטאָג אָן — האָט ער ניט געהערט קיין איין מענטשלעך געזיכט און ניט געהערט קיין מענטשלעך קול?

— און דו האָסט זיך אויך איבערגעשראָקן, — זאָגט קורט און נעמט אָן אַנדרעיען פאָר די אַקסלען. — דו ביסט אַליין אומרויק, ווי די דאָזיקע גומהאַרציקע מענטשן, דאָס קלאַפּן פון דיין האַרץ פאַלט צונויף מיט דעם קלאַפּן פון דער שטאָט־האַרץ, דו ביסט אַרײַנגעצויגן אין אי־ר לעבן און דו לעבסט מיט דעם לעבן, גלייך הו וואָלסט דאָ געבאָרן געוואָרן און אויסגעוואַקסן...

די פריינד גייען שנעל, פוס אין פוס, איבער דעם גלייכן מיט געדיכטע שטיינער אויסגעלייגטן וועג. ביי די זייטן ציען זיך רייען פון קורצשטאַמיקע עפּלבוימער מיט הערלעכע קרוינען, אַרײַנגענומען אין אַן גלאַט ווערנדיקע קויקן פון האַלב־רייפע פרוכטן. די פּים זיינען באַדעקט מיט גרוילעכן דינעם שטויב, נאָר דער טראָט איז נאָך אַליין לייכט און מונטער. פאָראויס, הינטער דעם משופּעדיקן בערגל, ערגעץ־וואו אין הימל הענגט אַ רויכפאַרביקער לייכטער אָפּדאַך. דאָרטן —

איז די שמאָט. די פרייַנד קוקן אַהין, פאָראויס, אין הימל, אויפנע־
הויבן אַ ביסל די אַנטבלויזטע, צעפלאָשעטע קעפּ.

— דו עמעסט מיט דער ברוסט פון דער דאָזיקער שמאָט.
וּ הילט דיך אַיין מיט איר וועזן, אַזוי וויַ אַ שלאָף. אַלץ, וואָס עס
געשעט דאָ, געשעט אין דיר. דו לעבסט פון וואונדער צו וואונדער...
דאָס יונגל, וואָס האָט זיך געשפּילט לעבן קלויסטער פון דעם הייליקן
לאָרענס, האָט געזאָגט: דער טייוול זאָל מיך נעמען! ערשט ער איז דאָ,
דער טייוול: איין רגע — דאָס יונגל צאַפּלט זיך ביי אים אונטערן
אָרעם, און דאָס יונגל איז שוין אונטער דער ערד, און אויף דער ערד
איז געבליבן בלויז אַ לעכעלע. צי דען איז דיר אַ נפקא־מיניה, וואָס
פאַר אַ הערנער דער טייוול האָט געהאַט, און וואָס פאַר אַן עק ביי אים
איז געווען, און וואָס פאַר אַ ריח עס האָט זיך געהערט פון אים? און
דו וואָלסט דען ניט געלאָפן אין בורג אַריין, כּדי צו זען מיט דיינע
אייגענע אויגן די שפּורן פון די קלויען אויף דער וואַנט פון יענעם
פערד, וואָס איז אַריבערגעשפּרונגען אַריבער דעם פעסטונגס־גראָבן
און האָט אויף זיך אַוועקגעטראָגן דעם רוצח?

די פריינד האָבן זיך אָפּגעשטעלט. פונקט אונטער זייערע פּיס
האָט זיך גלייכמעסיק אַוועקגעצויגן דער וועג צו די פלאָקן פון די העלע
קוּ אַהראַט־פעלדער. די נייע שמאָט האָט מיט אַ טריבן קריין אַרומגע־
גאַרמלט די אַלטע שמאָט. פינף מינוט מער, ברייטע און שווערע, האָבן
אָבסערווירט דעם געגנט. איבער די אויגערענגטע פּיסטערע הייזער,
וואָס זיינען צונויפגעוואַקסן געוואָרן אין אַ שטיינערנער ברוסט ניט
אַ ריר צו מאַן, איז מיט אַ קרוין פון יאָרהונדערטן געלעגן דער רא־
זער בורג.

— נירנבערג! — האָט זיך אַרויסגערופן ביי קורטן.

— נירנבערג! — האָט אַנדרעי איבערגעהזרט.

זיי זיינען געשטאַנען אומבאַוועגלעך און האָבן זיך געצויגן
מיטן גאַנצן קערפער פאָראויס, ווי וועג־לייט אין דעם מדבר צו אַ פּלוצ־
לונג דערזעענעם ברונען. דערנאָך האָט קורט אָנגעכאַפּט אַנדרעיען
פאַר די הענט, האָט אים צוגעצויגן צו זיך, האָט מיט אַ העפטיקע־
אייליקער באַוועגונג אַריינגעקוקט אים אין די אויגן — גלייך ער

וואָלט געוואָלט איבערגיסן אין אַנדערעין די גאַנצע התּפּעלות זיינע, און זיי האָבן זיך צעקושט.

— אויף שטענדיק! — האָט אַנדרעי ארויסגערעדט.

— אויף שטענדיק!

געגומען זיך פּאַר די הענט, האָבן זיי פּלוצלונג אַרויסגעלאָזן אַ לאַנגן אויסגעשריי אָן ווערטער אין זיינען צוועקגעלאָפּן אַראָפּצו, אין שטאָט אַריין.

* * *

ס'איז געווען אָוונט־צייט.

אַראָפּגייענדיק פון די טרעפּ פון זיינע מאַנסאַרדעס, האָט קורט באַגעגנט אַן אָפּיציר. דער אָפּיציר איז געווען יונג, באַוועגלעך, און פון זיין גאַנצער האַלטונג האָט זיך ארויסגעזען אַ פרייקייט און אומגע־צוואונגענקייט. דער אָפּיציר האָט סאַלוטירט:

— קענט איר מיר ניט זאָגן, וואו וואוינט דאָ דער הער קינסט־לער וואָן?

— מיט וואָם קען איך אייך דינען?

דער אָפּיציר האָט זיך אויפגעהויבן מיט אַ טרעפּל העכער, האָט זיך אַוועקגעשטעלט פונקט אַנטקעגן קורטן, האָט אַ שמייכל געטאָן און האָט כמעט אויסגעשריען:

— אַך, דאָס זייט איר מאַקע אַלַיין! כ'האָב אייך דערקענט נאָר דעם אַוטאָאַרטרעט — איר געדענקט, אַזא קלייניע בלייפעדער־צייט־כענונג?

— איר... איר... — האָט קורט ארויסגעמורמלט און האָט זיך פּלוצלונג אומגעקערט. כדי אַראָפּצוגיין. נאָר תּיכף האָט ער זיך באַ־טראַכט און איז אַריבערגעשפּרונגען אי'בער צוויי טרעפּלעך אויף אַרויף. דערנאָך האָט ער זיך ווידער אַ וואָרף געטאָן אויף אונטן, האָט אַ קוק געטאָן אויף דעם אָפּיציר, האָט אַ דריק געטאָן זיין אויסגעשטרעקטע האַנט און האָט דייטלעך, מעשה־זשלנער ארויסגערעדט:

— בין זייער צופרידן, הער לייטענאַנט.

— איר אַיילט זיך, קענטיק? כ'בעט אייך, איר זאָלט מיך רופן פשוט — פּאָן שענאָו. מעגלעך, אינגאַנצן עטלעכע מינוט... כ'וועל אייך ניט פּאַרהאַלטן. און כ'בעט אייך, פשוט — פּאָן שענאָו.

— כ׳בין זייער צופרידן, — האָט קורט איבערגעחזרט און האָט א פיר געטאָן מיט דער האַנט אין דער הויך.

— איך האָב אייך אויפגעוואכט אָן איבעריקער מי, — האָט דער אָפיציר געזאָגט און האָט זיך אויפגעהויבן איף די פרעפ, — הגם מיין אַגענט, מיט וועמען איר האָט ביז איצט געהאַט צו טאָן, האָט פאַרזיכערט, אז אייער אַטעליע איז בכלל אוממעגלעך צו געפינען. כאַ-כאַ! כ׳האָב מורא, אז דער דאָזיקער בעל-טובה וויל אומבאַדינגט אַיינהיטן די מחיצה צווישן מיר אין אייך. אַגב, זאָגט, וואָס פאַר א סומע האָט איר באַקומען פון אים דאָס לעצטע מאָל אַלס אַוואַנס?

— פינף הונדערט מאַרק.

— אַזוי! דאָס פאַרשאַפט אים כבוד, כאַ-כאַ!

קורט האָט געעפנט די טיר און האָט פריער דורכגעלאָזן דעם אָפיציר.

— אָט דאָס איז אייער אַטעליע? אַזוי! אָט ווי די אמתע גרויסע מענטשן זיינען באַשיידן.

— איך בין אייך זייער דאַנקבאַר, הער פאָן שענאַו, נאָר...

— באמת, איך שפּאַם דאָס. כ׳האָב זיך געוואָלט מיט אייך מרעפן. דער גוטהאַרציקער מענטש, מיט וועמען איר האָט געהאַט אַן עסק, האָט אייך דערציילט, מן-הסתם, ווי איך שאַץ אייער טאַלאַנט. איך האָב דאָך בכלל ליב קינסטלער. לויט דעם קאַטאַלאָג: ביי אונז איז אַלץ אַזוי קאַמפּליצירט — פּאַרשטייערשאַפט, עמיקעט, און איר — זייט פּשוט. זאָגט. דאָס איז אייער נייער לייוונט? קערט אים איבער, קערט אים אַ-בער, אָט... אָט אַזוי. דאָס איז אַלס אַוואַנס, וואָס? כאַ-כאַ!

— אַגטשולדיקט, הער פאָן שענאַו, נאָר כ׳האָב שוין דאָס דאָזיקע בילד באַרשפּראָכן אַן אַנדער פּערזאָן... אייגנטלייך דעם נידנבערגער מאַגיסטראַט..

דער אָפיציר האָט זיך אַריינגעוועצט אין פאָטעל, האָט זיך אויסגעבויגן פאָראַיים און זיך אָנגעשפּאַרט מיט דעם אייגנבויגן אויף דער קני. זיין געזיכט איז געוואָרן קלײן, דער בריפּטעפער שטעלט אים דעם רוישן שטריך, וואָס האָט זיך ביי אים געפילדעט פונם

היכל, איז אויסגעוואַקסן, דער מויל האָט זיך שארף און קלאָר אָפּ־
געייצבנט. ער האָט געקוקט אויפן בילד.

— וואָס האָט איר דאָרטן געזאָגט? — האָט ער צו ברום געטאָן.

דערנאָך האָט ער זיך אָפּגערישן פון לייוונט:

— מיר האָט זיך געהוכט, אז איר האָט עפּעס געזאָגט צו נא־
דישקייט, הער וואַן?

קורט האָט צו שפּריז געטאָן צו דעם גאַסט, און זיין שטימע איז געוואָרן שווער:

— כ'האָב זיך געקליבן אייך אָפּצודאַנקען, הער פּאָן שענאָן... כ'האָב אייך געוואָלט אומקערן דעם צוואַנג...

דער אָפּיציר איז האַכטיק אויפגעשטאַנען, האָט די האַנט צרויסגעוואָרפן פּאָראויס, קורץ און שארף, ווי צו גימנאַסט:

— גיט!

— צום באַדויערן, אין איצטיקן מאָמענט... האָב איך...„

— איר רעדט שטותעריין, מייערער וואַן. איך גיב אייך די מעגלעכקייט צו אַרבעטן. איך יאָג אייך גיט. איר קענט מאָלן אין מאָל אין דריי יאָר צו בילד, אַדרבא. איך באַזאָרג אייך. איך שמעל אייך גיט קיין שום באַדינגונגען, אויסער איינע: פון דעם דאָזיקן אַטעליע דארפן די בילדער ווייסן בלויז אין וועג — צו מיר אין מיין זאַמלונג.

— צו חרפה!

דער אָפּיציר האָט געהאַט צו קלאָר און שארף אָפּגעצייכנטן מויל, און זיינע וועדמער זיינען אויך, ווי דער מויל, געווען קלאָר און שארף:

— דער הער קינסטלער פּארשטייט, אז מיט אים רעדט צו אָפּיציר, דער אָפּיציר לייגט פּאָר, דער קינסטלער איז מסכים אָדער ער זאָגט זיך אָפּ. איר זאָגט זיך אָפּ?

— מיין גאָט! איר באַרויבט דאָך מיך פון דעם ווייכמיקסטן, איר געמט דאָך ביי מיר צו...

— איך פארשאַף אייך כבוד. איר זייט באַקאַנט מיט דעם קאַטאַלאָג פון מיין זאַמלונג? וואַן־דעיק און הובענס, די פראַנצויזן,

און געענדיקט מיט סעזאָנען, מיט די דייטשן, בין קלינגערן, כ'האָב אָפּגענעבן פּאַר אַייך אַ גאַנצע וואָנט.

— פון מיר וויים קיינער ניט. איך אַרבעט... איך אַרבעט...

קורט כאַפּט זיך אָן אָן דעם אָנלעגן פון דיוואַן, שמויסט מיט די פֿיס דעם לייווענט־אָנצייער, רעדט אַרוים מיט אַן אינערגערוסע־נער שטימע, גלייך ער וואָלט אויסגעגאַנגען פון דאָרשטיק.

— איך אַרבעט אויף אַייך!

— איר מיינט עס מיט אַן אמת? וואָן, וואָן, איר זייט משוגע, וויַ אַ זשענע. איר וויקט דורכגיין אַייער וועג טריטוויז, אוּן איך פּאַר־זיכער אַייער צוקונפט מיט איין ריר. פון אַייך וויים קיינער ניט! אוּן איך וועל מאַכן אַזוי, אַז פון אַייך זאָל וויסן די גאַנצע וועלט. כ'וועל דאָס מאַכן.

קורט פאַלט אויפן דיוואַן.

— אָבער דעם דאָזיקן לייווענט... מאַקע אָט דעם, איך בעט אַייך. כ'האָב אים געוואָלט זען אין מאַגיסטראַט. דאָס הויפּעלע פון דעם דייטשן. מוזעי — ס'איז אונזערס, נירנבערגישס, ס'איז אַזוי נאָענט...

— וואָן, גענוג צו רירן גאַרישקייטן! מיר וואָלט געווען אומ־אָנגענעם איבערצולאָזן אַייך אין אַ שלעכטער שטימונג. אַגב...

דעם אָפּיצירס שטערן וואַקסט ווידער, דער רויטער שטריך פון דעם היטל וועדט בלאַס אוּן פאַרשוויגדט. דער אָפּיציר קוקט אויפן בילד.

— גוט. זייער. וואָס פאַר אַ גליק ס'איז צו אָבסערווירן אַייער וואַקסן. איר וויסט...

דער אָפּיציר שטייט אויף, גייט צו צו קורטן, נעמט אים אָן פאַר די אַקסלען אוּן קוקט זיך אַיין אין זיין געזיכט, פּינקט ווי אין דעם געזיכט פון אַ זעלנער — אויפמונטערנדיק:

— איר וויסט, איר זייט — דער בעסטער פון די קינסטלער פון אַייער הור. איר זייט דאָך ניט קיין סך עלטער פון מיר, אַ?

דערנאָך באַקוקט ער ווידער דאָס צימער, נעמט אַרוים פון קעשענע אַ וויזיט־קאַרטע, שרייבט־אויף אויף איר עטלעכע וואָר־טער אוּן זאָגט, אַזוי ווי פריער, פול מיט יונגשאַפט:

— איך בין דאָ דורכפאָרנדיק. בין זייער צופרידן, וואָס כ'האָב אייך דערוואוסט. אָט, נעמט, ס'וועט אפשר צונויץ קומען. און צום וויידערזען. איך וועל אייך אומבאַדינגט אַיינלאָדן צו זיך, קיין שענאָ. איר וועט זען, וואָס פאַר א וואַנט איך האָב אייך אָפּגענעבן. צום וויידערזען.

דער אָפּיציר דריקט די האַנט, שאָרכט מונטער און פריידיק מיט דער אינפאָרם, פאַרמאַכט רוישיק נאָך זיך די דינע גלעזערנע טיר.

קורט זיצט אומבאַוועגלעך.

פון אונטן, פון גאַס, הייבט זיך אפער דאָס אָוונט-געריידט פון די אַרבעטער, וואָס קערן זיך אום פון די פאַבריקן. ס'הערט זיך, ווי איבער דעם ברוק שאָרכן די וועלאָסיפּעדן-שינעס. אין א ווינקל ציטערט מוליעט זיך דער בין-השמשות. דער לייווענט אויפן מאָלברעט שטראָלט אָפּ מיט רויט.

קורט שפּירט אין זיין האַנט די וויזיט-קאַרטע. ער טראָגט זי צו צו די אויגן.

מיט א בלייער:

ארויסגעבן 200 אויפן חשבון פון דעם האַנדלער.

פאר „דעם הויפּל פון דעם דייטשן מוזיי".

מיט דרוק-פאַרב:

לייטענאַנט פאָן צור מולען שענאָ
(מארקגראַ

דעמאָלט שפּרינגט קורט אויף פון דיוואַן, צערייסט די וויזיט-קאַרטע, לויפט צו צום פענסטער און דראָט מיטן פויסט אונטן אויפן גאַס.

מיט א שווערן אָטעם קריכט ארויס און שוימט דאָס זידנדיקע וואָרט:

— איך האַס-כ!

* * *

דאָזעלבע לינט אין אַ טאָל, אוּן אין דאָזעלבן איז פֿאַראַן אַ באַזשלקע. פּוּן איר פּייכטקייט, פּוּן דעם זאַפֿטיקן גראָז פּוּן די גאַנצן אוּן די געדיכטע קרוינען פּוּן די וועלבעם איז אין דאָזעלבן קיל.

אין אַז ס'איז געוואָרן פּינסטערלעך אוּן די שמיקעניש האָט פֿאַרשטאָפּט די שטאָט, האָבן זיך די מענטשן צונויפֿגעזאַמלט אין דאָזעלבן.

ווייל אין דעם דאָזיקן זומער האָבן זיך איבער בייערן דורכגעמאַכט גרויסע.

זיי האָבן זיך אויפגעזאַמלט אַנמקעגן נאַכט אוּן האָבן זיך אַ לאָז געמאַכט מיט צאָרן אויף דער שטאָט, אויף די וועגן אוּן אויף די פעלדער. מיטן בּאַגינען — האָט זיך דער הימל אָפּגעריניקט, די מענ זיינען געשטאַנען הייסע, שטרענגע, אין די אָוונטן זיינען גרומען אָנצושוויטמן וואָלקנס אוּן ביינאַכט, צעפּליקטע פּוּן דעם גרויטער, זיינען זיי געפֿאַלן אויף דער ערד...

דער מענטש האָט אַריינגעטראָגן זיינע אויסבעסערונגען אוּן זיינע משוגעתן אין דער נאַטור. ער האָט אַוועקגעשטעלט אַ בליץ־אָפּפירער, האָט דורכגעפירט קאַנאַליזאַציע, האָט צוגעטראַכט אַ שירעם.

אָ, דער שמאָלצער מענטש!

וועו דער ערשטער מראָפּן רעגן פֿאַלט אַלס קאַלטער אָנזאָגער אויף דער ערד, גיט ער מיט דער דלאָניע אַ מאַפּ דעם פּליד, עפנט אויף דעם שירעם אוּן איבער זיין געזיכט גליטשט זיך אַפּילו ניט דורך קיין שאָטן פּוּן כּאַרווירונג: אינמער דעם שירעם שפּרייזט אַלץ דער זעלבער הערשער פּוּן דער נאַטור.

קיין שום פֿאַרווירונג בכלל. ניט פֿאַרדאָגהט, ניט געאַייַלט, ניט געשמייעט. דאָס לעבן — איז האַרמאָניע. אוּן דאָס פֿאָטערלאַנד פּוּן האַרמאָניע — איז דאָס פֿאָטערלאַנד פּוּן באַבן, מענדעלסאָנען, לייסמן, האַיִרנען.

אויף יעדן מראָט באַגעגנטו אַ מענטשן, וואָס איז ניט פּעוק

אונטערצושיידן c-dur פון a-moll, אבער יעדערער ווייס, אז האידנען און מענדעלסאָנען האָט אַרויסגעגעבן דיימשלאַנד. און יעדערער גלויבט, ווי א פרומער העלענער, אז די זיבן טעגער פון דער מוזיקאַלישער גאַמע אַנטשפרעכן די זיבן ספעקטראַלע פארבן.

דאָס לעבן — איז האַרמאָניע, וואו יעדער ציגאַר — איז א געווייסע טאָנאַלישקייט.

די אָראַנזשענע דאַכלעווקעס אויף די דעכער, דאָס קנעפל פון דעם גלעקל, דער לעדערנער מאַנזשעט פון דער זוורשט־פאַרקויפערין, דער קאַם ביי דער קעלנערין אין קאַפֿע — איז א געווייסער, בלויז זיי אַליין אייגנשאַפטלעכער, בלויז זיי אַליין באַוואוסטער, אָנגענעמער טעמבער.

גיט א קלאַפּ מיט א מעסער איבער דעם קאַווע־טעצלע פון א בערלינער לאָקאַל. דאָס טעצלע ווערט אַרויסגעבן דעם זעלבן טאָן, וואָס א קאַווע־טעצלע פון א באַליבטן לאָקאַל פון האַנאָווער אָדער דרעזדען, שטעטין, ליבעק. בייט אום דעם טינטער פון גערליצער שטאָטראַט אויף דעם טינטער פון בויצענער שטאָטראַט. די גערמע בירגער פאַלט גאָר ניט צייַן, אז זיי מונקען זייערע פערערם אין פרעמדע טינטערס.

ווי אזוי איז דאָס בויצען? ווי אזוי איז דאָס גערליץ? און די פערציק קילאָמעטער, וואָס טיילן אָפּ די דאָזיקע שכנותדיקע שטעט?

אָ, כאָטש פירהונדערט. פינפהונדערט און אפילו טויזנט!

דאָס זיינען דאָך — טינטערס פון ושטאָטראַטן. און ניט קיין פראָפעסאָרן, ניט קיין גלחים, ניט קיין אָפיצירן.

דאָס לעבן — איז האַרמאָניע.

און לעבן הייסט — ניט צעשטערן די האַרמאָניע. אין יעדן עלטער און אין יעדער שעה, אין יעדן באַרוף און יעדן ראַנג, אין יעדער געזעלשאַפטלעכער סביבה — קלינגען זיי מיט דעם פאַר זיי אייגנשאַפטלעכן און דעם נעהעריקן אָנגענעמען טאָן...

אזוי איז מען דעם דאָזיקן זומער, וועו איבער בייערן זיינען דורכגעגאַנגען גענויטערס און אין דער דעמערונג האָט די שטיקעניש פאַרשטאָפּט די שטאָט, געגאַנגען אין די אָוונטן קיין ראָזענאַו, צו דער קילקייט פון דער סאזשלקע.

די מאַנסביל̈ן האָבן אויסגעטאָן די רעקל̈ער, האָבן אָנגעהאַנגען אויף דעם וועסטל̈־קנעפל̈ די פּאַנאַמעס און די היט (פּאַר א ספּעציעלן האַל̈מער — טיצס אַן אומזיסטע פּרעמיע), האָבן נענומען די שירעמס און זיינען אַוועק.

אין שוין מיט דעם ערשטן מרא̈ט, ווי נאָר זיי האָבן אויפגעהויבן די פּיס, אַרא̈פּגענומען די רעקל̈ער און אויפגעהאַנגען די היט אויף די קנעפּל̈ער, איז אַל̈ץ אַוועק ל̈יט דעם רימס און ל̈יט דער מאָס, וואָס איז אַיינגעשפּעלט געוואָרן פון דער הארמאָניע.

אָט אַזוי: די מאַנסביל̈.

נאָך זיי — זיינען ל̈עבעדיק נענאַנגען די פּרויען, די טעכטער־ל̈ער, די שוויגערס. אַל̈ע אין וויסע בל̈וזעס, מיט האַנט־בייטל̈ען, מיט שירעמס.

און פּאָראויס — די זונדל̈ער: אין קאַפּעל̈ושן, אין „ראָבעס־פּיער"־העמדל̈ער, וואָס זייגען געווען ארויסגעל̈אָזן אין די קורצע הויזעל̈ער. נו, די־אָ זיינען נענאַנגען אָן שירעמס. נאָר ביי דעם ערשטן הילך פון דונער: גל̈ייך געמומען ל̈ויפן, מאַרש־מארש, אַהיים. אין חי „ראָבעספּיערן" וועל̈ן זיך מאָרגן אויסטריקענען און וועל̈ן אויסגעפּרעסט וועלן...

ל̈עבן מישעל̈ע זיינען זיי געזעסן פעסט, ל̈אַנג. האָבן אַנטשל̈אָסן נעהערט דעם אָרקעסטער. האָבן אונטערגעזונגען פון שטראָסן אין האָבן זיך צעגאָסן.

— א גומער קאָמפּאָזיטאָר. prosit !

דער פּעל̈דפּעבל̈־דיריגענט האָט דיריגירט דייטל̈ער, אזוי ווי אויף א פּאַראַד: ער האָט זיך אומגעדרייט אויף די אַפּל̈אָדירסמענטן — איינס, צוויי, דריי. און האָט זיך פּאַרנייגט, אויף וויפל עס האָט ערל̈יבט דער מיל̈יטערישער רעגל̈אַמענט און דער קראַנז.

דער פּל̈יימיסט איז אויפגעשטאַנען און האָט אומגעבויגן דעם נומער־ברעמעל̈ע — „4".

דאָ האָט יעדע משפּחה אין קאָנסעקווענטער פּאַמריאַרכאַל̈יש־קייט — נעקוקט אויף דער פּראָגראַם:

— פיר? שומאַן, ל̈ידער־פּאָפּורי.

— אך, שומאן!

— יאָ, פון לידער...

— א פיינער מוזיקאַנט, הגם — אַן עסטרייכער? prosit! אַלץ לויט דעם דאָזיקן ריכם און מאָס.

נאָר בייגאַכט, איידער דער געווייגלעכער אוז באַקוועמער דיסם האָט זיך אָנגעהאַנגען אָן דער שטאָט אוז זיך צוגענאָסן אין א געוויטער=וואָלקן, איז ער צעפראָכן געוואָרן.

אין די דאָזיקע, זויי אַליין אייגנשאַפטלעכע, זויי אַליין באַוואוס= טע און אומפאַרגעדערלעך אָנגענעטע מעמבערס, האָבן זיך נאָך דער ראָזענאַוער קילקייט, נאָך שטראָוסן און שומאַכען, אַריינגעשניטן וועדטער, וואָס האָבן צעריסן די האַרמאָניע, וויי דאָס געוויטער — די שפיקענייש.

די מענטשן האָבן זיך געקליבן אין קופעס אויף די שיידוועגן, געשמיסן פונם שלאַקס=רעגן, גלייך ווי פייגל, וואָס דער ווינט האָט אַרומטערגעשלאָגן, גלייך ווי שעפסן — פאַרטויבטע פון הינער.

זויי האָבן אויפגעעפנט און פאַרמאַכט די שירעמס. זויי האָבן האָבן אָפּגעשפּילעט און פאַרשפּילעט די קראַנגס. זויי האָבן אויס= געטאָן אוז אָנגעטאָן די הוט.

נאָר זויי האָבן זיך ניט גערירט; זויי האָבן געוואַרט אויף א ליכט.

אוז אַז ער איז בגנבה דורכגעפלויגן איבער די דעכער, האָבן זיך די מענטשן אַיינגעגעבן מיט די אויגן אין די שטיקלעך דעפעשן, וואָס זיינען געווען אויסגעקלעפט אויף די וועגס, כדי גאָכאַמאָל אוז נאָכאַמאָל פאַרבלעגדט צו ווערן פון די ווערטער:

— ע ר צ ה ע ר צ א ג !

דערנאָך האָבן זויי זיך א ריס געטאָן פון אָרט, פאַרשמיסענע, אונטערגעשלאָגענע, פאַרטויבטע פון דעם געוויטער אוז פון דעם שלאַקסרעגן, אוז האָבן ווידער זיך אָנגעשלאָסן אָן דער מאַסע, וואָס האָט זיך געטולייעט אויף די שיידוועגן אוז האָבן זיך ווידער געלאָוט פאַרבלעגדן פון דעם וואָרט:

— ע ר צ ה ע ר צ א ג !

און האָבן זיך ווידער נים באַוועגט; האָבן געוואַרט אויף אַ בליץ.

אַזוי איז יעדערער: אין יעמוידן עלטער, אין יעמוידער באַרוף, פון יעמוידער געזעלשאַפטלעכער סביבה.

וויל פון דער דאָזיקער נאַכט אָן איז, פאַרבלענדט פון דעם זוּאַרט:

— ערצהערצאָנ!

געוואָרן אויס מיט דער אַלטער הארמאָניע, און — צעטומלטע — האָבן זיך די מענטשן אַ וואָרף געמאַן זוכן אַ נייע.

* * *

נאָם ביזן לעצטן פאָדעם, האָט זיך אַנדרעי דערשלעפט דורך באַקאַנטע עק־שמאָטישע געסלעך צו דעם הויז, וואו קורט האָט געוואוינט. אונטער די העפטיקע שמויסן פון דעם ווינט זייגען די גאַסלאָמפן אָפגעשמאָרבן און ווידער אויפגעלעבט. אַנדרעי האָט אָנגעצויגן אַ שוועבעלע, האָט אָפגעווכט דעם קגעפל פון גלעקל. אין אַ מינוט דריי אַרום האָט זיך פון אויבן אַראָפגענלימשט אויפן גאַם אַראָפּ אַ שוואַכע שטימע:

— דאָס זייט איר, הער וואַן?

אַנדרעי איז אָפגעלאָפן פון טיר אויפן מיטן בריק:

— אַמשולדיקט, וואָס איך באַאומרוענק אייך, פרוי מאַיער. קורט איז דען ניטאָ אין דער היים?

— אַך, הער סטאַרצאָוו! נוטן אָוונט. מיר האָבן געמיינט, אַז הער וואַן איז מיט אייך. ער איז שוין לאַנג אַוועק. ביי אים איז געווען עפעס אַן אָפיציר.

— אַן אָפיציר?

— אַ יונגער אָפיציר.

— און קורט איז אַוועק מיט אים?

— ניין. דער אָפיציר איז אַוועק פריער

— און וואו איז קורט?

— באמת, איר שרעקט מיך, הער סטאַרצאָוו. פינוואַנען זאָל איך וויסן, וואו ער וועט פאַרפאַלן? בעת ער איז אַוועק האָט ער

אזוי א זעץ געטאָן מיט דער טיר, אז ביי מיר אויפן קיך האָט געגנו־מען טאַנצן דאָס געשיר.

— אַנטשולדיקט, וואָס איך באַאומרוק אייך, פרוי מייער. א גומע נאַכט!

— א גומע נאַכט, הער סטאַרצאָוו!

דער וויסער פלעק אויף דעם בוידעם־שטיבל איז פאַר־שוואונדן, דער פענסטער האָט זיך פאַרמאַכט. אַנדרעי איז געשטא־נען עטלעכע רגעס אומבאַוועגלעך. דערנאָך האָט ער צוויסגערעדט נים הויך:

— דער אָפיציר...

דערנאָך איז ער לאַנגזאַם אַוועק צוריק, איבער די עק־שטאָ־פישע געפלעך, וואָס האָבן אים געבראַכט צו קוריטס וואוינונג. איתדערהיים האָט ער זיך אויסגעטאָן, האָט זיך אַיינגעריבן מיט א טרוקענעם האַנטעך די ברוסט, דעם רוקן, דעם בויך, די פים, האָט איבערגעביטן וועש, האָט אויפגעעפנט די פענסטער, האָט זיך אַיי־נורעט אין איז תיכף אַיינגעשלאָפן, גלייך ער וואָלט אַראָפגעפאַלן אין ערגעץ א טיפעניש. אין דער דאָזיקער טיפעניש האָט ער דייט־לעך געזעהן:

אין דער גרענעצלאָזער, אפשר שניידקער, רהבות הענגט א מענטשלעכער קאָפּ. צרום און צרום איז אלץ שטיל און אומבאַוועגלעך. פלוצלונג דערשיינט פון דער פינסטערניש צרויס א סטודענט איז א קאָרפּאָראַנטין־הי־טעלע אויף דעם גלאַטן, ראַזיקן קאַרק. די ברוינע אויגן פון דעם קאָפּ זיצען אָפן, די שוואַרצלעך זיצען געוועגדט אויף דעם סטודענט.

— Adieu, Frau Mama — זאָגט דער קאָפּ און ווינקט אונטער זיך דעם סטודענט. דעמאָלט לויפט אָפּ דער סטו־דענט אויף צוריק, שטעלט פונאַנדער וואָס בריייטער די פים און הייבט אויף די האַנט. פונוואַנען קומען זיך אים שמאַטענע פילקעס? דעם ערשטן קלאַפּ אויסגעמיטן. דעם צווייטן אויף. די פילקעס טראָגן זיך אויף א האַלבן סאַנ־טימעטער רעכטס און לינקס פון דעם קאָפּ. דער קאָפּ

וועגרט אָפּ דעם בליק אויף אַנדרעיען און עפּנט אויף די כלויע ליפּן, כדי צו זאָגן עפּעס. נאָר אויף אַ סעקונדע פּאַרשטעלט אים די פּילקע און ער שאָקלט זיך און טרייסלט זיך, גלייך ער וואָלט נעוועז פּאַרטיפט אין מחשבות, דערנאָך פּאַלט ער פּלוצלונג אַרונטער אויפן קאַרק און פּליט ערגעץ אונטן. און אין דער זעלבער סעקונדע פּאַרשווינדט די שבֿיניקע גרענעצלאָזיקייט און פּאַר אַנדרעיען וואַקסן אויס גראַניאָזע שמיינערגע מרעפּ, און דער קאָפּ קאָלערט זיך איבער זיי מיט אַ כראָנאָמעטרישער פּינקטלעכקייט און קלאַפּט זיך אָפּ הילכיק, לויט דער ריי, אַן יעדער מרעפּל, האָם מיטן נעזיכט, דאָם מיטן קאַרק:

בומם — באָמם

בומם — באָמם...

נאָר זיין בליק זויגט זיך אַיין אָן אויפהער אין אַנדרעס בליק, הגם עס מוזן דאָך זיין מאָמענטן, ווען אַנדרעי קען נים וועז דעם דאָזיקן בליק, קען נים!

בומם — באָמם!

בומם — באָמם....

אַנדרעי איז אויפגעשפרונגען פון גלעזענער. ער איז אינגאַנצן געווען באַדעקט מיט שווייס, און זיין מויל איז געווען געבונדן מיט שפּעם אַ גשמאַלצענע מרוקנקייט. ער האָט צונויפגעדריקט דעם קאָפּ מיט די הענט. האָט זיך צוגעהערט. די קלינגענדיקע קלעפּ האָבן שטאַרק אָפּגעהילכט אויף דער גאַס. אַנדרעי האָט זיך אַ וואַרף געמאַן צום פענסטער, האָט אויפגעהויבן אַ ביסל דאָם פאָרהענגל

אין דעם פרישן נאָכגעווייטערדיקן באַזינגען האָבן אַן אַ שיעור פּאַרקעווען גלעזאָפּט איבער דעם ברוק. אין דער לופֿט, אויף די שפּיצן פון די קאַוואַלעריש שפּיזן האָבן גלעזאָמשטע צוויפּאַרבינקע פענדלעך. די גלאַנציקע טונקל־גרינע אוניפאָרמען, וואָס זייגען געווען אָנגעפּלט מיט פּייגע בריטבּרוסטיקע קערפּערס, האָבן גלוקט האָפּערדיק און האָבן אונטערגעמאַנצט אין די זאָמלען. אויבער די שוואַרץ־לאַקירטע קוואַדראַטן, וואָס האָבן געשלאָסן די הלע־

מען, זיינען געלאָפן אומזיכערע שאָמנס פון דעם אינדערפרייַקן היימל.

פאָראויס פאָר דער קאַוואַלעריע האָט זיך אויף שוואַרצע פערד באַוועגט דער פּאָלק־אָרקעסטער, אָנגעצונדן פון דעם הייסן קופער פון די טרומייטן. דער גרויסער פויק האָט אויפגערטייסלט די הו פון די שלאָפעדיקע גאַסן:

בומם באָמם...

בומם — באָמם...

אַנדערע האָט זיך אַראָפגעלאָזט אויפן פענסטערברעט און האָט מיט די פֿלאָגיעס פאַרשטעלט דאָס געזיכט.

* * *

די מענטשן האָבן זיך דערמאָנט, אַז אויף דער וועלט זיינען דאָ קיניגן.

זייער אַבסאָלוט רעאַלע עקסיסטענץ איז פֿלוצלונג געוואָרן באַשיימפֿערלעך, נאָר דעם, ווי האָט בלענדיקע ווארט

— ע ר צ ה ע ר צ א ג

האָט זיך אַריינגעריסן אין דער הארמאָניע, האָט צעשמערט די ריט־מען, האָט צעדרייט די מאָס און האָט פאַרקרימפלט די טעמבערס.

ס׳האָט זיך אַרויסגעוויזן, אַז די קיניגן לעבן ניט נאָר אויף די זיימן פון די זשורנאַלן און ביי די פאָטאָגראַפן אויף די וויטרי־נעס. ס׳האָט זיך אַרויסגעוויזן, אַז די קיניגן ניט נאָר זיי רייזן, פאָרן אַריבער פון די וויכטיקע רעזידענצן אין די זומערדיקע, שמייכ־לען אויף די פּאָרטרעטן און פייערן אַלע מאָג זייער געבורטסטאָג. ס׳האָט זיך אַרויסגעוויזן, אַז די קיניגן עקסיסטירן ניט נאָר אין דער געשיכטע און אין דער נעאָגראַפיע, דאָס הייסט, אייגנטלעך—אויף די שול־בענק. גיך!

די קיניגן האָבן געלעבט אין דער ווירקלעכקייט, אויף אַן אמת. די קיניגן האָבן אויף אַן אמת געהאַט שארבנעם, וואָס זייער באַצוואונג צו קוילן איז נעווען פונקט ווי די שארבנעם פון זייערע אונ־טערטאַנער. און די קיניגן האָבן אַזוי גוט געשריען, אַז זייערע

קולות האָט מען געפֿלעגט הערן אין די זייער ווייטע ערטער פון די רעזידענצן.

און, נאָט, ס׳אַר אַ סך קינדער עם האָבן זיך עם פֿלוצלינג אָפּ־געזוכט! מיט יעדן מאָל און מיט יעדער שעה זיינען זיי אַרויסגע־קראָכן פון זייערע רעזידענצן, ווי חי פֿריילעך פון די לעכער. סוף־כּל־סוף האָבן זיי מיט זיך פאַרשטויבט אַלע ווינקעלעך פון די ציי־מונגען, און ס׳איז געקומען די צייט צו מאַכן אַן עק צו דער דאָזי־קער קינדלעכער אומאַרדענונג.

נעגוג צו הערן דעם מישמאַש פון מיינונגען, געגוג זיך אַריינ־צוטראַכטן אין דעם כאַאָס, געגוג צו קאַליע מאַכן זיך די אויגן פון די אַלע נאָטעס, מעמאָראַנדומס, ווילנסאויסרוקן און מאַני־פעסטן, געגוג!

צי דען איז נאָך ניט געגוג קלאָר, וואוהין עם רופט אַייך דאָס געפֿיל פון חוב?

האָרכט דעם דאָזיקן געפֿיל — דעם געפֿיל פון חוב! בלויז אים, מער קיינעם ניט!

דאָס דאָזיקע געפֿיל וועט אַייך ברענגען אויפן גאַס, צווישן דער מאַסע, די מאַסע וועט אייך אַרויפוואַרפן אויף אירע פלייצעס, ווי אַ כוואַליע וואַרפט אַרויף אַ שפּענדלע אויף איר קאַם. און איר וועט זיך אַ לאָז מאַן צו דעם הויז פונם סערבישן האַנדלס־קאָנסול, און דאָס געפֿיל פון פליכט וועט אַרויסקוועמשן פון אייערע אינגע־וויידע אַ געשריי פון צאָרן. און דערנאָך וועט איר קלאַפּן מיט אַ שטעקן אויבער דער פאַרמאַכטער פראָנט־טיר פון דעם קאָנסולאַט, ביז וואַנען צו אַייך וועט ניט צוגיין אַ שוצמאַן און וועט אַייך ניט דערקלערן, אַז איר נאַרט זיך, אויב איר מיינט, אַז די אָרדענונג ערלויבט, פלומרשט, קאַליע צו מאַכן די טיר. און דעמאָלט וועט אַייך דאָס געפֿיל פון חוב אַוועקשלעפּן אויבער די גאַסן צו דעם הויז פון דעם אימאַליענישן האַנדלס־קאָנסול און איר וועט זינגען דעם נאַציאָנאַלן הימען אין שרייען "vivat Italia!" ביז וואַנען צו אַייך וועט ווידער ניט צוגיין קיין שוצמאַן און וועט אַייך ניט ראַטן צו גיין אַהיים, ווייל עס קומט אַן די פּאָליציי־שעה און מען דאַרף אויס־הערן צו טומלען. און הגם דאָס געפֿיל פון חוב און די הייזערין

געוואָרענע האַלז וועלן אָפּקילן צייער היץ, וועט איר דאָך פּאָרט שרייען אוּן זיך בייזערן, אוּן בייזערן, ווייל — ניט שוין=זשע קען דאָס לעבן קלינגען מיט דער פּריערדיקער האַרמאָניע נאָך דעם אָפּ= פּרישדיקן געווימער, ניט=שוין=זשע מאָר מען ניט פּאַרזוכן פון דער שיינער, לאַנג געאַרטער ענדערונג? ניט שוין=זשע הערשט שוין ווידער דער געבענמשטער, שוועכער, האַרמאָנישער שלום? אָ, קיינ= מאָל ניט! פּאַר קיין געלט! אַן ענדערונג, אַן ענדערונג, אַן ענדע= רונג!

מיר פּאָדערן, מיר לעכצן, מיר גאַרן נאָך אַן ענדערונג.
פּאָלגט זשע דעמאָלט דעם געפיל פון חוב.

* * *

די מאַסע האָט זיך געקאָכט לעבן דעם פּאַראַד=אַרייגאַנג פון דעם סערבישן האַנדלס=קאָנסול, אוּן אין דער מאַסע זיינען געווען אַנדערע אוּן קורט. נאָר זיי האָבן אייגע די אַנדערע גיט געזען, ווייל אויב מען זאָל די מאַסע, וואָס איז געווען אייגגעשלאָסן אין די זייטן פון דער גאַס, אָנגענמען פּאַר אַ גראָדעק, וואָלט זיך אַנדערע ע= דאַרפט געפינען אין אייַן עק דיאַגאָנאַל, אוּן קורט — אין צוויי= טן. אוּן דער דאָזיקער צווייטער עק פון דיאַגאָנאַל וואָלט אויסגעקומען אַקוראַט לעבן דעם פּאַראַד=אַרייגאַנג פון קאָנסולאַט, אוּן דער ער= שטער — הערמן, וואו עס זיינען געשטאַנען די מענטשן, וואָס זיי= נען ניט געווען דורכגעדרונגען מיט דעם געפיל פון חוב אָדער — בטבע ניט פּאַרמאָגט אים.

די מעכאַניק פון די פּאָלקס=מחנות אויף די שטאָטישע גאַסן האָט זיך אירע געזעצן, אוּן די דאָזיקע געזעצן, נאַטירלעך, ניט צעשטערט ווערן דורך אַזעלכע אויסערלעכע דערשיינונגען, ווי מי מענטשלעכע פרייגדשאַפט.

אוּן בעת דער המון האָט זיך אומגעקערט אוּן איז צוועק צו= ריק — צו דעם הויז פון דעם אימאַליגישן האַנדלס=קאָנסול, — האָט זיך אַנדערע געפונען פּאָראויס פּאַר דעם צוג אוּן איז געגאַנ= גען בראש פון אים ביז דעם ערשטן געסעלע.

דאָרטן איז ער פאַרשוואונדן געוואָרן הינטערן ראָג און — דורך די עקן שטאָט — איז ער צוועק צו קורטן.

דערוואוסט זיך פון פרוי מייער, אז איר קוואַרטיראַנט איז פון אינדערפרי ניט געווען אין דער היים, איז ער אַריין צו אים אין צימער, דאָט אויסגעזוכט אויפן טיש א שטיקל פאַפּיר און, מיט א צופעליקן ברוינעם פאַסטעל־בלייער, וואָס האָט זיך אים אונטערגערוקט אונטער דער האַנט, האָט ער אָנגעשריבן מיט דיקע אותיות:

וואָס איז מיט דיר, קורט? איך בין צוויי מאָל געווען בייַ דיר. כ'וועל קומען מאָרגן פרי. כ'בין פאַרמאַטערט.

א ג ד ר ע י.

אויף מאָרגן איז די זון אויפגעגאַנגען מיט צוויי און א האַלב שעה שפּעטער, אייַדער אין דעם פאַרקין מאָג. בכלל האָט זיך דער באַגינען מיט קיין וואַג ניט אויסגעצייכנט.

וויַ שמעגדיק, האָבן זיך צרום זיבן א זייגער אינדערפרי בא־וויזן אויף די גאַסן די וועלאָסיפעדיסטן מיט זעק און קערבלעך אויף די הויקערס, שאַרכנדיק מיט די שינעס, האָבן זיך די וועלאָסי־פעדן געקאָלערט רעכטס און לינקס פאַרבייַ קורמס פענסטער.

די, וואָס האָבן זיך געקאָלערט רעכטס, האָבן געטראָגן אויף זייערע זאַמלען יאָהאַן פאַבערס אַרבעטער. וויַ שמעגדיק, פלעגן די אַרבעטער איבערלאָזן די וועלאָסיפעדן אין א גרויסן גאַראַזש, אין די געשטעלן, אזן פלעגן זיך אויפהייבן צו דעם גאַרדעראָב־צימער. דאָרטן פלעגט יעדערער עפענען זיין שאַפקע — מיט א באַזונדער שלעסל, מיט דעם נומער און פאַמיליע פון דעם אַרבעטער, — פלעגט אויסטאָן דעם רעקל, פלעגט אָפּשפּיליען די מאַנשעטן, דעם צוליידענעם קראַגן מיט דער מאַנישקע אין, אויפגעהאַנגען דאָס אַלץ אין שאַפע, פלעגט ער זיך אָנטאָן אין א לייוונמענער בלוזע.

זיבן א זייגער זיינען אלע געשטאַנען אויף זייערע ערטער.

זיבן א זייגער האָט דער מייסטער מייער אָנגעהויבן די צוויי־טע שיכט פון דעם שמעגדיק פרענעדיקן אויוון.

די מעסט־אַפּאַראַטן, די ראַדיאַציאָנעלע פיראָמעטערס האָבן זיך געפונען אין דעם שכנותדיקן בנין, וואו הינטער די שקאַלן, די

מצבעלן און די מעמערס זיינען אין אן אומבאוועגלעכער פאזע געזעסן מענטשן, וואס האבן אויף דעם סאציאלן קראפט־מעסטער אויסגעקוועטשט מיט איין מייזונג מער, וי דער געווייגלעכער מיסטער. די דראמן, די גלעקלעך, די מעלעפאנען האבן פאר־אייניקט די דאזיקע מענטשן מיט מיערן, און ער האט אויסגעפירט זייערע באפעלן, אזוי וי א מאטראס, וואס פירט אויס די סיגנאלן פון דעם לאצמאן־מורעם.

ער האט זיך נעפלהאפט פארנעשטעלט די צאל פון די אומ־באגלעכע מענטשן, וואס זיינען געזעסן ביי די פיראמעטערס אין דעם דערפייקן בנין. ער האט בלויז געוואוסט די סיגנאלן, וואס זיינען געבאטן געוואהרן לויט זייער ווילן, און לויט די סיגנאלן האט ער זיכער געקענט זאגן, וואס פאר א נומער שטיפטן ס'וועלט אפ־געברענט אין אויוון.

ער האט גענלויבט אין דעם לאצמאן־מורעם און אויך אין דעם, אז דראמן, הינטער די לויקן, הינטער די שרויפן, הינטער דער בעמאדמער, פארארייזנטער וואנט איז אנגעוואלרעמט דער רוים — וואס הייסט אויוון, אפשר ביז 1300 גראד.

ביז 1300 לויט צעלסיום.

דער מיסטער מייער האט אין דעם נעגלויבט.

אלע בייטאג פלעגן די ארבעטער צוגיין צו די האנטפאסן און צו די פאברויק־האנטעכער, פלעגן זיך אנטאן אין די צעלולאידענע קראגנס און מאנזשעטן און פלעגן גיין אין גאראזש נאך די וועלא־סיפעדן.

אין דעם טאג זיינען זיי צוגענאנגען צו די האנטפאסן צען א זייגער אינדערפרי און האבן די וועלאסיפעדן גיט געגומען. צען א זייגער זיינען אין דעם לאקאל פון דעם שמעדריק ברענעדיקן אויוון ארייגעגאנגען צוויי מענטשן.

— אמ־וואס, מייער, — האבן זיי געזאגט — היינט גייען מיר ארויס אויף דער גאס. מיר זיינען קעגן מלחמה. קום מיט אונז.

— קעגן מלחמה? — האט מייער איבערגעפרעגט — האס איז גוט, אבער איך האב דאך — אן אויוון.

— דאָס איז ריכטיק, מייער, דו האָסט מאָקע אַן אויוון. אָבער מיר האָבן געמיינט, אַז אויסער דעם האָסטו נאָך אויך אַ קאָפּ...

מייער האָט אויפגעהויבן די ברעמען און האָט אַזוי אַ קיר געטאָן, גלייך ער וואָלט אין מויל געהאַלטן אַ לולקע.

— אָבער איך זאָג האָך אַיר, אַז איך בין קענן.

— נו, מאָ קום.

— און דער אויוון?

— טאָ לאָז אָפּ די ארבעמער.

מייער איז אָפּגענאַנגען אין אַ ווינקל, האָט אַרויסגעגומען פון קעשענע טאַבאַק און האָט אַרויסגעוואָרמשעט מיט אַ נידעריק באַסעלע:

— איך וויים נאָרנישט...

און אין אַ פערטל שעה אַרום האָט אַ צעשויבערמער מענטש אין אַ מאַמעשענעם כאַלאַט זיך אַרײַנגעריסן אין מיר און האָט אַרײַנגעשריען מיירן אין פּנים אַרײַן:

— מייער, איר זייט דאָ?

ער האָט אַ שמייכל געטאָן פאַרלאָרן און איז תּיכף אַרויסגעפלויגן אין דרויסן.

דעמאָלט איז מייער צוגענאַנגען צו דעם טעלעפאָן־טרייבל און האָט רויק געזאָגט:

— שיקט מיר צוויי מענטשן צו דערלאַנגען. מיינע זיינען ערגעץ פאַרפאַלן געוואָרן, דער מיוול וויים וואו...

און אין אַ פערטל שעה אַרום איז צו דעם מעמשן, וואָס האָט אַרויסגעפראָגן פון די פאַבריק־מויערן דעם פלאַקאַט:

מיר, סאָציאַל־דעמאָקראַטן,
זיינען קעגן מלחמה

צוגענאַנגען דער פאַליציי־אינספּעקטאָר, האָט אַרויסגענומען פון זיינע הענט דאָס דרענגל און, איבערגעבנדיק דעם פלאַקאַט דעם שוצמאַן, האָט ער געזאָגט:

— מהאָנט אוועק די שמאַטע אין צירקל.

הינטער דעם מענטשן, ביי וועמען מען האָט אָפּגענומען דעם פּלאַקאַט, האָט זיך געוויגט א קערפערלאָזע, פּאָרמלאָזע מאַסע. הינטער דעם אינספּעקטאָר האָבן זיך אָפּגעצייכנט אויפן ברוק און אויסגעצויגן אין א גלייכער ליניע די שוצמאַנישע מונדירן. אין א משך פון א מינוט האָט די מאַסע געקוקט אויף די מונדירן. דער־נאָך האָט זי געזומען שימפּערן, ווערן, דערנאָך איז זי צערונען געוואָרן, און דער לעצטער פון דער מאַסע — יענער, וואָס האָט אַרויסגע־מהאָנען אויפן גאַס דעם פּלאַקאַט — האָט זיך שפּיל אומגעקערט אויף דעם פאַבריק־הויף און האָט פאַרמאַכט הינטער זיך די טשו־הונענע פויערן.

דאָס איז געווען עלף אָן א פערטל.

און אין דער זעלבער צייט איז אַנדרעי צוגעגאַנגען צו דעם הויף, וואו ס'האָט געוואוינט קורט.

ער האָט זיך אָפּגעשטעלט לעבן מיר, כדי אָפּצוכאַפּן דעם אָטעם. זיין בליק איז געפאַלן אויף א צוגויפגעקנייטשטן שמיטל פאַפּיר, וואָס האָט זיך געוואַלגערט אויפן טראָטואַר, לעבן קורטס פענסטער. עפּעס האָט אים א שטויס געמאַן פאַראויס. האָט ער זיך אָנגעבויגן, האָט אויפגעהויבן דאָס פאַפּיר־ל און האָט אים פונאַנ־דערגעוויקלט.

דאָס אָנגערויסענע, צעקנייטשטע, מיט ברוינעם פאַסטל בערשמירטע צעטעלע האָט זיך געענדיקט מיט איין וואָרט:

א נ ד ר ע י.

ב ל ו מ ע ן.

כייער האָט געטראָגן א געשטריקטע קורטקע, מיט קעשענ־קעלער אויף דער ברוסט. פון איין קעשענקעלע איז דאָס צוויטע איז אַריבערגעהאָנגען א לייטעלע. פונם צייגערלאָזן און אָנגענעמען מויל, וואָס איז געווען צרומגערינגלט מיט א גראָלעבער בערשטל־אַרמיקער באָרד און וואָנצעם — האָט זיך אַראָפּגעלאָזן א לאַנגע לולקע־ציבעק. די לולקע איז געלעגן אויפן בויך. דער בויך איז גע־וועז דיק, גאָר ניט פון דעם, וואָס מייערן האָט זיך גוט געלעבט און

ער האָט געגעבן אַ סך וואורשט, נאָר פשוט, מייער איז שוין אַריין אין דעם זעקסטן צענדליק, און דער בויך, וואָס האָט זיך געגוג אָנגעהאָרעוועט אויף קאַרטאָפל, אויף סאַלאַט און אויף לעבער־וואורשט, — איז אַ בים אַראָפגעהאַנגען.

אַכצן יאָר, ווי מייער איז אַ מיסטער, און קען זיך נאָך אַלץ ניט ערלויבן דעם פאַרגעניגן צו באַהייצן אַלע צימערן פון זיין דאָר־שמיבל, און דאָס סאַמע גרעסטע צימער (צו דרום־מזרח־זייט) פאַר־דינגט ער.

און איצט, נאָך מיטאָג, איז מייער, מיט דער לולקע אין מויל, אַריין צו זיין שכן — דעם פאַנטאַסט, דעם אָריגינאַל, און בכלל דעם וואויזן בחור — דעם קינסטלער קורט וואַן.

ער וואויזער בחור איז געשמאַנען לעבן אָפענעם פענסטער און האָט געקוקט אונטן, אויפן גאַס

— וואָס עס טוט זיך דאָס אויף גאָטס וועלט!.. — האָט מייער געזאָגט און האָט די לולקע אַריינגענומען מיט די ליפן.

דער וואויזער בחור האָט זיך ניט אָפגערופן

— די זאַך וועט, משמעות, זיין אַ סך ערגער, ווי אין אייז־און־זיבעציקסטן...

ער וואויזער בחור האָט אַ זעץ געמאַן מיט דעם קאַפל אָן דיל.

— ווי דו גיסט נאָר אַ טראַכט... — האָט מייער ווידער אָנגעהויבן און האָט אַ קנאַק געמאַן מיט דער צונג:

— טץ־טץ־טץ־טץ...

דער וואויזער בחור האָט זיך ניט אומגעקערט און האָט גע־פרעגט:

— וואָס הערט זיך נייס, הער מייער?

דער באַלעבאָס האָט אַ זויג געמאַן די לולקע און האָט זיך צוגעזעצט אויפן דיוואַן; בשעת־מעשה האָט ער אָפגערוקט פון זיך דעם שמויביקן לייוונט־אָנציער.

יעמווידע קונסט האָט זיך איר נאָנג, אַז מען זאָל זיך צו איר נוט צוקוקן, קען מען זי באַגרייפן. איך קוק אויף אַייער קונסט און פאַרשטיי נאָרנישט. וועז וועט איר, הער וואַן, הייסן מיין ווייב, זי

זאָל אויסווישן ביי אייך דעם שטויב?.. ניים? אליז דאָס זעלבע: בלויז נאַרישקייט.

— פלייכט אזוי, לויט אייער מיינונג, — נאַרישקייט? האָס, צאָרן — אויך?

קורט האָט זיך אומגעקערט, האָט זיך אַ זעץ געמאַן מיט דער פויסט אין הארצן אריין און האָט אויסגעשריען:

— וועג דאָ־אַ איז אזוי ווי קאַכיק וואַסער, אזוי ווי פייער! — און האָט זיך ווידער אוועקגעשטעלט מיטן פנים צום פענסטער.

מייער האָט ארויסגעלאַזן אַ קליינעם רויך.

— די פאַריקע נאַכט האָב איך ניט געשלאָפן, הער וואַן. כ'האָב געמראַכט, הער וואַן. אזוי, אז מיין פרוי האָט מיר געוואָלט צולייגן זענעפטלעך צו די פיאַמעס. רעיוונות אזעלכע זיינען מיר אַרויפגעקומען אויפן זינען, הער וואַן. ווי איר ווייסט, שמיי אייך שוין אזוי פיל יאָרן לעבן מיין אויזן. מיין פרוינד — דער קינסט־לער וואַן, וואָס לאָזט ניט אויסווישן דעם שמויב ביי זיך אין צימער— גייט ארויס הינטערן שפאַט צייכענען פון דער נאַטור, און דער־נאָך מאָלט ער בילדער. מיך און מיין פרוינד האָט קיינער ניט בא־ליידיקט און מיר האָבן ניט אויף וואָס צו באַליידיקן זיך. און פלוצ־לונג...

— די נאַציע, הער מייער, חי נאַציע, דאָס פאַלק! — האָט קורט אַריינגעשריען אין פענסטער.

— איך פאַרשטיי, הער וואַן. נאָר איך האָב געמיינט, הער וואַן. אפשר וואָלט איך באַדאַרפט פאַלגן וועגן די זענעפטלעך: דאָס וואָלט אָפּגעצויגן דאָס בלוט פון קאָפּ. כ'האָב געמראַכט, פאַרוואָס איז עס אזוי אַיינגעאָדנט? פאַרוואָס דאַרף איך זיך באַליידיקן אויך...

קורט האָט אים איבערגעשלאָגן:

— ס'זיינען פאַרשן פאַלן, וועג מען מאָר ניט מראַכטן. אַנט־שולדיקט מיר, הער מייער, אייך האָט מען געגעבן אַ פאַטש אין פנים, און איר פילאָסאָפירט.

— כ'האָב זיך דערוואוסט וועגן דעם גליידיקן מיט אייך, פון די צייטונגען, אויך דעם צוויטן מאָל. דורכן מעלעגראַף. און וועג דער

דאָויקער פּאַמש האָט זיך דערהערט, האָב איך רוּק געשלאָפן מיט דער ווייב.

קורט האָט זיך אָפּגעריסן פון פענסטער, איז צוגעלאָפן צו דעם באַלעבאָס, און האָט פּאַרשטיקט ערויסגעפרומט, וואַרפנדיק בשעת־מעשה מיטן קאָפּ:

— כ׳האָב נישט געבעטן, הער מייער, ניט רירן מיך מיט אויף דער דאָזיקער מעמע.

— כ׳האָב ניט גערעכנט, אַז איר זייט אזא היציקער, — האָט מייער געענטפערט און האָט מיט די ליפּן ערייגענעמען די לולקע.— כ׳האָב גאָרנישט געוואָלט באַרירן די דאָזיקע מעמע. איר האָט מיך אַליין געפרעגט, וואָס הערט זיך נייס? האָב איך געוואָלט דערציילן, וואָס מיט מיר האָט געטראָפן פּאַר מיטאָג...

מייער האָט אויפגעעפנט דאָס דעקעלע פון לולקע, האָט מיט דעם פינגער צעריבן דעם מאַפּאַק און האָט אַ זויג געטאָן די לולקע.

— אינדערפרי רופט מען מיך צום מעלעפאָן. מען זאָגט: מיס מאָג־צייט זאָל איך קומען צו פּאָרן אין קאַנטאָר. פֿין איך געקומען. דער צווייטער דירעקטאָר, הער ליבער, גייט מיר אַנטקעגן, שפּרעקט אוים די האַנט און זאָגט: די פּאַרוואַלטונג האָט מיר איבערגעגעבן אויסצודריקן אייך, הער מייער, אין איר נאָמען אַ דאַנק פּאַר דעם, וואָס איר האָט אַרויסגעוויזן דאָס געפּיל פון פליכט און האָט ניט פּאַרלאָזן אייער פּאָסטן בעת די אומאָרדענונגען. זאָג איך אים: הער דירעקטאָר, אָבער הער אויוון וועט דאָך... דאָ הערלאַנגט מען אים אַ פּאָפּיר און ער פרעגט, וואָס איז דאָס? זאָגט מען אים — אַ פּאָפּיר, אַ שמאָלף־בלאַט. דעמאָלט געמט ער אַרוים פון קעשענע אַ בלייער אין אַ גרויינקער אייגפאָסונג, אונזער פּאָטענט, דאָס סאָמע לעצטע וואָרט: איר וויסט, הער וואַן, דער שמיפּט, ניט זיך אַליין, מעכאַניש, מען דאַרף נ ט — ניט קוועמשן, ניט אויסשרויפן, — בלעטערט ער איבער דאָס פּאָפּיר, און אויך זא, בלאַט נאָך בלאַט, בלאַט נאָך בלאַט, איך צייל אָבער ניט, נאָר איך קוק אויף דעם דירעקטאָרס פּינגער. אזעלכע לאַנגע און אזעלכע וויסע פינגער. גלויבט מיר, הער וואַן, כ׳האָב מאָקע נאָר געמראָכט, אַז בייַ מיר זיינען קיינמאָל אזעלכע פינגער ניט געווען, אפילו אין דער יוגנט, און ניט

מחמת צרבעט, — נאָר פשוט — ביי מיר זיינען גאָר באַזונדערע פינגער, פון געבאָרן אָן. דער הער הירעקמאָר האָט דורכגעבליעבן מערט דאָס פאַפיר און האָט לייכט אַזוי געפירט מיטן בלייער, וואו מען האָט באַדאַרפט, אוי זיי דערלאַנגט מיר די האַנט און רעדט אין נאָמען פון דער פאַרוואַלטונג. האָב איך אים אַ דריק געמאָן די האַנט — די האַנט איז לגמרי געווען אָן ביינער — און געזאָגט, אַז דער אויזן וועט דאָך... און אַזוי וויכטיער, און אַליין בין איך וועגן קיין זאַך ניט ביכולת צו מראַכמן, .אויסער וועגן חי פינגער. און אַזוי בין איך אַרויס. דורכגענאַנגען דעם הויף, געגומען דער וועלאָסיפעד, אַ דריי געטאָן מיטן פוס דעם פערדאַל און דאָ זאָג איך פלוצלונג צו זיך: שמיי, אַלמער מייער, שמיי! דו האָסט האָך געווים אָנגעפאַסקודעט, וויבאַלד דו האָסט באַקומען אַ דאַנק, בעת די נאַנצע פאַבריק, אַלע אַרבעטער...

דעם קינסטלערס אויגן האָבן זיך לאַנגזאַם פאַרזשמורעט, ער האָט אַ שאָקל געטאָן מיטן קאָפּ און האָט געפרעגט:

— זייט זיך מודה, הער מייער, איר זייט — אַ סאָציאַליסט?

מייער האָט אַרויסגעלאָזן די לולקע, האָט אַ פונט געטאָן אויף דעם ליכטיקן פענסטער און זיך געפלייסט בשעת־מעשה צו קוקן אויף דעם שכנס געזיכט, האָט אַ משמאָקע געטאָן מיט דעם וויכן מויל, דערנאָך האָט ער אַ שמייכל געטאָן ניט זיכער און איז אויפגעשטאַנען.

— פריער זיינען אַייך חי שפּאַסן בעסער געלונגען, הער וואַן. און ער איז אַרויסגעגאַנגען.

קורס האָט געקוקט אין פענסטער.

איבער דעם אַרומגעלעקטן, וויסן וועג זיינען, שאַרכענדיק רעכטס און לינקס מיט די שינעס, געפּאַרן וועלאָסיפעדן. אויף די הויקערס פון די פּאַרערס האָבן אַרויסגעשטאַרצט זעק און קערב. איבער די רודערס האָבן זיך אַזוי ווי פאַמפּעדיקלס געוויגט די לולקעס, וואָס דו באַמערקסט נאָרניט, ווי זיי וואַרפן אַרויס הינטער די רוקנס פון חי רויכערער קנייל־כלעך בלויען רויך. די קנייל־כלעך האָבן זיך געוואָרפן אויף די זעק און די קערב, האָבן זיך אָנגעהאַנגען אויף זיי, האָבן זיך אויסגעצויגן אין אַ וויסן פּאַס און זיינען פּאַר־

שוואונדן. די וועלאָסיפעדיסטן האָבן אריבערגעיאָגט איינע די אַנ־דערע, האָבן זיך צונויפגעדרענגט אין אַ מענגע, זיינען זיך צעקראָכן אין אַ קיסט, זיינען אייליק ארויסגעשוואומען פון הינטער די הייזער אוּן זיך צונויפגעשלאָגן אין אַ געדיכטן שוואַרצן שטראָם אויפן עק נאָם.

אָט איז אַ געלער וועלאָסיפעד מיט אַ הויכן רודער און מיט אַ פאָרער, וואָס איז נעזעסן אזוי ווי אין אַ פאָטעל, גלייך און רוּיק— אַהויסגעשוואומען אויבן וועג, האָט זיך געגומען דרייען אוּן זיך צוועקגעקייקלט רעכטס: דער הער מייער איז געפאָרן צו פאַבערן.

אוּן אזוי אַ פערטל שעה נאָכאַנאַנד: אריבעריאָגנדיק אייגע די אַנדערע, אויפדרענגענדיק זיך אין אַ מענגע, צעקריכנדיק אין אַ קיסט, פאַרשווינדנדיק אין אַ געדיכטן שוואַרצן שטראָם אויפן עק נאָם. וועלאָסיפערן, וועלאָסיפערן, וועלאָסיפערן. אוּן אַז ס'איז אַרי־בער די פערטל שעה, אוּן קיינער האָט ניט פאַרשפּעטיקט, ווייל קיין זאַך האָט ניט פאַסירט, איז דער וועג פוסט געווָארן. אַ פרוי האָט, אויסווישנדיק דעם שוויים פון געזיכט, אונטערגעטריבן אַ פאָר מוסקלדיקע הינט, וואָס זיינען געווען אַיינגעשפּאַנט אין אַ וועגעלע. די הינט האָבן אויפגעעפנט די פיסקעס אוּן אויף דעם דאַך־שטיבל, הויך איבערן וועג, האָט מען געהערט זייער פליסיקן אָטעמען. אַ מאָנאַך, אין אַ ברוינער גלחישער קאַפּאָטע מיט אַ קאַפּישאָן אוּן פאַרגאַרטלט מיט אַ שטייפן געדרייטן גאַרטל מיט ברענט, מיט קלויסטער־פּאָטשערקעס אין די הענט, האָט זיך געטראָגן איבערן וועג מיט אַן אראָפּגלאָזטן קאָפּ.

קורט האָט נעקוקט אין פענסטער.

* * *

— מלחמה.

וער האָט אַהויסגערעדט דאָס דאָזיקע וואָרט?

— מלחמה.

וועמעס שמועס איז עס?

— מלחמה.

צו וואָס דאַרף מען דאָ, אויף די וועגן, וואָס זיינען באַפלאַנצט

מיט עפּלבּיימער, אין דעם שאָטן פון די צעדער־בּיימער, וואָס מען האָט אויסגעהאָדעוועט, אויסגעצערמלט, לויב געקראָגן — צו וואָס דאַרף מען דאָ?

— מלחמה.

אין דער הילכיקער וואָרקעניש פון די מורבינעס, וואָס מרינ־קען זיך אין דעם גרינם פון די וועבעס; אין די פייפערייען און שאָרכענישן פון די דאַמבעס, וואָס לאָזן דורך די קאַראַוואַנען, צו וואָס דאַרף מען דאָ?

— מלחמה.

אונזערע הייזער זיינען צעמולגעפלאַנצט מיט בלומען, אונ־זערע פעלדער זיינען צעאַקערט אויף דער נייער גערעטעניש, אונ־זערע פאַבריקן, אונזערע פאַבריקן, אונזערע פאַבריקן — זיינען מעמפלען, וואו מיר ריכטן אָפּ פון קינדווייז אויף תפילות כּאָג און נאַכט! צו וואָס, צו וואָס?

— מלחמה.

די עפּלבּיימער און די צעדערבּיימער, די בלומען און די מור־בינעס, די פעלדער און די דאַמבעס און אונזער אייבּיקע תפילה צו דער פאַבריק — לויגן אויף אונזערע בּיינער, אויף אונזערע מוסקלען, אויף אונזערע נשמות — און מיר ווילן ניט, מיר ווילן ניט, מיר ווילן ניט!

— קיין מלחמה.

* * *

קורט לויפט אַראָפּ איבער די טרעפּ, לויפט אַריבער דעם וועג, שפּרינגט אַריין אין טראַמוואי. דער טראַמוואי טראָגט זיך צום צעימער, אין אַלטשטאָט. דער צענמער, די אַלמע שטאָט, מיט די אַוטאָבוסן, מיט די באַר־רעסטאָראַנען, מיט די פּלעצער און די גאַסן, מיט די קלויסטערס, מיט די אַוטאָמאַטן און מיט דעם מיטל־אַלטערלעכן בורג טראָגן זיך אין דער וועלט אַריין.

זי איז געווען צו שמוץ, כּי דאָזיקע שטאָט, זי האָט במעט גע־דרעמלט, זי האָט געשאַפן די רו פון איר מיטלאַלטערלעכן, שפּיינערנעם סקעלעט. די באַר־רעסטאָראַנען און די אַוטאָמאַטן

האָבן ניט זייער הויך געקלאַפּט מיט די מעסערם און גלעזער, און די אַוטאָבוסן האָבן כּמעט מיט אָפּשיי פּאַרשטיקט זייערע מאָטאָרן, כּדי ניט צו באַאומרוּקן, ניט צו שמערן דעם איינגענעמען דרעמל פון דעם זיבעצנטן יאָרהונדערט.

און איצט דאַרף די אויפגעוועקטע, דערשראָלענע, אויפגע־ווַאכטע שמאָס אין עטלעכע מעג, אין עטלעכע שעה אָניאָנן דעם צוואַנציקסטן יאָרהונדערט. זי דאַרף אים אָניאָנן, כּדי צו פאַרהיטן איר מיטלאַלטערלעכן סקלאַפּ. וועגן דעם קלאָנן די צייטונגען — די אינדערפרוקע און די אָוונטיקע, די קאָנסערוואַטיווע און די סאָציאַל־דעמאָקראַטישע, די לִיבעראַל־פאָלקישע און די קירכלעך־קאַטולישע, די רייכע, די אָרעמע, די גרויסע, די קלייניקע, מיט לעזער און אָן לעזער, די אילוסטרירטע, די עקסטרע, די סאַדיציאָנעלע, פאַר קריסטן, פאַר ווירפינצ, פאַר דינסטן און פאַר די הערן אָפיצירן.

מען האָט שוין אַוועקגעשיקט קאָרעספּאָנדענטן אויף די גרע־ניצן, מען האָט שוין געמאָלדן, אַז עס דרוקן זיך פיר נייע קריגס־רַאַמאַנען, ס'איז שוין ערשינען דער ערשטער קריגס־בּאַריכט — מיט פעטן שריפט אויף די פּאָדערשטע זייטן פון אַלע צייטונגען — די קריסטלעכע, די סאָציאַל־דעמאָקראַטישע און די אַנדערע — מיט פעטן שריפט, דער ערשטער קריגס־בּאַריכט:

נעכטן, פיר אזייגער נאָך האלבן טאָג, האָט זיך אונזער גרעניץ־פּאָטרול לעבן דער פערמע פאָנואַר, צו דרום־מערב פון מעץ, צונויפגעשטויסן מיט א פראַנ־צויזישער אויסשפּיר־אָפּטיילונג און האָט זי אטאקירט. אָפּגעשאָסן זיך אַן ערפאָלג, האָבן די פראַנצויזן געגנומען לויפן.

— אָ, אָ! זיי אַנטלויפן שוין!

— אָ, אָ! זיי קענען ניט שיסן וויי געהעריק!

— איר האָט גלייענט?

— און איר האָט גלייענט?

— איר האָט געהערט, וויי א פראַנצויזישער שפּיאָן, וואָס האָט זיך אָנגעמאָן וויי א גייסטלעכער...

— איר ווייסט, אז די רוסישע זיינען שוין זייער=זייער לאנג...
— אָ, מיר זיינען געווען צופיל אייזלמומיק און אונזער גע=
דולד...
— מען האָט אים געכאפט און — וואָס מיינט איר? — אין
מויל ביי אים האָט מען געפונען פיראָקסיליניש...
— כאפט עס דער פייוול, דאָך האָט ער געשריבן ברוו צו
אונזער קייזער, און אין דער זעלבער צייט...
— זי האָט געהאָט אַ פּאָס פון אַ פּשוטער לערערין, און בעת
מען האָט זי באזוכט...
— געמיינט פחדנים, זיי אַנטלויפן תיכף, ווי זיי דערזעען אונ=
זערע העלמעז!...
— איך פּאריזיכער אייך, זייער אַ גוטמומיק אויסזען: בלויע
אויגן...
— כ'וואָלט זיך תיכף אָנגעשטויסן!
— האָלט, האָ=אָ=לט!
— עקסטרע מע=לע=גראָ=ם=ם!..
— עקסטר...
— ...גראָ=אָמ=ם!..
— לייענט, לייענט!
— אָהאָ=אָ!..
— כ'האָב געזאָגט, כ'האָב געזאָגט!..
— איר מ'נעלייענט?
— און איר?
— און איר?
— אָ, אָ! זיי זיינען שוין אַנטלאָפן!
— אָ, זיי קענען גיט שיסן, ווי געהעריק!

היינט פינף אזייגער אינדערפרי
איז אין דער ראָטער אומגעגנט פּאָרהאלטן
געוואָרן א יונגערמאן, וואָס האָט זיך אָנ=
גערופן...

א פּורמאן שאָקלט זיך אויף דער הויכער קעלניע און פאָכט
מיט דער מעלעגראָם אין דער לופטן. דער שאָפער, וואָס האָלט אין

איין האַנט דעם רודער, פֿאַרשמעקט מיט דער צוויימער האַנט די טעלעגראַמע אין ארבל־קעשענע. דער שוצמאַן גייט אָפֿ אויף עמעלעכע מרים פון דעם שיידוועג און קריכט אוים איין אויג אויף דעם פענסטער, וואָס איז פֿאַרקלעפּט מיט דער טעלעגראַמע. אַ וועלאָסיפעדיסט קויפט, ניט אַראָפּקריכנדריק פון וועלאָסיפעד, ביי דעם פאַרסאָפּעטן יונגל אַ טעלעגראַמע. אין די רעסטאָראַנען, בירהאַלעס, קאָוטאָמאַטן, טראַמוואַיען, איבער די קעפּ, אין די הענט, אין די קעשענעס, אויפן דיל — געפינען זיך טעלעגראַמעס. אין די פענסטער, אויף די וועגן, אין די וויטרינעס, אין דער לופט — געיאָגט פון ווינט — טעלעגראַמעס!

— עקסטרע מע־לע־גראַמ־מע!

— עקסטר...

— ...גראַ־מע!..

— גלייך מען וואָלט פאַרגאָסן אַ שטאַרקן וויין איבער דעם שטאָם, און די מענטשן פאַרכליניען זיך מיט אים און שוימען, טריקען זיך, קומען אין אים אום.

קורט קנייטשט צונויף אַ שטיקל ווייס פּאַפּיר, בּאַזייט מיט אָפּגעהאַקמע אותיות, דערנאָך גלייכט ער עס אויס, לויפט איבער מיט דעם שאַרפן אויג איבער די דייטלעכע שורות, קנייטשט ווידער צונויף דאָס פּאַפּיר אין אַ שטיפּן קנויל, שרייט:

צעצאָלט זיך, לויפט ער ארויס אויפן פּלאַץ. דאָרטן — אין —— פעלנער!

רויש און ציטער פון דער שטאָם, וואָס וועט פאַרכליניעט, וואָס טרינקט זיך — שטעלט ער זיך פלוצים אָפּ אינמיטן טראָטואַר. מען גייט אים אַרום, מען שטויסט אים, מען קוקט זיך אויף אים אום. ער באַמערקט גאָרנישט. ער קוקט דורך די קעפּ, דורך די פּלייצעס, דורך די היט און די שירעמס גלייך פאַר זיך אין יענער זייט, וואו ער איז אָט־ערשט געגאַנגען. פּונקט אזוי פּלוצלונג, וי ער האָט זיך אָפּגעשטעלט, פאַרקערעוועט ער זיך, שניידט איבער דעם פּלאַץ, זוצט זיך אַריין אין טראַמוואַי. צו דעם וואָגאָן, וואָס האָט זיך אָפּגעריסן פון דער מענטשלעכער סמענג אויף דעם טראָטואַר, לויפט דורך דורכן פּלאַץ עפּעס א מענטש. דער וואָגאָן האָט זיך געריטן.

דער מענטש פֿאַרשנעלערט דעם לויף, שפּרינגט אַרויף אויפֿן בּרעגל, גייט אַריין אין וואַגאָן, זוכט אָפּ עמעצן מיט די אויגן.

— קורט!

קורט קוקט אויף דער נאַס, קנייטשט אין האַנט דאָס וויסע שמיקל פּאַפּיר.

— קורט, קורט!.. האָסט מיך נעזען?

קורט האָט זיך אומגעקערט, האָט אַריינגערוקט די הענט אין די קעשענעס. זיין מויל איז פֿאַרמאַכט, די אייבערשטע ריגע ווײַט זיינען פֿאַרקוועטשט הורך די ברעמען.

— מיר האָבן ניט וועגן וואָס צו רעדן.

— קורט!..

— הערט, — הייבט אָן קורט.

— נאָר יענער, וואָס האָט אים אָנגערופֿן מיטן נאָמען, כאַפּט זיך פֿאַרן קאָפּ און שעפּטשעט:

— ביסטו הייסט עס אַנטלאָפֿן פון מיר?

קורט לאָזט זיך אַראָפּ אויפֿן בּאַנק. זיינע ליפּן ציטערן אויף, די אויגן ווערן רויט. אפֿשר וועט ער זיך באַלד צעשמייכלען, אפֿשר וועט ער זיך צעווײַנען, אפֿשר וועט ער זיך צעשרײַען.

ער זאָגט אויך שעפּטשענדיק:

— איך האָס דיך, אַנדרע'... איך מוז האָסן! גיי אַוועק. זיי נעזונט... גיי אַוועק!

— דו רעדסט קענן פֿאַרשטאַנד, קענן האַרצן!

— האַרצן? האַרצן? — שרײַט קורט און הייבט זיך אויף פון אָרט.

— גיי אַוועק, לאָז מיך אָפּ. מיר האָבן ניט וועגן וואָס צו רעדן. אָבער גיי אַוועק! אַ ניט וועל איך זיך צעשרײַען איבערן גאַנצן וואַגאָן — ווער דו ביסט, און מען וועט דיך...

— שרי, שרי! איך רחם זיך ניט פון אָרט.

זיי שטייען געזיכט צו געזיכט, ניט אַראָפּגעמעגדיק אײנער פון דעם אַנדערן די עקשנותדיקע בליקן, און זייערע פּנימער זיינען בלאַס, אויסגעקרימט פון אָנשטרענגונג און באַדעקט מיט שוויים.

— איך וואָרט
קורט שווייגט.
— צום וויידערזען, קורט. דו וועסט קומען צום שכל — איך וויים.
— כ'בין ניט קיין צוויפאַק. אַדיע, — זאָגט קורט און קערט זיך אָפּ פון אַנדרעזען.
סטאַרצאָוו שפּרינגט אַראָפּ פון וואַגאָן.
אַנטקעגן אים פּליט איבערן גאַס א צייטונגס־פאַרקויפער אויף א וועלאָסיפּעד און רייסט די שמיילקייט מיט א הייזעריקן געשריי:
עקסטרע טעלע־גראַמ־ע!
— עקסטר...
— ...גראַ־אַמ־מע!„
די הייזער צרום זיינען שטיל און וויסט, אין די אָפענע פענסטער וועלן די בלומען פאַרגעלט און קרויזן זיך. די מאַנסאַרדעס, וואָס האָבן זיך אָנגעהאַנגען אויף די גאָרנס, היטן די רו פון די גאַסן. די מענטשן זיינען אַוועק פון דאַנען אין צענטער — צו די באַרן, צו די אַוטאָמאַטן, צו די רעדאַקציעס און צו די קלויסטערס, זיינען אַוועק, אַנטלאָפן, זיך אַוועקגעיאָגט, כדי צו זען מיט די אייגענע אויגן, ווי די שפּאָס, וואָס האָט לאַנגע יאָרהונדערטן געדרעמלט; וואַכט אויף צו מלחמה און רום.
אַנדרעי גייט שטיל, דורך די עקן שטאָט, הורך די פאַרטיי־עטע געסלעך, אין דעם אומרעגלמעסיקן, קרומען פּלאַן פון די אַל־טע שטיינערנע בנינים. אַיילן זיך איז ניטאָ וואוהין. פון הינטן — יאָרן, וואָס ניט דו וועסט זיי אומקערן, ניט זיי זיינען דיר נייטיק, מענטשן, וואָס וועלן קיינמאָל ניט ווערן די זעלבע וואָס פריער, קיינמאָל ניט. איז דען ניט אַלצאיינס, וואוהין צו גיין? איז דען ניט אַלצאיינס, וואו דו וועסט קומען און צי דו וועסט בכלל ערגעץ־וואו קומען?
דער דורכפאָר דורך דעם וועג, וואָס גייט קיין פירט — דער ערשטער, עלטסטער וועג פון דייטשלאַנד, — דער דורכפאָר, וואָס אַנדרעי איז פאַרביי אים אַזוי אָפט הירכגעגאַנגען, איז באַוואַכט פון א סאָלדאַטן־פּאַטרול.

צי האָט אַנדערע באַמערקט, ווי די סאָלדאַטן טראָגן גרינלעך־גרויע מונדירן אָן מאַטע קנעפּלעך, ווי די רענצלעך זיינען פון קאַלבנפּעל, ווי די העלמען זיינען באַדעקט מיט לייוונטענע איבער־ציערס אָן ווי אויף בייידע זייטן בויך געפינען זיך פּאַטראָנטאַשן? צי האָט ער באַמערקט, אַז די סאָלדאַטן זיינען אָנגעטאָן אין קריגס־אוניפאָרם? אָן אַז אויף דער אוניפאָרם קוקט מען פון די פענסטער, פון די טירן, פון דעם וועג, פון די טראָטוארן? צי האָט ער געזען ווי אין די פענסטער פון דעם צוג, וואָס האָט אַוועקגעפּוויזעט אין פירט, האָבן זיך געגנומען וואַרפן, געגנומען מאַנצן טיכלעך, שירעמס, הימ, הענט, אָן ווי אַזוי עס האָבן זיך א שאָט אַהויס געמאַן פון די פענסטער, געגנומען פליען צו די פים פון די סאָלדאַטן אין דער קריגס־אוניפאָרם בלומען, ציגאַרן, פּאַפּיראָסן אָן ווידער בלומען, בלומען, בלומען? צי האָט ער געזען, ווי די סאָלדאַטן אין דער קריגס־אוניפאָרם האָבן מאַיעסטעטיש פאַרוואָרפן די קעפּ אָן וואָס פאַר א שמייכל ס'האָט אַראָפּגעגידערט פון זייערע ליפּן אויף די טיכלעך, שירעמס, הימ, בלומען? די סאָלדאַטן אין דער קריגס־אוניפאָרם האָבן ניט אויפגעקליבן אַלע בלומען, וואָס מען האָט געוואָרפן צו זייערע פים, נאָר האָבן אַריינגעשמעקט צו אירע רויז אין די רערן פון די ביקסן אָן אין די פאַסן, צו די פאַטראָנטאַשן. דו וועסט דעך אויפקלייבן די בלומען, וואָס האָם פאַטערלאַנד האָט אויסגעבעטן אויפן וועג דער אַרמיי אין דער קריגס־אוניפאָרם? האָט דאָס אַלץ געזען אַנדערע?

אין דען ניט אַלץ איינס?

אַנדערע איז געגאַנגען מיט אַן אַראָפּגעלאָזטן קאָפּ.

אויף די ליכטיקע, אויסגעוואַשענע טרעפּ, וואו ער האָט געוואוינט, זיינען אומבאַוועגלעך געשטאַנען מענטשן אין לאַנגע שוואַרצע מאַנטלען אָן אין גידערעיקע האַרמע היט. פינף זיינען זיי געווען. זיי זיינען געווען שטיל. אַנדערע האָט באַמערקט די מענטשן, ווען ער האָט זיך געפּונען אין זייער רינג.

דער וויס־פּנימדיקער, גלאַט ראַזירטער, מיט א גוטן בליק אין די ליכטיקע אויגן, האָט א ביסל אויפגעהויבן דעם האַרצן הוט אָן האָט א פּרעג געטאָן:

— הער סטאַרצאָוו?

— יאָ.

— זייט אַזוי פריינדלעך, — און ער האָט פאַר אַנדרעיען אויפגעמאַכט די אָפּגעשפּאַרטע טיר.

— אפשר וועט אונז הער סטאַרצאָוו באַווייזן זיינע זאַכן?

די פיר מענטשן האָבן אויסגעמאָן די היט, די מאַנטלען, די רעקלעך, האָבן אָפּגעשפּילעט די מאַנזשעטן און האָבן פאַרקאַשערט ביז די אייגנבויגנס די אַרבל פון די פּאַסקעוואַטע העמדער. אויף די דינע רימענע פּאַסן זיינען ביי די אויסגעמאָנענע מענטשן געהאַנגען אין בלאַס־גראַע שיידלעך, פעסט צוגעדריקט צום רעכטן דיך, קלייניע כאָלסטס *.

---

* אַזעלכע רעוואָלווערן.

דאָס קאַפּיטל וועגן אָפּווייכונגען.

לעגענדעס — רכילות — מעשיות.

די ווילע אורבאַך לייגט אין די בערג, ניט ווייט פון דעם באָהע־מישן גרעניץ. אַרום אונ אַרום וואַקסן סאָסנעס, וואָס אינאָווגט בא־קומען זיי אַ לילי־קאָליר אונ אין האַלבן טאָג זיינען זיי גענ. די שטיי־נער אויף די שפּיצן פון די בערג זיינען פּליכעוואַטע, שאַרפקאַנטיקע. אַז מען קוקט פונדערווייטנס, דוכט זיך אויס, אַז אויף די בערג לייגט אָנגעוואַלגערט אַלט צעבראָכן מעבל. אַגב, אויף אין בארג־שפּיץ פאַרנייגן זיך צו מזרח די דריי מאָנאַכינס אין גלחישע מיצן אונ קאַפּישאָנען, וואָס זיינען אָפּגעלייגט אויפן רוקן. אייגע האַלט אין די הענט קלויסטער־פאַמשערקעס: דאָס איז דאָס געגרייזלטע ראָזע כטעפּ־גראָן, וואָס קריכט אַרויס פון די שפּאַלטן. אין דעם טאָל, וואָס שלענגלט זיך צו דער ווילע אורבאַך, ציט זיך אַוועק אַ וויסער שאָסיי, לעבן אים — אַ שמאָלע אייזנבאַן־ליניע. דאָרטן, וואו דער טאָל שפּאַרט זיך אַין אין דעם משופּעדיקן צופוסן פון לאַושע — געפינט זיך דער רויטלעכער, פאַרוויכערטער דאַך פון דער סטאַנציע. שטיי־ענדיק אויבן, אויף דעם קיילעכדיקן בארג־שפּיץ לאַושע, וואָס איז ענלעך אויף אַ ברוסט, קען מען דעם טאָל, דעם שאָסיי, די באַן־ליניע, די סטאַנציע — אַריינגעמען אין אייַן הויפן. די איבערפייפּענישן פון די לאָקאָמאָטיוון הערן זיך פון דאַנען — אַזוי ווי דאָס משירקען פון שפּערלען. דאָ פאַרגראָבט זיך דער עכאָ אין די וויכע טיילן פין די יונגע סאָסנע־נאָדלען און שלאָפט. דערפאַר קלעטערט יעדער קלאַנג פון טאָל זיבן טאָל אַרויף צו די פּיס פון די דריי טאָגאַכינס. פאַר־גאַכט, וועו די פּויערשע פּורלעד אייַלן זיך איבערן שאָסיי אויף נאַכט־

לעגער, קען אפילו דער סאמע דרייסטער מענטש ביים צופוסן פון די דריי מאָנאַכינס ניט איינזיצן.

וועגן דער וויל אורבאַך עקסיסטירן ניט קיין שום לעגענדעס. ס׳איז באַוואיסט, אז פריער האָט זי נעהייסן פאָן פרייליבן, ביז די לעצטע טרעגערין פון דעם דאָזיקן נאָמען האָט חתונה געהאָט פאר איינעם — אורבאַך — וואָס האָט ניט געהאַט קיין שום באַשעפטיקונג און האָט ניט געשטאַמט פון דעם אָרט. אין אַ נויט וואָלט מען געקענט צומראַכטן אַ לעגענדע וועגן דער וויל פאָן פרייליבן. נאָר ס׳איז ניט געווען אין דעם קיין נויט.

אויף צפון פון די דריי מאָנאַכינס שטייען חורבות פון אַ קאַפּוצינער מאָנאַסטיר. אַ בלויז האָט אים פאַרבראַנט אין דעם מאָמענט, ווען די מאָנאַכן האָבן געהאַט פאַרלאָקט אין דעם מאָנאַסטיר־קעלער אַריין צווויי יפת־התוארס פון אַ דערבייקן דאָרף. אַלע קאַפּוצינער זיינען פאַרבראַנט געוואָרן אויף אש. ס׳זיינען בלויז געבליבן לעבן — דורך אַ נס — ביידע פויערשע שיינהייטן: די געטלעכע השגחה האָט פאַרהיט די אומשולדיקע, כדי די קריסטן זאָלן זיך אַראָפּנעמען דערפון אַ מוסר־השכל. די דאָזיקע געשיכטע האָבן באַשטעטיקט די פויערים, וואָס אין זייער דאָרף זיינען געווען די שיינהייטן. דאָ קומט די מעשה וועגן דעם געלעבט, וואָס האָט זיך אָנגעהויבן צווישן די חתנים פון דעם גאַנצן נעגנט צוליב די מיידלעך: יעדערן האָט זיך געוואָלט דורך זיי קומען אין באַרימונג — מיט דער געטלעכער השגחה. נאָר איצט איז ניט די צייט אָפּצושטעלן זיך אויף דער דאָזיקער מעשה.

איצט רעדט זיך וועגן דעם, וואָס די פויערים האָבן זיך ניט גענייטיקט אין לעגענדעס.

איידער ס׳איז געקומען אַהער דער קאַפּוצינער אַרדן, איז דער שלאָס, וואָס האָט קריסטוס־פרייגדלעך געדינט דער פרומער ברודער־שאפט, לאַנגע יאָרן געווען די רעזידענץ פון די הערשער פון דער קליינער מארקגראַפשאפט צור מילן־שענאו. די אָבות פון דעם דאָזיקן ריטערשן שטאַם זיינען אמאָל געווען נאָענט צו דעם וואַטיקאַן און האָבן צווויי מאָל אויסגעריכט חיל־אָפּטיילונגען צו יעזוס קבר. אין דער דרייסיק־יעריקער מלחמה זיינען די מארקגראַפן אָפּגעזעסן, אַזוי וויַ די פלעדערמייז, אין די שיטלעכער פון דעם שלאָס. דערנאָך

האָבן זיי זיך פֿאַרנומען מיט רויבערייַ אין דעם פּראָטעסטאַנט־ישן זאקסן. דערנאָך האָבן זיי שטיל געזומען וועלקן. דער קאַרדינאַל סע־באַסטיאַן האָט געבעטן בייַ די מאַרקגראַפֿן אַ מקום־מקלט פֿאַר דער פֿאַראָרמטער ברודערשאַפֿט פון דעם קאַפּוצינער אָרדן. האָבן די מאַרקגראַפֿן אָפּגענעבן זייער רעזידענץ פֿאַר אַ מאָנאַסטיר. און האָבן געמאַלדן וועגן דעם דאָזיקן אָקט אַלע קאַטויליש קייסאָרים. צו דער דאָזיקער צייט זיינען אין שלאָס פֿאַרבליבן בלויז נעסטלען און שפּינען.

אויף מערב פון לאַוושע, כּמעט לעבן איר סאַמע שיפּוע, האָט זיך געמאַכט אַן אָרט אַ נייער שלאָס — אַ קלענערער, אַ גוממוטיק־רער און אַ יינגערער פון די רוינען. אַהער האָט מען אַריבערגעטראָגן די אָבות פון די ריטערס, וואָס האָבן אָפּגעטראָטן די קאַפּוצינער די נעסטלען און די שפּינען. דאָ האָבן זיך געהיט די רעליקווייעס פון דעם הערשער־שטאַם. דאָ איז געוואַקסן זיין לעצטער שפּראָץ — דאָס שוויגעדיקע, גלאַטשינקע בלאָנדע יינגעלע — מאַקסימיליאַן יאָ־האַן פּאָל־צור־מילן־שענאַו. ער איז געוואַקסן אונטער דער השגחה פון דעם אָפּיטמרופּום און אויף די אויגן פון די פּויערים—די אייניק־לעך פון די, וואָס האָבן צוויי מאָל געפרוווט העלפן דעם האַר־נאָט אָפּגענעמען זיין קבר ביי די אומגלויביקע.

אָט פֿאַרוואָס אין די דאָזיקע ערטער נייטיקט מען זיך ניט אין קיין לעגענדעס. אָט פֿאַרוואָס, בעת דו קוקסט־גאָר דעם אַוועקגייענ־דיקן פּויער, וואָס שטעלט אויס די פּיס אַזוי וווי אַ פערד, הוכט זיך דיר, אַז אויף זיין רוקן הויערט די שוועכע משא פון יאָרהונדערטן, מיט זייערע ריטערס, מלכים, קאַרדינאַלן און מאָנאַכן. וועג ניט דער דאָזיקער רוקן, וואָלט אפשר — וואָר וויים — אין דער ביבליאָטעק פון שלאָס — אויף מערב פון לאַוושע — געלעגן אַ זעלטנשייגער, פֿאַרגרינטער פּאָליאָנט: „דאָס יחוס־בוך און דער שפּאַס־בוים פון די הערשנדיקע מאַרקגראַפֿן פּאָל־צור־מילן־שענאַו"?

וואָס קען מען נאָך דעם אַלעמען זאָגן וועגן דער וויכּע אור־באַך?

אָנרכיזמוס אַ בייסל, אָנרכיזמוס — אָ, יאָ!

אַן אומפֿאַרשטענדלעכער מענטש איז דער דאָזיקער הער אור־באַך! מעגלעך, אַז אין אַן אַנדער לאַנד וואָלט ער אויף זיך ניט גע־

צוזיגן קיין שום אויפמערקזאמקייט. נאָר אין דייטשלאַנד, אין דייטש־לאַנד...

קודם־כל: מיט וואָס באַשעפטיקט ער זיך? א גומבאַזיצער. גום. נאָר פֿאַרוואָס האָט ער קיין איין מאָל ניט אַרייננעשמעקט אין דער קעזקאָכערי, ניט באַקומט די שמאַלן, זיך ניט אינפֿאָרמירט וועגן דעם היי־שניט? ער האָט א כּארוואַלמער? גום. ס'איז פֿאַרשטייט זיך, ניט פֿאַרנונפטיק אָנצופֿרויען א גרויסע וירטשאַפֿט אַן איינפֿאַכן אָנ־געשטעלטן, נאָר א רייכער מענטש קען זיך פיל ערלויבן. אָבער פֿאַר־וואָס האָט ער אורבאַך קיין איינמאָל ניט אָפּגענומען קיין רעצענונג פון דעם פֿאַרמרויגנגס־מאַן, און שיקט אָפּ יעדעם מאָל צו זיין פֿרי־— פֿרוי אורבאַך, געבאָרענע פֿרייליגען? אפשר איז ער אורבאַך — א מלוכה־באַאמטער? א מיטגליד פון לאַנדטאָג? ס'הייבט זיך ניט אָן. אפשר א געלערנטער? אָבער דעמאָלט וואָלט מען דאָך אים גע־רופן פֿראָפעסאָר. אפשר — א שרייבער? אין דעם פאַל וואָלט דער־פון געוואוסט יעטווידער זשאַנדאַרם. אפשר פּשוט — א ראַנטיע? פירט דען אָבער א ראַנטיע אַזאַ לעבן? איין טאָג אין דער וויליע, איין טאָג אין שמאָס, איין טאָג אין קוראָרט. די נעכט — אין די בערג, מיטאָג־צייט — שלאָפט ער, אָדער ער גייט אין ערגעץ ניט אַרויס הרי מעת־לעת נאָכאַנאַנד. דער לעבנסשטייגער פון אַן אמתן ראַנטיע ווערט איינגעשמעלט פון א גאַנצן קאָנסיליום פֿראָפעסאָרן. א ראַנטיע לעבט נימי, נאָר ער פילט זיך שטעדיק געזונט. מען זאָגט, אַז הער אורבאַך צייכנט עפּעס פֿראַיעקטן. אָבער וואָס זיינען עס פאַר א פֿרא־יעקטן, וויים קיינער ניט. אָט, מען רעדט בלויז.

ניין, הער אורבאַך — איז אַן אומפאַרשמענדלעכער מענטש. פרוי אורבאַך וואָלט פאַר אים קיינמאָל ניט חתונה געהאַט, וועט ניט... מיט איין וואָרט, זי איז נאָר געווען פרייליגען פאָן פרייליגען, וועט ביי איר איז געבאָרן געוואָרן א זון. דערצו הינקט זי אונטער אויף איין פוס: דאָס איז ביי איר פון קינדווייז־אויף. נאָר זי איז א סאָלידע, א שטרענגע, א וואויליטעטיקע דאַמע, און ניט גרינס זיך מיט איר, בעת מ'פֿאָרט דורך דעם שאָסיי, איז עפּעס ניט בּאַקוועם.

זיי האָבן קיינדער. יענע יונגעלע, וואָס מיט זיין קומען אויף דער וויצלט איז הער אורבאַך פּלוצלונג באַגליקט געוואָרן, אוי א מיידעלע

מיטן נאָמען מאַרי. ס'איז מאָדנע, ווי דער גורל איז נערעכט און שטרענג. דאָס עלטערע קינד איז נערָאטן אין דער מאַמען. הייַנריך אַדאָלף איז — פאַרשטייט זיך — ניט אורבאַך. הייַנריך אַדאָלף פאָן פרייַלעבן איז דער יורש און דער נאָכקומער פון דעם שטאָם. מאַרי... נו, וואָס קען מען זאָגן וועגן דעם דאָזיקן מיידעלע?

אָנריידן אַ ביסל רכילות, אַ ביסל רכילות — אָ, יאָ!

פרענט וועלכן פויער איר וויל — מען קען זי אין דעם גאַנצן געגנט. זי באַווייזט זיך אַלע מאָל און אומעטום אומגעריכטערהייט, אַזוי ווי אַ שאָמן. באמת, ס'איז אַ שלעכטער סימן, אַז מאַרי לויפט אַרויף אויף אַ פרעמדן הויף. נאָר איר אַוועקגיין מוז אַלעמאָל עפעס מרעפן אין דער ווירטשאַפט: ס'וועט קראַנק אַ פערד, אָדער ס'צעברעכט זיך די שנייד־מאַשין, אָדער — לפּחות — די מילך וועט זויער. איינמאָל האָט זיך עפעס מאַרי אָפּגעשמעלט לעבן אַ קלויסטער. אין דער זעלבער צייט איז פון דאָרטן אַרויסגעגאַנגען דער אָרגאַניסט.

— נוט מאָרגן, מיידעלע, — האָט ער געזאָגט.

און דאָ האָט מאַרי געגעבן אויף אים אַ קוק מיט אַזעלכע אויגן, אַז יענעם האָט תּיכף געגומען בייסן אין נאָז. און וואָס מיינט איר — דער אָרגאַניסט איז דאָך מאַקע קראַנק געוואָרן אויף קאַטער און האָט זיך אַזוי צעניסט בעת דער גאָמעס־דינסט פון גרין־הגא, אַז פון די כאָרן האָט מען בלויז געהערט אַפּמשי און אַפּטשאַ!

און איין מאָל האָט מאַרי אַרויסגעקוקט דורכן פענסטערל צו דעם פאָרשטאַנד. יענער איז געזעסן, האָט פונאַנדערגעקליבן זייַע פּאַפּירן און האָט געשריבן פאַרשיידענע זאַכן.

— אָהאָ, — זאָגט מאַרי, — וויפל פּאַפּירלעך דו האָסט! ניט־שוין־זשע פאַרפּלאָנטערסטו זיך ניט אין זיי?

— נייַן, — האָט יענער געענטפערט, — אויף דעם בין איך דאָך אַ פאַרשטאַנד, איך זאָל זיך ניט פאַרפּלאָנטערן. און דו גיי אַוועק פון דאַנען, שטער ניט.

— נו, — זאָגט מאַרי, — אָפּ וועסטו זיך פאַרפּלאָנטערן! און איז אַנטלאָפן.

און דער פאָרשטאַנד האָט פון יענעם מאָג אָן אָנגעמאַכט אַזעל־

כע זאכן, אז פון שמאָכ איז געקומען אַ באַאמטער און האָט געהייסן, וואָס גיכער אים צונעמען.

ניט אַנדערש, אז אין דעם מיידעלע איז געזעסן עפעס אַ דיבוק, און זי איז געבאָרן געוואָרן ניט אין קיין גומער שעה...

נאָר אַזוי וויי אין די דאָזיקע ערמער נייטיקט מען זיך ניט אין קיין לעגענדעם, וויל יעדער שמיין איז דאָ באַוואַקסן מיט לעגענדעם, אַזוי נייטיקט מען זיך ניט אין קיין רכילות וועגן מאַרין, וואָרעם די מעשה וועגן איר קינדהייט איז פול מיט צופעליקייטן און מיט סודות, וואָס זייער באַשיידונג איז איבערראַשנדיקער און שרעקלעכער פון אַלע רכילות.

וועו מאַרי איז אַלט געווען דריי חדשים, איז צום ערשטן מאָל געקומען נאָך איר דער מויס. הער אורבאַך האָט געבראַכט צו פירן פון שכאָט צוויי דאָקטוירים, און די דאָקטוירים האָבן פאַרבראַכט אין אורבאַכ וויכע ניינצן מעג. ניינצן מעג האָט האָס קינד געגעסט. געווען איז עס אַ שמילם און האָט כמעט קיין קלאַנג ניט אַרויסגעלאָזט, נאָר איין מאָל אין מעת־לעת — אין די אָוונטן — פלעגט עס נעמען ברעגען, אַזוי וויי אויף הייסע קויכן, און פלעגט זיך לאַגוואַס אָפקיכן פאַר דער נאַכט, און זיך פאַרדעקן מיט אַ גראָלעכער בלאַסקייט, אַזוי וויי מיט אַש. אירע אויגן, וואָס זייגען צייטנווייז געווען קלאָר, אַזוי וויי אַ פרילינג־וואַסערל, האָבן זיך פלוצלונג אָפגעשטעלט אויף דעם פאָכער, און דעמאָלט פלעגט הער אורבאַך אַרויסלויפן פון שטוב און אַרומבלאָנקען אין די בערג. די דאָקטוירים האָבן זיך באַראַטן, האָבן געשריבן רעצעפטן און האָבן לאַנג עפעס דערקלערט דעם קינדס פאָטער, דערנאָך האָבן זיי זיך אויפגעהויבן אין דער הויך, אין די צימערן, וואָס מען האָט פאַר זיי אָפגעגעבן, און האָבן זיך געזעצט לעבן שאָכברעטל. ספעציעלע שלוחים זייגען געפלויגן מיט די רעצעפטן אין די אַפטייקן, האָבן געברַאַכט קאָמפרעסן, טערמאָמעטערס, וואַגעס, דערנאָך זייגען זיי געזעסן אין קיך און האָבן פאַוואָליע געמאַכט דעם חשבון, וויפל דעם קינדס לוויה וועט אָפקאָסטן דעם באַלעבאָס.

מאַרי האָט גענעסט. דאָס איז געווען קלאָר ניט נאָר פאַר די זייטיקע מענטשן — פאַר די דאָקטוירים און דער דינערשאַפט, נאָר

אויך פאר דעם פאמער. ער פלעגט אלץ אפטער און אפטער פאר־
שווינדן אין די בערג און פלעגט זיך אומקערן בגנבה, און זיך צוהערן
צו דער שמילקייט פון דעם קינדער־צימער. פרוי אורבאך האט דער־
וואַרט דעם סוף פון דער טאַכטער און איז ניט אַרויסגעגאַנגען פון
איר צימער.

אויף דעם אַכצנטן טאָג איז איין דאַקטאָר נימאס געוואָרן צו
שפּילן אין שאָך און ער איז אַוועקגעפאָרן. ער האָט צוגעזאָגט צוצו־
שיקן פון שטאָט זיין קאַלעגע. אויף דעם ניינצנטן טאָג — האָט דער
צווייטער דאַקטאָר געמאַלדן, אַז ער קען מיט קיין זאַך ניט זיין נוציק.

און אין דעם זעלבן טאָג, אינאַוונט, בעת דאָס אָפּגעשמאַרבענע
קערפּערל פון דעם קינד האָט זיך באַדעקט מיט אַ הייסער היץ־פּאַרב,
האָט זיך אין קינדער־צימער דערהערט אַ געווין. געווען איז עס אַ
קורצער, הילפלאָזער געווין און האָט מיט זיין ענערגישקייט אַלע־
מען דערמאָנט אָן יענעם נעבעכדיקן קווימש, מיט וועלכן מאַרי איז
מיט דריי חדשים צוריק געקומען אויף דער וועלט.

— אַ גוטער זימן, — האָט די קראַנקענוואַרטערין געזאָגט, —
דאָס קינד איז אַ צווייטן מאָל געבאָרן געוואָרן.

הער אורבאַך האָט זיך צעקלאָגט.

— מיר דוכט, — האָט דער דאַקטאָר בעתן זענענען זיך גע־
זאָגט, — אַז ניט געקוקט אויף דער אוממענלעכקייט פון דעם דיאַ־
גנאָז, איז די קוראַציע, וואָס מיר האָבן אָנגעוואַנדט, געווען פולקום
ריכטיקע.

דער האָזיקער מאָמענט האָט אויף שמענדיק באַשטימט דעם
אָרט, וואָס מארי האָט פאַרנומען אין דער משפּחה: זי איז געוואָרן
דער ליבלינג פון פאָטער און די מוטער האָט זי פיינד געקראָגן. נא־
מיר־לעך, האָט פריער אָדער שפּעטער געמוזט אַזוי פאַסירן, ווייל אין
דער משפּחה איז געוואַקסן דער זון — הייניריך אַדאָלף — מיט דעם
פאַמיליע־נאָמען אורבאַך און מיט דעם בלוט פון פאָן פרייליגן. נאָר
אַזוי האָט זיך געטראָפן דווקא פון דעם מאָמענט אָן, וועו מארי איז
געבאָרן געוואָרן אַ צווייטן מאָל.

די ציגענע מילך, מיט וועלכע מען האָט זי געגומען צוקאָרמען
נאָך איר קראַנקהייט, האָט געהאַט אויף איר אַ גוטע פעולה. אַז זי

האָט זיך אויסגעלערנט כאַפּן און דער פּאָפּער האָט איר אָנגעשאָנקען אַ סך שפּילצייג, האָט מאַרי ניט אַרויסגעוויזן פּאַר מענטשן קיין שום אינטערעס צו די מתנות, און בלויז וועז זי פּלעגט בליבן אייגע אליין אין איר וועגלע, פּלעגט זי נעמען באַטראַכטן די שפּילצייג.

צו גיין חדשים האָט זיך מאַרי אויסגעלערנט גיין. דער פּאָפּער האָט צופּליק געזען, וויִ דאָס איז פּאַרגעקומען. דאָס קינד אַרומגענ־ רינגלט מיט שפּילצייג, איז געזעסן אויפן דיל. די ניאַניע איז אַרויס־ געגאַנגען. נאָכגעקוקט איר און איבערצייגט זיך נעגוי, אַז אין צימער איז קיינער ניטאָ, האָט זי זיך אַ צי געמאַן מיט די הענטלעך צום שטול. קרעכצנדיק און קוועטשנדיק זיך, האָט זי זיך אויפגעהויבן אַ ביסל און האָט אָנגעהויבן צו שטעלן די אומגעהאָרזאַמע פיסלעך, וואָס האָבן זיך געטשעפעט אייגע אָן די אַנדערע. אַרומגייענדיק דעם טיש, האָט מאַרי באַשלאָסן צו מאַכן עטלעכע טריט אָן אַן אָנלען און האָט זיך אַ לאָז געמאַן צום בעט. נאָר זי איז תיכף געפאַלן און האָט זיך אַ זעץ געמאַן מיטן קאָפּ אָן דיל. הער אורבאַך האָט ניט וויִלנדיק אַ שפּריץ געמאַן פּאָראוים. מאַרי האָט זיך מיט מי אויפגעהויבן, האָט געפרוווט מיט דער האַנט דערגרייכן דעם צעקלאַפּטן קאָפּ און אַ רייב מאַן אים, האָט אים ניט דערגרייכט, האָט עפעס אַ פּלאַפּל געמאַן אונטערן נאָז און האָט זיך אַרומגעקוקט. דער שטול איז גע־ שטאַנען הינטער איר, די בעט — פּאַר איר. פּדי אָנצוכאַפּן זיך פּאַרן שטול, האָט מען באַדאַרפט מאַכן אַ צוויי־דריי מריטלעך. ביזן בעט איז געווען משהרע. מאַרי האָט באַשלאָסן צוצוקומען צו דער בעט. תחילת האָט זי זיך געשמעלט אויף די קני. דערנאָך האָט זי, מיט גרויס אָנשטרענגונג, אונטערגעשמעלט די קני אונטערן בויך און האָט אַ ביסל אָפּגערוט, שטייענדיק אויף אַלע פיר. אויפהייבן דעם קאָפּ און אָפּרייסן אין דער זעלבער צייט די הענט פון דיל איז געווען שווערער. מאַרי האָט געקענט לייבט צופּוזען ביזן בעט אויף אַלע פיר. נאָר זי האָט באַשלאָסן צו שטעלן זיך אויף די פים, און זי האָט גע־ מוזט אירם אויספירן. איין הענטל האָט זיך ענדלעך אָפּגעריסן פון דיל און האָט זיך געגומען באַמבלען אין דער לופטן. דעריבער האָט זיך די גאַנצע משא פון דעם קלייענעם גופעלע אָנגעשפּאַרט אויף דער צווייטער. אויפשטיין איז געווען אוממעגלעך. דעמאָלט האָט זיך מאַרי

צוגעזעצט, האָט איבערגעכאַפּט דעם אָמעם און האָט אָנגעהויבן די אַרבעט פון דאָס נייַ. ווידער האָט זי די קניעלעך אונטערגעבויגן אונ= מערן בייד, ווידער האָט זי איבערגעכאַפּט דעם אָמעם, ווידער האָט זיך ביי איר איין האַנט געגומען באַמבלען אין דער לופטן. נאָר דאָ האָבן זיך פלוצלונג די פיסלעך פון זיך אַליין אונטערגעבויגן אין די קנעכלעך און מארי האָט זיך דערזען זיצנדיק די פים אונטער זיך. דעמאָלט האָט זי זיך אָנגעשפּאַרט מיט די הענטלעך אָן די קני, האָט זיך אָנגעשטרעקט, זיך אויסגענלייכט און, גיט צונעמענדיק די הענט פון די קניעלעך, האָט זי התחילת געשטעלט איין פוס, דערנאָך די צוויי=טע. איבערצייגט זיך, אַז זי קען זיך באַוועגן, האָט מארי אויס= גענוינען איין הענטל פּאַראַיס, האָט זיך גאָר מער אויסגענלייכט און האָט אַוועקגעהונקען, ווינגדיק זיך, פּאַראַוים, פּמעט ביזן סאַמע בעט. דאָ האָט זי אויך צוגענומען דאָס צווייטע הענטל פון קני, האָט אַ פּאַטש געטאָן פון פרייד מיט די העגטלעך, האָט אַ קרעק געטאָן אַזוי ווי אַן ענטל און איז אַנידערגעפאַלן אויפן געלענער, אַיינ= קלאַמערדיק זיך בעת=מעשה מיט די פינגער אין קאָלדרע.

דעמאָלט האָט זיך הער אורבאַך אַ וואַרף געטאָן צו איר, האָט זי אויפגעהויבן הויך איבערן קאָפּ און עפעם אויסגעשריען אַן אום= פּאַרשטענדלעך וואָרט.

נאָר מארי, וואָס איז געווען געווינלעך אַ שמילע, האָט זיך פלוצלונג אַזוי צעווינגט, אַז מען האָט זי גיט געקענט באַרוקן, גלייך זי וואָלט זיך ביטער באַליידיקט, וואָס עמעצער האָט איר נאָכ= געקוקט אין איר איינזאַמקייט.

נאָך דעם, פלעגט מארי יעדעם מאָל, אויף וועלכן אופן מען זאָל זי גיט האָבן געלערנט גיין, ווי מען זאָל זי גיט האָבן געצוואונגען שמעלן זיך אויף די פים, זיך זעצן און בלייבן אומבאַוועגלעך, ווי אַ שמיין, ביז וואַנען זי איז גיט אַלט געוואָרן קיין יאָר און איז אַוועק זיכער אָן קיינעמס הילף.

די שטיינערנע מאַרקגרעפין.

אַ וויכער, אָנגעפּולטער נאַדלבוים אונטער די פים, אַ גלייכע שורה מאַסטבוימער, פעלזן, ארומגעפלאָכטן מיט סטעפּ=גראָז, אומע=

טום אָנגעוואָלגערטע בערג, שלאָם־רוינען, אַ מאָל, אַרומגענאַרטלט מיט רער אייזנבאַלינע, און רער משופערדיקער, גלייכער צופוסנס פון לאַושע — איז געווען מאַריס קינדער־ציטער.

אויף איר האָט געדריקט די היים, דאָס מעבל און דאָס גרעסטע אומגליק פון איר לעבן איז ביי איר :עווען רער ווינטער. נאָר אפילו וויגטער האָט מאַרי אויך געלעבט אויפן פראָסט, אויפן ווינט, געלעבט מיט די נאַרמעס, מיט רעם גלוטשן זיך פון די בערג, מיט רעם לויפן און קלעמערן איבער די אָנגעפראָרענע, גלימשיקע שטייגער. געלאָפן און געקלעטערט האָט ז', אזוי ווי אַ ציג, האָט זיך גערַאַפעט איבער די שטיינע פעלזן, זיך געקלאַמערט אָן די אומגעזע־ענע ארויסשטאַרצן, שנעל און רוישלאָז. ס'איז נעווען אמת, ווען מען האָט דערציילט, אַז זי איז געווען געאָטן אין איר אַם — אין רער בייזער קאַלטער און קריגערין, ווען האָט רערעמן רעם נאַנצן גע־נט.

עפעס איינמאָל האַרבסט־צייט איז מאַרי פאַרשוואונדן געווארן. אַ נאַנצן טאָג האָט מען זי נים געקענט אָפזוכן, און אינאָוונט האָט די ווילע אורבאַך געמאַכט אַן אַלאַרם. מען האָט צעשיקט מענטשן אין אַלע עקן. אין רערף האָט מען אויסגעפרעגט די קינדער, ווען האָבן געפירט מיט מאַרין באַקאַמטשאַפט. קיינער האָט זי נים געזען.

די פינסטערניש האָט שפורלאָז פאַרדעקט רעם וואַלד, די וועגן האָבן זיך צוועקגעצויגן אין רער נאַכט אַריין, אַ קלײַן רעגעלע איז געפליבן הענגען, אזוי ווי אַ קאַלטע צאָם צווישן די בערג.

מען האָט ראָם נאַנצע רערף אויפגעהויבן אויף רי פים. די פוי־ערים, פאַרכאַפנדיק מיט זיך די לאָמטערנעס, האָבן זיך צעטיילט אויף פאַרטיעס און ווי נאָר זיי האָבן זיך נעלאָזט אין פאַרשיידענע זייטן, איז פון רעם גרויסן וועג אין גאַלאָפּ געקומען צו פליען אַ יונגער פּאַ־רעפאָק. זיין פערד איז געווען פאַרדעקט מיט שוים, רו' היי אין וואָגן איז געווען צעווארפן, אַלײַן איז ער געווען באַגאָסן מיט שווייס, ראָט האָט געשוידערט און האָט אַ לאַנגע צייט נים נעקענט דערציילן ווי געהע־ריק, וואָס מיט אים האָט פּאַסירט.

ס'האָט זיך ארויסגעווייזן, אַז בעת ער האָט, פאַרביפאַרנדיק רעם שאָסיי, געמיטן די דריי מאַנאַכינס, האָט זיך אויף אים פלוצ־

לונג אַרויפגעוואָרפן אַ שרעקלעך גערוש. דעם יונג האָט זיך אויפגעדוכט, אַז די בערג האָבן זיך געריבט פון אָרט און ניטגומע האָבן זיך צעלאַכט און צעפילט הינטער אים. דאָס פערד האָט זיך צעמאַטן און ער אַליין האָט זיך קוים אַיינגעהאַלטן אין וואָגן; ער האָט דערביי דערמאָנט דעם נאָמען פון יעזום קריסטום און אָפגעזאָגט אַלע תפילות, וואָס דער גייסטלעכער האָט אים אויסגעלערנט. און הינטער אים — הערט זיך אַ פייפעריי, אַ צוינקריצעריי, אַ הירזשעריי, אַ בי־לעריי. קענטיק, אַז דער אַשמדאַי אַליין ריכט אָפ היינט דעם יום־טוב פון זיין געבורטסטאָג.

ניט אַזוי לייכט איז געווען אויסצוזוכן מענטשן, וועלכע זאָלן וועלן גיין בייגאַכט צו די דריי מאָנאַכינס. דער הער אורבאַך איז גענגען פאָראויס פאַר די דרייסטע פויערים. ער האָט מסתמא גוט געקענט זיין טאָכטער, אויב ער האָט תיכף באַשלאָסן, אַז זי קען אין ערגעץ ניט זיין, אויסער בייט טייוול צו גאַסט!

מען האָט באַדאַרפט הערן, וואָס פאַר אַ קאָנצערט ער האָט אָפּ־געגעבן דעם דאָזיקן אָונגט! אַרום און אַרום איבער די וועלדער האָט זיך געקאָלערט אַ מראַסקעריי און אַ קגאַלעריי, פונקט וויַ אַ געוויטער וואָלט געצונדן. און געוואָרפן די סאָסנעס אויף דער ערד; די בערג האָבן געברומט און געקרעכצט, מוראדיק באַשעפענישן האָבן בייַ זיי געריסן די בלוסט מיט די נעגל, און דאָ — איז נאַכט: כאָטש נעם זיך אַרויס אַן אויג, זעסטו קיינעם ניט, און די לאַמטערנעס לעשן זיך אַלע וויילע אויס פון דעם רעגן. דער, בייַ וועמען די נשמה איז וועלט אַ שפּיי, דער הענט, קען זיין, זיך אַוועקלאָזן אויך אין אַזאַ נאַכט צו די דריי מאָנאַכינס.

בייַ די וואויל יונגען האָט אָבער געקלעקט מוט פונקט ביז דער באַנקיגיע. אַריבערגיין זי און אַרויסגיין אויפן שאָסיי האָבן זיי זיך קאַטעגאָריש אָפּגעזאָגט. הער אורבאַך האָט אויסגעקליבן אַ וואָס בעסערן לאַמטערן און איז אַוועק צו דעם פעלד אַרום און אַרום. ער האָט ניט באַווייזן אַריבערצוגיין דעם שאָסיי און אַרומגיין די דריי מאָ־נאַכינס, ווי דאָס רוישן האָט פלוצלונג אויפגעהערט. פון דעם שפּיץ בערג האָבן זיך פון צייט צו צייט אַראָפּגעקאָלערט ברעכעוודיקע קלאָנגען פון אַ אייזערנעם מאָוול, וועלכן מען האָט ריטמיש גע־

מרייסלט. קיין ווידערקול האָט דאָ קיין איינמאָל אַפילו ניט אָפּגע־קלונגען.

הער אורבאַך האָט אויסגעשריען:

— מאַרי!

— א־א! — האָט זיך דערהערט אַן ענטפער.

— איך ווארט אויף דיר אונטן.

— כ'גיי־יי!

ס'האָט זיך געהערט, ווי דאָס אייזן האָט אַ קלונג געטאָן אָן שטיין און האָט געגומען הודיען. און בים־עכווייז, רגע נאָך רגע, האָט זיך אין די בערג אויסגעלייגט אַ שטומקייט.

שנעל גלימשנדיק זיך איבער די פייכטע שטיינער, אַ צעקאָר־משעטע, אַ באַשאָטענע מיט פלימערלעך פון רעגנטראָפנס, איז מאַרי ערשינען אין דעם גרעסן קרייז פון דער לאַמטערן־שיין. זי האָט צוגע־לייגט אַ פינגער צום מויל און האָט, ווי אַ פּאַרשווערערין, אַ שאָקל געטאָן מיטן קאָפּ:

— מאַטעשי, זאָג נאָר קיינעם ניט, אַז דאָס בין — איך. דאָס בלעך איז געבליבן דאָרטן, אינדערהויך. מאָרגן וועל איך קומען אַהער ווידער און וועל ברענגען מיט זיך נאָך אַ מאָוול.

— מאָרגן וועסטו אַ גאַנצן מאָג ניט אַרויסגיין פון צימער.

— נייו, טאַטעשי, מיר וועלן קומען אַהער צוזאַמען. דו דאַרפסט אומבאַדינגט זיצן אין דער הייך, לעבן די סאַמע פים פון די מאָנאַכינס.

— דו וועסט בייַ מיר זיצן אונטערן שלאָם, האָב איך געזאָגט.

— אַך, וואָס פאַר אַ מאָדנער דו ביסט! איך זאָג דאָך דיר: דאָרטן איז אַזוי שרעקלעך, אַז ס'איז ניטאָ קיין בוחות אַיינצוהאַלטן זיך. דו וועסט זיך געווים אראָפקייקלען אונטן פון שרעק!

זי האָט זיך צעלאַכט, האָט אָנגעכאַפּט דעם פאָטער פאַרן האַנט און איז אַוועקגעלאָפן פאַראויס, אונטערשפרינגעדיק, גלייך ניט ער האָט זי געפירט אַהיים, נאָר זי — אים.

דאָס איז געווען די לעצטע שמיפערי, וואָס האָט ניט איבערגע־לאָזן אויף מאַרין קיין שום שפור.

וועסגע־צייט האָט זי זיך געגומען צוקוקן צו אירע דאָרפישע

פרייגד. מען האָט באַדאַרפט אויספֿרוון זייער פרייקייט, אויסקלײבן די סאַמע זיכערע, אַנטשלאָסענע, שווייגעדיקע און שטאַנדהאַפטיקע. בלויז אויף דרײַ האָט מען זיך געקענט פֿאַרלאָזן מיט א לייכטן האַרצן. דאָס זיינען געווען די דרייצן=פֿערצניאָריקע יונגאַפּשעס, ברייטפּלייצי= קע, פֿעסטע, איינע אין איינע — מיט אַזעלכע קיילעכדיקע, גרויסע אויגן, וואָס בעת מאָרי האָט דערציילט די שרעקלעכע געשיכטעס, האָט זיך איר געדוכט — אַז די דאָזיקע אויגן וועלן אָפּ=אָט אַרויסשפּרינ= גען אויף דרויסן און וועלן זיך אַוועקקייקלען. פֿאַרשטייט זיך, אַז בײַ אַזעלכע יאָטעס האָט גוט געאַרבעט דער קאָפּ און זיי האָבן געקענט האַלטן די צונג צווישן די ציין. אויסער דעם האָבן זיי עפּעס געהערט וועגן דער שטיינערנער מאָרקגרעפין, וואָס איז געווען באַראָבן מיט פֿיל הונדערטמער יאָרן צוריק אין שלאָס. מען האָט זיי געקענט לייכט אַיינרעדן, זיי זאָלן זיך אונטערנעמען צו מאַכן געהיימע אויס:ראָבונ= גען אין די חורבות פון דעם מאַנאַסטיר: זיי אַליין האָבן מאָרין ניט געלאָזט צורו און האָבן לאַנג ארומגעטראַכט דעם פּלאַן, וואו ווער ס'זאָל אַנטלויפן, וועו אין די היילן פֿון דעם שלאָס וועלן זיך אָפּזוכן די אוצרות פון דער מאָרקגרעפין.

ניט יעדערער וואָלט געהאַט שכל אַוועקשטעלן ווי געהעריק אַזא= דעליקאַטן ענין, ווי דאָס אויסגעפינען דעם אוצר.

מאָרי האָט געוואוסט, וואָס מען האָט באַדאַרפט מאָן.

אייגנטלעך האָט זי געבראַכט אירע פריינד אין דעם פּאָטערס קא= בינעט אַריין. פון די שאָפעס און די פּאָליצעס האָבן זיך אויף די ינגע= רעד א שאָט געמאַן ביכער, כּארטעס און פּלענער.

— אָט! זעט! דאָ איז אויפגעשריבן אויף ענגליש: מיט פיר הונדערט יאָר צוריק האָבן די מאָרקגראַפן אַנטדעקט אין זייער פּא= מילי=קבר די פֿאַרשטיינערטע מאָרקגרעפין. וועו זיי האָבן געפֿרוווט אַראָפּצוטעמען פון איר די צירונג, האָט זיך דאָס דעלקל פון דער מרונע אַליין פעסט פֿאַרהאַקט און מען האָט זי ניט געקענט עפענען.

— אָט האָט איר א דאָקומענט. דאָ איז אויף דייטש. דייטש קענט איר אַליין לייענען: „אין יאָר 1560 האָבן די מאָרקגראַפן אי= בערגעגעבן זייער שלאָס דעם קאַפּוצינער=אָרדן". איר זעט? לייענט: דעם קאַפּוצינער=אָרדן.

ס'איז ניט געווען וואָס צו דערוויידערן: ס'איז געשמאַגען שוואַרץ אויף ווייס — דעם קאַפּוצינער־אָרדן. אויך דאָס יאָר. מיט אומגע־ווייגלעכער געוויקייט — דאָס יאָר 1560.

— אַן אמתע זאַך, — האָט איין מיטגליד פון דער קאָמפּאַניע גשוואָגט.

— אַהאַ! — האָט מאַרי אויסגערופן אין אַלע האָבן זיך דער־שראָקן.

— ווייסער, אַט אין דעם בוך. איר זעט, דאָ איז אויך פאַראַן אַ בילד: דער אַלמער שלאָם צור מילען שענאַז. און ס'איז אָנגע־שריבן, אַז ד' מרונע מיט דער גרעפין שפייט אונטער די חורבות בינ היינטיקן מאָג. איר פאַרשטייט?

אַלע האָבן, נאַמירלעך, פאַרשטאַנען אויסגעצייכנט. און מען האָט ניט געקענט ניט פאַרשטיין, בעת מאַרי האָט אַרויסגעוויזן פאַר אירע מיטהעלפער אַז אומגעווייגלעכע ערודיציע, האָט געלייענט ניט נאָר ענגליש, נאָר אויך האָלענדיש און אפילו אַמעריקאַניש, האָט פונאַנדערגעוויקלט עפעס בלויע בלעטער אַזעלכע, ריזיקע מעקעס און קאָלירטע קאַרטעס. אָט וועט די אויגן האָבן געהאַט פון וואָס אַרויס־צושפרינגען!

— איצטער צו דער זאַך! — האָט איין מיטהעלפער אַ שעפ־טשע געמאַן.

— נו, נייַן, — האָט מאַרי געמאָלדן — איצט דאַרף איך זיך פאַרנעמען מיט אויסשטודירן.

דאָס דאָזיקע וואָרט האָט אָפּגעקלונגען פייערלעך, און אַלע האָבן אַיינגעשטימט, אַז אָן אויסשטודירן דעם ענין קען מען צו אים ניט צוטרעטן.

— וואָר האָט עס היינט געגישטערט אין מיינע טעקעס? — האָט הער אורבאַך געפרעגט אינאַוונט.

— וואָס רעדסטו, וואָס רעדסטו? — האָט זיך מאַרי דער־שראָקן אין האָט אָנגעפֿוינגן דעם פּאַמערס קאָפּ צו אירע ליפּן:

— דאָס זיינען אַלץ מאַנוסקריפּטן, וואָס אַנטפּלעקן די געהיי־מעניש...

— דו ווּאָלסט זיך בעסער באַדאַרפט פאַרנעמען ניט מיט גע־
היימע זאַכן, נאָר מיט אַריסטעטיק.

אָבער דער סוד איז אַנטפּלעקט געוואָרן.

דער סוד איז אַנטפּלעקט געוואָרן אין וואָלד, ניט וויט פון די
רוינען, און איז באַשטאַנען אין דעם פּלאַן, אויף וועלכן ס׳איז מיט
מאַרים האַנט געווען אָנגעצייכנט אַלע אונטערערדישע גענג פון דעם
אַלטן שלאָם. דאָס אָרט, וואו מען האָט באַדאַרפט מאַכן די אויסגרא־
בונגען, איז דעם קבר־הייל פון דער שטיינערנער מאַרקגרעפין. אין
דעם דאָזיקן מאָג האָט דער גלויבן אין די אונטערערדישע אוצרות
זיך פאַרוואַנדלט אין אַ זיכערקייט.

— שווערט זיך, חזרט איבער נאָך מיר יעדעס וואָרט, — האָט
מאַרי געשעפּטשעט און האָט אויפגעהויבן די האַנט.

און די פאַרשוווערער האָבן געפאָלגט:

— מיר שווערן, אַז מיר וועלן קיינעם אויף דער וועלט ניט אַנט־
פּלעקן אונזערע סודות. מיר שווערן צו אַרבעטן, ביז מיר וועלן גע־
פינען די שטיינערנע מאַרקגרעפין. מיר שווערן צו אַרבעטן, אַזוי ווי
חיות, צו אַרבעטן, אַזוי ווי אָקסן. זאָל מען אונז פרענען אויפן פייער
און פייניקן מיט אייזן. מיר שווערן, ניט אַרויסצוגעבן מיט קיין האַלבן
וואָרט ניט אייגער דעם אַנדערן. מיר שווערן צו צעטיילן זיך מיט דעם
אוצר, אַזוי ווי בריידער, אָן קריגערייַ. מיר שווערן צו קריגן אַ לאָפּעטע,
אַ לאַמפּערן און אַ שטריק, אויב אין אַלץ — צו פאָלגן מאַרין. אָמן.

— וואָרט, — האָט מאַרי געזאָגט, בעת די שבועה איז געווען
געענדיקט, — דער סוף געפעלט מיר ניט און מען דאַרף איבערחזרן.
אַלע האָבן נאָך אַ מאָל אויפגעהויבן די האַנט און האָבן גע־
זאָגט:

— און אין אַלץ אַז דאָס גאַנצע לעבן וועלן מיר פאָלגן מאַרין.
מיר שווערן, מיר שווערן, מיר שווערן, מיר שווערן. אָמן!

— אָמ איצט איז גוט. מען קען צוטרעטן צו דער אַרבעט.

דער ערשטער אַרויפגאַנג אויף די רוינען האָט זיך באַגרעניצט
מיט אויספאָרשן דעם געגנט. מען האָט געפונען אַן אַרויסשמאַרץ,
פאַרשאָמן מיט ערד, באַדעקט מיט מאָך, אַ משופּעדיקער און אַ הויי־
כער. מען האָט באַשלאָסן, אַז דאָס איז דער אַרײַנגאַנג אין דער הייל.

דעם צווייטן מאָג איז מען צוגעמראָטן צו די אויסגראָבונגען. די ארבעט האָט זיך געצויגן דריי מעג.

אין די פרימאָרגנס, וועו אויף די קוסמעס האָבן נאָך געברענט די גלעזערנע מויטראָפּעלעך, האָבן די דריי פּאַרשוועדער אַרויסגענומען בשתיקה די רידלען פון דעם פּאָמערס שטאַלן און זיך געגנבעט צו די רוינען, יעדערער מיט זיין וועג. וועו זיי האָבן זיך אויפגעמאָפּן און זיך דורכגעוואָרפן מיט פינטמערע בלייכן, דאָבן זיי דאָרטן אויסגעקליבן אייגעם, וואָס זאָל שמיין אויף דער וואַד. צוויי האָבן זיך גענומען צום גראָבן. די ערד איז געווען א צעוויכטע, די וואָרצלען און די פּעניאָקעס, וואָס האָבן זיך אָנגעמראָפּן אויף דער לאָפּעמע, האָבן זיך פון א לייכטן קלאָפּ צעשאָטן אין פולווער, קיין שמיינער איז ניט געווען און די ארבעט איז געגאַנגען פּאַרויס. וועו די זון האָט זיך אויפגעהויבן הויך איבער לאַוושע, האָט זיך צו דעם וואַד־פּאָסטן דערטראָגן דער אָפּגערעטער פּיוק: מאַרי האָט די פריינד געטראָגן פרישטיק. דאָס איז געווען די בעסטע רגע, וואָס די אוצר־זוכער האָבן איבערגעלעבט. אַד, וואָס פאַר א גע־שמאַקע זאַכן עס האָבן זיך געפונען אין דעם בופעט־צימער פון דער וויל אורבאַד! און וואָס פאַר אַן אָפּעטיט ס'האָט זיך דאָס צעברענט ביי די ערד־גראָבער ארום א זייגער צען אינדערפרי! צוליב דעם איין עדאָמער קעז האָט געלוינט א גראָב צו מאָן מיט דער לאָפּעמע!

מאַרי האָט פונאַנדערגעפרעגט אירע פריינד, וויי אַן אָפּיציר פרעגט פונאַנדער זיינע סאָלדאַטן, זי איז פון אַלע זייטן אַרומגעגאַנגען דעם צענאָבעגעם אַרויסשטאַרין. האָט געקלאָפּט מיט דער לאָפּע־טע אָן דער ערד און האָט צוגעשריען:

— איר הערט, וויי עס ברומט?

— ס'ברומט, או־או־או! — האָבן זיך אָפּגערופן די פּאַר־שוועדער.

— באַלד וועלן מיר זיך דערגראָבן.

— זיך דערגראָבן!

ס'איז מאָרגע, וואָס זיי האָבן זיך מיט אַן אמת דערגראָבן.

אויף דעם דריטן פרימאָרגן, בעת זיי האָבן זיך נאָך דעם פריִ־
שטיק וויידער געגומען צו די לאָפּעטעס, האָט זיך דער גראָבן פּלוצ־
לונג פּאַרוואַנדלט אונטער די פים אין א גרוב. זיי זיינען אין שרעק
אָפּגעשפרונגען אויף צוריק. האָבן זיך איבערגעקוקט. זיי האָבן
געפרוווט פּאָרזיכטיק גראָבן די ערד לעבן דער גרוב. און א פּריִ־
ריקן, דערשראָקענעס, עפּעס אַווי וויִ א פּוינלשן געשריי האָבן זיי
אַרויסגעלאָזן: די שטיקער ערד, וואָס האָבן זיך א שאָט אַריין גע־
מאָן אין גרוב, האָבן זיך טעמפּ אָפּגעקלאַפּט אָן דעם האַרטן אום־
געזעענעם דעק פון דער הייל.

— א שטריק! — האָט מאַרי באַפּוילן, און אויסגעלייבן
אין דער קופּע צענראָבענע ערד א שאַרפקאַנטיקן שטיין.

אַלץ, וואָס ס'האָט נאָכדעם פּאַס'ירט, איז פאָרגעקומען וויִ
אויף אַן אייבערדעק פון א שיף — קורץ, דייטלעך און גלאַט.

פון דעם שטיין און דער שטריק האָט מען געמאַכט א ריכט־
שנור. מיט דעם ריכט־שנור האָט מען אויסגעמאָסטן די טיפקייט
פון דער גרוב. צו דער גרוב האָט מען צוגעקייקלט א טרוקענעם
בוים און אַריבערגעוואָרפן איבער דער טיפענישע. אויף איין עק
שטריק האָט מען געמאַכט א שלייף, דעם צווייטן האָט מען צוגע־
פעסטיקט צום בוים. מאַרי טוט אויף זיך אָן דעם שלייף, נעמט
אין די הענט דעם לאַמטערן און וואַרפט א טרוימפירנדיקן בליק
אויף די פרייַנד. איר פּנימל פּלאַקערט מיט אַנטשלאָסנקייט, דאָס
מויל איז א ביסל אויפגעעפנט, און מיט א מינע פון א רויבער,
ניט גלייך, צוקן די ליפּן. זי זעצט זיך אויף דער קלאַדקע, העננט
אַראָפּ די פים אין גרוב און גיט אָפּ א באַפּעל:

— לאָזט אַראָפּ!

די יאָטעס שפּאַרן זיך אַיין מט די פים אין דער ערד, ציען
אָן די שטריק. מאַרי שפּרינגט אַראָפּ פון בוים, און איר קאָפּ —
וואָס איז אַווי וויִ אויסגענאָמען אויף דעם שוואַרצן שניט פון גרוב —
פאַרשווינדט אונטער דער ערד. די שטריק פויזעט אַוועק אין גרוב,
וויִ אַן אויפציטערנדיקע סטרונע, די וואויל יונגען זוינן זיך אַיין
מיט די אויגן אין דער לאָך, וואָס האָט אויפגעעפנט איר פיסק פול
מיט פינסטערניש, און ציען אָפּ דעם אָטעם מיט דער זעלבער

פּחדימפּילער פּאָרזיכטיקייט, מיט וועלכער די ציטעריקע הענט האַלטן די שטריק. נאָר אָט וערט זי שוואַכער, זי באַמבלט זיך אין דער לופטן, פּאַלט, און פון אונטער דער ערד קומט צו פּליען, פּאַרשמיקט, קוים וואָס מען הערט:

— קומט אַהער!

און אַז די פּאַרשווערער השגחה־ראָפּ די קעפּ איבער דער טיפענישׂ און זייערע אויגן דערקענען דאָרטן אַ טונקלן פּלעק פון אַ לאַמטערן און מאַרים צעשוואומען געזיכט ארומגענומען מיט אַ שרעקלעכער בלאַסקייט, הערן זיי ווידער אַ דומפּ, פּרעמד קול:

— די הייל! לאָזט זיך אַראָפּ אונטן, פּאַרכאַפּט מיט זיך די לאָפּעטעס. איך וועל גיין פּאַראויס.

זיי זענען, ווי דאָס בלאַסע געזיכט פּאַרשווינדט אונטער דער ערד און די טונקלקייט שיין צעפּליסט, לעשט זיך אויס, וועדט פּאַרפּאַלן אין דער פינסטערניש. דעמאָלט שלעפּן זיי אַרויס פון גרוב די שטריק, גייען אָפּ אָן אַ זייט און הייבן אָן באַשלוסן, ווער ס'זאָל זיך אַראָפּלאָזן אין דער הייל.

און אין דער דאָזיקער סעקונדע גיט די ערד אַ ציטער אונטער זיי, און אין די בערג, פון שפּיץ צו שפּיץ, קאָלערט זיך דורך אַ שווערער זיפץ: דער אונטערגעגראָבענער ארויסשטאַרץ איז שוועק אין דער ערד, און אויף דעם אָרט פון דער גרוב, וואָס האָט אַיינגענשלונגען מאַרין, האָט זיך אויפגעפענט אַ בריייטער פּיסק פון דעם ערד־אַיינפאַל.

נאָר איין סעקונדע — און די פּאַרשווערער לאָזן זיך לויפן אין פּאַרשיידענע זייטן. עס וערט זיך, ווי הינטער די רוינען קנאַקן אין פּאַרשיידענע זייטן די צווייגן און עס שיטן זיך קלייניע שטיינער. וויטער און וויטער.

שטיל.

אַזוי א'ז דער טויט צום צווייטן מאָל געקומען נאָך מאַרין...

די שבועה, וואָס די אוצר־זוכער האָבן געגעבן, איז ניט געבראָכן געוואָרן. אמת, מען האָט זיי מאַקע ניט געפּיניקט מיט אַיזן און ניט געברענט אויפן פייער, מחמת די לאָפּעטעס, וואָס זיי האָבן פּאַרנעסן לעבן די אויסגראָבונגען, האָבן אָן איבעריקער מי פּאַר־

ראָטן צו מיטהעלפער, אָבער אויף זייער גורל זיינען אויסגעפאלן שווערע שעהן. און ווער קען ווישן, ווען אין געווען ביטערער: צי דעם פּאָטערס פּוישטן, ווען זיינען געווען אויסגעפרוווט פון לאנגע צייטן, אָדער דער פּאַרלוסט פון די אוצרות, ווען דער טרוים ווערן זיי האָבן זיך צעזייט מיט דעם ערשטן אָוונטברויט?

וויל ווען די פּויערים האָבן זיך אינאָוונט — אין צען שעה אַרום נאָך דעם ערד־אַיינפאל — הערגראָבן צו די קאַטאַקאָמבעס און מאַרי האָט זיך פּונאַנדערגעוויגט אויף דעם פּאָטערס הענט, זיינען אירע ערשטע ווערטער געווען:

— די כּאַראַקטערפּין איז דאָרטן ניטאָ...

דער לאָטערער, מיט וועלכן מאַרי האָט זיך אַראָפּגעלאָזט אין הייל, האָט געטליעט, ווי אַ הילפלאָזע קליינע קייל. זי האָט זיך אין איר אַיינגעזוינען מיט אירע בוידע הענט. איר געזיכט האָט באַקומען אַן ערד־קאָליר און איז געווען שטרענג. די טערען האָבן זיך געקייקלט איבער אים אין לאַנגזאַמע שטרעמעלעך.

— נאָרעלע, נאָרעלע, — האָט הער אורבאַך געזאָגט, — האָסט תּחילת באַדאַרפט ביי מיר פרעגן: די מאַרקגרעפין לעבט אין דעם נייעם שלאָס.

אַזוי איז צום דריטן מאָל מאַרי געבאָרן געווארן.

דאָס איז צונויפגעפאלן מיט איר דרייצנטן געבורטסטאָג, און רעם דאָזיקן צופאל האָבן די פּויערים צוגעשריבן די ענדערונג, ווען איז פּאַרגעקומען מיט מאַרין.

זי איז געווארן שווייגעוודיקער, לאַנגזאַמער, אין אירע באַוועגונגען איז פּאַרשוואונדן די שאַרפקייט, זי איז נאָך אלץ געבליבן אַ קינד, נאָר די שטריכן פון אַ דערוואַקסענעם מענטשן זיינען גרייט געווען אַיינצושלינגען אין איר נאָר דאָס קינדישע. זי האָט אָפּגעשטויסן פון זיך אלעמען, וואָר עס האָט זיך מיט איר באַגעגנט. דערהויפט האָט פון אירע אויגן אָפּגעלויכטן עפעס אַ שלעכטע עקשנות, און איין געדאַנק — אַ האַרטער און אומרויקער — האָט שמעגדיק דורכגענומען איר בליק מיט קעלט.

ון דעמאָלט אָן האָט מען ווענן מאַרין געמען רירן, אַז פון איר — איז נית ווייט צום סאַמע מיוול איז אַז ס'איז בעסער,

וועו מען מרעפט זיך מיט איר ניט אויפן וועג. דעמאָלט, מאַקע דע־
מאָלט, האָט ביים פּאָרשטאַנד פּאַסירט דער אומדערקלערלעכער
פּאָרפאַל מיט די פּאַפּירן, און דער חשובער אָרגאַניסט האָט, אַדאַנק
דעם מיידעלע, אָפּגענישט די גאַנצע תּפילה פון גרין־חגא.

דער אַלטער קוטשער, וואָס האָט אויף זיין לעבן איבערגע־
קוילעט א היבש ביסל הינער, גענוג און ענטלעך, האָט זיך פּלוצלונג
אָפּגעזאָגט אויסצופילן די פליכטן פון א קוילער. מען האָט אים
בלויז געדאַרפט גוט אָנבויקערן אין קיך, האָט ער דערציילט, וואָס
עס האָט זיך געטראָפן מיט אים אין שטאַל, וועו ער האָט זיך צום
לעצטן מאָל געקליבן צו שעכטן א גאַנז. ער האָט זיך נאָר־וואָס
אַיינגעאָרדנט לעבן שמול אוו, פּאַרקוועטשנדריק די גאַנז צווישן די
קני, האָט ער זיך צעוויגט מיט א קורצער שווערד איבער דער גענ־
זענער האַלז, ערשט צו אים איז צוגעלאָפן פרייליך מארי און האָט
געמאָלדן, אַז זי וויל אַליין, מיט די אייגענע הענט, קוילן די גאַנז.
יאָ, יאָ, מיט די אייגענע הענט! וי איז דאָס אים גוט געווען צו הערן?
נאַטירלעך, האָט ער זי אָפּגערעדט, האָט זי געבעטן, האָט אפילו
געדראָט, אַז ער וועט זיך קלאָגן. ס'האָט קיין זאַך ניט געהאָלפן!
מארי האָט געכאַפּט די גאַנז פּאַרן האַלז און האָט געומען חזרן
אירם — גיב און גיב. ענדלעך, האָט זי קוים ארויסגעריסן ביי אים
די שווערד און האָט מיט איר א זעץ געטאָן דער גאַנז איבערן האַלז.
וואָהאַקן דער גאַנז די האַלז איז איר ניט געלונגען, נאָר דאָס בלוט
האָט א פליץ געמאַן, אַזוי וי פון א פאָנטאַן, און די גאַנז האָט זיך
אויסגעריסן פון דעם קוטשערס הענט. דער עוף איז געווען א גרוי־
סער, א שטאַרקער, צוויי־דריי פאָכן מיט די פליגלען — און זי האָט
זיך אויפגעהויבן צום דאַך און האָט זיך געומען דרייען אין דער
לענג און אין דער בריים פון שמאַל, האָט זיך אָנגעשמויסן אָן די
דאַך־באַלקנס, אָן די אושאַקעס און האָט ארויסגעוואָרפן א זיפצ־
דיקן כריפ. זי האָט זיך אינגאַנצן פארבלומקט, און דאָס בלוט האָט
זיך אין שווערע שוואַרצע מראָפּנס אראָפּגעקייקלט אויף דער ערדע־
נער דיל.

און מארי איז געשטאַנען אומבאַוועגלעך לעבן דעם אייבערשטן
מיר־שוועל און האָט מיט עפעס א טויטן אָפּגעקילטן בליק נאָכגע־

שפּירט נאָך דעם גוססן עוף. און אַז דער קופּשער האָט באַמערקט דעם דאָזיקן בליק, האָט ער זיך ראַפּמום אַ לאָז געמאַן פון שטאָל. דערמאָנען זיך אָן מאַרים אויגן אָדער גיין אין שמאָל, וואו ער האָט זיי געזען, איז אים געווען א מהדיק. און שעכטן דעם עוף האָט ער איצט פּשוט נים געקענט.

באַלד נאָך דער געשיכטע מיט דער גאַנז האָט מאַרי צוגע־גנבעט אַדאָלפּס באַליבטע קאַץ.

אַך, יאָ, היינריך אַדאָלף. נאָר ריידן וועגן מאַרין — הייסט נאָרגישט גיט זאָגן וועגן איר עלטערן ברודער. זיי האָבן געלעבט באַזונדער, פיינדלעך, אין פאַרשיידענע צימערן, אין צוויי קעגן־איבערדיקע פליגלען. זיי האָבן געהאַט באַזונדערע לערער, באַזונ־דערע שמחות און אַ באַזונדערע פיינדשאַפט. מאַרי — איז אור־באַכם מאַכמער, הייַנריך אַדאָלף — איז פרוי אורבאַכם, געבאָרענע פאָן פרייַלעבנס זון. זיי האָט פאַראיניקט בלויז דער נאָמען און דאָס עסצימער. דאָס עסצימער מער, ווי די קיך. זיי זיינען געווען פרעמדע.

אַדאָלף, וואָס האָט זיך שמענדיק אַרומגעפירט מיט בעלי־חיים, האָט תיכף באַמערקט, אַז ס'איז פאַרשוואונדן געוואָרן זיין ליבלינג — די אויסגעצערטלטע, דיקע אַנגאָרער קאַץ.

אין דעם גאַנצן הויז האָבן געגומען קלאַפן די טירן, ס'האָבן זיך געהערט שטימען איבער די אַריבערגאַנגען און איבער די קאָ־רידאָרן, די פרוי אורבאַך גופא האָט אויפגעהויבן מיט איר שמע־קעלע, וואָס מיט דער גומענער גאַלקע, די ציכלעך און די דעקעס און האָט אַרונטערגעקוקט אונטער דעם מעבל אוו אונטערן בעט, אַדאָלף האָט זיך מיט אַ קוויטש און מיט אַ כליפּען, טופּענדיק מיט די־פּיס, געטראָגן פון איין צימער אין דעם צווייטן און האָט זיך ענד־לעך דערוועגט אויף אַן אַרויספאַל אויף דעם פאָטערס טיילֿ פון דער זויטע. גנבענעדיק זיך און מיט אַ פאַרהאַלטענעם אָטעם, איז ער צוגעקומען צו מאַרים צימער, ער האָט זיך אַ וואַקל געטאָן אַ וויילע בייַם אַרייַנגאַנג און האָט מיטן גאַנצן פוח אויפגעפּראַלט די טיר, איז אַרייַנגעפלויגן אין צימער און איז פאַרשטאַרט געוואָרן. אויף דעם קראַנשטיין פון דעם וואַטֿלאָמפּ, צוקאָפּנס פון בעט, האָט

זיך, מיט א פאַרקאַשערטן עק און אויפגעשטעלט אויפן רוקן די לאַנגע ווייכע האָר, געווינט די אויפגעהאַנגענע קאַץ. אירע פיסלעך האָבן זיך געוואָרפן, איבער די אויסגעשטירעטע ציינער האָבן גע־ ציטערט, אַזוי ווי פון קיצלען, די גלאַציקע האַרטע וועגצעלעך, און דער בויך איז קאַנוואוסיוו אַיינגעפאַלן ביז דעם רוקנזייל.

אַדאַלף האָט מאַרין ניט געזען. ער האָט זיך א וואַרף געטאָן צו דער קאַץ, האָט זי אויפגעהויבן און האָט געזומען צופן דעם שנירל, וואָס האָט זיך איר אַיינגעשניטן אין האַלז און זיך פאַרפלאַ־ טערט אין די האָר. ער האָט זיך פאַרכלינעט — רויט און באַגאָסן מיט מערן — האָט אַרויסגעצישעט אַוועקבע קללות, האָט געטופעט מיט די פים פון אומגעדולד און האָט פאַרגאָסן א טעצלע מיט מיך, וואָס איז געשטאַנען אויפן דיל. דערנאָך האָט ער אַרויסגעלאָזן א האַרצריסנדיקן געשריי: די קאַץ האָט אַבגעכאַפט דעם אָטעם און האָט זיך אַיינגעגעסן אין אים מיט די נעגל.

די דינערשאַפט איז זיך צוגויפגעלאָפן.

מאַרי איז אין ערגעץ ניט געווען.

אינאָווונט איז זי געשטאַנען אין דעם פאָטערס קאַבינעט און האָט אים נאָכגעקוקט אָנגעכמורעטערהייט, מיט פייכטע שאַרפע אויגן, גלייך זי וואָלט דערוואַרט אַן אָנפאַל און איז געווען גרייט צו אים, און האָט זיך, א קלייניקע, ענלעך אויף א חיהלע, צונויפגע־ דרייט אינגאַנצן.

הער אורבאַך האָט געשפרייזט פון וויקל צו וויקל, האָט גע־ צופט זיין קורצע פריזור, האָט אָפט געפאַטשט מיט די הענט, גלייך ער וואָלט עפעס געזוכט אין די קעשענעס, האָט געקרעכצט און האָט אַרויסגעקוועטשט איבער גוואַלד:

— א־א־א!

ער האָט זיך צום דריטן מאָל אָפגעשטעלט פאַר מאַרין, האָט א פאַטש געטאָן מיט די הענט, האָט א פרעג געטאָן:

— וואָס איז מיט דיר, וואָס איז מיט דיר, מאַרי?

זי האָט אַרויפגעהויבן די שאַרפע אַקסלעך און, ניט אַראָפ־ געלאָזן זיי, האָט זי אין שרעקלעכער שמוציקייט אויסגעשריען:

— איך זאג דאך דיר, אז איך וואלט זי אפגעקארמעט מיט מילך, די דאזיקע פאסקודנע קאץ!

– אבער צו וואם האסטו געטאן אזא עקלהאפטע זאך?

— איך האב געוואלט זען, ווי זי וועט שטארבן...

— מיין גאט!

הער אורבאך איז אנידערגעפאלן אין פאטעלן. זיינע הענט זיינען געפלויבן הענגען, אזוי ווי קאנטשיקעס, ער האט זיך מיט די אומזעענדיקע אויגן אינגעקוקט אין דעם קאפמור פון לאמפ, איז געזעסן לאנג, שטום, ניט געגעבן קיין היר מיט קיין פינגער, ניט באוועגט מיט קיין ברעם — ער האט געטראכט.

פרוי אורבאך האט אים דערציילט ניט בלויז וועגן אדאלפס קאץ. זי האט אויך געוואוסט פון דער געשיכטע אין שטאל. זי האט געוואוסט פון מארים שמיק אין סאד, בלומדארשטיקע, עקלהאפטע שמיק. זי איז פעסט באשטאנען, האט געפאדערט, האט באפוילן, מען זאל מארין אוועקשיקן ערגעץ אין א אינטערנאט, אין א קינדער־היים, ענדלעך — זיינען דאך דא אזעלכע אנשטאלטן פאר מינדערייריקע פארברעכער! ס'איז דאך אוממעגלעך צו רעציץ הייגריך אדאלפן אין דער גאזעלשאפט פון א דענטנערשטין!

— שוויג! — האט הער אורבאך דעמאלט אויסגעשריען.

פארמאכט, פארהאנגענע מירן, א קלאפ פון דער גומענער גאלקע איבערן דיל; געווייגען, פאוואורפן, דראונגען, א בזיונדיזע, אומזיניקע, נודזשענדיקע היסטעריק, יא, יא, א היסטעריק מיט רער וואויטמעיקער, סאלידער און שטרענגער פרוי אורבאך.

מארי האט זיך פארקליבן אין א ווינקלע און האט אפגעווירט דעם פאטער.

ער האט זיך א טרייסל געטאן, האט זי אפגעזוכט מיטן בליק און האט מיט א פארביטענעם — הארט געוואָרענעם, געדריקטן קול ארויסגערעדט:

— וואם קען מען מאכן, וואם קען מען מאכן, מארי. כ'האב דיר שטענדיק געוואונטשן גוטס, בין געווען דיין פרייגד. וואם קען מען מאכן?

ער איז אויפגעשטאַנען, האָט אַ זעץ געטאָן מיטן פויסט אין טיש.

— איך האַבּטש וועלקאָרן איר אַ פּאַנסיאָן.

ער האָט זיך אומגעקערט מיטן פּנים צו דער מאָכטער:

— כ'האָב דאָך דיר קיינמאָל ניט ענג געמאַכט. איצט... וועט אַזוי בעסער זיין... גיי צו זיך.

מאַרי איז אַרויסגעגאַנגען פון דעם לאָקער, האָט זיך אומזיכער געלאָזט צום טיר. עפּענדיק שוין די טיר, האָט זי זיך אָפּגעשטעלט, האָט אַ קוק געטאָן אויפן פּאָטער. ער איז ווידער געשטאַנען צו איר מיטן רוקן. זי האָט זיך לייכט און האַסטיק אַ וואַרף געטאָן צו אים, איז פּאַרשטאַרט געוואָרן לעבן פּאָטעלן, האָט פּאַרזיכטיק צוגערירט זיך צו זיין רעקל און האָט אַרויסגעשעפּטשעט:

— אַ גוטע נאַכט, מאַטעשי.

ער האָט איבערגעחזרט ניט געבּנדיק זיך קיין ריר:

— גיי צו זיך.

דעמאָלט האָט זי האַסטיק, כּמעט אונטערשפּרינגענדיק, זיך אומגעקערט, האָט, לויפנדיק געשווינדט, אַ זעץ געטאָן מיט דער טיר און האָט זיך אַוועקגעטראָגן איבער די קאָרידאָרן

ביז שפּעט אין דער נאַכט איז זי אָפּגעלעגן אין בעט, אין די קלײדער, האָט זיך אַיינגעשפּאַרט מיט די אייגנבייגנס אין קישן און האָט געקוקט אונטערן טיש, וואו אין אַ קופּע, אויף די בייכער, מיט די קעפּ אַראָפּ, האָבן געשטאַרצט די לאַנג פּאַרוואָרפענע נעגערס, אייזלען, בעבּים, בערן און פּאַוויאַנעס. מאַרי האָט אַלץ געוואַרט, די מאַלפּע בי־בּאַ־בּאָ זאָל אויסהרייען צו איר גאָמבּע און זאָל אַרויסזאָגן איר באַדויערונג:

— אָרעמע מאַרי.

נאָר בי־בּאַ־בּאָ האָט געשוויגן.

די פּרוי אורבּאַך איז געווען פּאַרנומען מיט האַנט־אַרבּעט, ווען צו איר איז אַריין דער מאָן. ער האָט אויסגעשטרעקט די האַנט און האָט שטיל געזאָגט:

— אַנמשולדיקט, ווען איך בין געווען שאַרף און גראָב. כ'האָב באַשלאָסן צו טאָן מיט מאַרין לויט אייער עצה.

— דאָס איז פּולקום פּאַרנינפּמיק, — האָט פרוי אורבאַך אָפּ־געענטפערט און האָט צַרייננעלייגט די שפּיצעלעך פינגער אין דעם מאַנס האַנט.

דער הער אורבאַך האָט, ַא קוש געבנדיק דעם ווייב אין די פינגער, זיך צַראָפּגעלאָזן לעבן איר אויפן דיוואַן. דאָס הויז איז געווען פאַרזונקען אין שמיל־שווייגן. פרוי אורבאַכס קראַנקע פוס האָט זיך ַא ריר געמאַכן אויף דעם בענקעלע, וואָס איז געווען אויסגעגייט מיט פּאַטשערקעס. די ביינערנע שפּיזלעך האָבן געקלאַפּט ווייך און האָבן זיך פאַרהאַלטן פון דעם פּיכיקן וואָל פון דעם שטריקעכצם. הער אורבאַך האָט זיך שצַרף אַיינגעקוקט אין דעם ווייבס פּראָפּיל, וואָס איז געווען באַגאָסן מיט בלאַסער שיין.

— ווי אַכזריותדיק איר זייט, — האָט ער געזאָגט, — ווי אַכזריותדיק!

— גייט אַוועק פון דאַנען, — האָט זי זיך אָפּגערופן און האָט ַא ווייל געשווויגן.

ער איז אויפגעשטאַנען און האָט ַא קנאַק געמאַכן מיט די פינגער.

— כ'וואָלט עס געטאָן אָן אַייער אַיינלאַדונג...

בי־בַא־בָא האָט געשווויגן. די אונטערשטע קינבאַק פון דער מאַלפּע האָט געפּילפלאָן פאַררישן אין דער הויך דאָס גרויע בערדעלע און דאָס געל־רויטע, בורשטינענע אויג האָט זיך הל אויסגעגלאַצט אויף דער לבנה, וואָס האָט אַרונטערגעקוקט אונטערן טיש, צו די שפּיצייניג. קיין איין באַוועגונג, קיין איין קלאַנג האָט זיך נית גע־הערט פון דער גאַנצער קופּע לעבעדיקע — געווים לעבעדיקע בא־שעפענישן און אוצרות.

אָרעמע מאַרי.

זי איז אויפגעשפרונגען, האָט אַרויסגעכאַפט פון אונטערן טיש די בי־בַא־בָא און, ַא זעץ געבנדיק זי אָן טיש, האָט זי זי ַא שלייער געמאַכן אין סאָד אַריין.

— גלאָז דאָרטן די אויגן אויף דיין נאָר, דער לבנה דערנאָך האָט זי אַראָפּגעלאָזן דעם גאַרדין, און די פינסטער־

ביש האָט געזען, ווי אויף דעם געלענער האָט זיך געצאַפלט עפעס א זאַך, איינגעוויקלט אין א קאָלדרע.

אינדערפרי האָט דער פאָטער אויפגעוועקט מאַרין.

— שמיי אויף. ווילסט פאָרן אויפן ים?

זי האָט געגעבן א שפרינג=אונטער אויפן בעט, די קאָלדרע האָט זיך פון איר אַראָפגעקויקלט; א צעוואַרעמטע פון דעם שלאָף, א ראָזיקע, א צעשוויבערטע, האָט זי אַרומגענומען דעם פאָטער מיט דעם גאַנצן כוח פון אירע אויסגערוטע, קלאַמערנדיקע הענט און האָט אים אַריינגעעטמט אין פנים אַריין:

— איך בין אויף דיר ניט ברונז. איך וויים, אז ניט דו האָסט אויסגעטראַכט דעם פאַנטאַזן. אמת, — אז ניט דו?..

די טריט וועלן האַרטער.

רחבות, רחבות און שיין.

דער וועג טראָגט דעם ברענענדיקן, שטעכעדיקן זאַמד פון דרום אויף מערב, פון דעם גלאַטן גלעזן פליאַזש=טאָוול אין ים=אַריין. די לאַנגזאַמע קאַמען פון די נידערימשקע כוואַליעס גלעטן=צו דאָס רויקע וואַסער, פאַרלויפן אויפן זאַמד, צעמרייסלען אים און לאָקן, פאַרקאַמען אים, באַפאַרבן אים מיט עפעס רויטם, דורכזיכטיקם, קאָלערן זיך צוריק אין ים אַריין, ווי א לייכער פון גלימער=שמיין. דער רויטער פּאַס אויפן זאַמד וועלט ראָז, גיסט זיך אָן אין א גלעלכל, פאַרשווינדט.

די וואָלקנס קערן זיך איבער פון איין זייט אויף דער אַנדער=ער, ציען זיך אוים און וועלן פאַרגליווערט: שפּיגלען זיך אין ים. פון הימל פאַלט א געדיכטע בלויקייט, טראָגט זיך אַלץ פלינקער און פלינקער, שפּרענקלט מיט אומצייליקן בלויען שרויט, און דאָס געשפּרענקל פון דעם שרויט, וואָס שפרינגט אָפּ קלאַנגלאָז פון וואַ=סער, טראָגט זיך אַרויף, צו די וואָלקנס, העכער פון זיי, אין דעם בלויען אָפגרונט, אין הימל אַריין.

דער גלאַטער גלעזער פליאַזש=טאָוול שפּאַרט זיך אַיין וויים אין האָריזאָנט, און אַהין לויפן, לויפן, לויפן — איז ניטאָ קיין כוחות אין ניטאָ קיין סוף. פון הינטער דעם שיינעדיקן פּאַס, וואָס

איז אויסטערליש ווייט — ווי אזוי כאפט עס דאָס מענטשלעכע אויג? — הינטער דעם פּאס, אפשר פון ים, אפשר פון הימל, וויינען אנטקעגן ווינט, אין דער הפסקה צווישן זיינע שטויסן, ריחות פון עפּעס א פּעכיקער און נעזאלצענער קאָרע, און אָט — פון פיש, אָט פון — פרישע וואַרעמע מילך.

פּאַרשמורען די אויגן און נעמען זיך דרייען אויף איין אָרט, און דערנאָך טרעפן, וואָס פּאר א פּארב דו וועסט דערזען, וועז דו וועסט זיך שמעלן מיטן פּנים צום ים און עפענען די אויגן — בישום אופן וועסטו גיט טרעפן! א תּכלתדיקע, א הימל־קאָליר־ענע, א שמאָלענע, א בלויע, און ערגעץ־וואו ליגט א פלעק פון גרויען קאָליר, אָן דאָרטן איז א שמאַראַגדענער, און אָן דאָרטן — איז א גרינער.

טראָגן זיך איבערן פּליאוש מיט א פּארוואָרפענעם קאָפּ, א שלייַדער געבנדיק די הענט אינדערהויך אָדער אויסשפרייטנדיק זיי, אזוי וי אויף ארומצונעמען זיך, קוים אָנרירן מיט די הויל־ע פּיס דעם אָנגענגליטן זאמד, אונטערשטעלן דעם נאַנצן קערפּער אונטער זיינע שמעכיקע נאָדלען, אונטער דעם פּארלאָזענעם ווינט, וואָס ברענט, שרפּעט ביז אין די סאָמע ביינער. אין די אויערן טראָגן זיך קופּערנע זיפּצן פון דעם וואַסער, ערגעץ־וואו הינטער די אויגן, אין קאָפּ, אין זיין טיפקייט — וואָס איז אויפגערודערט, היים — גליען פונקען, וואָס ווערן גיט פּארלאָשן, פלאקערנדיקע פּאסן און פערים שיין.

ארום האַלבן טאָג איז מארי געגאַנגען מיטן ברעג, איבער דעם סאָמע זוים פון די שטילע כוואַליעס, וואָס זיינען אָנגעלאָפן אויפן פּליאוש. אונטער די פים האָט זיך וויַיך געלאָזט מרעטן דער זאמד, וואָס איז נעווען אָנגעשרונקען מיט וואַרעמען וואַסער, און די טריט האָבן אויסגעדריקט ארום זיך גיט קיין מיפע לעכער, וואָס זיינען אין איין רגע וויים געוואָרן און זיינען נאָכדעם ווידער פול געוואָרן מיט א געדיכטער מונקלעלער פייכטקייט. און אָפּגערייניקטער, א צוגעפוצטער מיט פּארבּיקע ביידלעלער, איז דער פּליאוש לאַנג געבליבן פון הינטן. די געלאָקטע, טונקל־גרינע קוסטעס האָבן אלץ נעענטער זיך פּארקליבן צום וואַסער. הינטער די דריי וועבעס איז געלעגן אן אונטערגעפוילטער, האַלב־צעבראָכענער סקעלעט פון א זעגל־שיף.

דאָרטן, וואו זיינע ריפן האָבן זיך אַיינגעשפּאָרט אינם זאַמד, איז געקראָכן פּעט נידעריק גראָז, און אויף אים האָט זיך העל גע־רויטלעט אַ בריימער פּלעק.

מאַרי האָט זיך אונטערגענבעט צו אים, און האָט שטיל גע־מראָמן איבערן זאַמד.

אונטער דער וועלבע איז אין אַ רויטן באָד־קאָסטיום געזעסן אַ בלאָנד יינגעלע, מיטן רוקן אויסגעבויגן צום ים. אויף דעם זאַמ־דיקן באַקעמען פּלעצלע האָט ער צווישן די אויסגעצויגענע פּים עפּעס געמייסטערט פון מושלען, האָט אָנגעבויגן דעם קאָפּ און האָט זיך במעט גיט גערירט און גאָרנישט גיט באַמערקט אַרום זיך.

מאַרי איז צוגעגאַנגען צו אים אַזוי נאָענט, אַז זי האָט גע־זען, וויי זיינע העגט — מאָגערע און וויסע, וויי דער זאַמד — האָבן סאָרטירט די מושלען און פּאַר אים זיינען אויסגעוואַקסן וואונדער־לעכע גראָזן, פּעסטונגען, באַסטיאָנען. זי איז אַ לאַנגע צייט גע־שטאַנען הינטער דעם יינגלס רוקן, און הערנאָך איז זי שטילערהייט אַוועקגענאַנגען, גיט אַרויסגעבנדיק זיך מיט קיין איין אומפּאָרזוכ־טיק וואָרט אָדער באַוועגונג.

לעבן ים האָט מאַרי אָנגעקליבן מושלען: זיי זיינען וויי אַ כוואַ־ליערישער פּאַס געלעגן ברום ברעג, עטלעכע מריט פון וואַסער, אוים־געטריקנטע פון דער זון, אויסגעלופּטערטע, מרוקעגע. נאָר אויס־בויען עפּעס פון זיי, אַפילו אַ סאָמע אינפּאַכע זאַד, איז מאַרין גיט געלונגען. די מושלעך האָבן זיך ביי איר צעשאָטן אין די הענט, זיינען אַראָפּגעקראָכן אייגע פון די אַנדערע, זיך אַראָפּגעקאָלערט, און מיט קיינע המצאות האָט זי זיי גיט געקענט צונויפקייטלען אין אַ גאַנצער זאַך און צוריקגען זיי צו האַלטן זיך. מאַרי האָט די מושלען אַיינגעטראָטן אין זאַמד.

דער־נאָך האָט זי זיך אומגעקערט צו די וועלבעס און האָט זיך פאַרגנבעט צו דעם יינגל. די פעסטונגען זיינען אַרומגערינגלט גע־וואָרן מיט פעלזן, פון באַסטיאָן צו באַסטיאָן האָבן זיך געצויגן שמע־געלעך פון ווייטן ברעג־זאַמד, די גראָטן האָבן זיך געטרונקען אין זאַמד. דאָס איז געווען אַ גאַנצע וועלט!

און אָט — איינס־צוויי! — אַ שפּרונג אין רעכטן מיטן פּוֹן דער דאָזיקער וועלט, מיט די שנעלע פּיס — אין די גראָטן, אין די פּעסטונגען, אין די באַסטיאָנען, דערנאָך — אין די זײטן — אין דעם זאַמד, אין די מושלען — מיט אַ קנאַקערי, מיט אַ געוויש — און אַ פּאַרצוויפלטע געשריי.

דאָס יינגל איז אָפּגעלאָפֿן, האָט זיך אומגעקערט. ער האָט אויסגעשריען פּוֹן שרעק — און ניט דערפאַר, וואָס ס'איז אים אַ שאָד געווען די קינסטלערישע נעבעידע פּוֹן די מושלען—און איצט, שטיי־ענדיק פּוֹן דער ווייטנס, האָט ער זיך געחידושט פּוֹן זיין שרעק. מאַר־האָט אים באַטראַכט, האָט פּאַרלייגט די הענט אויף הינטן און האָט געוואַרט. זי האָט געוואַרט אויף אַ ווידערשטאַנד, אויף טרערן, אויף פּאַרטיידיקונג מצד דעם יינגל, וואָס איז געווען באַשעפטיקט, גלייך ער וואָלט געווען אַ מיידל, מיט אַזעלכע נאַרישע פּוסטע זאַכן, וווּ שפּילן זיך מיט מושלען. נאָר — מאָדנע, פּאַר איר איז גע־שטאַנען אַ בחורל, — זי האָט אים ערשט איצט באַטראַכט, ווי גרויס, שטאַרק און רוּיק ער איז געווען, — און האָט ניט געטראַכט, ניט וועגן טרערן, ניט וועגן וועלן זיך. ער האָט געקוקט אויף מאַרין מיט אַ פּאַרשטאַרמן בליק פּוֹן זיינע בריימע ליכטיקע אויגן, האָט קוים־קוים געעפנט דאָס מויל, און האָט געשווינגן.

אַ רגע האָט מאַרין אויסגעווינן, אַז זי האָט אַמאָל געזען זיין געזיכט. זי האָט זיך שארפער אַיינגעקוקט אין אים און פּלוצלונג האָט זי זיך דערמאָנט, אַז זי איז אַ נאַקעטע, אַז זי איז אַוועקגע־לאָפֿן צום ים אָן אַ קאָסטיום, אַז ער — דאָס דאָזיקע בחורל — איז דער ערשטער מענטש, וועלכן זי האָט באַגעגנט, אַרויסלויפנדיק פּוֹן ביידעלע, און אַז איר טיילט אָפּ פּוֹן אים בלויז די שיין און די לופט. זי האָט אַרויסגעקוועטשט דורך די ציינער די פּריער צוגעגרייטע ווערטער:

— אַנו, פּרווו־נאָר, ריר נאָר אָן!

נאָר דאָס יינגל האָט זיך ניט געריבט, — האָט אַליין געקוקט זויף איר מיט דעם פּאַרשטאַרטן בליק, און דער דאָזיקער בליק האָט זי אינגאַנצן אַרומגענומען — פּוֹן די פּיס ביזן קאָפּ.

דעמאָלט האָט זיך מאַרי אַ וואַרף געטאָן צום ים...

דערנאָך — וועז זיי האָט זיך מיטן פּאָטער אומגעקערט אַהיים— האָט זי אין דעם וואַזאַל־מונעל פון דער רוישיקער שטאָט דערוועז לימטיקע, ברייטע אויגן — און איר איז געווארן אומפאַרשטענדלעך פרייַלעך און שרעקלעך. די אויגן האָבן זיך אויף איר ניט אָנגעשמוסן — די באַגעגענישׂ איז געווען אַ מאָמענטאַלע, — נאָר זי האָט באַוויזן צו זען, אַז אויף זיי האָט זיך אָנגערוקט אַ טיפער דאַשאק פון אַ מיליטעריש היטל. דעם גאַנצן וועג האָט זי זיך עקשנותדיק געוואָלט דערמאָנען, וואו האָט זי צום ערשטן מאָל געמערקט דאָס געזיכט מיט דעם קוים־קוים אָפּגעמע מויל און מיט דעם הארזיקן פּאַרשטאַרמן לימטיקן בליק. און אָט — אַז עס האָבן שוין געהאַט פּאַרבייגעשווינדלט די באַקאַנטע סאָסנעס, וועז די דריי אָנגעברוגזטע מאַנאַבינס האָבן באַקוקט דעם צוג פון אויבן אַראָפּ און דער קליינער לאָקאָמאָטיוו האָט, ווי אַ צעפּעסטער שפּערל, אַ שׂשיריקע געמאַן לעבן דער שוואַרץ־געוואָרענער סטאַנציע — אָט דעמאָלט האָט דאָס געזיכט מיט דעם קוים־קוים אָפּגענעם מויל זיך פּלוצלונג געפּונען לעבן איר.

אַ גלאַטינקער, בלאָנדער יונקער איז צוגעגאַנגען צו מאַרין, האָט אַ קלאַפּ געטאָן מיט די קנאַפּל און האָט, בלאַס און אַיילנדיק זיך, געזאָגט:

— מיר זיינען, דוכט זיך, באַקאַנט... אויפן פּליאַוש...

מאַרי האָט זיך אָנגעצונדן, האָט זיך אָנגעכאַפּט אַן דעם פּאָמעלעך אָפּגערישן פון אים די האַנט און האָט געפרעגט:

— פון דעם שלאָס, דאָרטן, הינטער לאַוושע?

— יאָ, אויף מערב...

מאַרי האָט אַנטשלאָסן אַ שפּרייז געטאָן פּאָרויס.

— זאָגט מיר, די מאַרקגרעפין, די שטיינערנע מאַרקגרעפין...— איר האָט פּאַרכאַפּט דער אָמעם, זי האָט ניט געקענט עדיקן.

— יאָ, אין דעם נייעם שלאָס. איר ווילט זען? קומט צו גיין.

הער אורבאַך איז צוגעגאַנגען צו אַ קיילעכדיקן באַיאָרטן

מעגמישן, וואָס איז געשטאַנען פֿונווייטן פֿון דעם יונקער, אין האָט אויפֿגעהויבן דעם הוט...

ווי אַזוי זייגען אַריבער די צוויי טעג, וואָס האָבן געדויערט ווי אַן אייביקייט, צווישן דער פּאַרוויכערטער סטאַנציע אין די בערג און די אויסגעהאַקטע וואַלד־פּלעצער אויף מערב פון לאַאוש? ווי אַזוי האָבן זיך גערוקט אין זייגען צוועקגעפֿלויגן די שעהן, וואָס זייגען געשטאַנען אומבאַוועגלעך טאָג און נאַכט? ווי איז געקומען דער סוף פון די לאַנגזאַמע יסורים, וועו יעדער רגע מוז עפּעס פּאַסירן, יעדער רגע קען זיך דערהערן עמעצנס געשריי און אין יעדער סעקונדע לויפֿט באַהאַלטן עפּעס אַ פּראָגע?

נאָר דער סוף איז אָנגעקומען, און דעמאָלט האָבן זיך די רגעס, די מינוטן, די שעהן געגומען טראָגן, איבעריאָגנדיק איינע די אַנדערע, מיט די פּיס איבער די אויסגעהאַקטע וואַלד־פּלעצער, פּאַר־ביי די געלע סאָסנעס, אין דעם ריח פון פּעך און אין דעם קנאַקן פון די יונגע נאָדל־בוימער.

— ר'זייט געקומען?—האָט דער העלאויגיקער יונקער געפֿרעגט, און מאַרין האָט אויסגעוויזן, אַז ער האָט זיך פֿאַרהוסט פון שרעק.

— האָט קיין מורא נים, — האָט זי אים צוגעגעבן מוט, — גלייך אַהין, צו איר...

דער שלאָס איז געווען שטיל, אין דעם פֿענצל, וואו מאַרי האָט אָפּגעווארט דעם יונקער, זייגען פֿאַוז די אַלטע וועגט געלעגן בערגלעך פון אָפּגעשאָטענעם קאַלך, וואָס איז געווען באַוואַקסן מיט גראָז, די טירן און די דורכנאַגעו זייגען געווען גידעריקע, די קלאַנגען פון די מריט וויינען זיך צעלאָפן איבער די זייטן אין זייגען אויסגעוואַקסן אין אַ הילך ערגעץ מיט אין די וועגט.

— אָ, דאָס איז — אַן עכטער שלאָס! — האָט מאַרי אַ זאָג געטאָן.

נאָר די באַוואויגט ציטערן זייגען כּמעט געווען אַזעלכע, וויי אין אורבאַכט וויילע. אָבער אומעטום זייגען געהאָגגען בילדער אין שווערע, טונקעלע ראַמען, און די שמאָלע פענסטער האָבן אַריינגע־גוקט אין פֿאַרשטיקט די שיין — און מאַרי האָט זיך געגומען אַיילן:

— נו, גיכער, גיכער!

און אָט — ענדלעך — גייט מאַרי דורך געוועלבטע קאָרידאָרן, מיט א לאָמפּ אין דער האַנט, איבער האַרטע שפּייַע טרעפּ, צוויזן שפּיינערנע פּייכטע, קאַלטע וועגנט.

— רעכטס, — הערט זי די שטימע פון איר באַגלייטער, און איר דוכט זיך, אז ער איז שרעקלעך ווייט פון איר, הגם זיין אָטעם איז דאָ — היגטערן פּלייצע, גאָר נאָענט.

— ביגט זיך אָן גידערי‌קער, אָ‌ז באַלד...

אָן אייזערנע, האַלבּ־קייַלעכדיקע טיר פון אויבן, א פּאַראָם־טער ריגל — אָן א שלאָס, אָן א כעקרעט — נאָגנדיקע זאַוויעסעס, שווערע, אומגעהאָרכזאַמע האַלבּע טירן און א טיפער אַראָפּגאַנג אָן טרעפּ.

—ליפרינגט. איר זעט די דיל? איצטער לינקס, אָט דאָרטן, דער דריטער...

וואָס דער דריטער?

— דער דריטער קבר פון דאַנען. די צוויי — זיינען שטיינערנע, יאָ, פּוסטע. אין ווי לינגן די טרונעס, אין דער ערד. און דאָס איז — א טרונע.

— אָן עכטע?

— יאָ. באַלד וועל איך אַראָפּנעמען דאָס דעקל.

— און דאָ — איז זי?

— אָט וועט איר זען...

דאָס דעקל הייבט זיך אויף לייכט, גלישט זיך, אַנטפּלעקט דעם צוקאָפּגס, לייגט זיך מיט א הילכיקן קלאַפּ קוועך דער טרונע.

— נו, קוקט.

מאַרי טוט א טראָט, א צווייטן, שטרעקט אויס פּאָרוים, ווי מעגלעך וויַיטער, דעם לאָמפּ, צום זיך דורך דעם מאַזוון דעקל.

אין דער טרונע, וואָס איז אַרומגערינגלט מיט א גרויען רינעם פּולווער־שטויב, — לייגט אין דעם פּולווער, אזוי ווי אין א קישן, — א האַרלאָזער קאָפּ. דאָס געזכט איז בלאַס־געל — פּאַר דער שיין פון דעם מאַכטלאָזן לאָמפּ, די וויעס טיף אייַנגעגראָבן, די נאָז איז כמעט דורכזיכטיק, גלייד, מיט לייכטע פּאַרונדיקטע נאָזלעכער, דאָס מויל איז האַלבּ געעפנט און די ציינער — גלייכע,

יונגע — גלאַנצן ניט, נאָר זיינען מאַט־גלעטל, ווי דער שמערן, ווי די גאָמבע, ווי די פיין אויסגעבוינגענע, מיט פּולווער־שמויב עטוואָס באַדעקטע האַלז.

— איר איז סך־הכל געווען זיבעצן יאָר, — זאָגט דער יונקער, — אַזוי ווי מיר...

מאַרי קוקט זיך אום אויף אים — ער שטייט הינטער אירע בלייצעם — זיין געזיכט איז בלאַס, אַפילו בלאַס־גלעטל, ווי ביי דער מאַרקגרעפין, אוז דאָס מויל, דאָס מויל זיינס איז האַלב אָפן, אוז די ציינער זיינען אויך פונקט אַזעלכע...

מאַרי קוקט זיך אום אויף אים — ער שמייט היטער אירע גליווערדיקן, פּאַרשטיינערטן געזיכט.

— א שיינע, — שעפּטשעט זי.

— מען וויזט זי שוין לאַנג, אויב מען ווילט. אָט זעט.

דער יונקער רוקט אַריין די האַנט אין מרונע, נעמט אַרוים פון דעם פּולווער־שמויב א העמערל אויף א לאַנג, אַרומגעשלאָגן הענטל, — גיט א קלאַפּ מיט אים איבערן קאָפּ פון דער מאַרקגרעפין. דער קאָפּ רופט זיך אָפּ אויף די קלעפּ קורץ אוז טעמפּ, אוז דאָס העמערל כאַלט ווייך אוז זינקט אין דעם פּולווער־שמויב

— אינגאַנצן, ווי שמיין.

אין דער פינסטערניש פּויזעט אַוועק א לאַנגע ריי פון נידעריקע שטיינערנע מצבות, דער שוואַרצער געוועלב איז געבליבן הענגען אויף דעם קבר־הייל, אַזוי ווי אַן איי, די ריטער, די אַדעליקע, די מאַרקגראָפן שוויינן שמיל אין דער אייביקער פייכטקייט פון שמיין אוז ערד.

— אוז די אינצרות... איר האָט זיי אַראָפּגענומען פון איר?— שעפּטשעט מאַרי.

— קיין שום אוצרות זיינען ניט געווען... שוין לאַנג ניט געווען...

וואָס איז עס? דאַכט זיך, ער האָט א שמייכל געמאָן? ניין, דאָס האָט דער שרעק אויסגעקרימט זיין געזיכט. וואָס האָט ער זיך דערשראָקן? ווי בלאַס ר׳איז—ער איז בלאַסער, געווים בלאַסער פּאר

שטעט און יאָרן

דער מאַרקגרעפין. די אויגן האָבן זיך ביי אים אָפּגעשטעלט, ער עמעמט כמעט ניט. וואָס איז מיט אים, וואָס? ער שטרעקט אויס א האַנט צו מאַריע, ער נעמט זי אַרום, זיין האַלב אָפּן מויל איז נאָר נאָענט צו אירע ליפּן, ער..

— אַ־אַ־אַ!

מאַרי שלאָגט אים מיט אַלע כּוחות אין האַרצן, דער לאָמפּ ציטערט און שמיילקעט ביי איר אין האַנט, זי קערט זיך אום, לויפט צו צום אַרויסגאַנג, צו די אייזערנע פּליגלען פון דער הויכער מיר, קריגט זיך אַרויס אין קאָרידאָר, לויפט, לויפט. לעבן דעם ווינקל, וועלכער צווייגט זיך פּונקטדער אין ביידע זייטן, שטעלט זיך מאַרי אָפּ; ער איז דאָך געבליבן אין דער פינסטער, — דאָרטן איז פינסטער, אזוי ווי... דעמאָלט, אונטער דער ערד, — ער וועט ניט קענען אַרויסגיין — אָט אַ מאָמישער! און זי קייכט פון גלעכטער און שרייט:

— אַו־אַו, האָפּ־האָפּ!

דערנאָך גייט ער פאַראויס, מראָגט געהאָרזאַם דעם לאָמפּ, און באַלייכט א לאַנגע ציים יערן ווינקל, יערן אַרויסשטאַרץ, יערן שוועלכל. ביים אַרויסגאַנג פון פּאַרק זאָגט מאַרי:

— איך ווייל גיין אַליין. אַדיע.

און פון פּאַרק אַרויס, וועו עס זיינען שוין פּאַרשוואונדן גע־ווארן די אָפּגעשאָטענע, מיט קאַלך פאַרווייסטע וועגט, שרייט זי:

— אַו־אַו, האָפּ־האָפּ! אַו!

און זי קייכט, זי קייכט, גלייך זי וואָלט שפּירן פאַוויים, אַז דער דאָזיקער גלעכטער — איז אויף לאַנג, אַז אין אַוונט, אין דער היים, וועט איר דער פאָטער זאָגן:

— מאַרי, איבערמאָרגן — קיין ווייטער, צו מיר דאָ.

— איז דאָס מאָקע אמת? — שרייט אוים מאַרי.

— וואָס קען מען מאָן, וואָס קען מען מאָן, מאַרי — וועט הער אורבאַך זאָגן און וועט זיך פאַרשליסן אין זיין צימער.

דער פאַנסיאָן פון מים ראָני.

דער פאַנסיאָן האָט פאַרנומען א געוויס, וואָס איז געווען אַרומגערינגלט מיט א הויכער משוהונענער צאַם מיט באַגולדענע שפּיצן, מיט שטיינערנע קוילן אויף די טויערן. פון דעם אַרייגאַנג דורך דעם סאָד צו די מירן האָבן געפירט שטעגלעך פון בעטאָן־טאָוועלעך, וואָס זיינען געווען פעסט אויסגעלייגט, האָבן געגלאַנצט פון דעם היסן וואַסער און די בערשטלעך. די אַלייען פון דעם סאָד זיינען געווען גלייך אויסגעשאָטן מיט זשווירן, די אייגע איבער אייגע אַרויסגעזעצטע געלע און בלויע אייזערנע בייגנדלעך האָבן וויי מיט א שפּיצנאַרטל אַרומגענומען די בלומענבייטן און די לאַנקלעך, — אויף די אַרומגעהובלטע שטעקנס, וואָס זיינען געווען אַרויסגעשטעקט אין די בלומענבייטן, האָבן וויי פילפאַרביקע זונען געשיינט די גלאַזירנע קוילן. א גאַם מיט א וועגלע אין די הענט האָט שלמיש געשמייכלט, פאַררייסנדיק דעם קאַפּ און פעסט אַיינגראָבנדיק זיך מיט די ליימענע שיכלעך אין דעם אונטערגעשאָרענעם גראָז

דאָם הויז איז געשטאַנען סאָליד, גלאַט און פאַרשפּילעט, און האָט, ווי א שוצמאַן מיט די קנעפּלעך, געגלאַנצט אויפן זון מיט דעם קופער און דעם ניקל פון די פענסטער־בויישטיידלען, מיט די שלאָסער, מיט דעם אָפּגעשיידטן בעכערל פון גלעק און דעם מאַסיוון טיר־בראַט:

פאַנסיאָן
פון מים ראָני
פאַר אדעליקע טעכטער

אויף דער פענסטער־ראַם פון דער נאַענטסטער צוגאַנגס־טיר האָט אין א זויגזאַגאַרמיקן האַלטער געבראַנט א שפּיגעלע. וואָס איז געווען געווענדט צו דעם אַריינגאַנג. הינטער דעם פענסטער מיט דעם שפּיגעלע, וואָס איז געווען מונקל פאַרדראַפּירט און שטענדיק שוויגעדיק, האָט זיך פאַרבאַרגן דער קאַבינעט פון מים ראָני. לעבנאַנד מיט אים זיינען געווען די אַנדערע צימערן פון איר וואוינונג, אין דעם וויטן ווינקל — איז געווען דאָס לערער־צימער,

איבער דעם קאָרידאָר — די דירה פאַר דער דיגערשאַפט, די קיך, די שפּיזאַרניעם און דער קאַרצער. דער אייבערשטער שמאָק איז געווען פאַרנומען מיט די קלאַסן, מיט דעם נימנאַסטישן זאַל און מיט דעם נערוימען דאָקטאָר.

דער רעזשים אין דעם פאַנסיאָן האָט מיט ראָני אַיינגעשטעלט אַיינמאָל פאַר אַלע מאָל, און ער איז אויך געווען אַזוי גראָדליניק, האַרט און פּינקטלעך, וויַ די משוחנענע גראַטע, וויַ די שלעסער אויף די פענסטער, וויַ די סטעזשקעלער און די גלאַזירטע קויל אין דעם סאָר. יעדער מענטש, וואָס איז אַריבערגעטראָפן דעם שוועל פון מיס ראָנים מלוכה, האָט געמוזט גיין בלויז לויט דער קלאָר און גלייך אָנגעצייכנטער ליניע פון דער דירעקטאָרין, האָט זיך געמוזט זעצן אויף די שטולן, וואָס מען האָט פאַר אים בא־ שטימט, האָט געזיפצט אין די פאַרויסאָנגעוויזענע ערטער און האָט געשמייכלט אין די פאָרויסגעזעענע מינוטן. דאָ איז ניט געווען קיין אויסנאַם פאַר קיינעם. דער לערער פון ענגליש און די קעכין, די קלאַסנדאַמע און דער גערמעניסט, די דירעקטאָרין און די לערערין פון מאַנצן — האָבן מאָקע געהאַט פאַרשיידענע דאגות, נאָר האָבן זיך אונטערגעוואָרפן אין אייזנפעסטן רעזשים. לגבי דעם סטאַטוס פון דעם פאַנסיאָן זיינען די אידעלע פרייַנד ניט געווען גלייך צו די דינסטן, וואָס האָבן אויפגערוימט זייער שלאָפצימער, נאָר פאַרן עובר זיין אויף דעם סטאַטוס פלעגט מען באַשטראָפן מיט אַ גלייכער שטרענגקייט אי די פאַנסיאָנערינס אי די דינסטן.

— פרייַן, — האָט מיס ראָני געזאָגט דער פאַרזינדיקטער פאַנסיאָנערין, — איר האָט אַ מעות, אויב איר מיינט, אַז אַרוים־ געפירט פון געדולד, וועל איך אייך אָפּשיקן צו די עלטערן. גייט צו דער קלאַסנדאַמע און זאָגט, זי זאָל אייך פאַרשפּאַרן אין לאַר־ צער אויף דריי שעה.

מיס ראָני האָט אַיינגעפונען, אז דער פאַנסיאָן איז זיכער נאָר דאָן, וועז זיין גאַנצע פירונג שפּיגלט אָפּ מיט אַ געוויער פינקט־ לעכקייט איר אייגענעם לעבנספּיר.

מיט ראָני פלעגט אויפשטייענדיק, מאַכן אַ קאַלטע וואַנע, מאַכן גימנאַסטיק, אָפּוישן זיך מיט האַנטעכער, אָנמאָן דאָס אַרבעט־בעטס־קלייד, אָפּזאָגן די תּפילות און צומרעטן צו דער אַרבעט. און זי האָט געפֿאָדערט, אַז יעדערער, ווער עס האָט מיט איר געוואוינט אונטער איין דאַך, זאָל, בשלד נאָכן אויפשטיין, צוליב דעם רוחק א׳ן וואַנעס, זיך אַרומשוענקען, מאַכן גימנאַסטיק, אויסרייבן זיך מיט אַ האַנטעך און אָפּזאָגן די תּפילות. אָפּילו דער גערטענירער — אַ זקן פון אַ יאָר זעכציק — האָט פֿאַהזיכערט מיט ראָגין, אַז אַלע פרימאָרגן אידט ער זיך לויט מילערס סיסטעם און בויט פּינקט־לעך די וועש, ווי כ׳איז אים פֿאָרגעשריבן — מיטוואָך און שבת. די פרויענדינערשאַפט האָט מיט ראָגי געקענט פערזענלעך קאָנטראָלירן און דאָ האָבן קיינע אָפּנאַרעריין ניט געקענט געמאַלט זיין. קיין מאַנסביל, ווידער, זיינען אויסער דעם גערטענירער און די לערער, וואָס פלעגן קומען אין פּאַנסיאָן אויף די לעקציעס, אין הויז ניט געווען.

צוואַנציק שילערינס — שטענדיק צוואַנציק, ניט מער און ניט וויניקער — האָבן זיך געפונען אונטער דער שטענדיקער השגחה פון דער דירעקטאָרין, און קיין זאַך האָט פון איר ניט געקענט פאַר־הוילן ווערן, פונקט ווי קיין זאַך, וואָס פלעגט פאַסירן לעבן פראָנט־צרייגאַנג, האָט ניט געקענט ניט אָפּשפיגלען זיך אין דעם שפּיגל־לע, וואָס איז געווען צוגעפעסטיקט צום פענסטער פון מיט ראָנים קאַבינעט.

נאָך דעם מיטאָג, נאָך די מענין און די תּפילות פלעגן די לערער אָנשטעלן די זייגערס, און די זון אַליין פלעגט זיך צוקוקן צו די היגטערשטאָטיקע עקסקורסיעס און שפּאַציר־גענג פון מיס ראָנים פּאַנסיאָן.

צווי מאָל אום וויגטער פלעגן די פּאַנסיאָנערינס גיין אין געטע־הויז, און פאַר דעם פלעגט מיס ראָני לייענען אין קלאַס פראַג־מענטן פון זיין ביאָגראַפיע, מסּפּים זייענדיק בשעת־מעשה, אַז דעם נאָמען פון דעם דאָזיקן מענטשן קען מען אויסרייטן צוגלייך מיט שעקספּירס נאָמען.

פריילינג און האַרבסט פלעגן זיי פֿאָרן הינטערן שטאָט, און דעמאָלט פלעגט זיך מיט ראַני פֿארדעכטיק צוקוקן צו דעם, וואָס דער לערער פון נאַטורוויסנשאַפֿט פלעגט זאָגן זיעגן דער באַשטויבונג פון געוויקסן.

איין מאָל אַ חודש פלעגט מען מאַכן אַ שפּאַציר איבערן שטאָט. און אַלע וואָס פלעגט מען באַזוכן די קירך, וואו מען פלעגט הערן די דרשה פון דעם פּאַסטאָר און אונטערהעלפן דעם אָרגל.

דער מאָג־טעגלעכער שפּאַציר פלעגט געמאַכט ווערן אין סאָר, איבער די אַלייען און שטעגלעך, וויט פון דער גראַטע, אַרום דעם שמייכלענדיקן גנאָם און די שיינענדיקע קוילן אויף די בלומענבייטן, און פלעגט געדויערן דריי פערטל שעה. גיין פלעגט מען פֿאַרווייז, געלאַסן, ניט אַרומגעקוקט זיך, הרייענדיק זיך און דורכגייענדיק צענדליקער מאָל איין און דעם־זעלביקן פונקט, און פֿאַראויס פלעגט גיין די קלאַסנדאַמע, מיט אַן אויסגעצויגענער האַלז און מיט צוגופגעלייגטע הענט אויפן בויך, און פון הינטן האָט מים ראַני אָפּגעשטעמפלט אָן דעם זשוויר די אומבויגעוודיקע זוילן.

— פריילין, — האָט זי געזאָגט און האָט אָנגערופן די פֿאַנסיאָנערין מיטן נאָמען, — שטעלט זיך אָפּ. כ'האָב באַמערקט, אַז איר האָט אָפּגעריסן פון דעם מאָפּאָל אַ צוויג און האָט אַ וואָרף געטאָן אויפן גאַזאָן. איר האָט, אַוויערנאָך, אָפּגעטאָן צווי שלעכטע זאַכן. רופט זיי אָן. ערשטנס...

— ערשטנס, האָב איך אָפּגעריסן אַ צוויג פון דעם מאָפּאָל.

— און צווייטנס...

— צווייטנס, האָב איך דעם צוויג אַ וואָרף געטאָן אויפן גאַזאָן...

— מער דאַרפט איר קיין זאַך ניט זאָגן?

— אַנטשולדיקט, מים ראַני.

— היבט אויף דעם צוויג כּוח דעם גאַזאָן און טראָגט אים אָפּ אין דער מיסט־קאַרב.

אָ, די ערציונגס־סיסטעם, וואָס מים ראַני האָט אָנגעוועדט, איז אַנערקענט געוואָרן ניט בלויז פון די פּרדאַגאָגישע אויטאָרי־

מעמן, נאָר פון דער געזעלשאפט און אפילו פון דער הויכער וועלט. זי איז געווען פאַרוואונדערפלאָזט, די דאָזיקע סיסטעם, און דאָס האָבן אויסגעצייכנט פארשטאַנען די פאַנסיאָנערינעס.

דאָס האָט אויסגעצייכנט פארשטאַנען מארי, ווען, אָנטוענדיק דאָס פעלעריינדל, די לאַנגע אייבער־קאַפּטל ביז די אייגנבויגן און דעם פארטער, האָט זי פלוצלונג פארלאָרן איר געזיכט, איר שטימע, אפילו איר בליק, און אין איר זיכרון האָבן פלוצלונג זיך דורכגעגליטשט די נעפלהאפטע, מיט וויי פארשטעלטע, גלייך ווי קיינמאָל נים עקסטירטע מאַנאַסטיר־רוינען, דער שפיץ פון לאָושע, אויף וועלכן עס קלעטערט די זון, די שארפקאַנטיקע פעלזן, וואָס זיינען געווען אָנגעוואַלנערט אויף די קאַמען פון די בערג, ווי צעבראָכענע מעבל, די פינסטערע כבֿרים־הייל פון די מארקגראפן און אין איר — דאָס בלאַסע, צעשראָקענע, בעמדיקע געזיכט מיט דעם קוים־קוים אָפענעם מויל.

פון דער מינוט אָן האָט מארי דערשפירט ביז פיזישער אומבאַקוועמלעכקייט דעם אייזערנעם קאָרסעט, אין וועלכן ס'איז געווען אַיינגעשרויפט דאָס לעבן פון דעם פאַנסיאָן און אין וועלכן מען האָט איר אויך איצט אַיינגעשרויפט. און זי האָט דערשפירט, אז איר יונגט איז אַוועק. זי האָט זיך שארפער אַיינגעקוקט אין די פאָרמען, וואָס האָבן אויסגעפילט דעם מאָג־טעג־לעבן פון פאַנסיאָן, צו דער פארשידנקייט פון דעם קאָרסעט, צו די ביינדלעד און העלעד, האָט זיך געפרוווט אַ ריר טאָן לינקס און רעכטס, באַוועגן זיך פאָראוים אָדער צוריק — יעדעם מאָל האָט זי זיך אָבער פארשאַפט וויטאָג און האָט אַרויסגערופן דעם וויידערשטאַנד פון די אַ סך עקשנותדיקערע פון איר, וואָס אויף זייער בראָט איז זי געווען אויסגעשטעלט. אין דעמאָלט האָט זי זיך איבערציגט, אַז צערייסן דעם דאָזיקן קאָרסעט, צעברעכן בארניכטן אָדער אפילו אָפּלאָזן, אָפּשוואַכן אים — קען מען אויך נים. און דעמאָלט האָט זי שלים געמאכט מיט אים און אַן שוועריקייטן, גלייך זי וואָלט געבאָרן געווארן פאר דעם, האָט זי אָנגעטאָן אים מיט די אייגענע הענט, וואָס זיינען געווען צו ווידערשטאַנד, צו קאַפּריזן און צו פרייען

הייט — האָט אים אָנגעמאַכט אויף זיך און האָט תיכף אַלעמען אים בערציגט, אַז זי שפּירט זיך אויסגעצייכנט.

— פּריילין מצרי, — האָט מים ראַבי אייגמאַל געזאָגט, — איך באַמערק אויף אייך, אַז איר זייט זייער פּאַרטראַכט און חברת׳ד כּמעט גיט מיט קיינעם. איר דאַרפט זיין אַ ביסל אויפגעלעבטער.

וועג מצרי איז געוואָרן אַ ביסל אויפגעלעבטער, האָט שוין מים ראַבי גיט געקענט געפינען אין איר אַזוינס, וואָס מען זאָל באַדאַרפן פּאַרבעסערן, און צו גיטל האָט זי אייננעשריבן אין אירע פּאַפּירן:

„אויסגעצייכנטע אויפּפירונג, גוטע פּעולות, פּלייסיקייט און אויפמערקזאַמקייט".

און צו די זומער־קאַניקולן:

„מוסטערהאַפטע אויפּפירונג אין פּאַנסיאָן און גוטע פּעולות".

דעם באַזונדערן אָרט צווישן די שילערינס איז מצרין אָנגעקומען אָן שום שוועריקייטן, יעדנפאַלס אָן אַן ערד לייכטער, איידער איר פּאָמער — דער גלויבן, אַז דאָס האָט זי, זיין מאַכטער מצרי, פּאַרנומען אַזאַ אָרט. ער איז געווען פּאַרדעכטיק און וואַכזאַם, און אפשר אויך באַלײדיקט, ווייל ער האָט געהאַלטן, אַז ער האָט קיינמאָל גיט פּאַרדינט אַזאַ העפּלעכע מרוקענע באַצעמונג מצד מצרין. צי האָט זיך אים גיט געדוכט, אַז דאָס צלין איז אַ באַצאָלונג פּאַר דער האַרבקייט, מיט וועלכער ער איז זיך באַגאַגען מיט מצרי? ווער קען וויסן? דערפאַר איז פּרוי אורבאַך געוואָרן אָפּן וואוילגענייגט צו דער מאַכטער און אויף אירע אַכטונגסטולע קניקסן פּלענט זי אָפּענטפערן גנעדיק.

אַזוי זיינען אַוועק צוויי יאָר.

און אויף דעם דריטן יאָר איז בעת דעם שפּאַציר פון פּענסיאָנאַט איבער די שטילע גאַסן פון וויימאַר, פּאַרבי די פּאַלאַצלעך, וואָס זיינען געווען ענלעך צו דעם פּאַנסיאָן, מיט די סערער הינטער די משוהינענע גראַסעס און מיט די גנאָמען, וואָס האָבן געשמייכלט אין די בלומענבייטן, — אַ יונגער אָפּיציר שנעל אריבערגענגען דעם וועג און איז צוגענאַנגען צו דער ערשטער סאָליד שפּאַציר־נדי־

קער פּאַנסיאָנערין־פּאָר, וואָס איז געגאַנגען היגטער דער קלאַסנ־דאַמע, צו דער שיליערין מארי אורבאַך.

— מאַרי! — האָט ער שיר ניט אויסגעשריען.

— מאַקס! — האָט זי געענטפערט, און איר אויג באַגלייטערינס האָבן געזען, ווי ביי איר האָבן זיך צוויפגלאַשערט די בּרעמען, און דאָס בלוט האָט זיך צוגאָסן איבער אירע באַקן.

— הער לייטענאַנט! — האָט זיך די קלאַסגדאַמע אומגע־קערט.

— איין מינוט גאָר, — האָט דער אָפיציר געזאָגט און האָט זיך געלאָזט צו מיר ראַנ׳.

— געווֹרט מיר, ערלויבט מיר דורכצוריידן זיך מיט מיין קוזינע, פרייליין אורבאַך?

— אָבער הער לייטענאַנט, אין פּאַנסיאָן זיינען פּאַראַן בא־שטימטע שעהן...

— זייער ריכטיק, געווֹרט מיס... אָבער איך האָב זיך דאָ אָפּ־געשטעלט דורכפּאָרנדיק, קר־הפל אויף איין שעה, און איך דאַרף...

ער האָט פּלוצלונג סאַלוטירט, האָט געזאָגט „איך דאַנק אייך", גלייך ער וואָלט באַקומען איר הסכּם, און האָט זיך געאייליט צו מאַרין.

איין מינוט בלויז האָט געדויערט די פּאַרוויכרונג, בישעת־וועל־כער די רייען פון די פּאַנסיאָנערינס האָבן זיך צעבראָכן און צע־פּלאַנטערט, עמעצער האָט אויפגעהויבן די האַנט, עמעצער האָט זיך צעלאַכט, זיך צעכליפּעט; די פּאַרווירונג, בישעת־וועלכער דער קלאַסנ־דאַמע האָט אָנגעכאַפּט גיט קיין געוויינלעכער הוסט, דער גאַנצער צוג איז צעשטערט געוואָרן, און די מיס ראַני אַליין האָט געמאַכט איבעריקע צוויי מריט פּאַראוים און איין מראָט אויף צוריק, ווייל אין דער האָזיקער רגע איז אין איר פּאָרגעקומען אַ שנעלער גערַאנג אין דער דאָזיקער רגע איז אין איר פּאָרגעקומען אַ שנעלער גערַאנג צווישן דער אַכטונג צו דעם מונדיר פון דער זאַקסישער ארמיי און דעם פּאַנסיאָן.

נאָר שוין אין דער נאָענטסטער מינוט האָט דער אָפיציר דורכגעוואָרפן זיך מיט מאַרין מיט קורצע ווערטער, האָט איר געגעבן די האַנט, און זיי זיינען שוועק אויבערן וועג, זיך צעלאַכט און פאַרשפּעלערט דעם גאַנג. און דעמאָלט האָבן אַלע געזען, וי מאַרי האָט זיך צוגעטרייעט צו דעם אָרעם און דעם אַקסל פון דעם אָפיציר, און אַלע האָבן געהערט, וי זי האָט זיך אומגעקערט און האָט הויך און פריילעך אַרויסגערופן:

— נאָט מיינער, איר זייט דאָך, מיס ראַני, ענגלער אויף אַ פיקניקלע!

און דערנאָך נאָר העכער:

— אַריע, אַריע, מיידעלע!

און נאָך דעם ווי אַרט „מיידעלע“ - האָט מאַדים חברטעם אויפגעוויזן, אַז געאַרעמט מיט דעם אָפיציר האָט זיך דערווייטערט גיט קיין מיידעלע אין לאַנגן אייבער-קאָפּטל, אין א פערעלינדל אין אין א פאַרמשך, נאָר א יונגע פרוי — א ביינעוודיקע, א עלאַסטישע און א שיינע...

דער לייטענאַנט האָט כּמעט ווי גיט געזאָגט קיין לינן מיט ראַנין, ווען ער האָט געזאָגט, אַז אין ווייטאַר האָט ער זיך אָפּגעשטעלט דורכפאַרנדיק און כּר-הכּל אויף אייַן שעה: ער האָט זיך פאַרקערעוועט הינטערן ראָג און איז אַזוי ווי אין וואַסער אַריין, אין מיט אים אויך מאַרי.

וואו איז זי פאַרפאַלן געוואָרן דרייַ טעג און צוויי נעכט — דאָס האָט זי נאָר אַליין געוואוסט.

אויפן דריטן מאָל איז דער הער אוראַכ געזעסן אין זיין לאָבינעט, און דעם אַלטן בישאָפּסבערגער הויז, ווען מען האָט אים דערלאַנגט א וויזיט-קאַרטע:

לייטענאַנט
פּאָן צור מילען-שענאַי
(מאַרנקראַף)

דאָס דאָזיקע ווערטל איז קלאַמערלעך, וואָס איז געווען אָפּגעדרוקט מיט א קלענערן שריפט אין ווינקל פון דער גרויסער קוואַד-

ראַט־אַרטיקער וויזיט־קאַרטע, איז שוין לאַנג געווען צוגעטראַכט פון פאָן צור מילען שענאָן און האָט אַבסאָלוט ניט באַטייט, אַז אין דייטשלאַנד איז רעפּטאַווירט געוואָרן דער גרויסער מיטל פון קאַרלס צייטן, נאָר בלויז, אַז מען קען ניט צוגויפמישן דעם נאָכקומער און דעם יורש פון דעם מאַרקגראַפישן שמאַם מיט עפּעס באַלטישע בארָאָנען, וואָס האָבן צופעליק געטראָגן פונקט די זעלבע פאַמיליע.

דער לייטענאַנט איז געקומען צו פּאָרן מיט מאַרין, וואָס איז געווען אָנגעטאָן אין א ניי קלייד. האָס דאָזיקע קלייד האָט זי געמאַכט שלאַנקער און העלער. זי איז געווען אין א נייער פריזור און מיט עפּעס א נייעם בליק אין די מונקל געווארענע, אויפגערעגטע אויגן. זי איז געזעסן אין דעם גאַסט־צימער, גלייך זי וואָלט געקומען מיט א וויזיט אין א וויניק באַקאַנט הויז,—האָט ניט אַראָפּגענומען דעם הוט און די העגטשקע פון דער דעכטער האַנט האָט זי אַראָפּגעצויגן אויף דער העלפּט. דער שפּיגל, וואָס איז געשמאַנען הינטער איר באַטאַל, האָט איר ניט נעגעבן קיין רו, און זי האָט זיך אומגעקערט צו אים מיטן געזיכט.

דער לייטענאַנט איז א מינוט פינף געבליבן אין קאַבינעט פון איר פאָטער, דערנאָך זיינען זיי דורכגעגאַנגען דורך דעם גאַסט־צימער, און דער הער אורבאַך האָט, קרימענדיק זיך אויף דער טאָכטער, אַרויסגעמורמלט אין גאַנג:

— א גאַסט איז דאָ!

דערנאָך האָט זיך דער לייטענאַנט אומגעקערט אין דעם גאַסט־צימער אַליין, האָט א קוש געטאָן מאַרין אין האַנט און האָט געזאָגט:

— אַלין איז אין אָרדענונג. איר בליבט דאָ, און איך וועל זיך אומקערן קיין שענאָ. מאָרגן בייטאָג וועל איך דאָ זיין...

פאָן שענאָוס פאָרשלאָג, וואָס איז געקומען אומגעריבט און קאַטעגאָריש, מאַרים אַנטלויפן פון פּאַנסיאָן, וואו זי איז געווען — „די מוסטערהאַפטע אויפּפירונג און די אויסגעצייכנטע פּעולות",

נאָר דער עיקר, פֿאַרשטייט זיך... דעם מאַרקגראַפֿס פֿאָרשלאָג, ניט עפּעס פֿון גלאַט א בּאָראָן — און דער עיקר, פֿאַרשטייט זיך... מיט איין וואָרט, פֿרוי אורבּאַך איז געווען שטאַרק אַנטמוטיקט און נעהנפּעטיק. דאָס אַלץ האָט אַזוי צעפּלאָגט איר פֿאָרשטעלונג וועגן דעם, וואָס ס'איז דערלאַזלעך און אָנשטענדיק, אַזוי אָפּגעטאָפּט די שטענדיקע פּעזיקייט צו אָבסערווירן, אַז זי האָט ניט נעלייגט קיין אַכט אויף מאַרים אויסערלישן אָנצוג און אויסערלישע מאַניערן, און דער פּאָטער איז געווען דערדריקט און האָט זיך פֿאַרבּאָרגן אין זיין צימער.

און דעם דאָזיקן אָוונט האָט פֿרוי אורבּאַך זיך דערמאָנט, אַז ווען מאַרי פֿלעגט אויף די פּעריזן קומען אַהיים, פֿלעגט זי גאָנץ אָפּט אַוועקגיין קיין שענאָו און פֿלעגט פיל רייזן וועגן די בילדער, וואָס דער אָפּטרופֿיס פון דעם מאַרקגראַף האָט צונויפּגעזאַמלט אין שלאָס. ווי עס ווייזט אויס, איז די זאַך ניט באַשטאַנען בלויז אין די בילדער. פֿרוי אורבּאַך איז געווען צופֿרידן.

הער אורבּאַך האָט אַרומגעשפּאַצירט איבערן קאַבינעט און האָט זיך דערמאָנט בלויז אין זאַך: אָט יענץ נייַ פֿרעמד קלייד, אין וועלכן ער האָט מאַרין דערזען, וועו ער האָט איר געזאָגט „ א גאַסט איז געקומען". ער האָט אָנגעקלונגען, האָט געהייסן ברענגען בריקעט און אַיינהייצן דעם קאַמין, הגם אויפן נאַם האָט געשמאַכט דער יונגער זומער.

אויף מאָרגן אַרום האַלבן מאָג איז דער לייטענאַנט פּאָן צור מילן שענאָו נעקומען אין דער באַגלייטונג פון זיין אָפּעקון — א פּאַראַמטער, א קיילעכדיקער, שמייַ איינגעבויגענער פּאָלקאָוניק אין דעמיסיע, — און דער אָפּעקון האָט באַשמעטיקט דעט פֿאָרשלאָג, וואָס דער לייטענאַנט האָט געמאַכט. די תּנאים האָט מען אָפּגעלייגט אויף צוויי יאָר, וועו מאַרין האָט געדאַרפט וועלן אַכצן יאָר. דאָס איז אויסגעקומען פּרילינג פון יאָר ניין הונדערט זעכצן.

דאָס קאַפּיטל וועגן ניין הונדערט זעכצנטן.

וועז מען זאָל אָפּהאַקן חאָס העלזל פון אַ פּלעשל, וועט סס לויט דער פּאָרמאָנען אָן אַן אַרטיקלעריש קויל פון אַ קלייגעס קאַליבער מיט אַ פּוגאַנדערגעריסענעם קאָגוס. האָס פּלעשל קען מען אָפּפּאַרבן מיט זילבער-פּאַרב אוז אָנקלעפּן אויף דעם אַ פּאַרטרעט פון אַ וועלכן-עס-איז גענעראַל. אַזאַ זאַך איז גוט אַוועק-צושמעלן אויף אַ קלאַווייר אָדער אויף אַ בופעט — האָס באַפּוצט דעם צימער, דאָס שאָפט היימלעכקייט. די ווירטינס זיינען באַלד דערגאַנגען דעם סעקרעט, ווי אַזוי מען פּראָדוצירט גלעזערנע קוילן, האָבן גענומען ברעטן פּלעשלעך, קויפן זילבער-פּאַרב, קאַרטלעך מיט בילדער פון גענעראַלן אוז מאַכן די באַפּוצונגען אויף אַן עקס-נאָמישן אופן. מחמת דעם איז די פּאָדערונג אויף קוילן היפש גע-פּאַלן, אוז די פּאַבריקאַנטן זיינען געווען געצוואונגען איבערצומאַכן די ווארשטאַטן: איינע האָבן זיך פּארנומען מיט אויסארבעטן די זילבער-פּאַרב, די צווייטע האָבן גענומען דרוקן קאַרטלעך מיט גע-נעראַלן. וואָס נוגע די פּלעשלעך, האָט זיך דאָ געשפּירט די פּאַר-מלחמהדיקע איבערפּראָדוקציע.

דערפּאַר האָבן אַנדערע געביטן פון דער אינדוסטריע, וואָס זיינען דורך די מעכנישע מיטלען פון דער פּראָדוקציע געווען גע-שיצט מצד דער קאָנקורענץ פון די שטוב-ווירטינס — זיך בריט צעוואַקסן אוז האָבן אַ לאַנגע צייט געמאַכט פּאָרטשריט. אַזוי, למשל, האָט דאָס אויסארבעטן בראָשקעס אוז שפּילקעס אין דער פּאָרם פון אַ 42-סאַנט-מעטערדיקער האַרמאָניקע, איינגעוויקלט אין

אַ שוואַרץ־רויטן באָרדיור, דערגרייכט צו אַן אויסערגעווייניקלעכן פּאַרגעם. די פּאַרצעלי־פּאַבריקן האָבן זיך געגומען אַנטוויקלען אַראַנק דער פּראָדוקציע פון געשיר מיט די בילדער פון דער גליק־לעך דערנידיקער קייערלעכער פּאַמיליע.

די קאַרטאָגאַזש־אינדוסטריע האָט איבערגעלעבט אַן עפּאָכע פון שמורעם און הרגש. די פּודעלער און די קאַרטאָן־שאַכטלען פלעגן אַרומגעקלעפּט, אַרומגעוויקלט און אַרומגעגייט ווערן מיט כאַציאָנאַלע פּאַרבן. צו דעם צוויימן יאָר מלחמה פלעגט די גאַנצע פּראָדוקציע אונטערגעפּאָגן ווערן דעם געברויכער אין אַ פולקום פּאַטריאָטישער פּאָרם, אָנהייבנדיק פון דעם ריצנאייל אין אַפּטייק און ענדיקנדיק מיטן כאָמוט אין דער רימער־קראָם.

דאָס איז געווען אַן אומגעהייערער שוואונג פון דער פּאַנטאַזיע, דאָס איז געווען אַן אַסקעפּישע עבודה, דאָס איז געווען דער העכסטער שפּיץ פון אַחדות.

צו דעם יאָר האָט אַנדרעי זיך אַריבערגעצויגן קיין בישאָפּס־בערג.

ער האָט גלעבט אָן בוחות, אַן אָפּגעטאָפּטער, אַ מידער. די וועלט, וואָס האָט אים אַרומגערינגלט, איז געווען מויער־פעסט, ניט גובר צו זיין, נאָר איר מויערדיקייט איז געווען אומעטום אַ נלייכע. אים איז ערלויבט געווען צו עטמען, נאָר ער האָט ניט געסענט באַוועגן מיט די אַקסלען, כדי אויסצוציען זיי און אַן עטעם מאָן מיפּער. ער האָט געעטמט דורך אַ טשערעמן טרייבל, וואָס איז דורך אַ דיקער וואַנט אַרויס אויף דער פּרייער לופט, פּונקט ווי אַ וויילדער יעגער, וואָס עטמט פּאַרבאַהאַלטן אין אַן אָזערע.

פון יענעם טאָג אָן, וועו ער האָט זיך צעשיידט מיט קורטן אין ניטנבערגער טראַמוואַי, האָט מיט אים רעגירט די אומפּאַרמיידלעכקייט. ער האָט זיך פלוצלונג דערוועו, ווי אַ שטויבלע צווישן ריזיקע מאַסן אומפּאַרמיידלעכקייטן, וואָס האָבן זיך באַוועגט, אַזוי ווי אַ מאַשין. אין תוך אַריין, איז דאָס געווען דאָס באַוואוסטזיין, וואָס איז געווען דער היפוך פון דעם, מיט וועלכן ער האָט פריער געלעבט. צי דען האָט זיך אים פריער ניט געדוכט, אַז די זון וואַרעמט דער־

פֿאר, וואָס איר ווילן איז פֿרוי? איצט האָט ער זיך באַנוגנט מיט דער וואַרעמקייט און מיט דער שיין, אַזוי ווי אַ בעטלער.

בישאָפֿסבערג — איז ניט דאָס סאַמע ערגסטע אָרט אויף דער ערד. אַזוי ווי יעדע שטאָט, איז זי באַשטאַנען פון שנייַדער, פֿאָליציי, בוכהענדלער, גייסטלעכע, בעקער, דאָקטוירים, פֿראָפעסאָרן און וואַגאָנפירער. בישאָפֿסבערג — איז אַן אַלטע שטאָט, און איז אַן אַלטער שטאָט דאַרפן זיין מענטשן פון פֿאַרשיידענע פֿראָפעסיעס, דערהויפּט — אָרנטלעכע. יעדנפֿאַלס, האָט אַזוי געמראַכט די בישאָפֿסבערגער מאַכט, וואָס האָט אויסגעשפּרייט איר חסד אויך אויף די סאָציאַל־דעמאָקראַטן.

— ערלויבט, — האָט, צום ביישפּיל, געפֿלעגט זאָגן דער פֿאָליציי־סעקרעטאַר, — וועט אַ מענטש וואָלט בלויז געווען אַ סאָציאַל־דעמאָקראַט? אָבער ער איז דאָך, אויסער דעם, אויך אַ בירברויער, אָדער אַ גלעזער, אָדער אַ קוריער. האָם אַלץ — זיינען פולקום כשרע פֿראָפעסיעס, וואָס בילדן אַ געוויסן טייל פון דער געזעלשאַפֿט. דערביבער בין איך לחלוטין ניט מסכים מיט דעם שטאַנדפּונקט פון דער שמוטנאַרמער פֿאָליציי.

דאָ האָט דער סעקרעטאַר פונאַנדעגעוויקלט די „פֿאָליציי־ידיעות פון דער שטאָט שמוטגאַרט" און האָט פֿאָרגעלייענט:

מאָנטאָג האַלב 8 אינאָוונט האָבן די אָנהענגער פון דער רעדיקאַלער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער פּאַרטיי פון בייַדע גשלעכטער געפֿרווט אַיינאָרדענען אַ פּאָליטישע דעמאָנסטראַציע. פון קאַרלס־פּלאַץ האָט זיך דער צוג געלאָזט אויבער דער דאָראָטעענשטראַסע צו שארלאָטנפּלאַץ, וואו מען האָט צו אים שנעל געמאַכט אַ סוף. די אָנפֿירער און די אָנפֿירערינס האָט מען ארעסטירט. די שמוטגאַרמער באַפעלקערונג האָט קיין אָנטייל אין דער דעמאָנסטראַציע ניט גענומען...

— פֿרעגט זיך, פון וועמען־זשע איז באַשטאַנען דער צוג, אויב די באַפעלקערונג האָט קיין אָנטייל אין אים ניט גענומען? — האָט דער סעקרעטאַר אויסגעשריען.

דער דאָזיקער ליבעראַליזם פון פּאָליטיי־סעקרעטאַר איז — צולויב דער קלייניקייט און די גוטע מידות פון בישאָפּסבערג — נעוועז באַוואוסט ניט נאָר די באַאַמטע, נאָר אַפילו דער סאָציאַל־דעמאָקראַמיע גופא, און — גאָט אין אַן עהות, אַז מיט יעדן טאָג איז זי געוואָרן פרעכער און פרעכער. ס'איז דערגאַנגען דערצו, אַז דער פּאַרטיקאַכער פּאָול העניג, אַן אַלטער מיטגליד פון דער פּאַרטיי און דער נאכמן פון דער געוועלטשאַפט פרײַנד פון כאָר־געזאַנג, האָט איינמאָל, זיצנדיק אין דעם סאָציאַל־דעמאָקראַטישן געוועלבל, בפרהסיה געלויבט זיין שכן — דעם רוסישן סטודענט, וואָס איז פּאַרשיקט געוואָרן אין בישאָפּסבערג פון אָנהייב מלחמה.

— איך פּאַרזיכער אייך, — האָט דער דאָזיקער געווינסלאָזער מענטש געברומט, — אַז מיין רום איז די פּרידלעכסטע באַשעפענישׂ, און וועז זיי אַלע וואָלטן געוועז ניט ערגער פון אים, וואָלטן מיר זיי לאַנג געשלאָגן, אגן זיי וואָלטן נאָך אונז געהאָלפן שלאָגן די פּראָצוויזן...

אָנשטאָט שמאַרקער אַכטונג צו געבן אויף זיין שכן און אַרײַנצודרינגען אין זיינע אמתע כוונות (ער דאַרף דאָך עפעס האָבן וועלכע־ס'איז כוונות!) האָט פּאָול העניג זיך באַנוצט מיט דער טילדקייט פון דער מאַכט און גענייט, ווי מיר האָבן געזען, אומרו און צווייפל צווישן פּאָלק. ניין, מען דאַרף מיט אַן אמת זיין זייער פּאָרזיכטיק ניט נאָר מיט די אויפלעגדער, נאָר אויך מיט אַ געוויסן טייל לאַנדסלייט. אפשר האָט די שטומגאַרמער פּאָליציי געהאַט אַ גרונט, אויב זי האָט אַרויסגעפירט היינטער די לאַמערן די גאַנצע סאָציאַל־דעמאָקראַטישע פּאַרטיי? אָט אַפילו דער דאָזיקער פּאַרזיקאַכער, פּאָול העניג...

נאָר צי איז דען ניט צייט צוצוגעמען דאָס ווארט ביי די בישאָפּסבערגער יוסטע באַלעבאַטים און דערציילן וועגן אַלץ מיט דער אָביעקטיווקייט, וואָס איז אונז אייגנשאַפטלעך?

* * *

אַלע מאָג נײַן אַ זייגער גייט אַנדערע אַרויס פון דער הויכער אַלטער טיר מיט דעם צעשפּאָלטענעם שניצעכץ און מיט די אָפּגעפּאַלענע דרייעלעך פון דעם אָרנאַמענט אויף די בישטידלען.

מיט דרײַ מרים ווייטער שטייט פֿאָל העניג, די הענט פֿאר־לייגט אַהינטער, אין אַ ווייסן כאַלאַט. זיין געזיכט, וואָס איז אָנגע־נאָסן מיט די פּרימאָרגנזאָפֿטן, ברענט, ווי דאָס פּריש גענשיערטע קופּערנע בעקנדל, וואָס הענגט בײַם אַרײַנגאַנג אין דער פּריזירעריי. העניג צעגיסט זיך אין אַ מונטערדיקן שמייכל און זאָגט אַרום הויך איבער דער גאַנצער גאַס:

— יעדער מענטש האָט זײַן פֿליכט, ניט אמת, הער סטאַר־צאָוו?

— יאָ, יאָ, — ענטפֿערט אַנדרע, — גוט מאָרגן צייַך, הער העניג.

אײַפֿן ראָג, וואו דאָס טעאַטראַלע געסל פֿאַרקערעוועט זיך, קלאַפּט אונטער מיט די פֿיס דער מאַבאַק־העגדלער, וואָס איז אָנגע־טאָן אין זעלנערשע קלײדער. ווייטער, לעבן דער צווייטער טיר, זיצט דעם שנײדערס הויקערדיקע מאָכטער. פֿון דעם שכנותדיקן פענסטער קוקט אַרויס די ראָזע בעקערין. דערנאָך גייען די שמאָלע, מיט מיולענע גאַרדינען פֿאַרצויגענע פענסטער פון דעם קאַפּע־הויז. דערנאָך די ווועלקיר קראָם, דער פרוכט־געשעפֿט, די ביבליאָטעק.

אויף דעם פּלאַץ זיינען פֿאַראַן ווייניק מענטשן, אין דאָס האָט־הויז אויף אים איז פינסטער און קאַלט. אונטערן בערגל קייקלט זיך פֿאַרזיכטיק דער מראַמוואַי. דער וואַגאָנפֿירער קוקט אויף אַנדרעיען: ער קען אים געווים, פֿלוקט ווי אַנדרע, — דעם וואַגאָנפֿירער, דעם שוצמאַן, וואָס שמייסט אויפן פֿאָסטן, דעם מאַבאַק־העגדלער, דעם שנײדערס מאָכטער, דעם אַלטן קוריער, וואָס פֿאַרדויכערט די לופֿט אין רעכטן גאַנג, אָדער דעם שמאָטע־קלייבער, וואָס קלייבט אויף פון גאַס די פּאַפּירלעך מיט לאַנגע אייזערנע צוועגלעך. יעדער פֿון אויף דעם דאָזיקן וועג, יעדע לעבעדיקע באַשעפֿענגיש, יעדער בליק און יעדער אויכרוף זיינען אים לאַנג באַקאַנט, לאַנג אויסגע־שעפּט, לאַנג דורכשמודירט, ווי די נעגל אויף די העגט, ווי דער אָפּגעטראָגענער שטיוול, ווי די אוזאָרן און די פֿלעקן אויפן באַלקן צו־קאָפּנס פון געלענער. אָט דאָ, כאָר דעם אַרײַנגאַנג אין דער פּאָליציי, לעבן דער אָפּענער טיר פון דעם אַלגעמיינעם מוזלעט־צימער, פֿלעגט

די מומע מייער מיט דער שטענדיקער זאָק אין האַנט אַ וואָרף טאָן אַ שטייגערנעם בליק אויף אַנדרעיען, פלעגט עפעס אַ וואָרמשע מאָן מיט אַ באַסיק שטימעלע און פלעגט זיך וויידער אַיינגראָבן אין אירע שפּיזלען.

אַן אַלטימשקער באַאַמטער, מיט פּאַרלאַמענט אייגנבייגים און מיט אַ שפּילקעלע אין האַלזטוך, גיט אַנדרעיען בייז אַ שטאָך מיט אַ צוגעזשמורעם אייגל און פרעגט:

— נו?

— 52.

— גוט.

און באַהאַלט זיך הינטערן סעקרעטער.

דעמאָלט קען מען גיין אַהיים.

אויפן האַלבן וועג באַגעגנט אַנדרעי אַ קליניטשקן, אַיילנדיקן מענטשן, מיט אַ צעקנייטשמן מרוקענעם געזיכט. ער שלעפּט שנעל אַרויס די האַנט פון קעשענע, הייבט קוים אויף איבער דעם פּליד דעם נידעריקן האַרמן קאַפּעלוש און שמייכלט מיט אָן אַ שיעור קנייטשעלעך אַרום די וויסע, דינע ליפּן:

— Bonjur, bonjur, bonjur!

ער זאָגט אַרויס זיין באַגריסונג מיט אַ גיכן לשון, אומבאַדינגט דריי מאָל נאָכאַנאַנד, און דער שמייכל לויפט אַראָפּ פון זיין געזיכט פונקט אַזוי גיך, ווי עס שליסן זיך די דינע ליפּן. זיינע הענט זיינען איבערגעבונדן אויף דעם אָרט פון די דלאָניעס מיט וואָלענע שמאַטעס: צוליב די איבונגען אויף דער האַרמאָניק זיינען ביי אים פונאַנדערגעצויגן די מוסקלען פון די הענט, אָבער ער מאָר ניט אַוועקוואַרפן די אַרבעט, ווייל ער האָט גיפּ וואָס צו מאָן און ווייל קיין אַנדער זאַך קען ער ניט מאָן.

דאָס איז — מאָסיע פּערסי, אַ בעלגישער בירגער און אַ מוזיקאַלישער קלאָון.

מאָסיע פּערסי האָט געוואוינט מיט אַנדרעיען אין איין קאַרידאָר, אין פון אינדערפרי ביז נאַכט — שוין אַ מעשה פון אָנדערהאַלבן יאָר — האָבן זיך הראָמאַטישע גאַמעס געוואָרפן און

גאַלאָפּירט איבער די טרעפּ. וועז גיט די דאָזיקע גאַמעס, וואָלט מאָסיע גיט געווען קיין מומלדיקער מענטש, אַהרבא — ער פלענט ניט רוידן, איז געווען שטיל און האָט זיך גיט געוואָרפן אין די אויגן. אין די פרימאָרגנס פלעגט אים אַנדרעי באַגעגענען אויפן גאַס אָדער אין קאָרידאָר, און מאָסיע פערסיע פלעגט זיך מיט אים באַגריסן מיט א גיכן לשון, אויפהייבנדיק דעם נידעריקן האַרטן הוט:

— Bonjur, bonjur, bonjur!

נאָר אייגמאָל האָט מאָסיע פערסי דערלאַנגט און געדריקט אַנדרעיען די האַנט, אייגמאָל, אין א פייכטן און ווינטיקן אָוונט, אין דעם קאָרידאָר, וואָס איז געווען באַלויכטן מיט אַן אַלטן צעבראָכענעם גאַז־לעמפּל.

— עפעס אַן אומעט, מאָסיע פערסי, — האָט אַנדרעי געזאָגט.

— די רוסן האָבן ליב אומעט, — האָט ער געענטפערט, — איך בין געווען אין רוסלאַנד, ווייס איך. לאָדז, ריגע, ליבאַווע, דאָרפּאַט — א גוט לאַנד. און אַלע מרינקען.

מאָסיע פערסי האָט זיך פונאַנדערגעלאַכט.

— היינט איז מיין געבורטסטאָג, דערפאַר האָב איך אויך אויסגעטרונקען. עקלהאַפטער קאָניאַק. בכלל מרינק איך ניט. די פראַפעסיע ערלויבט ניט. צוליב דער זעלבער כיבה בין איך גוט אומעטיק.

— איר שפּאַסט?

מאָסיע פערסי האָט זיך אָנגעבויגן צו אַנדרעיען אין, באַוועגנדיק בלויז מיט די ליפּן, מיט א געוויכט, וואָס איז פאַרגליווערט געוואָרן, אַזוי וויַ א מאַסקע, האָט ער אָן אָפּשטעל גערעדט:

— א פּאַיאַץ וויזט זיינע פּאַצישע שטיק נאָר אין צירק, דאָס פּאַרשטייען אויסגעצייכט די רוסן. איך בין געווען אין מאַראָקע, אַלזשיר, ענגלאַנד, ביי די עסטרייכער, ביי די שוועדן, ביי די רוסן, ביי די דייטשן, כ'האָב זיך אָנגעזוען א וועלט, אי־צמער טראַכט איך אין די נעכט, וויַ אומגליקלעך איז די וועלט, וויַ אומגליקלעך זיינען די מענטשן, אויב זיי לאַכן פון מאָסיע פערסים חכמות; אין

די נעכט פֿאַרמאַך איך די אויגן און קוק אויף די מענטשן: זיי פֿאַר־שמייען גאָרנישט. מאָסיע. פּערסי זעט זיי אין אַלוואָיר, אין שמאָס־האָלם, אין ווין, אין בישאָפּסבערג, אַלעמען מיטאַמאָל; אָבער זיי זענען נישט דעם מאָסיע פּערסי, זיי טראַכטן, אַז זיי — זיינען די גאַנ־צע וועלט, און די גאַנצע וועלט איז מער אויפֿער דאָם, איידער דאָם אָ...

ער האָט מיט ירשת־הכבוד אָנגערירט זיין האַרטן הוט מיט דעם ווייזפּינגער.

— דאָם איז — מער ווי די וועלט, דאָ איז די גאַנצע וועלט, גלויבט מיר, מאָסיע, די גאַנצע וועלט...

— קומט אַריין צו מיר אין צימער.

— אָ, ניין! די הוסן האָבן ליב צו בענקען און צו רייזן וועגן דעם. איך בין — אַ בעלגיער. בייטאָג ארבעט איך, בייגאַבט פֿאַר־מאַך איך די אויגן — אָ, אָ, מאָסיע פּערסים אַלטע אויגן! — און איך קוק אויף מענטשן. איך זע אויך אַייך, איר זייט מיר אָנגענעם, זייער אָנגענעם.

ער איז פּלוצלינג אָפּגעשפּרונגען, האָט אַנטבלויזט זיין פּליך און איז אַוועקגעלאָפֿן איבער די טרעפּ און האָט בלויז איין מאָל אויסגעשריען:

— Bonjur !

דאָם איז געווען זיין ערשטער און לעצטער געשפּרעך מיט אַנדערע־ן.

דערפֿאַר דער לעצטער, וויל אין דער דאָזיקער נאַכט האָט מען דעם בעלגישן בירגער און מוזיקאַלישן קלאָון מאָסיע פּערס׳ פֿאַר־האַלטן און אַוועקגעשיקט אומבאַוואוסט וואוהין

* * *

צווישן די דאָקומענטן, וואָס מען האָט צוגענומען אין דעם צימער פֿון דעם בעלגישן בירגער פּערסי, האָט מען דעם בישאָפּס־בערגער שמאַדטראַט צוגעשטעלט אַ העפט אין היפל־קאָליערנעם פּאַפּיערנעם אַיינבונד מיט אַ גענעל פון דער נאַציאָנאַלער בעלגי־

שער פאַן אויף דעם לינקן ווינקל פון דעם אייגבונד, לעבן דעם רוקן. דאָס העפט אי׳ז געווען באַצירט מיט אַן אויפשריפט:

צום אָנדענק פון דעם אנגאזשעמענט אן אקאנטראקט. די מיינונגען פון דער קריטיק וועגן דער גאלא־פארשטעלונג אן מיין אנטייל.

דער מעקסט אי׳ז באשטאַנען פון אויסשניטן פון צייטונגען און זשורנאַלן, וואָס זיינען געווען פינקטלעך אָנגעקלעפט און באַזאָרגט מיט גענוי אָנווייזונגען פון די קוועלן. קיין שום קאָמענטאַרן זיינען אין ערגעץ נישט געווען. באַזונדערע נאָטיצן זיינען געווען אַרומגעשריבענע מיט טינט. משמעות, אַז זיי האָבן אויסגעוויזן מאַסיע פּערסין פאַר מערקווערדיקער. יעדנפאַלס האָבן אייניקע פון זיי גע־צוויגן די אויפמערקזאַמקייט פון דעם שמאַדטראַט, און ער האָט זיי באַצייכנט מיט א רויטן בלייער. אָט זיינען זיי.

וועז יעזוס פון נצרת, וואָס האָט געפרוידיקט ליבע צו פיינט, וואָלטווידער באַגערט אַראָפּצוגיין אויף דעו ערד, וואָלט ער געווים זיך פאַרקערפערט אין דעם דייטשן פאָלקאַנד. און — ווי מיינט איר — וואו וואָלט מען אים גע־קענט כּרעפן? איך מיינט אַוודאי, אַז ער וואָלט אויסגע־רופן פון דער קלויסטער־קאַמערע: שמאַרק זינדיקע דייטשן, ליבט אייערע שונאים? איך בין זיכער — אַז ניט! ניין! ער וואָלט געווען אין די סאַמע ערשטע רייען פון די קעמפער, וואָס שלאָגן זיך מיט גוואַלדיקן האַס. ער וואָלט געווען דאָרטן, ער וואָלט געבענטשט די בלומיקע העגט און דעם טויט־ברענגענדיקן געווער; ס׳קען זיין, אַז ער גופא וואָלט זיך געטומען פאַר דער שטראָפּנדיקער שווערד און וואָלט אַרויסגעשריבן די שונאים פון דייטשלאַנד וויט הינ־טער די גרעניצן פון דעם פאַרשפּרייטן פּאַטריאָטיזם, וויי ער האָט אַמאָל אַרויסגעשריבן די הענדלער און פּראָצענטני־קעם פון דעם יידישן בית־המקדש.

(„Volkserziehung“).

די רעכטע זייט פון דער שכירות-ליסטע פון דער וועב-און שפּין-פאַבריק „קאָנקאָרדיע" אין בונצלוי:

היט דאָס ברויט!
מיט יעדן אָפּגעשפּאָרטן שטיקל ברויט קענט איר באהילפיק זיין אייערע מענער, פאָטערס און זין אין דער שווערער מלחמה.
יעדער אָפּגעשפּאָרטער פּענעץ ברויט —
איז א שאָס אין ענגלאַנד —
אין אונזער אורלטן שונא!
יעדעס אָפּגעשפּאָרטע ברעקעלע ברויט פארקירצט די מלחמה!

די צווייטע זייט פון דער זעלבער ליסטע:

די וועב- און שפּין-פאַבריק „קאָנקאָרדיע" אין בונצלוי: נום... ארבעטס-לוין פאר $57\frac{1}{2}$ שעה. . . 9.91 מ.			
אראָפּגערעכנט:			
קראַנקנקאַסע	28	„	„
פּארזיכערונגס-קאַסע . .	12	„	40
נעטא.			9.51 מ.

פון איצט אָן איז קיינער נישט אימשטאַנד אַרויסצומאַכן זיך פון דעם לאָגישן אויספּיר, אז דורכקומען וואָלט געווען א קאַטאַסטראָפע, אז די איינציקע מעגלעכקייט איז געווען מלחמה. ביז אצט — איז געווען דער ענטפער אויף דעם אַרויסרוף בלויז א זאַך פון כבוד, א מיטל צום ציל, פון איצט אָן — וועלט די מלחמה אליין פאר זיך א ציל! די גאַנצע נצציע, ווי איין מענטש, וועט פאָדערן אויבּיקע מלחמה!

Münchener Medizinische Wochenschrift

דערציען דעם האס! דערציען צו אכטן דעם האס! דערציען צו ליבן דעם האס! די אָרגאַניזאַציע פון האס! צוועק מיט דער קינדערשער פחדנות, מיט דער פאַלשער בושה פאַר דער היהשקייט און פאַנאַטיזם! זאָל אויך זיין אין פאָלימיק לויט די רייד פון מארטינעטי: וואָס מער פּעסימ, וואָס ווינציקער קושן! מיר טאָרן זיך נים וואַלען צו דערקלערן גאָטלעסטערדיק: אונזער צרב איז — די אמונה, די האָפענונג און דער האס! דאָס גרעסטע צוויטן זיי אין — דער האס!

(מערציון=ראט דאקטער וו. פוקס, שפּה=דאקטער פון דער באדענער מלוכישער פסיכיאטרישער קליניק אין עמערדינגען).

דער שטאדטראט איז אָפּגעזעסן איבער דעם בלאַנקעט=העפט ביז מיך אין דער נאכט און האָט געלייענט איין אויסשניט נאָך דעם צוויטן. זיי זיינען געווען א סך, זיי זיינען געווען אָנגעקלעפּט אָן א אָרדענונג, און מעכטשן, בילדער, אידעען, אַנעקדאָטן האָבן זיך געשאָפן אויפן שטאדטראט, אזוי וויי די קלימפערלעך פון דער קאָרב פון דעם ווינאַכט=זיידן — פאַרקריפּלטע, אויסגעפוצטע אין פאַרשיידענע קאָליר, אויסגעקרימטע, צירק=מעסיקע. דער שטאדט=ראט האָט פאַרשניצט מיטן מעסערל א רוימן בלייער און האָט מיט שארפּע בוכשטאַבן אָפּגעשטעמפּלט אויף דער בלויער הילע:

די נאָמיצן, וואָס זיינען אויפגעזאמלט אין דעם דא=זיקן העפט, שטעלן מיט זיך נים פאַר ניט קיין מלחמה=סיד, ניט קיין מלוכה=סוד, מחמת זיי זיינען פאַרעפּנטלעכט גע=וואָרן אין דער פרעסע. דאָך באַווייזט דער מענדענציעזער צָפּקלייב פון די ציטירונגס=ידיעות אויף די פיינדלעכע גע=פילן פון דעם זאמלער צו דייטשלאַנד און ביי ענלעכע אום=שטענדן וואָלט עס געקענט זיין דעם שונא צו דער האנט. דערביבער האָלט איך פאַר נייטיק איבערצוגעבן דעם בעל=גישן בירגער פערסי צו דער מילימערישער מאכט.

* * *

אין דער געזעלשאפט „פרײנד פון כאָר־געזאַנג" האָט דער פאַריקמאַכער פאַוול העניג געזונגען אַלס באַס. די בעסער זײַנען אַ זעלטנהייט. אין איראָפּע, און פאַוול העניג האָט געהאַט אַ גרונט צו האַלטן זיך פאַר ניט קיין געוויגלעכן מענטשן. די דאָזיקע אָנער־קענונג האָט אים געמאַכט אומרוִק, און די אומרוִקייט האָט אים נעבראַכט צו דער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער פּאַרטיי. דאָ האָט ער זיך ענדגילטיק איבערצייגט אין זיין גרויסקייט און איז געוואָרן זייער אַ טומלדיקער מענטש אין בישאָפסבערג. אין די אָוונטן, ווען העניג פלעגט פאַרמאַכן די פאַריקמאַכערײַ און אַריינגיין צו אַנדרעען שמועסן מיט פאָליטיק, פלעגט אין צימער, ווָאס איז געווען ענלעך אויף אַ מאַנעזש, יעדער חפֿץ פון דעם אָרעמען מעבל אין איין רגע זיך פאַרוואַנדלען אין אַ ווַאַרשטאַט. אַרום האָט געהויבן, געקלאַפּט, געקלונגען, געציטערט, אַלס עכאָ אויף דעם ברומען, אויף דעם ריפּשען, אויף דעם דונערן פון דעם פאַריקמאַכערס באַס. העניג האָט אָנגעפילט מיט זיך דעם גאַנצן מאַנעזש:

— שטות, דאָס אַלץ איז שטות! די הערן יונקערס פאַר־שטייען ניט, אַז מיר גייען צום סאָציאַליזם. פאַר־שטיי־ען ניט!

— ווָאס הייסט עס? — האָט אַנדרעי געפרעגט.

— אָ־האָ! איר פאַרשטייט אויך ניט, טייערער אַנדרעוס?

— איך זע, אַז מיר לעבן אויף דעם חשבון, ווָאס מיר האָבן פריער אָנגעזאַמלט.

— אַנדרעאוס, אַנדרעאוס! מלחמה, איר פאַרשטייט? — מלחמה!

— ווָאס פאַר אַ שייכות האָט דאָ...

— ווַאַרט, ווַאַרט! העניג ווען אַייך אָנמוויקלען זיין געדאַנק. ביי אַייך איז ניטאָ קיין דיסציפּלין פון שכל, ביי אַייך, ביי די רוסן. וואויל אַ יונגען. איך זאָג—איר, ר־וסן, זייט וואויל אַ יונגען! דער אַל־טער ביסמאַרק איז געווען געראַטן, געווען גערעכט. ער האָט גע־זאָגט: קריגט זיך ניט מיט די רוסן, די רוסן — זיינען נאַטירלעכע,— איר פאַרשטייט? — נאַטירלעכע אַליאַנטן פון די דייטשן. העניג

אַנטוויקלט ווייטער דעם געדאַנק פון אַלטן בישמאַרקן און זאָגט: וואויל יונגען! נאָר ביי אייך איז נישטאָ קיין דישציפלין פון שכל. אין דער געזעלשאַפט פון „פרייגד פון כאָר־געזאַנג" האָב איך אָפּן געזאָגט: מיר גייען צום סאָציאַליזם!

— דורך דער מלחמה?

— אָ־אָ! דורך דער מלחמה! אַנדערשוים, איר הייבט אָן דעמקען דישציפלינירט, דאָס איז — מיין פאַרדינסט, כאָ־כאָ־כאָ! זייט גיט בייז, אַנדערשוים! מאַקע דורך דער מלחמה. וווּ אַזוי? די מלחמה לערנט אונז אויס צו פאַרטיילן די פּראָדוקטן, אויסמיידנדיק—אָ!— אויסמיידנדיק דעם קאַפּיטאַליסטישן אַפּאַראַט!

— די ברוי־קאַרטעס?

— אָ־אָ!

— און די אַנדערע לעבנסמיטלען?

— די אַנדערע לעבנסמיטלען?

פּאַוול העניג האָט זיך אַ רים געטאָן פון שטול און האָט אויפּגעהויבן די שטימע אויף צוויי טעמפּער. די וואַרשטאַטן אין די ווינקלען פון מאַנעזש האָבן געגומען ציטערן און קלינגען מימן גאַנצן כוח.

— אַנדערע לעבנסמיטלען! ווען מיר אויסלערנען צו פאַרטיילן די פּראָדוקטן אָן די קאַפּיטאַליסטן. און צוליב דעם ווילן מיר זיי תּחילת צעקלאַפּן, צעקלאַפּן, מיר, די דיימשן!

— נו, און ווי איז, אַז...

— וואָ־אָם?

העניג האָט אויפגעהויבן די שטימע אויף צוויי טעמפּער.

נאָר אין דער זעלבער צייט האָט זיך אויפגעפּנט די טיר און אַ לאַנג געפּאַרבטער פּלאָקן איז אַרייַנגעפּאָרן אין צימער. תּחילת האָט ער זיך אַ וואַקל געטאָן, צי זאָל ער זיך פאַרקערעווען רעכטס אָדער לינקס, האָט זיך געפּרווט אָנבייגן צו דער דיל, דערנאָך האָט ער זיך אויפגעהויבן צום בלאָקן און אָפּצייכענעדיק אַ פּאַראַבאָלע, האָט ער זיך פּאַמעלעך געגומען אַרייַנרוקן אין צימער.

— „און ווי איז", זאָגט איר? — האָט ער גוטמוטיק אַ בּרום געטאָן און האָט תּיכף אַראָפּגעלאָזן דעם קול אויף פּיר מענער.

אין דעם מאָמענט האָט מיטן דרענגל אינטערן אָרעם זיך אַריינגעקייקלט דעם פּאַריקמאַכערס געזעל, אַ געל־ראָזוועער, אַ צע־רעפּעטער, און האָט געסאָפּעט, אַזוי וויּ אַ לאָקאָמאָביל. הינטער אים האָט זיך, ווי אַן עק פון אַ פּאַווע, געשלעפּט די גרויסע שטיק לייוונט פון דער פּאָן, וואָס האָט זיך אויף דער העלפּט פונאַנדערגעוויקלט.

— נו, עריד, וועמען האָט מען אָנגעבויקערט?

— די רוסן, מייסטער.

— אַך, אַי־עמינקע, — האָט העניג געזאָגט, האָט געגומען דעם דרענגל און צוגעטראָגן זיין שפּיץ צום פּענסטער. — רק עס גייט זיי גיט!.. אָט זיינען דיר, אַנדרעאוס, די אַנדערע לענדער! די זאָך בּאַשמייס, פּאַרשמייס זיך, ניט אין רוסלאַנד, ס'איז אַ סאָציאַליסטישע זאַך. נאָר איך רייד נאָרניט וועגן רוסלאַנד...

דער געזעל האָט אויפגעעפּנט די פּענסטער, האָט פונאַנדערגעוויקלט און אַרויסגעוואָרפן די פּאָן, דערנאָך האָט ער געגומען אַרויסרוקן אויף דרויסן דעם דרענגל. דאָס דרענגל איז געווען לאַנג און שוואַר, און אַריינשטעלן אים אין דעם אייזערנעם מאַנשעטל אונטערן פּענסטער איז געווען אַ סך מירחה. דער געזעל האָט לאַנגזאַם אַראָפּגעלאָזט דעם דרענגל אויף אַ שמריקל, און פּאַוו העניג, וואָס איז געוואָרן רויט, אָנגעבלאָזן, האָט זיך נעקליבט אַריינצופּאַסן דעם דיקן שפּיץ פון פּלאָקן אין דעם מאַנקעט און האָט אומבאַמערקט אַרויסגעוואָרפן פון זיך אָפּגעריסענע, מעכטיקע אַרגומענטן:

— אין פּלוג דוכט זיך, אַז מיר, סאָציאַליסטן, העלפן דעם אימפּעריאַליזם, און פאַקטיש העלפט ער אונז... דאָס איז אַ גוט שטיקל סאָציאַליזם — די פּוגאַנדערמיליונג... עריד, רעכטס, רעכטס... לאָזן אַראָפּ אַ ביסל... ביי אונז איז די צאָלרייכסטע פּאַרטיי... נאָך דער מלחמה וועלן מיר מאַכן אַ סאָציאַליסטישן... עריד, לאָז אָפּ... — פּאַרטיק!.. אַ סאָציאַליסטישן עקספּערימענט...

פון פּענסטער האָט אַ בלאָז געטאָן מיט קעלט, און אפשר דערפּאַר האָט אַנדרעיען געגומען מרייסלען. ער האָט זיך פּאַרקליבן אין אַ ווייטן ווינקל.

— איך פֿאַרשטיי. אָבער אייער פּונאַנדערטיילונג וועט דאָך ניט אָפּשטעלן די מלחמה?

— מיר דאַרפן צעקלאַפּן דעם שונא, דעמאָלט וועט אויפּ־הערן די מלחמה.

— נו, און ווי איז, זאָ...

— כיין שום „זאָ", אַנדערשט! מיר מוזן צעקלאַפּן. דאָס איז בעריקע — איז שטותערייַ!

הענינ האָט אַ קלאַפּ געטאָן אַנדרעיען איבערן פּלייצע, האָט אים אַ הויך געטאָן אין מויל אריין מיט שלעכטן ברענפן און האָט געזאָגט:

— איר ווייסט, וואָס איז אַזוינס דיסציפּלין? אַנדרעאוש, איר — רוסן — ווייסט נישט, וואָס איז אַזוינס...

ער האָט נעגעבן אַנדרעיען די האַנט און איז אַרויסגעגאַנגען גלייך גאָר דעם געזעלן.

וועג די מויזגעטער, הונדערטער מויזגעטער, מיליאָנען איידעלע בירגער האָבן, זיצנדיק אין זייערע גאַסט־צימערן, געזונגען לויב־געזאַנגען דער דיסציפּלין, האָבן זיי ניט געוואוסט, וואָס איז עס אַזוינס. פון יענער צייט אָן, וועג זיי האָבן זיך אַלס יונגע בחורים־לעך צונעריזט צו איר מיט פרייד, איז פאַריבער פופצן־צוואַנציק יאָר. פאַר דער צייט האָבן זיי באַוויזן אויסצולייגן זיך אויף די צוויי־פּלעצער־דיקע פערעגעס, אויסצוהאַדוועווען די האַלב־טויטע קאַקטוסן, צו קאָנ־פירמירן זייערע מעכטערלעך און איינשאַפן זיך געטעס וועלט מיט גאָלדענע רוכנס.

מויזגעטער, הונדערטער־טויזגעטער, מיליאָנען איידעלע בירגער, האָבן אין דעם יאָר געבילדעט דעם לאַנדשטורעם. די רענצלעך פּין קאַלבנפּלע, וואָס דער לאַנדשטורעם האָט געטראָגן אויפן פּלייצע, האָבן אים אויסגעוויזן צו זיין שווער, און די רימענס, וואָס זיינען געזונקען אין די פּלייישיקע פּלייצעס — צו שארף. דער לאַנדשטו־רעם האָט געשלעפּט נאָך זיך די מאַפּלבעטן, די קאַקטוסן, די מהנות פאַר די מעכטערלעך צו דער קאַנפֿירמאַציע און געטעס בא־גולדטע וועלט. דאָס איז געווען צו שווער פאַר דער מלחמה.

— די מלחמה דאַרף האָבן מוסקלען און ביינער, — האָט אייגער אַ מילימער־שעף געזאָגט.

דער פעלדפעבל, וואָס האָט געמאַכט די איבונגען מיט דעם בישאָפסבערגער לאַנדשטורעם, האָט גוט פארשטאַנען די דאָזיקע סענטענץ. ער האָט געמושטירט דעם לאַנדשטורעם. מארש־ירן, מאַרשירן, מאַרשירן! לויפן, פאַלן, קריכן, און ווידעראַמאל — לויפן, פאַלן, קריכן! דערנאָך קען מען אומבייטן: מאַרשירן, מאַרשירן, מאַרשירן!

פון דעם לאַנדשטורעם דאַרף מען אַראָפקלאַפן די שמאַלץ — די הינטנס, די בייכער, די רוקנס. דאָס טוינ ניט פאַר דער מלחמה.

די מאַסיווע דיקע מענטשן, וואָס זיינען געווען איבערגעטאָן פאַר סאָלדאַטן, פלעגן זיך אומקערן פארנאַכט, נאָר דער איבונג וויט הינטערן שטאָט, באַגאָסענע מיט שוויים אַהיים.

דער פעלדפעבל געדענקט, אַז די איידלע בירגער האָבן אַן איידלע נטיה צו באַקוועמלעכקייטן. ער הערט, וי אין זייערע רענצלעך רוישן די רגילותן. ער זעט יעדערן פון זיי אין אַ וויכן דיוואַן מיט אַ קישעלע, אויף וועלכן ס'איז אויסגעהאַפט:

„Nur ein Viertelstündchen!"

אויף די וועגן זיינען אויסגעהאַנגען קאַרטלעך, פארגאָסעוע מיט גיפס, די מיר אויפן באַלקאָן איז אַ ביסל אויפגעפנט, און אין איר קוקן אַרויס אונטערגעשניטענע צווייגלעך פון בארנעם. אַ טאַבאַק־רויכל ציט זיך אַזוי וי אַ שטרעמל צו די צווייגן.

— אָפּ־טוי־לונג! — קאָמאַנדירט דער פעלדפעבל.

אָ, די אַלע בילדלעך דאַרף מען אויסווישן פון זיפרון פון די אייגלע בירגער, צוזאַמען מיט דעם פעטם פון די הינטנס, פון די בייכער און פון די רוקנס!

— אַ ני־יגו־ון!

מען שווייגט.

— אָפּטוי־לונג, שמוי!

דער לאַנדשטורעם האָט זיך אָפּגעשמעלט.

— פארוואָס זינגט איר ניט?

מען שוויגט.

— אָ־פּ־טיי־לונג, אַכטונג! רעכטס — קער! אין אַ קריז — לויף!

אין ווידער היגטערן שטאָט אין פעלד. ווידער — לויפן, צוזעצן זיך אויף די נעזלער פון די שטיוול, פּויזען. דערנאָך מאַרשירן, מאַרשירן, מאַרשירן. דערנאָך אַהיים.

דער לאַנדשטורעם דערוידערט ניט.

אין שטאָט, אויף דעם אַלטן אָרט, טאַקע אויף דעם אָרט. ווּאו ס'איז צום ערשטן מאָל אָפּגענעבן געוואָרן די לאָמאַנדע:

— אַ־ני־גון!

א'ז אַ שטיל־שווייגן.

— אָ־ט־טיי־לונג, שמיי! רעכטס — קער! אין אַ קריז — לויף!

און ווידער פעלד.

דער לאַנדשטורעם פאַלט אָן כּוחות, נאָר דער לאַנדשטורעם דערוידערט ניט.

און אין שטאָט, שוין אין דער נאַכט־פינסטערניש, אויף דעם זעלביקן אָרט:

— אַ־ני־גון!

און דעמאָלט הייבט אָן אַ הייזעריקע שפּיטע, אָנשפּאַלטנדיק זיך און פּלאַצנדיק, צו זינגען, און איר העלפּן אונטער פונקט אַזעלבע צעשפּאַלטענע שטימען:

Ich hatte ein Ka-ma-ra-den.

* * *

— קיין שום „פּאָמער", אַנדרעאוס! איר, רוסן, ווייסט נישט, ווּאָס איז אַזוינס דיסציפּלין!

דער פּאַרק פון די זיבן סאַושלקעס.

ס'איז אַוועק דער צווייטער ווינטער פון זינט יענער צייט, ווען מאַדי האָט זיך דערוואוסט, ווּאָס איז אַזוינס מלחמה. מלחמה — דאָס איז אַן אומאויפהערלעכע מעשטיקייט, ווּאָס פילט אָן דאָס בלוט מיט פיבערדיקער קראַפט, דאָס איז אַ גיין אויף אַ שפּרינ.

איבער אַן אָפּגרונט, וואָס איז אויסגעפילט מיט דעם פּלאַטערן פון פּאָנעם, מיט שטורקאַצן־פייערן, וואָס וואַרפן זיך, מיט קופּערנע שט׳מען פון טרומייטן און מיט ניצחון־געשרייען. מלחמה — דאָס איז נצחון. אין דעם איז איד זין. אַגב, וועגן דעם זין פון מלחמה זיינען אָנגעשריבן געוואָרן נאַנצע ביכער, וואָס זיינען אויסגעלייענט אַזוי ווי אַ פעכער אויף די קייַעכדיקע טישן פון פרוי אורבאַכס גאַסט־צימער. אין די דאָזיקע ביכער וואָלט יעדערער געקאָנט געפינען אַ פולקום ענגריע דערקלעריגג — פון דעם שמאַנדפונקט פון דער פּאָזיטיוער פילאָסאָפיע, אָדער פון דער קריסטלעכער תורה, אָדער פון דאַרווינס מעאָריע, פאַרוואָס ס׳איז אין תוך נייטיק פון צייט צו צייט מלחמה (mesdames, איר האָט געלייענט „די אַנטשטייוונג פון די מינים״? אַך, די מלחמה פאַרן לעבן, דאָס נעזעץ פון דער נאַטור — זייער אייגפאַך!)

מאַרי האָט קיין איין מאָל נישט אַרייגגעקוקט אין די ביכער, וואָס זיינען געווען אויסגעלייגט אויף די טישן פון איר מוטערס גאַסט־צימער. נאָר אויב זי וואָלט זיך צופעלליק דערוואוסט, אַז דאָס רוב ביכער זיינען אַפילו נישט פונאַנדערגעשניטן, וואָלט זי זיך אַ האָר נישט געחידושט, וויל מלחמה איז קודם־כל — אומאויפהערלעכע מעטיקייט, וואָס דאָס גופא דערקלערט און באַרעכטיקט אַלץ, אַן בי־כער און אָן קאָמענטאַרן. פונקט אַזוי מראָכט אויך נישט אַ אק־כיאָר, וואָס פירט אוים זיבן ראָלן אין דריי אַקטן, וואָס איז אַזוינס טעאַטער; ער טוט זיך נאָר איבער.

מלחמה — דאָס איז מעטיקייט. וועג אין משך פון צען מעת־לעת האָט מען פוילן געגומען צוועלף פעסטונגען און פאַרנומען אַכט־און־צוואַנציק שטעט, האָט איבער בישאָפסבערג געשוועבט אַ וואָלקן פון סאַושע פון די פאַקאָלן און די אילומיניר־לעמפלעך. די קאָמיסיע, וואָס איז באַשטאַנען פון גימנאַזיסטן אונטער דער פו־רונג פון דעם לערער־פאַראיין, האָט געמאַכט אַ חשבון פון די פע־נעס, וואָס האָבן אין די דאָזיקע טעג באַצירט די געזעלשאַפטלעכע בניינים און די פריוואַטע הייזער. די שטאָט איז געווען צעמיילט אויף ראַיאָנען. וועג די קאָמיסיע האָט פאַרענדיקט די אַרבעט אין

האָט ערקלערט, אז דורכשניטלעך קומט אויף יעדן באַ־וואוינטן בנין פון בישאָפסבערג צו $9\frac{1}{87}$ פאָנע, איז א באַיאָרנטער מענטש געקומען צו לויפן א פּאַרסאָפּעמער און האָט געזומען שרייען: „מיר האָבן א טעות געהאַט, א טעות געהאַט!" ס'האָט זיך אַרויסגעוויזן, אז כדי צו קאָנטראָלירן די קאָמיסיע, האָט דער דאָזיקער מענטש אַליין אויסגערעכנט אַלע פאָנעס, וואָס האָבן באַ־פוצט די שמאָס, און האָט באַקומען דעם ציפער $9\frac{1}{20}$! די בישאָפס־בערגער סאָציאַל־דעמאָקראַטישע צייטונג האָט, נאַטירלעך, ניט פאַר־געסן א פיק צו מאַן די קאָמיסיע, אז זי האָט אויף $8\frac{}{1073}$ דערנידע־ריקט די פאַטריאָטישע ווערדע פון בישאָפסבערג.

וועז מען זאָל אפילו די ארבעט, וואָס ווערט אָפגענומען בעת דער מלחמה אויף די פאַבריקן, אויף די פעלדער און אין די שאכטעס דורך די זעלביקע מענטשן, וואָס זיינען מיט איר פאַרנומען אויך אין שלום־צייטן, ניט רעכענען, וועט אַלץ די מלחמה אַרויסרופן א שטוי־נענדיקע ענערגיע אפילו ביי די־יעניקע, וואָס פאַרנעמען זיך גאַנץ־לעך וויניק מיט פּראָדוקטיווער ארבעט! שוין אָפגערעדט פון די אַר־מייען, וואָס זיינען פאַרנומען יעדע סעקונדע מיט אויסראָטן ד' שמאַרכירע סיי אינדיווידועל און סיי גרופּעמווייז. די דאָזיקע ארבעט האָט שטענדיק צוגענומען צו זיך די אויפמערקזאַמקייט. ס'איז א סך באַלערוודיקער צוצוקוקן זיך, א שטייגער, צו דעם בערלינער פאַראיין פון האָטעל־באַלעבאַטים, וואָס האָט גלוידמעט עטלעכע פּראָטישע פאַרזאַמלונגען דער פראָגע פון ענדערן דעם נאָמען „האָטעל" אויף אַיינפאָרהויז. נאָך היציקע דעבאַטן איז די ענדערונג אָפגעווארפן געוואָרן, וויל די באַלעבאַטים פון די האָטעלן האָבן אָנגערעכנט, אז „האָטעל" שטאַמט פון דייטש. נאָך אזא אַנט־דעקונג האָבן די ליבהאָבער פון לינגוויסטיק ניט איין מאָל באַרוי־ערט, וואָס דער ענין פון ענדערן דעם נאָמען פעמערבורג האָט ניט געפונען דעם געהעריקן אַדרעס.

אין עמערנגעכ כלינק האָט מען די באַהאַוונטע פערזאָנען געוויזן א מענטשן, וואָס האָט באַארבעט א פּראָיעקט פון א סטא־מיסטישן ביוראָ, וואָס זאָל זיך פאַרנעמען מיט אויסרעכענען די אַלע זיצונגען, וועלכע די קריגס־ארבעט האָט אַרויסגערופן. צווישן די

מאַטעריאַלן, וואָס דער דאָזיקער מענטש האָט אויפגעזאַמלט, האָט זיך געפונען א פּראָמאָקאָל פון דער פּאַרזאַמלונג פון דעם דייטשן צוקער־בעלער־פּאַראיין, אויף וועלכער ס'איז דעמאָטירט געוואָרן די פּראָגע — צי איז א משאָסטע פּאָטריאָטיש צי ניט? די דאָזיקע פּראָגע איז באַשלאָסן געוואָרן אין פּאָזיטיוון זין, וויל די בעלער האָבן פעסטגעשטעלט, אַז די קאָנדיטעריי־אויסאַרבעטונגען וועלן געמאַכט דער עיקר פון צוקער, פון אייער, פון ראָזינקעס און פון מאַנדלען, ניט פאַרבריכנדיק דערבי קיין וויצענע מעל, וועלכע די מאַכט האָט דעקווירט. ס'איז א פּאַקט, אַז וען דער באַשלוס איז פובליקירט געוואָרן אין דער עפנטלעכקייט, זיינען זעקס טויזנט דייטשע קאָנדיטעריייען פיל געוואָרן מיט פרייַלעכע פּאָטריאָטן...

אין פרוי אורבאַכס גאַסט־צימער איז אויף דעם צריינגאַנג געהאַנגען א דעמבן ברעטל מיט אויסגעשניצטענע צוויי פערזן:

Wir stehen in Ost und West
Wie Fels und Eiche fest

די צוויי פערזן האָבן געשטימט מיט דער וירקלעכקייט. אָבער זייער פוח איז ניט באַשטאַנען אין דעם. זיי האָבן באַטייט א פעסטע פּראָגראַם פון אַרבעט, א פּשוטן, אָנגענעמען „מענטשן". זייער פוח איבער די מענטשן איז געווען פאַרבאָרגן אין דעם אומגעזעענעם באַפעל, וואָס האָט אַרויסגעשפּאַרט פון דעם דעמבענעם ברעטל. דאָס ברעטל האָט דיקטירט מעמיקייט, דאָס האָט געשפּירט אין פאַרשטאַנען יעדערער. דאָס האָט אויך געשפּירט און פאַרשטאַנען מאַרי פון דער ערשטער מינוט אָן פון דער מלחמה. און זי האָט זיך אונמערגעוואָרפן דעם באַפעל, וואָס האָט די איינגליבע ניט באַליידיקט, נאָר האָט זי געהנפעט. זי האָט זיך צוגאָסן אין מעמיקייט.

זי האָט אויסגעשריבן פון בערלין כּפעציעלע עלף פאָטען־שמעקלעך, וואָס פלעגן זיך צופעסטיקן צו די פענסטער, און צו די שטעקלעך האָבן זיך צוגעפעסטיקט די פאָטעס, וואָס האָבן געהאַלטן דריי מעמער די לענג. ביסלעכווייז האָט זיך אַרויסגעוויזן, אַז דייטש־לאַנד איז נאָרניט געווען אַזוי איינפאַם אין דער מלחמה, ווי עס האָבן

דאָס געוואָלט די מרוימערישע שמאַנדאַרט־יונקערס. די קאָלעקציעס פון די אַליאַנט־שע אימפעריש לייוונטן איז אויסגעקומען צו דער־פילן מיט טערקישע און בולגאַרישע נאַציאָנאַלע פאַרבן. דאָס האָט צוגעגומען צייט, שוין ניט רייזנדיק וועגן דעם, וואָס כמעט יערן מאָג האָט מען פון זיבעצן פּאָגעס באַדאַרפט אויסקאָמבינירן עלף, כדי צו באַפּוצן מיט זיי דעם פּאַסאַד פון הויז.

פרוי אורבאַך איז געווען אַ פּאַטראָנעסע פון אַ שפּייז־פּונקט אויפן בישאָפסבערגער וואָקזאַל. די עשעלאָנען מיט די סאָלדאַטן פלעגן גיין פאַרבי בישאָפסבערג יעדע דריי־פיר טעג. פונאַנדער־מייקן סאָלדאַטן בלומען און פּאַטריאָטישע געדענק־העפטן, וואָס זיי־נען געווען געדרוקט אויף בריסטאָל־פּאַפּיר, אַרויסגעבן אַן אַנדערש מאָל קאַווע פאַר צווייי, דריי הונדערט וויניק דערצויגענע מענטשן, צעמייקן צווישן זיי ציגאַרן און שמייכלען דערבי און זאָגן עפעס אָנגענעמס וועגן פאָטערלאַנד — אַזאַ מין אַרבעט קען מאָן בלויז אַ מענטש, וואָס איז מיט אַן אמת איבערגעגעבן דער אידעע.

מאַרי האָט אונטערגעהאָלפן דער פרוי אורבאַך. דאָ, אויפן וואָקזאַל, אין דער ענגשאַפט פון די אָנוואָנציקע, בריימטויליקע בחורים, אין דעם הוהא אין געהילך פון די קופּיענע קולות, אין דעם שווינדלען פון די פעסטע שטערנס און נאַקנס, האָט מאַרי געשפּירט אַזאַ געפיל, גלייך זי וואָלט אין אַ הערלעכער שלאַכט געגאַנגען אין אַ האַנט־אַמאָק. די באַרירונגען פון די אייגנבויגנס, די כמעט שפּי־רעוודיקע קלעפּיקע בליקן, די פליסיקע, אומאָנגרייפלעכע סטענגע פון שמייכלען און דער אייביקער רעפּרעזין:

— עך, אין זאַכען זיינען די מיידלעך שיין!

וועט קען בלייבן אין אַזאַ מין שטראָם אַ גלייכגילטיקע און אַ קאַלטע? וועט קען זיך אַיינהאַלטן גיט אַ זשלאָקע צו מאָן פון דעם שפּאַנדיקן, קאָכעדיקן שוים?

און פלוצלונג האָט זיך מאַרי געגומען לאַנגווייליקן. דאָס האָט פאַסירט אין אָנהייב פרילינג, ווי נאָר דער ווינט איז געוואָרן אַ ביסל וואַרעמער און די ביימער זיינען אָפּגעגאַנגען. צום ערשטן מאָל פאַר די אָנדערטהאַלבן יאָר איז מאַרי ניט געקומען אויפן וואָקזאַל. דאָס הייס־

פעלע חברמעס, וואָס האָט זיך פֿאַרנומען מיט פּונאַנדערגיסן די סאָלדאַטישע קאַוול אויפן וואָקזאַל, איז זיך אויפגעלאָפן צו איר פּון אַלע זיימן שמאָס, צעטראָגענע, מיט גרויסע אויגן, שמוצערנדיק, צוזוי ווי סאָראָקעס. מאָרי איז געווען געזונט, און אין איר לעבן האָט זיך קיין זאַך נית געבימן, זי איז געווען די זעלביקע מאָרי. נאָר איר איז געווארן לאַנגוויליק. זי האָט נית געוואוסט, פֿאַרוואָס. די סאָראָקעס האָבן געטומלט, האָבן צורעכט געמאַכט זייערע קליידלעך, זיינען פֿרומגענאַנגען און האָבן בּאַרוקט, עגדלעך האָבן זיי אויסגעמוסרט און אויסגעלאַכט מאָרין. זי איז בּאַשטאַנען אויף אירם:

— ס'איז לאַנגוויליק!

מאָדנע, זי אַליין האָט זיך נית אָנגעשמויסן וועגן דער סיבה פון דעם דאָזיקן לאַנגווייל. זיצנהיק ביי זיך אין צימער גון גריבלענדיק זיך אין די פֿאַסירונגען פון די לעצטע טעג, האָט זי באַשלאָסן, אַז אין עצם זיינען כיין שום פֿאַסירונגען נית פֿאַרגעקומען און אַז אין דעם באַשמייט די גאַנצע זאַך. זי האָט זיך דערמאָנט, אַז די עשעלאָגען, וואָס מען האָט זיי אויפן וואָקזאַל פֿונאַנדערגעטיילט געדענקהעפטן און קאַוול, זיינען אָפּגעבאַקעוועט געווארן און זיינען אַנטשוויגן געוואָרן. אין דער גרויער סטענגע, וואָס האָט זיך געצויגן פֿאַרביי די טיילערינס, האָט זיך נית געהערט קיין געלעכטער. מיט אַ קורצער צייט צוריק האָט זיך אַ נידעריקער לאַנדשטורמיסט געוועדט צו מאַרין מיט די דאָזיקע ווערטער:

— נים אָן, מאַכמערל, וואָס הייסטו!

ביי איר האָט געגומען ציטערן די האַנט, זי האָט אויף אים דורכדרינגלעכער אַ קוק געמאָן. דער סאָלדאַט איז געווען אַ ביסל אָנגעבלאָזן, זיינע דיקע וואָנצעס האָבן געגלאַנצט מיט גרויע האָר. די אָנגעבּרוגזטע, מיט קנייטשן צעאַקערטע פּנימער האָבן זיך גלייכגילטיק געוויגט אין דעם גאַנג־לידכט. איר האָט זיך דעמאָלט געדוכט, אַז די דאָזיקע מענטשן זיינען געבליבן דאָרטן, פֿונוואַנען זיי זיינען געקומען: דאָ, אויפן וואָקזאַל, האָבן זיך געוויגט בלויז קערפֿערס. דער דאָזיקער פֿאַל איז געווען אַזאַ ווערטלאָזער, אַז ס'איז צו

באַוואַנדערן, וויַ אַזוי ער אי'ז איצט אַרײַנגעהרונגען אין איר זיכרון, איצט, וועַן מאַרי האָט געוואָלט דערגיין די סיבה, פֿאַרוואָס איר אי'ז געווָארן אַזוי לאַנגווייליק.

פֿונקט אַזוי אומגעריכט זיינען איר אויך געקומען אויפן זיכרון די געלע פּנימער פון די פּרויען, וואָס האָבן אָנגעפּילט דעם שול־קאָרידאָר, וואו מען גיט אַרויס די ברויט־קאַרטעס. מאַרי האָט זיך צוויי מאָל אין חודש פאַרנומען מיט פונאַנדערטיילן די קאַרטעס, און איר איז קיינמאָל ניט געקומען אויפן געדאַנק צוצוקוקן זיך צו די מענטשן, וואָס האָבן זיך געטויטשעט אין די קאָרידאָרן. און מיט אַ קורצער צייט צוריק, וועַן זי האָט איינעם פון זיי באַמערקט:

— קען מען ניט זיין אַ בּיסל לִיבנסווערדיקער? — האָט מען פון אַ וויימן ווינקל אַרויסגעקוויטשעט:

— איר זייט זאַט, דערפאַר זייט איר לִיבנסווערדיק!

דעמאָלט האָט מאַרי אויפגעהויבן דעם קאָפּ און האָט זיך אָנגעשטויסן אויף אַ צענדליק פּאַרשָאָגטע, אויסגעקרימטע אויגן. די פּרויען, וואָס האָבן אַרומגערינגלט דעם טיש, זיינען געווען אויסמערקיש געל, גליַיך זייער הויט וואָלט געווען באַפּאָרבן ניט מיט בלוי, נאָר מיט גאַל. צווישן זיי זיינען געווען יונגע מיידלעך, נאָר זייער יוגנט האָט מען געקאָנט דערקאָנען בלויז נאָך די אויגן.

— עד, אין זאַקסן זיינען די מיידלעך שיין!

דאָס איז אויך אַזוי געווען נישטיק, וויַ די פּאַסירונג אויפן וואָקזאַל, און האָט אויך אַזוי גאָרנישט ניט דערקלערט. אַ לאַנגע רייַ אייסגעגעמאָגערטע פרויען און אָנגעבּלאָזענע, אָנגעכמורעטע סאָלדאַטן האָבן זיך דאָ אָפּגעריסן, דאָ ווידער אַרײַנגעדרונגען אין זיכרון, נאָר ס'איז געווען קלאָר, אַז דאָס אַליין איז געקומען אויפן זינען בלויז איצט, וועַן מאַרי האָט געמומען מראַכטן וועגן איר לאַנגווייל.

די צוויימע ערינערונג האָט זי שוין לאַנג ניט אָפּגעלאָזן אויף קיין איין מראָמ. נאָר לייגט זיך דען אויפן שכל, אַז זי זאָל אויף איר אַרויפיאָגן אַזאַ אומעט?

דאָך, אָפשר וועט זיך מאַרי פּאָרט דערמאָנען אַלע פּרטים?

* * *

אין דעם ערב־פּריליגדיקן חודש איז אויסגעפאַלן אַ שנייקער טאָג, וואָס איז געווען צוגעקליבן מיט פּראָסט, אַ לעצטער ווינטערדיקער טאָג, אין דער רויטלעכער שיין פון דער נידעריקער זון. איבער די נאַסן האָט זיך געטראָגן עפעס אַ זיסער ריח, אַזוי ווי פון אַ פרישער קאָרב, און די מענטשן האָבן זיך הויך איבערגערעדט, דורכלויפנדיק שנעל אויף די טראָטוארן:

— עהע, ווי עס בייסט!

— אָהאָ־האָ!

אויף דעם פּלאַץ האָבן פאַרביגעשווינדלט שליטנס, וועלכע מען האָט באַגעגנט מיט רוישיקע געשרייען. די יונגלעך האָבן זיך כאַפּטעסווייז געלאָזן נאָך זיי. דער ריזיקער טערמאָמעטער אויף דעם ראָטהויז האָט זיך אויסגעפיינט מער ווי אַלע מאָל: אינדערפרי האָט מען אים אויסגעריניקט מיט בענזין. אויף אַוא מין זון, וועט די שנעלע פּים רייסן דעם שמעקעריקן, אומוואָגהאַפטיקן שניי, וועלט זיך פראַכטן, אַז די וועלט איז אַ פּרידלעכע און טראָגט ניט קיין שנאה, אַז די מענטשן האָבן זיך אויפגעזאַמלט אין די פרייליכע שטעט און דערפער, כּדי אַרויסצוקוקן אויענע די אַנדערע אין די אויגן, כּדי צו דריקן די הענט, און אויפמונטערן מיט אַ פרייליכן רוף הינמערן ראָג:

— פרייליכן כּאַרי! די נאָז איז ביי אַייך רויטער פון אַ פּאָמידאָר!

— פרייליכן מאַרי, איר זאָלט אויף וועבערשטראַסע ניט פאַלן, דאָרטן איז אַן אמתער גליטש!

אָ, ניין, מאַרי וועט אויף וועבערשטראַסע ניט פאַלן! פאַר מאַרין איז די קעלט ניט שרעקלעך! זי האָט זיך געטראָגן מיט אַוא קראַפט, אַז זי וואָלט, דוכט זיך, גובר געווען אַפילו דעם אומצויפּריטלינכן אייז־גלעטשער. זי איז דערלאַפן ביז דער סטאַנציע, אַנטקעגן דעם שטעכיקן פראָסט, האָט אים פונאַנדערגעהאַלט ניט דעם צעפלאַמטן פּנים און די הענט פאַרדרוקט טיף אין אירע. איבער דער זייער שמאָלער, מיט שניי פאַרשאָטענער פּלאַטפאָרם האָבן אונטערגעמאַנצט צוויי־דריי פּאַסאַזשירן, דאָס שפּילציינ־

ארטיקע, פאראייזיקטע לאקאמאטיוול איז, סאָפּענדיק פאראיוועיפּלט, ארויסגעשפּרונגען פון הינטערן טויער.

— אויף לאָשע!

דער טאָג איז געווען אַן ארבעטס־טאָג, די וואָגאָנעס האָבן געפּוסטעוועט. די געגנט איז געווען אַן אומבאַקאַנטע, און — אפשר — דערפאַר האָט זיך אַזוי שנעל אָנגערוקט פון וויטן די פּאַרשנייטע לאָשע. די קאַפּישאָגען פון די הריי מאָנאַכינס זיינען צונויפּגעוואַקסן געווארן איז א ריזיקן היטל, וואָס איז אַראָפּגעהאַנגען איבער די פּעלזן אַזוי וויִ א בלענדיקע קויל.

אויף דער שטיל־ער סטעזשקע, וואָס איז געלאָפן צו די שפּיצן פון לאָשע, איז געווען אָפּגעדריקט אַן איינזאַמער שפּור פון כוענער־פּיס. מאַרי איז ארויפגעלאָפן ביז דעם ערשטן שיפּוע און האָט אָפּ־געצויגן דעם אָטעם. די מענער־שפּורן האָבן זיך פּארקירעוועט אַן א זייט, און די סטעזשקע האָט זיך געשלענגלט אַרויף אונטער דעם אומגעריכטן שניי־צודעק, און צעשטויבן אים איז געווען פונקט אַזוי פּריידיק, ווי דורכלייגן א נייעם וועג. אין דער פּעסטער, הויכער שורה פון די סאָסנעס, וואָס האָבן זיך אָנגעבייגן מחמת דעם שניי, וואָס האָט זיך אָנגעהאַנגען אויף זיי, האָט זיך געווויגט אַן אָנגע־פּראָרענער אַראָמאַט פון פּעך, און די רוניקע שטילקייט, וואָס האָט פּאַרשמידט די לאָשע, האָט אָנגעפילט מאָרין מיט א פּריליעבער, לייכטער קראַפט.

מיט דער זעלבער פּלוצקייט, מיט וועלכער מאַרי האָט אַמאָל פּאַרשאַפט פרוי אורבאַכן אַזוי פיל אומאָנגענעמלעכקייט, מיט דער זעלבער פּלוצקייט האָט זי געגומען איין אַרויסשמאַרץ נאָכן צוויטן! פּלוצלונג האָט זיך אויסגעדרייט איר פּוס, זיך אויסגעגליטשט אויף א שטיין, און זי האָט זיך אַראָפּגעקיקלט אַראָפּ אויף א טריט צוועלף צורים. פּאַלגדיק, האָט זי מיט דעם רוקן צונויפּגעשאַרט דעם שניי אין א וויכער קופּע און, אויסגעוואַקסן אין איין סעקונ־דע, האָט די קופּע זיך אַריבערגעקיקלט אַריבער איר און האָט איר פּאַרשאָפן האָס געזיכט, די ברוסט, די הענט. זי האָט הויך און דער־פּרייט אויסגעשריען, אַזוי וויִ פון דער חיותדיכער קעלט פון וואַסער־שפּריצן בעתן באָדן זיך. אין דעם זעלבן מאָמענט האָט איבער איר

אַ קלוגע געטאָן אַ פעסטע שטימע, גלייך ווי אַ קלאַפּ איבער אַ פּאַר־
פּראָדענער כאָסנע:

— פּאָזיטיק!

זי איז אויפגעשפרונגען, האָט אָפּגעטריסלט פון זיך דעם
שניי. פון הינטערן בוים האָבן אויף איר געקוקט רויקע אויגן. איר
האָט זיך געדוכט, אַז אין זיי איז געווען מער פרייַלעכקייט, אייַדער
אומרויקייט.

— צַייערע שפּורן פירן דאָס דאָרטן, אויפן סמעזשקע? —
האָט זי געפרעגט.

— יאָ. איך האָב געוואָלט געפינען אַ וואָס קיַרצערן ווענ און
האָב זיך פאַרקערעוועט אַן אַ זייט.

— אזר גייט אויפן שפּיץ בארג?

— יאָ

— דאָס איז דער סאַמע קורצער וועג.

— אָבער אויך דער סאַמע געפערלעכער, — איר האָט זיך
גיט צעקלאַפּט?

— ס'איז נאָרנישט.

מער איז גיט געווען וועגן וואָס צו רעדן. מען האָט זיך בא־
דאַרפט פונאַנדערגיין. איבעריקנס, האָט מען געקענט גיין צוזאַמען.

— הייַנט איז אַ גומער טאָג, — האָט ער געזאָגט.

— יאָ.

— איר גייט אויך אַרויף?

— אויך.

אַזוי איז קלאָר געווָארן, אַז זיי גייען אויף איין וועג און אַז זיי
גייען מיט דעם סאַמע קורצן וועג.

— פון בארג וועט איר אַראָפּפאָרן אויף אַ שליטל? — האָט
מאַרי געפרעגט.

— איך וויס גיט.

— ס'איז מוראדיק?

— איך בין קיינמאָל גיט געפאָרן.

מאַרי האָט זיך אומגעקערט צו אים. זיינע פּיס זיינען געווען
באַצויגן מיט דיקע זאָקן און האָבן געשפּרייזט ריטמיש אין שמאַרק,

צום טאַקט פון דעם רונקן, הויכן אָטעם. דעם קאָפֿ האָט ער גע־
האַלטן הויך און האָט גיט געקוקט אַראָפֿ צו דער ערד. ער האָט
אָפֿן א קוק געטאָן אויף מאַרין.

— ביי מיר איז היינט א גוט געפֿיל. איך בין זעלטן־ווען
אויסן שטאָט, — האָט ער געזאָגט.

— איר זייט גיט קיין היגער?

ער האָט זיך צעלאַכט

— איר זייט — א טשעך? — האָט מאַרי געפרעגט מיט אַזא
באַמאָנונג, וואָס מאַכט דעם דאָזיקן וואָרט פּאַר א באַליידיקנדיקס.

— ערגער.

— כ׳האָב טאַקע אַזוי געטראַכט. אזעלכע, ווי איר, דאַרף
מען האָבן אויף דער מלחמה. און איר שפּאַצירט זיך אַרום, ווי
קיינמאָל נאָרנישט. איר זייט — א רוסישער?

ער האָט זיך וויידער צעלאַכט.

— יאָ.

מאַרי האָט שנעלער געזומען גיין. אייזיקע מינוטן האָבן זיי
געשוויגן. דערנאָך האָט ער געזאָגט:

— די לאַגע ווערט אומבאַקוועם. מאַכן א סוף צו איר וואָלט
געקענט בלויז דער פּאָליציי־באַאַמטער, גיט אמת?

— דאָס איז א גראָבקייט.

— כ׳האָב אייך גיט געוואָלט באַליידיקן.

ביי אונז איז פּאַראַן מער ריספּעקט, ווי עס מיינען די
אויסלענדער.

מאַרי האָט זיך פּלוצלונג אָפּגעשמעלט.

— וואָס האָט אייך געגעבן דאָס רעכט צו רעכענען אונז פּאַר
מוסרים? אייך איז דען שלעכט ביי אונז, אייך, אונזער שונא?

זי האָט זיך וויידער געלאָזט ניין פּאַראוים. דעמאָלט האָט איר
באַגלייטער געזאָגט:

— ס׳איז טרויעריק, וואָס מיר האָבן זיך אָפּגעווויינט צו לעבן
פּשוט. מיגלעך, אַז מיר האָבן דאָס נאָר קיינמאָל גיט געקענט?
איבער די מחיצות און צאַמען זעט מען נאָרנישט. צו וואָס האָט איר
באַאַרפּט ביי מיר פּרעגן, ווער איך בין? צי דען קאָן מען אָן דעם

ניט גיין לעבנאַנד, אַזוי וויִ מיר גייען איצט? אַרום אונז איז שניי, סאָסנעס, שטילקייט. מיר זיינען מיט קיין זאַך ניט פאַרבונדן, בלויז מיט דעם דאָזיקן שניי, מיט דער דאָזיקער שטילקייט און מיטן שטיקל וועג, וועלכן מיר דאַרפן דורכגיין צוזאַמען. מע לאָמיר דורכגיין און פאַרגעסן. אַ צופעליקייט. צו וואָס זוכן אין איר דאָס, וואָס זי האָט ניט? וועט ס'וואָלט זיך אַרויסגעוויזן, אַז איך בין אַן עסטרייכער אָדער אַייערער אַ לאַנדסמאַן, וואָלט איר אויף מיר אַנדערש געקוקט. און צי דעם וואָלט זיך אַרום אונז עפעס געביטן? אַלץ וואָלט נעזוען אַזוי אייגנאַר.

זיי האָבן זיך אָפגעשטעלט אויף דעם לעצטן בארג-אַרויס-שטאַרץ. פון דאַנען איז שוין געווען ניט וויִיט צום שפּיץ. אויף מערב האָט זיך אַראָפגעלאָזן, אַזוי וויִ אויף אַ פּאָדעם, אַ ברייטער אויסגעהויעלטער וואַלד-פּלאַץ. דורך אים האָט מען געזען, וויִ ס'האָט זיך אַוועקגעצויגן, אַזוי וויִ קאַנטן פון אַ דרייעק צום באַזיס, אַ נייע שיכט סאָסנע-פּלעצער, וואָס זיינען געווען באַצויגן מיט דער שנייוויקער בלויקייט פון מאָל, און אַ קיים פון קרומע בערג. דער הימל האָט פאַרדעקט דעם גאַנצן שמח מיט פּרידלעכער בלויקייט.

— דאָ בין איך אויסגעוואַקסן, — האָט מאַרי געזאָגט, — אָט דאָרטן, אויף יענעם בערגל, העגנט אַ סאָסנע, אַזוי וויִ אַ שוואָם. דאָס איז דער ערשטער בוים, אויף וועלכן איך האָב אַרויפגעקלעטערט. הינטער יענעם שוואָם — שטייט דער שלאָס שענאַו, איר זעט די שוואַרצע דעכער? רעכטס איז אַ שאָסיי, דאָרטן איז די גרענעץ.

— די גרענעץ? — האָט ער איבערגעפרעגט, — אַזוי נאָענט? מאַרי האָט אויף אים אָנגעזשמורעט די אויגן:

— איר האָט דערשפּירט עפעס הייַמישס?

— דאָרטן זיינען די טשעכן.

— אָ, יאָ, בלויז די טשעכן!

— אָן דעם קען מען ניט?

זי האָט זיך געווענדט אַ רוק געטאָן צו אים, נאָר באַלד האָט זי זיך אָפגעשמעלט, גלייך זי וואָלט זיין געצוואונגען ניט צו הערן זיינע ווערטער. דערנאָך האָט ער פלוצלונג היקציק אויסגעשריען:

— נו, אַרויף, גיכער! — און אַנהאַלטנדיק זיך אָן די שטאַ־
מען אויפן וועג, האָט זי לייכט און קלאַמערדיק, ווי אַ באַוג־ציג,
געקלעטערט.

אויף דעם צוגעקליבענעם פּלעצל פון דעם בּאַרג־שפּיץ זיינען
אין אַ גלייכער ריי געשטאַנען נידעריקע לאַנגע שליטלעך. אַ שטרענ־
גער וועכטער, מאַסיוו, ווי אַ שטיינערנע גלעמבע, האָט זיך לאַנג־
זאַם אַרויסגעקייקלט פון דעם ברעמער־בּיידל און האָט באַקוקט די
געסט. די שעה איז געווען אַ שפּעטע, אויסערן וועכטער איז אויפן
בּאַרג קיינער נית געווען. דער אייגעפּאַרענער, אַפּנעריניקסער וועג
האָט זיך אַוועקגעצויגן בית דעם אָרט, וואו ער האָט זיך פאַרקערע־
וועט ווי אַ שטייגער קלאַמער. בּיי די זייטן איז ער געווען געשיצט
דורך די שנייי־באַריערן.

און וויידער האָט מאַרי, פונאַנדערהאַקנדיק די צעגליטע, פאַר־
גליווערטע לופט, אויסגעשריען:

— געזונט צו מראַכטן! מיר פאָרן!

זי האָט אויסגעקליבן אַ שליטל, האָט עס מיטן פוס צוגעשטופּט
צום אַראָפּ־בּאַרג, האָט זיך אַוועקגעזעצט רייטנדיק און האָט זיך
אָנגעהאַלטן אָן די רינגען פון די אויף פאָרנט פאַרבויגענע שליטנ־
שטאַנגען.

איר האָט אַרומגערינגלט די לופט, מיט וועלכער זי האָט גע־
עטעמט קינדהויז; די פעלזן, וואָס זייענען געווען אָנגעוואַלגערט און
אָנגעבּרעקלט, אַזוי ווי צעבּראָכן מעבל; די דיקע פעסטע בּיימער
מיט דער מרוקענער קאָרע, וואָס יעדער סוק זייערער האָט אויס־
געזען, ווי אַן אַלטער פרייַנד; די צעפּלאַטערטע שאַכּבּרעט פון די
וועגן אונטן און די הויכע וואַלד־פּלעצער; יעדער שטיין אויף די
דאַזיקע בּערג האָט מאַרין געמאַכט גרימאַסן, און זי האָט געדענקט
זיין צונאַמען און האָט געוואוסט זיינע סודות. ס'אַר אַ שאָד, וואָס
דערבּיי איז נית געווען די קאַמפּאַניע, מיט וועלכער זי פלעגט צו־
זאַמען שמיפן — די בּרייכּבּרוסמיקע, גרויסאויגיקע דאַרפישע יאַט־
לעך. ווי גוט ס'וואָלט געווען אַ קאַמאַדעוועט טאָן מיט זיי, אַנשרייען
און באַפּעלן! וואו זיינען זיי איצט, די ליבע שמיבּערן?..

מאַרי האָט שבּעל באַקוקט איר באַגלייטער.

— רעכנט זיך אויס מיט דעם וועכטער און זעצט זיך נ׳=
בער!.. זעצט זיך נעענטער צו מיר. ציט אויס די פּיס פּאָראויס. אָי
אַזוי! נעמט מיך אַרום, ווי עס באַדאַרף צו זיין. שטייפער, נאָך
שטייפער, וואָרעם אַז מיט וועט אויר זיך אַרויסקייקלען. איך וועל
האַלטן די לייצעס. געפאָרן!

א שמוים, נאָך א שמוים, א פּאַרשנעלערט ריטמיש גלימשן
זיך, א האַסטיק לויפן און אָט אויז לעבן סאָמע נעזונט, איבערן
קאָפּ — דער מיט אייז באַדעקטער אויסבייג פון דעם שניי=באַריער,
וואָס האָט זיך מיט א סענונדע צוריק אויסגעדוכט שרעקלעך וויט.
דער באַריער וואָלגערט זיך צוריק אויפן קאָפּ, א שמעכיקער וויסער
שמויב פּאַרשיט די אויגן, שלאָגט פון ערגעץ אונטער דער ערד וויי
א פּאָנטאָן נים אייגצוהאַלטן און רייסט זיך פּלוצלונג איבער, און
א ווינט, ווי אָנגעשאַרפּטער שטאָל, קלינגט איבערן געזיכט, און
רייסט זיך צוריק, אויפן באַרג, וואָס הייבט זיך צום הימל. דעם
קער=פּונקט האָבן זיי שוין לאַנג געהאַט געמיטן, די שליטנס האָבן
זיך שוין לאַנג געהאַט אָפּגעריסן פון דער שרה, דער שטייגער אַראָפּ=
לאָז — וואָס האָט מיט א רגע פריער אויסגעזען צו זיין אומענד=
לעך — איז שוין איצט אָנגעפּלויגן אויף דעם קער=פּונקט, און די
שניי=באַריערן האָבן זיך צוריקגעוואַלגערט אויפן קאָפּ.

— האַלט זיך! — שרייט מאַרי און הערט, ווי אין איר רוקן
איז אַיינגעוואַקסן געוואָרן א פּאַראַלמעוועטער בריימער קערפּער
און אין איר ברוסט—דער אייזיקער ריגל פון איבערגעפּלאָכטענע
הענט. און דערצו — גיסט זיך איר אין סאָמע אויער אַריין, דורך
דער כעלט און דער פייפּעריי פון דעם שניי=שטויב, אויף להכע׳ס
און אַנטקעגן דעם שניידיקן שטאָל פון דעם ווינט — א קוים וואָרעם
פּליסטערן, גלייך ווי פון א וויטן באַרג=שפּיץ:

— האַלט=זיך=אַליין!

און דאָן זעט זי, ווי פון דעם מענערשן פּוס, וואָס אַקערט דעם
וועג, קנויפלט זיך פון דער זייט א וויסער וויבל — העכער און
רציה׳דיקער פון א קאַסקאַד, און הייבט אויף איר פּוס... אַך, סיי=
ווי=סיי, זאָל ער מיינען, אַז ער האַדערט! אַראָפּ, אַראָפּ, אונטערן
באַרג אין אָפּגרונט אַריין!

דערנאָך טרייסלען זיי זיך אָפּ לעבן דעם משופּערקן צופּוסנס פון לאושע, רייניקן אָפּ די האָר, די קראַגנס, די אויערן פון דעם שמעלצנדיקן, קלעפּערקן שמויב און זיי לאַכן.

משמעות, אז דאָס לעבן זיי אויך וועגן עפּעס גערעדט, ווי זיי האָבן גערעדט אין דעם פּיצעלע ציממערל פון עפּעס א האָמעל, וואו מען האָט זיי מכבד געווען מיט שמעקערקן גראַג אויף מיט א פּרייסלעכן קאָמיסיע-פּייער. נאָר מארי האָט גיט געדענקט קיין איין וואָרט פון די דאָזיקע רייד. א׳בעריקנס, איין וואָרט — א קאָמישס, אן אומאָנגענעמס — איז איר פּאַרבליבן אין איר זיבערן. צעשיידנדיק זיך מיט איר קאָמפּאַניאָן, פּונווייטן לעבן דער סטאַנציע, האָט זי געפּרעגט:

— ווי רופט מען אייך?

— אַנדרעי סמאַר—צאָוו.

— סמאַר—צאָוו? ווי שרייבט זיך עס?

* * *

דער ווינט איז געוואָרן וואַרעמער, און די ביימער זיינען אָפּגענגאַנגען. אין אַזא צייט מאַכט אן אָפּענער פענסטער גיט לייכטער דאָס עטמעמען. און אויב מע זאָל זיך גיט באַוועגן, גיט פּליען שפּעדיק מיט דער קראַפט פון א שפּיין, וואָס האָט זיך אָפּגעריסן פון א בּאַרג, — וועלן די געדיכטע מערץ-טעג צונויפּדריקן די האַלז און דערשטיקן.

דער לאַנגוויל איז געקומען צוזאַמען מיט דעם וואַרעמען ווינט, פּלוצלונג, אין דעם ברען פון אַרבעט, און מיט יעדער שעה איז ער געוואָרן אומדערטרעגלעכער. דאָס איז אויך געווען דערפּאַר, וואָס מארי האָט גיט געוואוסט די סיבה פון דעם לאַנגוויל. מעגלעך, אז דאָס האָט זי פּשוט פון לאַנגוויל אָנגעשריבן אַנדרעיען, אז זי וויל אים זען.

ער האָט אויף איר נעוואַרט אין פּאַרק פון די זיבן סאושלקעס.

אין אן אָדליגע פּלענט דער פּאַרק וועלן בּלאָטיק, די מראַמאָראַי-וואַנאַעס פּלענן צוגיין צו אים לייזיקע, די וויסטע אַלייען פּלענן זיך שוואַרצן אויפמאַניק. נאָר פון דעם שמעלצן זיך פון דעם שניי

אוּן פון דעם אומרייטלעכן, שרעקעדיקן שאָרכען פון עפּעם בא־
שעפּענישן, האָבן איבער דער ערד אַרומגעפלאָנקעט ריחות פון
אויפלעבונג און אַרײַנעטעמען זיי אין געוועזן פונקט אַזוי פּיינלעך,
ווי קוקן פון דער הויך אויף דעם בארג־אַראָפּהאַנג.

אַנדרעי איז געשטאַנען אויף דעם גראָדן צונויפּטרעף פון צוויי
אַלייען. איבער אייגער פון זיי האָט מאַרי באַהאַרפט דורכגיין. דאָס
איז געווען די בּיסמאַרק־אַלייע — ווײַל איז באַשטאַנען פון פיר
רייען לינדנבּיימער, וואָס זײַנען געווען אונטערגעשאָרן אַזוי ווי אי־
בערגעקערטע קאַווע־טעפּעלעך. זי האָט מיט אַ גלייכן וועג, גלייך
אַזוי ווי אַ קעגלבאָן, באַהעפט די שמאָט מיט דעם פּאַרק. די
צווייטע אַלייע האָט אַרומגענאַרטלט דעם פּאַרק מיט אַ קרומען וועג,
און זיין אויסבּייג האָט זיך געזוען אַ מרים פופציק פון דאָרטן, וואו
אַנדרעי איז געשטאַנען.

עד האָט דערזען מאַרין אין דער באַשטעלטער שעה. זי איז
געגאַנגען שבעל און האָט זיך געהאַלטן אַזוי נאָענט צו דער גלי־
כער ליניע פון די שטאַמען, גלייך זי וואָלט געזוכט הינטער זיי אַ שוץ.
וועז איר געזיכט איז געווארן דערקענבאַר, האָט זיך אַנדרעיען גע־
דוכט, אַז זי שמייכלט. עד איז אָפּגענאַנגען צו דער אינעווייניק־
סטער זייט פון דער אַלייע, וואָס האָט אַרומגעגאַרטלט דעם פּאַרק.
די ביז איצטיקע קוים געשפּירטע שאָרכן האָבן זיך פלוצלינג צונויפ־
געגאָסן אין אַ ברייטן, צעקאָלערטן נערוויש. עד איז געוואַקסן אין
האָט זיך אויסגעבריטערט ערגעץ אין דער טיף פון דער ערד, גלייך
ווי די אָפּגענאַגענע ווארצלען וואָלטן מיט רציחה צעשפּרייט דעם
באָדן. אַנדרעי האָט געזען, ווי מאַרים פּרים זיינען געוואָרן שנעלער,
זי איז כמעט געלאָפן צום פּאַרק. ניט שוין־זשע האָט זיך צו איר
דערקייקלט דער ציטער און דער רויש פון דער ערד, וואָס האָט אַנ־
געפילט אַנדרעיען מיט אומפּאַרשטענדלעכער אומרו? דער דאָזי־
כער אומטערדישער ברום איז וואָס וויימער אַלץ גרעסער געוואָרן,
עד איז אַריבערגענאַגען אין אַ קלאָרן, דיכטלעך הערעדיקן געריש,
עד האָט אַרומגעכאַפּט און האָט ענגומען ווידן ניט נאָר דעם באָדן,
נאָר אויך די לופט, עד האָט זיך אַריבערגעקייקלט אַזוי ווי אַן אום־

געזעענע לאָווינע, ער האָט באַראַרפט יעדע מינוט דערשטיקן אַנדרעיען!

ס'איז ניט צו דערקלערן, פּאַרוואָס האָט זיך אַנדרעי ניט גע־רירט פון אָרט. ער האָט אין אַן אומבאַוועגלעכער פּאָזע געוואַרט אויף מאַרין און האָט אַבסטרויירט איר דערנענטערונג אין עפּעס א פּאַרגליווערטן צושטאַנד.

און אָט, ווען מאַרי איז שוין געווען ניט וויַיט פון אים, האָט ער דערזען די לאָווינע. זי איז אַרויסגעקראָכן פון הינטער דעם אויסבייג פון דער אַלייע, א מריט פּופּציק פון דעם אָרט, וואו ער איז גע־שטאַנען. דער בּרום, וואָס האָט אויפגערודערט די ערד, איז גע־נאַנגען פון הונדערטער שווערע פּיס.

מאַרי האָט בלויז באַראַרפט אַריבערגיין דעם וועג, כּדי אויס־צושטרעקן אַנדרעיען די האַנט. אין דעם זעלבן מאָמענט האָט זיך די לאָווינע דערקייקלט ביז דעם צונויפּטרעף פון די אַלייען. אַנדרעי האָט נאָך געקענט באַמערקן, וויַ מאַרים אויגן זיינען מיט פּאַרווי־רונג אַריבערגעלאָפן פון אים אויף דעם מענטשן־צוג. דערנאָך — האָט דער צוג זיי פּונאַנדערגעמיילט.

די באַוואָפנטע לאַנדשטורמיסטן, וואָס זיינען געגאַנגען לאַנ־זאַם, מיט איינגעבוינענע קעפּ, אַנגעבּרוגזט און שטרענג, האָבן אים אַרויסגערוקט פּאָראוים. נאָך זיי זיינען געגאַנגען אין געשלאָסענע רייען סאָלדאַטן.

פּיר פון דער ערשטער רויי האָבן זיך געהאַלטן אָן די שנאַלן פון די לאַנדשטורמיסטן. די וואָס זיינען געגאַנגען פון הינטן האָבן אַן־וויפגעלייגט זייערע השגה אויף די אַקסלען פון די פּאַדערשטע.

די בלויע־גרויע צעקנייטשמע שינעלן זיינען געווען געגייט פון איין שניידער, און די מוכטיע היטלען זיינען געווען אַנגעצויגן אויף איין מאַנעקען. נאָר די מריט פון דער זיך וויגנדיקער בלוי־גרויער זעלנער־מאַסע זיינען ניט געווען קיין מריט פון זעלנער. די פּיס האָבן געשלעפּט אויף זיך צעריסענע שווערע לייוונטענע הויזן און האָבן זיך געשארט איבער דער ערד, כּמעט ניט אויפהייבנדיק זיך איבער איר. די מענטשן האָבן זיך געוויגט אויף אַלע זייטן, האָבן זיך געשמוסן און זיך אָננעשמויסן זיינער אָן דעם אַנדערן.

זייערע העכט האָבן זיך אָן אויפהער אויסגעצויגן, מאַפנדיק דעם רוים און אָנשפּאַרנדיק זיך אין די רוקנס און אייגנביינגס פון די, וואָס זיינען געגאַנגען פאַראויס.

אַנדרעיען האָט זיך געוואָרפן אין די אוינן איין סאָלדאַט. זיין קאָפּ איז געווען אומגעקערט אָן א זייט און ער האָט זיך געוואָרפן אויף זיין לאַנגער האַלז, אַזוי ווי אויף א פּאָדעם. ס'האָט אויסגעזען, ווי ער וואָלט זיך אייגנהעריק צו עפּעס, וואָס ס'האָט זיך צו אים דערנעענטערט מיט יערן טראָט. זיין געזיכט איז געווען אויסגעקרימט אין א גרימאַסע און דאָס מויל איז געווען צונויפגעדריקט אזוי שטאַרק, אז די קין־מוסקלען האָבן אַרויסגעשפּאַרט, אַזוי ווי באַקנבייגער. אין דעם שוואַרצן קריז פון דיי וויעס האָבן זיך געגלעזערט די אָפּגעשטעלטע אויגן. רויקע שאָטנס פון די איבערדער אַלייע אַראָפּגעהאַנגענע צווייגן האָבן דורכגעשוועבט אין זיי.

דער סאָלדאַט איז געווען בלינד.

דעמאָלט האָט אַנדרעי מיט איין אויגנבליק אַרומגעכאַפּט די פּאַרבייפּוזענדיקע מאַסע.

די פּנימער פון צענדליקער און הונדערטער מענטשן האָבן אים אויסגעוויזן ווי איין פּנים און וועז ער האָט זיך אַיינגעקוקט אין אים, האָט ער געגומען שרייען.

דאָס איז געווען קאַרל עבערסאָקס געזיכט, וועלכן ער האָט דערקענט אין דעם ערלאַנגענער מוזעי און דערנאָך אין חלום, וועז זיין בלום־רויטער קאָפּ האָט זיך געוישבט — צי זאָל ער אַראָפּפאַלן אָדער בלייבן אויפן לייטער. אָבער — א שרעק, א שרעק! — איבער דעם געזיכט פון דעם רוצח, וואָס איז מיט אָפּגעגע אויגן אַרויף אויפן עשאַפאָט, פּדי צו קוקן נאָכן מויט אומפאַרשעמט אויף מענטשן פון דעם מוזעישן ספּירט־סלאָי אַרויס — איבער דעם דאָזיקן געזיכט האָבן געראָגען מרעה!

אַנדרעי האָט שוין ניט געזען דעם המון. פּאַר אים האָט זיך ערגעץ גאָר נאָענט, אויף א מהלך פון א מענטשלעכן אָטעם, געוואָרפן עבערסאָקס געזיכט. די בלויע ליפּן פון דעם געמויטן האָבן אויפגעציטערט, זיך אויפגעעפנט, און אזוי ווי אין חלום, האָט עבערסאָקס אַרויסגערעדט:

— אימאַליענער. מען האָט זיי געזומען היצטער טריעסט.
דערנאָך האָט ער אַ וואונק געטאָן דורך טערן און האָט צו=
געגעבן:

— דער גאַז הייסט געלער קרייץ. אַן אויסגעצייכנטע מאַרקע.
די שמימע האָט אַנדרעיען אויסגעוויזן מרויעריק. אפשר דער=
פאַר, וואָס דער דאָרינקער קאָנוואָיר פון די בלינדע האָט גערעדט?
ער האָט זיך אָפּגעשטעלט האַרט לעבן אַנדרעיען, צו פאַר=
רויכערן די לולקע, און האָט גענאָגט עמלעכע ווערטער אויס מיט=
לייד און אוים מענטשלעכקייט. דערנאָך איז ער אַוועקגעלאָפן אויף
זיין אָרט און האָט געדריקט צום הוקן אַ לאַנגע ביקס — פון רוסישן
מוסטער.

און דער שווייגנדיקער מענטשן=צוג איז אָן אויפהער געפלאָסן
איבער דער אַלייע, און די אָנצאָליקע הענט האָבן געטאַפּט דעם
רוים. די איינגעהויקערטע לאַנדשטורמיסטן, וואָס האָבן אָפּגעשלאָסן
דעם המון, האָבן לייכט אונטערגעשטויסן די אָפּגעשטאַנענע, און
דעמאָלט האָבן זיי אַנגעמראָטן אויף די פּיאַטעס פון די, וואָס זיינען
געאַנגען פאָראויס און האָבן פאַרוואָרפן די קעפּ, גלייך זיי וואָלטן
זיך צוגעהערט צו דעם, וואָס ס'האָט זיך מיט יעדן טראָט דערנעענ=
טערט צו זיי. מיטהתמא האָבן זיי שוין דערקענט די קלעפּ פון דער
האַק, וואָס האָט פאַרענדיקט בויען די לאַנגער=באַראַקן.

עבֿערסאָקס געזיכט, וואָס איז געווען באַוואַשן מיט טרערן,
האָט זיך צעפלאָסן אין דער בין=השמשותדיקער מערץ=לופט. דער
רויש פון די שאַרנדיקע הויזן איז שטיל געוואָרן, האָט זיך
פאַרוואַנדלט אין אַן אונטערערדיש ברומען, האָט זיך צעגאָסן אין
אַ שאַרכענדיש פון דעם אויפלעבנדיקן פריליינג.

דער פּאַרק פון די זיבן כאַזשלקעס האָט זיך געגרייט צו אָוונט.
דעמאָלט האָט זיך אַנדרעי אַרומגעקוקט.

איבער דער צווייטער זייט אַלייע איז, צוגעטוליעט צו אַ
בוים, מיט פאַרמאַכטע אויגן, געשטאַנען מאַרי. זי איז געווען אזוי ווי
צוגעבונדן צום שטאַם, און אירע הענט זיינען היפלאָן אַראָפּגע=
האַנגען. אַנדרעי האָט זיך אַ וואַרף געטאָן צו איר, האָט זיך אָפּגע=

ריסן מיט פוח פון דעם שפיקל ערד, וואָס האָט זי געהאַלטן צוגע־שמידט. מארי האָט געשפּנט די אויגן. אַנדרעי האָט געגומען אירע הענט. זיי זיינען געווען קאַלט אן האָבן זיך געטרייסלט, אַזוי ווי פון קרחת.

— אונזער באַגעגעניש... — האָט אַנדרעי אָנגעהויבן.

מארי האָט געוואָלט אַ שמייכל טאָן.

— כ׳קאָן היינט נית, — האָט זי געענטפערט...

דערנאָך האָט זי זיך אָפּגעשטויסן פון בוים, האָט אויסגע־גלייכט די פּלייצעס.

— היינט ווייל איך גיט ריידן... כ׳קען נית.

זי האָט אים אַ דריק געטאָן די האַנט.

— כ׳וועל אייך אפשר וויידער אָנשרייבן.

זי האָט זיך אָפּגעקערט און איז אַוועק אַהין, וואו עס האָבן זיך אָפּגעשטעלט די מראַמוואַי־וואַגאָנעס, וואָס האָבן אין ענער ציים געפּוסטעוועט.

ער האָט זי באַגלייט מיט די אויגן.

נאָך אַלץ בלומען.

אין דעם זומער האָבן זיך צוויי ים־מלוכות צום ערשטן מאָל באַגעגנט אויפן אָפּענעם ים. די קריגסשיפן, וואָס זיינען באַשאַפן געוואָרן צו אויסראָטן און צו אומקומען, די קריגס־שיפן, וואָס גייען אוים פון גאָרנישט־טאָן און פון צופיל באַוואָפנטקייט — די קריגס־שיפן האָבן אין איין מאָג און אין איין שעה, אַזוי ווי באַזונדערע מאַגניט־וויזערס, פאַרלאָזן זייערע נאָרעס. דאָס אָרט פון דער באַגע־געניש איז געווען דאָרט, וואו דער דורכגום סקאַגעראַק גייט אַרויס אין צפונדיקן ים. די שעה פון דער באַגעגעניש איז געווען די גורל־שעה, וועז די ווינטן הערן אויף צו בלאָזן און עס שטעלן זיך אָפּ די פּלאַנעטן און וועז מענטשן טוען אָן רייניע וועש. דער נצחון איז ג׳־וועז גאַראַנטירט פאַר בייזע עסקאַדרעס, ווייל בייזע עסקאַדרעס האָבן זיך געהאַלטן פאַר די מאַמע גרעסטע אין דער וועלט און ווייל די מלוכות, וועמעס עסקאַדרעס עס האָבן זיך צונויפגעטראָפן לעבן סקאַגעראַק, האָבן זיך געהאַלטן פאַר די מאַמע גרעסטע מלוכות.

אַלע מלוכות האַלטן זיך שמענדיק פּאַר די סאַמע גרעסטע; דאָס איז פּאַר זיי נייטיק, כּדי יעדע שקאַפּע, וואָס מראָסקעט מיט דער פּאַרראָסטער קיך פון דער ראָטע, זאָל זיך שפּירן פּאַר א טא־מערלאַן.

לעבן סקאַנדינאַוישן האָט די ים־ענגלאַנד מנצח געווען די ים־דייטשלאַנד, און די ים־דייטשלאַנד האָט מנצח געווען די ים־ענגלאַנד. באַזיגטע האָט זיך אין דער דאָזיקער שלאַכט ארויסגעווויזן די לאַנגיק — דאָס איז די־ענגיקע מלוכה, וואָס איז אומעטום אָנערקענט אַלס סאַמע שוואַכע. דעם מרימוף איבער איר האָבן נע־פּיערט ביידע זיגרעישע צדדים — ענגלאַנד און דייטשלאַנד. אויסער די־ענגיקע ענגלישע און דייטשע ים־לייט, וואָס דער נאַלפשטראָם האָט זיי אַוועקגעטראָגן פון סקאַנדינאַוישן אין דעם נאָרווועגישן ים ארײַן.

דער דייטשער באַפּעלקערונג האָט מען דערקלערט דורך דיא־גראַמען, אז די ים־הערשאַפט פון ענגלאַנד איז ענדגילטיק געבראָכן און אז געענדיקט האָט זיך דאָס אויף א זייער גלייכלעכן אופן, דען די דייטשע פאַרלוסטן זיינען נישטיקע. די ענגלישע צייטונגען, דערקענן, האָבן דערווייזן דורך קאַרטאַגראַמען, אז דעם דייטשן פלאָט קען מען רעכענען פאַר פאַרטיליקט און אז דערגרייכט גע־ווארן איז עס אין עצם דורך נישטיקע קרבנות מצד גרויס־בריטאַניע.

אַזוי ארום האָט בישאָפסבערג אין די מעג פון סקאַנדינאַוישן געהאַט א געוואַנדיקן יסוד צו מאַכן א יום־טוב. נאָך מער האָט זי געהאַט א יסוד צו דעם, וויל זי האָט זיך געריכט אויפן קומען פון זיין מא־יעסטעט דעם זאַקסישן קיניג. אַזא זאַך טרעפט זיך זעלטן און פּאַר בישאָפסבערג איז דאָס געווען א היסטאָרישע געשעעניש. מען האָט באַדאַרפט איינאַרדענען דעם הויכן באַזוך מיט ווערדע און מיט בריימקייט. און אַזוי וויי יעדער הויכער באַזוך ווערט פאַרבונדן מיט עפּעס א געשעעניש, און זיין מאיעסטעט דער קיניג פון זאַקסן איז געקומען קיין בישאָפסבערג פשוט אויף יאַגד נאָר באַרג־ציגן, איז דערפּער נאַטירלעך, אז זיין קומען איז געווען פאַרבונדן מיט דעם נצחון איבער דער נהויסבריטאַנישער ים־הערשאַפט. און מען האָט

אים נעערט און נעאַכפערט, אַזוי וויִ דעם אמתן העלד פון דער יום־לאַנדער שלאַכט...

נאָר דאָס איז — אַ נאַנץ באַזונדער קאַפּיטל אין דער נעשיכטע פון בישאָפסבערג; דערקענן דאָס קאַפּיטל, וואָס מיר שרייבן, איז נעווידמעט בלומען. אין אונזער האַמאַן זיינען זיי זייער וויניק; די מיידלעך, וואָס זיינען אין בעם אויף די שרייבער למאי זיי דערציילן וועגן לאַנדשטורעם און וועגן מלחמה, וועגן שמרייקן און וועגן קינדער, אַנשטאָט צו ריידן וועגן בוררשאַפֿט און וועגן אומאַרעמונגען, וועגן ליבע און וועגן בלומען — די מיידלעך, האָבן זיי זייער ליב. ס'איז מרויערין צו מראַכטן, אַז קיין איין מיידל וועט ביז די דאָזיקע מיטלייפּלע ווערטער נים דערלייענען. נאָר אויב אַ וועלכע־ס'איז צאַרטע נשמה, וואָס איז ענדלעך אויסגעמאַטערט געוואָרן פון די מאָלדאַמישע עשעלאָנען, פון די רעוואָלוציאָנערן, סאָציאַל־דעמאָקראַטן און קינדן, וועט עפענען דאָס בוך אויף דער דאָזיקער זייט, וועט זי דאָ געפינען אונזער פייערלעכע הבמחה, צו פאַרנעמען אַ נאַנצן קאַפּיטל בלויז מיט בלומען, מערניט וו' מיט שמעקעריקע, מיט ריינעם טוי באַשפּריצטע, צניעותדיקע, לעבעדיקע בלומען!..

אויפן וואָקזאַל איז דער קיניג באַגעגנט געוואָרן פון דער מיליטער־מאַכט. פון דאָרמן האָט ער באַדאַרפט גיין אין ראָטהויז און אויפנעמען די מיליטערישע שררות. אין צוויי שעה אַרום האָבן זיך פאַר זיין מאַיעסטעט באַדאַרפט פאָרשטעלן די פילאַנטראָפישע נעלשאַפֿטן.

אין דער אמתן האָבן די בישאָפסבערגער אַיינוואוינער איבערגעלעבט אין דעם דאָזיקן היסטאָרישן מאָמענט אַ געוויסע אַנטוישונג. מען האָט נעפּפערט אָן אַ שיעור קראַכמאַל, פּרי צו ברענגען אין אַ צערעמאָניאַלן אויסזען די אומטערקלייד־לעך, די מאַנישקעס, די מאַנזשעטן און די קראַגנס. מען האָט זיך נעריכט צו דערזען זיין מאַיעסטעט אין אָרדנס, סמענגעס און שטערנס, אַרומגערינגלט פון אַ סוויטע און פון אַ הויף־וואַגן. נאָר דער קיניג איז נעקומען אין אַ רעקל און אין אַ מיראָלער פילצענעם הוט באַצירט מיט אַ פעדער פון אַ בירקהאָן. מען האָט כאַר אים צוגעגרייט בייִם וואָקזאַל אַ נעריומען אַלמאָדישן פאַעמאָן, איינגעשפּאַנט מיט צוויי אומגעלומ־

פּערטע פּערד. ער האָט זיך געזעצט לעבן דעם אייבער־בירגער־מייסטער, און די אייזערנע רייפן פון מיט נאפּט געשמירטע רעדער האָבן געגאסן קלאפּן איבער דער הויפּט־גאס. די אָנגעקראָכענע לאָמע־אונטערטאַנער, וואָס האָבן פּאַרנומען די טראָטוארן, האָבן, דערזעענדיק אזא אריינפּאָר, פּאַרגעסן אַראָפּצוגעמען די היט. די שילער האָבן, אַרומרינגלענדיק דעם פּאַעטאָן, זיך געטראָגן איבערן וועג מיט געשריי און אויסרופן. זיין מאיעסטעט האָט גוטמוטיק אַראָפּגעטריסלט דעם ציגאַרן־אש אויף די נעזער פון די קלייגע ינגלעך, און האָט זיי אויפגעמונטערט אַרויפצוקלעטערן אויפן טרעפל פון קאַרעטע און אָנהענגען זיך אויף די רעסאָרן.

— זע, — האָט איין יוסטער בירגער געזאָגט צו זיין וויב, דערזעענדיק זיין הערשער, — ער טראָגט דאָך א רעקל, אזוי ווי אונזער איידעם האַנס...

אזוי האָט זיך פּאַרטונקלט דער העלד אין דעם באַוואוסטזיין פון דעם אָרנטלעכן בירגער.

אין דעם דאָזיקן טאָג, וועו מען האָט מנצח געווען די גרויס־פּרימאַנישע ים־מלוכה און דער קיניג איז געקומען קיין בישאָפּס־בערג אין דעם מאָמענט, וועו מען האָט פּאַרענדיקט פּרעסן די לעצטע קראַנעלעך און מען האָט געפּוצט די שיך, — אין דעם מאָמענט האָט פּרוי אזערבאַך, דורכלויפנדיק הורך דעם גאַסט־צימער, אויסגעשריען:

— מאַרי! מאַרי! מאַרי!

זי איז געווען אזוי אויפגערעגט, אז זי האָט פּאַרגעסן צו פּאַרכאַפּן מיט זיך דאָס שפּעקלע מיט דער גומענער גאַלקע, און האָט זייער קאָנטיק געהונקען. זי האָט זיך במעט פּאַרכלינעט שרייענדיק:

— מאַרי! מאַרי!

אין בעת די מאָכטער איז אַריינגעפלויגן אין צימער, האָט זי אויסגעשאָסן אָן אָטעם:

— וואו זיינען אונזערע פלאַגן, מאַרי? וואָס זאָל עם באַטייטן? וואו זיינען די פלאַגן?

כּאַרי האָט כּאַרשפּילעט דאָס קלייד און האָט כּאַרלייגט די

הענט אויף אַהינטער; איר אײַז געווען אומבאַקוועם, און זי האָט ניט תּיכף איבערגעפרענט:

— וואָס האָט פּאַסירט?

— די פּלאַגן, די פּלאַגן! בײַ אונז זיינען ניט אויסגעהאַנגען די פּלאַגן!

— וואָס וועגט איר זיך עפּעס צו מיר?

פּרוי אורבאַך האָט זיך אַנגעכאַפּט פּאַר דעם אָנלען פון שטול.

— כ'האָב פּאַרהערט, מאַרי? — האָט זי אַרויסגעמורמלט.

— איך זאָג, אַז איך וויים ניט, פּאַרוואָס בײַ אונז זיינען ניט אַרויסגעהאַנגען די פּלאַגן.

— ס'קען זיין, אַז איר וויסט גאָרנישט, פּאַרוואָס מען דאַרף וויַ אַרויסהענגען?

מאַרי האָט אויפגעהויבן אויף דער מומער אַ גלייכגילטיקן בליק:

— אָפּן געראַטן, ניין.

דעמאָלט האָט זיך פּרוי אורבאַך אַראָפּגעלאָזט אויף דער שטול. אומגלויבלעך! מיט אַ וואָסער האַלב שעה צוריק האָט דער דאָזיקער אומגעלומפּערטער מענטש געראַטן מיט איר גאַנץ לאַגיש!

— מיר האָבן אָט־אַרשט אָפּגערעדט, מאַרי... — האָט פּרוי אורבאַך אָנגעהויבן, האָט אָנגענומען וואָס מערער לופט און זיך אַוועקגעזעצט באַקוועמער: מען וואָלט באַדאַרפט אויפשמעלן דעם צעשמערטן גלייכגעוויכט.

נאָר מאַרי האָט איבערגעשלאָגן:

— איך פּאַרזיכער אייך, אַז ס'האָט קיין זאַך ניט פּאַסירט. איך קלייב זיך צו גיין אויפן וואָקזאַל, דערנאָך וועל איך קומען אין דאָמהויז. אייער פּאַרלאַנג וועט פּינקטלעך דערפילט ווערן. איר דאַרפט זיך אָנמאָן, וואָרעם איר וועט פּאַרשפּעטיקן.

— אָבער די פּלאַגן, די פּלאַגן! — האָט פּרוי אורבאַך אויס־געשריען.

— וואָס נוגע די פּלאַגן, בעת איך אייך איבערגעבן דעם דאָ־זיקן ענין אַן אַנדערן.

מאַרי האָט זיך פּלוצלונג צעלאַכט:

— נו, גיט עס איבער, צום ביישפּיל, דעם פּאַפּאַ! אמת? דער פּאַפּאַ וועט מיט פּאַרגעניגן אויסהעלפֿן די פּלאַנן אַפּילו אַלע אינ־דערפרי! דאָס וועט זיין אויס־גע־צייכנט!

פֿרוי אורבאַך איז לאַנגזאַם אויפגעשטאַנען. איר קאָפּ האָט זיך אָפּגעוואָרפן אויף אַ זייט, די אויגן זיינען פאַרשטאַרט גע־וואָרן. אין דעם לעבן, וואָס איז געווען ברייט צעלאָזן אויף אונטן מיט דער אַ ביסל אויפגעהויבענער אוון פּאַרשטאַרטער רעכטער האַנט, איז איר פּינור געוואָרן מאַנומענטאַל. אַ דייטלעך שפּעטשטען האָט זיך אַרויסגענאָמען פון אירע בלאַסע געוואָרענע צונויפגעצויגענע אַנגעשטרענגטע ליפּן:

— געדענקט איין מאָל פּאַר אַלע מאָל: איך דערלויב נישט צו מאַכן מיר חוזק נישט בלויז אייער פּאָטער, נאָר אַפּילו אייך.

זי האָט זיך אומגעקערט און איז אַרויסגענאַנגען אַזוי ווי אַ באַליידיקטע העלדין אויף דעם קינאָ־עקראַן — מאַיעסטעטיש און כּמעט פּונקט אַזוי רוישלאָז.

ביי זיך אין צימער איז פרוי אורבאַך געזעסן אַ ביסל צייט אין פּאָטלעך און האָט געפּאַכט אויף זיך מיט אַ טיכל. דערנאָך האָט זי אַנגעקלונגען צו דער דינסט און האָט איר געהייסן אויסהענגען די פּלאַנן. דערנאָך האָט זי זיך געזעמען אַנמאָן...

דאָס, וואָס ס׳האָט מיט דריי שעה צוריק פּאַסירט אין דעם גרוסן זאַל פון ראָטהויז, וואו די פּלאַנטראַפֿישע און אַנדערע גע־זעלשאַפטן האָבן זיך פאָרגעשטעלט דעם קיניג, פאַרדינט די סאַמע אויספּירלעכסטע באַשרייבונג. אזא באַשרייבונג האָט געגעבן די „בישאָפסבערגער פרימאָרגנצייטונג", וואו דער ניגעריקער לעזער וועט געפינען דעם גאַנצן צערעמאָניאל און, אַגב, די פּיינע רעדע, וואָס פּאַול העניג — דער מיסנלייד פון דעם פריזיידער־פּאַראיין און דער קאַסירער פון דער געזעלשאַפט פריינד פון כאָרגעזאַנג — האָט געהאַלטן אין נאָמען פון די צענדן. דאָ וועלן מיר דערציילן בלויז וועגן אַן אומבאַדייטנדיקן דעטאַל, וועגן וועלכן דער רעדאַקטאָר פון דער „פרימאָרגנצייטונג", וואָס איז וויקלעך געווען אויף דער הייך פון זיין פּאַרנטוואָרטלעכער אויפגאַבע, האָט דיפּלאָמאַטיש פאַר־שווינגן.

קורץ פֿאַר דעם, ווי זיין מאַיעסטעט איז, באַגלייט פון דעם אייבערבירגערמייסטער, די שמאַדטראַמן און אַדיוטאַנטן, געגאַנגען פון איין דעלענאַציע צו דער צווייטער, און זיך דערנענטערט צו פרוי אורבאַך, האָט זי זיך אַרומגעקוקט, כדי צו איבערצייגן זיך נאָכ־אַמאָל, צי מאַרי שמייט הינטער איר. מיט אייניקע מינוט פריער האָט פרוי אורבאַך געזען, ווי איר מאַכטער האָט זיך דורכגעשלאָגן צו איר הורך דער מאַסע באַרפוצטע פרייַנדינס און דאַמען.

און אָט שפייט זיין מאַיעסטעט דער קיניג געזיכט צו געזיכט מיט פרוי אורבאַך.

דער אייבער־בירגערמייסטער רעדט ערוים מיט א באַוונדער פאַרגעניגן:

— פרוי אורבאַך, געבאָרענע פּאָן־פרייַלעבן, די פּאַטראָנעסע פון דעם שפּיז־פֿונקט, די פּאָרויצערין...

פרוי אורבאַך ווערט פֿאַרשמאַרט אין א טיפן רעווערענס.

זיין מאַיעסטעט שטרעקט איר אויס די האַנט און שלאָגט איבער דעם אייבער־בירגערמייסטער:

— וועגן אייך, מאַדאַם, האָט מען מיר שוין דערציילט אין דער רעזידענץ. אויף אייך ווארט אין דרעזדן א פרידריך־אַוגוסט־מעדאַל.

— מאַיעסטעט, — רעדט ערוים פרוי אורבאַך און ווערט ווידער פֿאַרשמאַרט אין א רעווערענס. אויפגעהויבן זיך א ביסל אין זעגדיק, אז זיין מאַיעסטעט שמייכלט ווייטער גנעדיק, זאָגט פרוי אורבאַך שטיל:

— מאַיעסטעט, ערלויבט מיר באָרצושטעלן מיין מאַכטער, פרייַלין מאַרי אורבאַך...

זי דרייט אויס דעם קאָפּ אויף רעכטס און שטויסט זיך אַן אויף עמעצנס שטויגעריקן און פֿאַרלאַרענעם בליק. זי קערט אים דעם קאָפּ לינקס און באַגעגנט א פרעמד, צעשראָקן געזיכט. און פלוצלונג בריען פון הינטן אָפּ איר דעקאָלט עפעס ווערטער פון א היץ־קראַנקהייט:

— פרייַלין מאַרי איז דאָ ניטאָ!

— איר קענט ניט אָפּזוכן אייער מאָכמער? — הערט זי. נאָט, ניט שוין=זשע זאָגט עם דער קינינ?

— מאַיעסטעט, — שעפּטשעט פרוי אורבאַך.

— נאַרישקייטן, — לאַכט זיין מאַיעסטעט, — מיט מיר האָט היינט פּאַסירט אַן ערנערע מעשה: מיך האָט מען דאָ א נאָמען נענעבן ים=וואָלף, און מיך נודזשעט, וועו איך דארף דורכפּאָרן דעם בריק איבער דער עלבע...

פרוי אורבאַך געפינט נאָך אין זיך כוחות צו שמייכלען פון דעם קינגס שפּאַס, געפינט כוחות צו דערלאַנגען זיין מאַיעסטעט די האַנט. דערנאָך קערט זי זיך אום צו די פּאַרפּוצטע פרייללינס און ראַטעוו, מעסט זיי אָפּ מיט א קורצן בליק, און מען טראָגט זי כּמעט ארויס פון זאל...

וועו פרוי אורבאַכס בליק וואָלט געפאַלן אויף די בלומען, וועלכע עם דארף זיך ריידן אין דעם דאָזיקן קאַפּיטל, וואָלטן זיי, אוים מיטנעפיל, פּאַרוועלקט געוואָרן.

* * *

די שעה, אין וועלכער ס'האָט זיך אָנגעהויבן די מלחמה, איז נעבאָרן געוואָרן אונטערן צייכן פון וואָקזאל. די בארג=ענלעכע וואָקזאלן, מיט די אונטערערדישע גענג, מיט די אריבערנעצוינענע בריקן און אריבערנאַנגען. מיט די ארומנעפלאַכטענע קנויל=רעלסן, אין אייביקער קאנוואולסיע און געיאָמער, — די וואָקזאלן האָבן געמאַכט די מלחמה. אַזוי וו' ריזיקע שמוב=פּאַמפּעס, האָבן זיי אריינגעצויגן אין זייערע פּאַרוויכערטע פּיסקעס אָן א שיעור שמייבעלער, האָבן זיי אויפגעזאמלט אין די ענערגעטאָרן, האָבן זיי דורכגעשלעפּט דורך די טרויבן און האָבן זיי אריינגעשפּיים אויף דרויסן, אין דער מלחמה ארײן. אייגנאָל געדופן צום לעבן, האָבן זיי אויף א סעקונדע ניט אויפגעהערט צו עטעמען מיט זייער שטאָלענער ברוסט, און יעדער אָטעם זייערער האָט אריינגעזויגן און ארויסגעבלאָזן דעם מענטשלעכן שמוב.

אין דער שעה, וואָס איז געבאָרן געוואָרן אונטערן צייכן פון די וואָקזאלן, האָבן זיך די מענטשן אויפגעזאמלט אויף די ליניעס,

וואָס זיינען געווען בצדעקט מיט שמיינקויליך־שמויב, פאַרגאַסן מיט ביימל און נאַפּט, אויף די ליניעס, וואָס האָבן געפירט צו דער מלחמה. און די מענטשן האָבן די האָזיקע ליניעס אויסגעבעט מיט בלומען, און מיט בלומענבלעטלעך פון רויזן. האָבן זיי פאַרשאָטן די אייזערנע רעלסן־קנויליך, אזוי, אז מען האָט ניט געזען ניט דעם שמיינקויליך־שמויב, ניט די ביימל, ניט דעם נאַפּט. די סאָלדאָטן אין קריגס־אוניפאָרם האָבן אַרויסגעשמעקט די רויזן אין די לעכער פון די ביקסנרערן און הינטער די קויליגבייטלעך און הינטער די דעקלעך פון די רעגצלעך, און מיט חי שוועדע שמיכל פון דיקן לעדער האָבן זיי געמאַטן די רויזן אויף די פּאַראַנעס און רעלסן. ס'איז דען מעגלעך אויפצוקלייבן אַלע בלומען, וואָס דאָס פּאָטערלאַנד האָט אויסגעבעט אויף דעם וועג דער אַרמיי אין דער קריגס־אוניפאָרם?

די אַרמיי אין קריגס־אוניפאָרם האָט זיך אַרויסגעגאָסן אין די גענעראַטאָרן און האָט זיך געמראָגן איבער די טרויבן, פּדי אויס־צומישן זיך, אַזוי וויַ נאָז, מיט דער לופט, פּדי פאַרבראַנט צו ווערן אין דער מלחמה. און די סאָלדאָטן — צעפּלאַקערט פון דעם אייזער־נעם קרעכץ פון די וואָגאָנען, אויפגעהויבן דיבאָם דורך דעם מירוף פון דעם המון — יובלענדיקע, יונגע, די סאָלדאָטן האָבן מיט שמוי־רעם געזומען די וואַנאָנעם און באַפּוצט זייערע וועגט מיט לעכער־לעכע אויפשריפטן:

— אָט איז אייך דער פּראַנציוז, דער באַצוויינגער פון דער וועלט!

— אָט איז דער סערבישער קיניג פּעטער, נאָך דער מאַמפּע־ניע אויף ווין!

אין מיט א פּעטער דייטלעכער אויפשריפט האָבן זיך געזוייסט די האָפּערדיקע אותיות אויף יערן וואַגאָן:

— קיין פּאַריז!

— קיין פּאַריז!

— קיין פּאַריז!

דאָס איז געווען א שעה, ווען אין איר האָט דער ריח פון די רויזן פֿאַרשמיקט די נאַפּט־ביטערקייט אין דאָס שטיינקעכץ פון די שטיינקוילן...

וועג מאַרי איז געקומען אין דער שליחות פון פרוי אורבאַך אויפן וואָקזאַל, האָט ער נאָר־וואָס געהאַט באַגעגנט דעם קיניג און האָט זיך געקליבן אָנצוהויבן זיין געוויינלעך לעבן: דאָס לעבן פון פאַר דער מלחמה. די מאַרש־ראַמע פון דעם לאַנדשטורעם איז אַוועק אויפן פראָנט, און דאָס הייפלע רעקרוטן איז, וואַרטנדיק אויף דעם מאַרשרוט, זיך צעקראָכן איבער די אַריינגאַנגען, מונעלן און רעלסן. וויי שמעניחיק, זיינען געגאַנגען מאַנעווריעם, און דער וואָקזאַל האָט זיך געשריינלט אין שטאַלענעם שוידער.

דער לאַנדשטורעם, וואָס האָט זיך צעשיידט מיט די וויי־בער און־קינדער, האָט באַפּוצט זיינע ביקסן מיט בלומען. דאָס זיינען געווען אָפּגעוועלקטע נעגעלעך און ארבעסלעך, וואָס האָבן כּאַר־לאָרן זייער שמעקעדיקן ריח. וויל קיין רויזן, וואָס האָבן אכאל אויסגעפעט דעם וועג פֿאַר דער ארמיי, האָבן שוין מער ניט גע־קלעקט, און אויך וויל רויזן זיינען געווען צו מייער פֿאַר די וויי־בער, וואָס דער לאַנדשטורעם האָט אַוועקגעוואָרפן.

א רעקרוט, אָן וואָנצעם, מיט א פלאַך פנים, וואָס האָט זיך געלאַנגוויליקט און איז געווען מיד פון וואַרטן, האָט ארומגעבליקט קעט איבער די רעזערוו־ליניעס. דאָ זיינען ניט געווען קיין מענטשן, דער וואָקזאַל האָט אַריינגעצויגן אין זיך אַלדאָס לעבעדיקס, דער וואָקזאַל האָט נאָר־וואָס געהאַט באַגעגנט דעם ליניג. איבער די רע־זערוו־ליניעס האָבן זיך געשאָרט די וואָכן פון די אומרוקע לאָקא־מאָטיוון. דער רעקרוט האָט פון לאַנגוויל זיך אָפּגעשמעלט לעבן א משא־וואַגאָן, האָט פון לאַנגוויל אויפגעהויבן א שטיק קרייד, וואָס האָט זיך געוואָלגערט אויף דער ליניע און האָט פון לאַנגוויל אָנגעהויבן פירן מיט דעם קרייד איבער דעם וועגמל פון וואַגאָן:

— קיין פאַרי...

א דורכהרינגלעכע שמימע, אַזוי וויי א פייף, האָט אים א שמיץ געמאַן איבערן האַנט:

— וואָס שמירסמו דאָרטן? ווער וועט דיך גיין אויפראַמען?

דער יונג האָט זיך אומגעקערט. איבער די דעלסן איז געגאַנגען די אויפראַמערין פון די לויניעס. איר געזיכט האָט געגלאַנצט פון בייגל, די הענט זיינען געווען שוואַרץ. ער האָט געוואָלט עפעס ענטפערן. סוף־כל־סוף איז ער דאָך — א סאָלדאַט, באַלד וועט מען אים אַוועקטרייבן אויפן פראָנט, דאָרטן וועט ער זיך שלאָגן און די פאַרשלומפערטע פויערטע וועט אַזוי ווי פריער אַיינשמוצן זיך אויף דער סטאַנציע, און ס'איז ניט קיין עולה אויסצוזידלען זי מיט עפעס א גראָבן וואָרט. נאָר דעם רעקרוט איז לאַנגוויליק, ער איז מיד פון וואַרטן, און די לופט אַרום אים שמאַכט פון די אייזערנע קרעכצן, און די זון גופא פייניקט זיך, אַזוי ווי א רעקרוט. פון א שטאַרקן קלאַפ וועלט דער קרייד ציגעלעפעט צום וואַנאָן ווי א וויסער פלעק, און דער רעקרוט אַקערט מיט די קנאַפּל דעם זאַמד פון די באַניניעס און שלעפט זיך צום וואָקזאַל.

די אויפראַמערין ווישט אויס דעם וואַנאָן מיט א פאַרביימלטער שמאַטע, און אירע ליפן שעפטשען עפעס, נאָר קיין וועלטער הערט מען ניט איבער דעם שאַרן זיך פון די לאָקאָמאָטיוון. אפשר האָט זי באַדויערט דעם רעקרוט? אפשר איז איר מאַן אַוועקגעפאָרן אין דעם וואַנאָן מיט דער האָפערדיקער אויפשריפט:

— קיין פאַריז!

און וועט זיך ניט צוריקקערן אַהיים?

מגלעד, אַז זי האָט אפילו פיינט נעקראָגן פאַריז?

דער וואָקזאַל ווייס דאָס ניט, דער וואָקזאַל מאַכט מלחמה.

די מענטשישע שמוציבלעך שוימען אין די טונעלן, אויף די אַריבערגאַנגען און איבער די זאַלן. צווישן זיי איז אויך — מארי. זי האָט דערפילט די שליחות פון פרוי אורבאַך און האָט זיך גע־קליבן צוריק אין שטאָט אריין, כדי צו קומען באַצייטנס אין ראָט־הויז. נאָר אויפן פּערון, וואָס האָט נאָך נעעטעמט מיט דער פייע־לעכקייט פון דער קינדלעכער באַגעגענעניש, האָבן זי פאַרהאַלטן לאַנדשטורמיסטן, וואָס זיינען געגאַנגען אויפן פראָנט. דאָס האָט פאַסירט אַזוי:

מען האָט געגעבן א באַפעל אַיינצושטייגן

דער רויש פון די ווינטשענישן, פון דעם געוויין, פון דער בראַנ־
נערייַ פון די באַנגעטן און פון דער סקריפּעריי פון דער מוניציע האָט
זיך אויפגעהויבן ביז דעם גלעזערנעם קופּאָל פון וואָקזאל און איז
דערנאָך אַראָפּגעפאַלן, גלייך ער וואָלט אַראָפּגעשלאָגן געוואָרן פון
אויבן דורך דעם שטורעם פון דעם ווינט. גרויע מענטשן האָבן זיך
אַוועקגעקייקלט צו די וואַנעס, האָבן זיך שוויגעדיק אַוועקגעשטעלט
פּאַזע לינ׳ע און האָבן ניט אָפּגעריסן זייערע אויגן פון די אויגן
פון יענע מענטשן, וואָס זיינען געבליבן שטיין לעבן די פענסטער
פון דער סטאַנציע. דורך דער פלאַטפאָרם האָבן זיך פון דעם וואַנאָן־
צום וואָקזאל־צו אויסגעשטרעקט די בליקן פון הונדערטער פאַר־
שטאַרטע אויגן. דאָס איז געווען די געזעגעניש. און ווען ניט די
אייַנגעפּוירענע איינגשאפט פון דעם מענטשן צו באַטערקן די קלעג־
סטע צעשמערונג פון דער אייַנאַרמיקייט פון דער מאַסע, וואָלט זיך
די דאָזיקע געזעגעניש אייַנגעקריצט, וי׳ יעדע אַנדערע מאַסן־אַקציע:

„די מאַסע גייט".

„דאָס פובליקום אַפּלאָדירט".

„דאָס פאָלק איז מתפּלל".

„די מאָביליזירטע זענענען זיך מיט די וויבער".

אָבער די אייַנאַרמיקייט פון דער מאַסע איז צעשמערט ג־
וואָרן, און די מענטשן האָבן פלוצלונג דערזען אַזויפּס, וואָס זיי האָבן
פריער ניט געוואוסט. דער אייַנגעשמוצטער, אומגעלומפּערטער
לאַנדשטורמיסט האָט ניט געפאָלגט די קאָמאַנדע און איז געבליבן
אין דעם המון באַגלייטער, לעבן דעם פאַסאַד פון דער סטאַנציע.

ער האָט אַרויפגעלייגט די לאַנגע העלע אויף די אַקסלען פון
דער בלאַס־פּנימדיקער פרוי, און האָט געבויערט מיט די טרוקענע
אויגן אין מידן בליק. ער איז געווען באַשיימפּערלעך פריוולעגירט
קעגן זיינע חברים, וויל די אויגן פון זיין פרוי האָבן געפינטלט
פונקט אַנמקענען אים און וויל דער לעצטער קוש איז נאָך אים פאַר־
געשמאַנען, בשעת ווען ביי אַלע זיינע חברים איז ער שוין נעווען
אַ פאַריבערגענאַנגענע זאַך. מעגלעך, אַז פון קנאה האָט עמעצער
אויסגעשריען:

— נו, קוש זיך שוין, 42=סאַנטימעטערדיקער!
און ער האָט זיך צעקושט.

ער האָט אייגנעבויגן זיינע לאַנגע העגט אין די אייגנבויגנס, און זיין פרוים בלאַס פנים האָט זיך גלייכגילטיק און וויך דערנעענטערט צו זיין בחוסם. ער האָט אָננעבויגן דעם קאָפּ, דער קאָלנער פון שיגעל האָט זיך אויסגעשפרייט איבער זיין הויקער, דער ראַניע האָט זיך צראָפּגערוקט צוב גאַרטל. ער האָט זיך צוגעריט מיט די שוואַרצע וואַנצעס צו זיין פרוים פאַר־שוויצטן שטערן.

און זי האָט געפרעגט:

— וואָס זאָל מען איבערגעבן אונזער קליינינקער?

— גיב איבער אונזער קליינינקער... — האָט ער אָננעהויבן און האָט זיך אויסגעגלייכט בשעת מעשה.

זיינע הענט האָבן זיך צראָפּגעגלימשט פון אויע אַקסלען, זיינען געבליבן העננען און האָבן זיך נענומען באַמבלען אין דער לופט, דערנאָך האָבן זיי זיך מיט מי נענומען אויפהייבן צום קאָפּ.

— גיב איבער אונזער קליינינקער... — האָט ער העכער איבערגעחזרט — אין האָט זיך שטיל נענומען צוזעצן.

— גיב איבער אונזער קליינינקער...

זיינע הענט האָבן פלוצלונג צרומגעכאַפּט זיין קאָפּ, איבער אים האָט נענומען מאַנצן דער העלם, איז צראָפּגעפצלן אויפן הויקער, אויף דעם ראַניע, האָט זיך צראָפּגעקייקלט אויפן דיל. ער האָט זיך צוגעזעצט אויף די פיאַטעס, מיט די הענט אָננעשפּאַרט אָן די קני און האָט צרויסגעיאַמערט:

— אונזער קליי־נינ־קע־ער!..

זון נאָר אַמאָל, נאָר שמאַרקער און אויסגעצוינגענער:

— אונזער קליי־נינ־קע־ער!..

דער אונטער־אָפיציר איז אייליק צוגעגאַנגען צו אים און האָט אויסגעשריען:

— אויף דיין אָרט!

דער לאַנדשטורמיסט איז האַסטיק אויפגעשטאַנען און האָט קיין קוק ניט געטאָן אויף דעם וויב, האָט ניט אויפגעהויבן דעם העלם און איז מיט א הויכן קאָפּ צווישן צום וואַגאָן.

— דעק צו דעם קאָפּ! — האָט דער אונטער־אָפיציר גע־שריען.

ס'איז שוין אָבער געווען שפּעט.

פון דער מאַסע, וואָס איז געשטאַנען לעבן דעם פּאַסאַד פון דער סטאַנציע, האָבן זיך אויסגעשפּרעקט הונדערטער הענט איבער דער פּלאַטפֿאָרם, צו דער ליניע פון די גרויע מענטשן לעבן די וואַגאָנעס און הונדערטער קולות האָבן אַרויפגעוואָרפן צום קופּאָל פון וואָקזאַל די מענער־נעמען:

— פּאַול! קאַרל!

— האָבערט! פּאַול!

און גראָבע, הייזעריקע, אונטערגעריסענע שמימען פון די מענער האָבן זיי אָפּגענטפֿערט:

— מאַריע! אַננע!

— ליזבעט!

און די אויסגעצויגענע הענט פון דער מאַסע, וואָס איז געשטאַנען איבער דער לענג פון דעם בנין, האָבן זיך באַגעגנט מיט די הענט, וואָס זיינען געווען אויסגעשטרעקט פון די וואַגאָנעס־פֿענצטער.

דעמאָלט האָבן די קאָמאַנדירן געמאַכט א מינע, ווי זיי וואָלטן נאָך נית אָפּגענעבן דעם באַפעל אַיינצושטייגן.

* * *

אין דעם צימער, וועלכן ס'האָט פריער פֿאַרנומען מאָסיע פּערסי, האָט געוואוינט אַן אונטער־אָפיציר פון די פרייוויליקע. ער איז געווען מער אויסגעמישט מיט מענטשן און איז געווען טומל־חיקער, איידער מאָסיע פּערסי, האָט געטראָגן אויסערגעוויינלעך הויכע קראַגנס און אָנשטאָט א באַגנעט — האָט ער אויפן גאַרט־געטראָגן א קליין פּיניש מעסערל. א פּיניש מעסערל איז געווען אין דער מאָדע, אזן דער אונטער־אָפיציר האָט נאָכגעפּאָלגט די מאָדע, איז געווען זייער העפּלעך, געווען פּאַטריאָטיש אין דער מאָס, האָט געלייענט וויילדן אין איבערזעצונג און האָט אים גערופן, אזוי־ווי אַלע — וויילדע. אים אַליין האָט מען גערופן דימריד.

אין דעם מאָג האָט ער אײַנגעלאָדן צו זיך זײַן פעלדפעבל אויף אַ גלעזל מיי. דער מנהג פון דעם גלעזל מיי שטאַמט פון אויס־לאַנד, אין אים איז עפּעס דאָ אי ענגלישס, אי רוסישס, און אין דעם וואָרט — מיי — גופא האָט דיטריך געשפּירט עפּעס לידע־ראַלס, דערהויפּט אין יענעם טאָג, ווען מען האָט חרוב געמאַכט דעם ענגלישן פלאָמ. אַ גלעזל מיי לכבוד ענגלאַנדס נצחון — אַזאַ זשעסט וואָלט אויך געקענט געפעלן ווערן אויף דער פרידריכשטרא־סע אין בערלין.

דיטריכס געסט זיינען געווען, אויסערן פעלדפעבל, פּאָול הע־ניג, זיין שכן אַגדרעי סמאַרצאָוו און פרייליז לימי.

דיטריך האָט זיך אריבערגעבויגן, האָט זיך געווענדט לויט דער רי צו די געסט און האָט פאָרגעלייגט קעקס. דער פעלדפעבל האָט מיט די קאַרצע פינגערלעך אָנגעמאַפּט די סטרונעס פון דער ציטרע, דער אינסטרומענט האָט געשלוכצט און זיך געקלאָגט, דעם מוזי־קאַנטס געזונט — אַ געפּאָקטס, באַשפּרענקלט אַזוי ווי אַ לעקעד — האָט טרו־עריק געשמייכלט. פרייליז לימי — אַ קייליבישקע, פּוכלע ברונעטין — האָט געמאַכט אײגלעך. און האָט זיך געפּליסט צופרידנשטעלן אַלעמען מיט אַמאָל.

פּאָול העניג איז קענטיק געווען דערשיטערט און ווי אַ מענטש, וואָס האָט אָקערשט איבערגעלעבט אַן אומגעווײנלעכע זאַך, האָט ער אויסגעזען עפּעס ווי ניט ענלעך צו זיך אַליין: ער איז געוואָרן שטיל, האָט גערעדט מיט אַ נידעריקן קול, האָט זיך צײַנגעקאָר־משעט. נאָר איבער זיין געזונט, וואָס איז געווען אַ ביסלעך פאַר־שווײַצט און זיך געשפּיגלט, אַזוי ווי אַ קופערן בעקעדל, האָבן אַרום־געבלאָנקעט אָפּגלאַנצן פון שמאָלץ.

— דער באַגריף אינמערנאַציאָנאַל גופא, — האָט ער נאָך אַ לאַנגער פויזע אַרויסגערעדט, — מיינט די עקסיסטענץ פון פאַר־שיידענע נאַציעס, אָ!

— זייער ריכטיק, זייער ריכטיק. נעמט קעקס — האָט דיט־ריך געזאָגט.

— איך וויס וואָס איך רייד. דאָס איז פאַראַן ביי בעבלען.

— ניט שוין־זשע, הער העניג, האָט ער מיט אייך אַזוי לאַנג געדעדט? — האָט פריילין לִיסי, קוים וואָס מען האָט געהערט, נע־פרעגט און איר פּוכלע קערפּערל האָט זיך פאַרצוויגן מיט אַ גערונצל פון גריבעלעך.

– ער האָט געפרעגט: פון דעם פריזירער־צעך? און האָט דערלאַנגט די האַנט. האָב איך געענטפערט: ריכטיק: אייער מציעס־מעט, פון דעם פריזירער־צעך, און האָב אים אַ דריק געטאָן די האַנט. ביי אייך איז אַ שמאַרקע שטימע, איר האָט גוט איבערגע־לייענט דעם אַדרעס, האָט ער געזאָגט. האָב איך געענטפערט, אַז איך בין אין דער געזעלשאַפט פריינד פון כאַר־געזאַנג און האָב היינט געזונגען אין רָאָמהויז „וואכט אַם רהיין". דאַן האָט ער ge־פרעגט: אפשר זייט איר אַ מיטגליד פון נאָך אַ געזעלשאַפט? האָב איך אָפּן געזאָגט: מציעסטעט, איך בין — אַ סאָציאַל־דעמאָקראַט.

— און ער, גאָרנישט? — האָט פריילין לִיסי אויסגעשריען.

— ער האָט ניט קיין שום פּאָראורטיילן, אונזער קיניג, — האָט הער העניג געפּעלִיקסט באַמערקט. — ער האָט זיך פאַרנייגט און איז אָפּגעגאַנגען. איך האָב זיך אויך פאַרנייגט. דערנאָך בין איך אַוועק אויסטרינקען מיט אונזערע יאַמעס, און זיי האָבן מסכים גע־ווען צו דעם, וואָס איך האָב אַזוי אָפּן געזאָגט דעם קיניג, ווער איך בין.

— זייער גוט! — האָט דימיריך געזאָגט, — הער פעלדפּעבל, שפּילט עפּעס נאָך. פריילין לִיסי...

— אַך, שפּילט עפּעס אויף, שפּילט אויף, — האָט די בּרו־נעטין געבעטן, און איבער אירע אָרעמס, איבער דעם העלל אוּן איבער דעם אַנמבלויזמן אַקסל האָבן זיך אַוועקגעצויגן גריבעלעך.

— אַוודאי איז גוט — האָט הער העניג געזאָגט און האָט זיך אָנגעשפּאַרט אָן רוקן פון שטול. איך זאָג, אַז אונזער נאַציאָנא־לער שמריך — איז געוויסנהאַפטיקייט. איך האָב געוויסנהאַפטיק געמאָלדן: כ'בין אַ סאָציאַל־דעמאָקראַט.

— אויף וויפל איך האָב פּאַרשטאַנען, — האָט הער פעלד־פעבל געזאָגט טרויעריק און האָט אָפּגעריסן די אויגן פון הער ציס־רע און אַ קוק געטאָן אויף אַנדרעיען, — אויף וויפל איך האָב פּאַר־

שטאַנען. האָט הער סטאַרצאָוו געזאגט וועגן דעם, אַז די סאָציא־
ליסטן דאַרפן זיך לחלוטין ניט פאַרשטעלן פאַר דעם קינג. ניט
אמת?

ענינגם שטימע איז א ביסל פעסטער געוואָרן:

— אַנדרעאוס — איז א וואויִלער בחור, נאָר ער פאַרשטייט
ניט, אַז געוויסנהאַפטיקייט — איז אונזער נאַציאָנאַלער שטריך.
אַנדרעאוס — איז א ניהיליסט, אָ! — א ניהיליסט! ער אָנגערקענט
ניט קיין מאַקטיק, מאַק־טיק, אָ!

— בימע קעקס, — האָט דיטריך, באַאומרוקט פון דער שמו־
רעמריקער כוואַליע פון דעם פאַריקמאַכערם באַם, געזאָגט.

נאָר הער ענינג האָט פּלוצלונג אָנגעהויבן מיט א מיטפיל־
דיקן מאָן:

— די רוסן פאַרמאָגן א סך ליבע. דאָס האָב איך שוין לאַנ־
געוואָלט זאָגן. וואָס איז דער תּכלית פון אַזא ליבע? מאַקטיק, אַנ־
דרעאוס, מאַקטיק! פאַרוואָס ליבן מיר דאָס פאָטערלאַנד? וויל
מיר האָסן זיינע פיינד. ליבע קומט נאָך האָס! האָס צע־מענ־טירט
די ליבע, אָ! וועו מענטשן האָסן איינע אוו די זעלבע זאַך, דעמאָלט
קומט די ליבע. אַנדרעאוס וויל ליבן אוו קען ניט, כאַפּט עס דער
טייוול, דאָס האָב איך שוין לאַנג באַמערקט. פאַרוואָס? וויל ער
האָט ניט וואָס צו ליבן, וויל ער ליבט אַלץ גליך. א ניהיליסט! ער
פאַרשטייט ניט, אַז מענטשלעכע זאַכן דאַרף מען האָסן אינזינעם
מיט די מענטשן, וואָס שאַפן זיי...

דער הער ענינג האָט א זיפץ געטאָן אוו האָט זיך אויסגע־
צויגן, פונקט ווי נאָר א גומע חזירשן קאָטלעט. ער איז געווען צו־
פרידן מיטן סטיל פון זיין רעידן או האָט געזשמורעט מיט די אויגן
פון דער דורכזיכטיקער קלאַרקייט פון זיין פילאָסאָפיע.

אַנדרעי האָט אַריינגענומען לופט אין זיין ברוסט אוו האָט
צלעמען באַמערקט. דיטריכס געזיכט האָט זיך אויסגעקרימט אין
א התגונימדיקן שמייכל: ער האָט געליימן פון א פאַרגעפיל, אַז דאָס
גלעזל טיי וועט צעשמערט ווערן פון עפעס אַן אומאָנגענעמלעכקייט.
דער פעלדפעבל האָט זיך מרה־שחורהדיק אָנגעבויגן איבער דער
ציטרע. דאָס שוואַרצהנעוודיקע מיידעלע האָט מיד באַוועגט מיט די

ווי׳עס, אוו איר בליק האָט נערעדט וועגן זאכן, וואָס זיינען איינפאַ־
כער אוו שענער, איידער די אַמפערייען.

אַר, זיינען דאָס נעווען גוטע מענטשן — דער אונטער־אָפי־
ציר דיטריד, זיין פעלדפעבעל אוו פרייליז לימי! וואָס האָט מען זיי
געקענט זאָגן, וועו יעדער באַוועגונג זייערע האָט געבעטן
שוויגן? זיי האָבן דען ניט פאַרשטאַנען אַנדרעיען? גוטע מענטשן,
גוטע מענטשן... אַנדרעי האָט אַרויסגעעטמט פוו ברוסט די שווע־
רע לופט, וואָס ער האָט אָנגענומען אויף אַ יאָמער־נעשריי, אוו האָט
זיך אויפגעהויבן.

-- אַנטשולדיקט, — האָט ער שטיל נעזאָגט, — אי׳ך קער
זיך תיכף אום.

ער אי׳ז אַוועק דורך אַ פינסטערן קאָרידאָר, אַיינגעהויקערט
אוו אַיינגעבויגן דעם קאָפּ. וועו עמעצער וואָלט אים דאָ באַגעגנט,
וואָלט ער יענעם אויסגעוויזן, וויי אַ זקן, וואָס שלעפט נאָר זיך אַ
משא פוו פיליאָריקע ליידן.

ער האָט זיך ניט פאַרטראַכט איבער דעם, וואָס די טיר פוו
זיין צימער אי׳ז נעווען אינגאַנצן אָפּן. ער האָט זי אַ ביסל פאַר־
מאַכט אוו האָט זיך געלאָזט גיין צום בעט. בעת פוו דעם האַלבּ־
פינסטערן ווינקל פוו דיוואַן האָבן אים דעריאָגט די קוים פאַר־
שטענדלעכע ווערטער:

— וואָס אי׳ז מיט אַייך?

ער האָט זיך אומגעקערט, אי׳ז לאַנג געשטאַנען אוו האָט זיך
אַיינגעקוקט אינם ווינקל, אין דעם נעפּלדיקן פלעק, וואָס אי׳ז געווען
ענלעך אויף עמעצנס אַ געזיכט.

— איר זייט קראַנק? — האָט ער ווידער דערהערט.

— ניין, — האָט ער געענטפערט.

— פאַרוואָס־זשע האַלט איר זיך פאַרן קאָפּ?

— איך האַלט זיך דען? — האָט ער געפרעגט אוו האָט
אַראָפּגעלאָזט די הענט. אוו פלוצלונג האָט ער אויסגעשריען:

— דאָס זייט איר?

די שטילקייט, וואָס האָט איבערגעהאַקט דעם דאָזיקן געשריי, האָט צוגעגעבן אַנדרעיען אַן אומגעהייערע שוערקייט. עד האָט זיך נאָר מער אַיינגעהויקערט און, קענן זיין ווילן, האָט זיך בייַ אים אַרויסגעריסן אַ קורצער, וויפּלעך קרעכץ. נאָר אין דעם זעלבן מאָמענט האָט די הילכיקע, כּמעט ווילדע־צאָרנדיקע שטימע איבער־גערופן די שטילקייט:

— יאָ, יאָ, יאָ!

און אַנדרעי האָט זיך אַ רוק געטאָן צום דיוואַן, אַנטקעגן דעם וויסן קלייד, אַנטקעגן די דינע, אויסגעשטרעקטע הענט, אַנטלאָפן דעם פּלוצלונג אויסגעלייטערטן, דייטלעכן גזירת.

— מאַרי!

ער האָט אַ כאַפּ געטאָן און צונויפּגערריקט אירע הענט אַזוי שטאַרק, אַז פון וויטאָג האָט זי פאַרזשמורעט די אויגן און, כּדי ניט צו שרייען, האָט זי פאַרביסן די ליפּן.

— יאָ, יאָ, דאָס בין איך, — האָט זי געמורמלט און זיך געפּלייסט צו זעצן אים לעבן זיך, און ער האָט געקנאָטן אירע הענט אומגעשיקט און האַרט, און דורך דעם רוישן פון זיין אָטעם האָט מען ניט געקענט פאַרשטיין, וואָס ער האָט געוואָלט זאָגן. דערנאָך האָבן זיי זיך אַראָפּגעלאָזן אויפן דיוואַן.

— כ'האָב געמוזט קומען.

— געמוזט, אַוודאי האָט איר געמוזט, — האָט אַנדרעי נאָכ־געזאָגט, אין זיינע ווערטער זיינען געווען אַזוי ווי פלייענדיקע שטע־קעלעך — צעפלאָנטערט, צעוואָרפן.

— כ'האָב געוואוסט, כ'האָב געוואַרט... אַוודאי האָט איר ge־muzt, כ'האָב געוואַרט...

— כ'האָב שוין לאַנג געוואָלט. כ'האָב ניט געקענט ניט קומען...

— ניט געקאָנט, כ'האָב געוואַרט אויף אייך... גוט, גוט...

— איר וויסט פאַרוואָס?

— אַוודאי, אַוודאי!

— אָבער פאַרוואָס?

— כ'האָב געווארט יעדן טאָג

— חדשימוויז האָב איך געטראַכט וועגן דעם, אַז איך וועל קומען. איר זייט אומגליקלעך, איר האָט מיר געבראַכט אומגליק.

— איך?

— פון דאַן אָן, פון זינט מיר האָבן זיך געטראָפן, גייט מיר נאָך דאָס אומגליק אויף יעדן טראָפּ. כ'דערך בלויז ארויסגיין פון שטוב, און שוין זע איך עפעס, און דערנאָך האָב איך פון דעם קיין מנוחה ניט. אַזוי וויי דעמאָלט, אין פּאַרק. די דאָזיקע בלינדע האָבן מיר קיין רו ניט געגעבן. זיי האָבן זיך אַלץ געצויגן פּאַרביי מיר, ווי נאָר איך פלעג פּאַרמאַכן די אויגן. איר געדענקט, ווי זיי האָבן זיך געהאַלטן אייגע אָן די אַנדערע? ווי זיי האָבן אויסגעצויגן די הענט פאָראויס און די קעפּ — אינדערהויך, איר געדענקט?

— זיי האָבן זיך אַלץ צוגעהערט צו עפעס.

— יאָ, יאָ! און איך הער זיך אויך צו פון זינט דאַמאָלסט, גלייך איך וואָלט בלינד געווארן, גלייך מען וואָלט מיר פּאַרבּיטן די אויגן, און איך קען ניט קוקן מיט זיי, מיט די פרעמדע אויגן. איך וויסט, וואָס איך טראַכט?

מצרי האָט זיך אָפּגעשטעלט.

— פרעמדע אויגן? — האָט אַנדרעי איבערגעפרעגט.

— אייערע אויגן, — האָט זי געזאָגט, אין האָט זיך שארף אײַנגעקוקט אין אים, גלייך זי וואָלט קאָנטראָלירט איר געדאַנק.

— מיינע? ס'קען זיין.

— איך בין איבערצייגט. דאָס איז זיכער אַזוי. כ'האָב עפעס פאַרלאָרן. פריער איז אַלץ געווען פשוט... און נייטיק... נאָך דער באַגעגענש אין די בערג... די איינזאַמקייט... און קיין איין מינוט רו... אויף יעדן טראָפּ! איצט בין איך אַרומגעפלויגן איבער דער שטאָט, איבער די גאַסן, איך וויס ניט — וואו. אויפן וואָקזאַל האָב איך געזען, וויי מען פאָרט אַוועק אויפן פראָנט. הונדערט מאָל האָב איך באַגלייט די סאָלדאַטן און קיין איין מאָל האָב איך זיך ניט אָנגעשטויסן, אַז דאָס באַגלייט איך פאַרמשפּעט צום מויט! ווען די סאָלדאַטן האָבן אויפגעהויבן די פּיס אויף די מרעפלער פון

די וואַנאָנעס, האָט זיך מיר נעדוכט, אַז זיי גייען אַרויף אויף די עשאַפאָטן.

אַנדרעי האָט שטיל געזאָגט:

— אָט איז שוין דאָס דריטע יאָר, ווי איך קום זיך צו צו דער עקזעקוציע. יעדער סעקונדע שטאַרבן מענטשן — מיר שטייען אַלע אין דער רייַ צום עשאַפאָט. און איך מראַכט אַלץ אָפטער וועגן דעם תּליון.

— דער גורל?

— די מענטשן, און ניט דער גורל.

— וואָס פאַר אַ מענטשן?

— איך מיט אייך. אַלע.

ער האָט זיך נעענטער צוגערוקט צו מאַרין, האָט געמוטן איר האַנט, האָט דורכגעפירט איבער איר מיט דער דלאַניע, האָט אָנגעמאַפט די וואַרעמקייט און די גלאַטקייט פון דער הויט און האָט נאָך שטיל געזאָגט:

— מיר האָבן זיך אַלץ פאַרמשפט.

— מיר?

— מען וואַלט זיך באַדאַרפט פאַרמראַכטן, ווי אַזוי מיר האָבן אַיינגעאַהנט די וועלט?

מאַרי האָט זיך אַ ווינ געמאַכט צו אים און האָט עפעס, מעשה־קינד, פשוט, צוטהויליעד און שאַרף געפרעגט:

— ווי האָבן מיר אַיינגעאַרדנט די וועלט?

איצט איז געקומען די צייט צו דערפילן די פייערלעכע הבטחה, וואָס איז געגעבן געוואָרן, צו רויִדן אין דעם דאָזיקן קאַפיטל מפוה בלומען. דאָס דאַרף מען מאָן, דאָס מוז מען טאָן, נ'ט פאַרלירנדיק אומזיסט קיין איין וואָרט, קיין איין שורה. מחמת אין דער האָזיקער שעה איז מאַרי אַרויפגעטראָגן אויפן וועג פון דער פרוי, וואָס ליבט. און אויך מחמת דעם, וואָס אַ סך זייטלעך טיילן אונז אָפּ פונם שילדערן די יונגע, שמעגדיק אומגעריכמע און אויפרודערנדיקע געפילן, אָדער פונם שילדערן דעם צאַרטן מרויער,

אָרער פונם שילדערן דעם ריין פון ווערטער, וואָס זייער זינען איז פונקט אַזוי וויים פון זייער באַטיים, ווי מלחמה איז וויים פון ליבע.

אַנדרעי און מאַרי האָבן נערעדט ווענן מלחמה. זיי האָבן נעריערט ווענן מלחמה, און זייערע הענט האָבן זיך צונויפגעקלאַמערט, האָבן אָנגעטאַפּט אין נעצערמלט די פינגער, די דלאָניעס, די האַנט־ווארצלען. זיי האָבן נערעדט ווענן דעם, וואָס דאָס לעבן צעריייבט און צעטרעט די מענטשן, און זייערע פנימער האָבן זיך אָנגעצונדן פון דעם נעהיפערטן, אומגלייכן עטעמען. זיי האָבן נעריערט ווענן דער ווילט, וואָס איז פאַרגאַסן מיט בלוט, ווענן דעם, אַז דאָס בלוט פלייצט איבער דער ערד אין אַן אומענדלעכן טייך, אַז צוויישן די מענטשן שפּאַצירט אַרום דער טויט ביז די קנעכלעך אין בלוט, — און זייערע ליפּן האָבן זיך פון זיך אַליין אויפגעטראָפן, פייכטע, נעזאַלצענע פון דעם בלוט, וואָס פלייצט. זיי האָבן נערעדט ווענן דעם סוף, וואָס ווערט אַלץ צעשטערן און חרוב מאַכן — און האָבן נעלייגט אַ נייעם יסוד, פון ווילכן אַלץ ווערט אויף דאָס נייַ אַרויסוואַקסן. זיי זיינען נעווען יונג, זיי זיינען נעווען שטאַרק און פון אַלץ, ווענן וואָס זיי האָבן נערעדט, איז ביי זיי נעבליבן אין זיפרון בלויז דאָס, אַז זיי ליבן אייניע די אַנדערע.

אַנדרעי האָט זיך אויפגעהויבן — אַ נעשווינדטער, אַן אויסנעגלייכטער, אַן אויפגעשוידערטער, פונקט ווי נאָך אַ נאַכט אויף דער הויכער פרילינגדיקער ערד — און האָט אַ דרייַ נעטאָן דאָס שלוסל אין טיר.

אפשר איז פאַלל העניג נעווען נערעכט, ווען ער האָט נעזאָגט, אַז בעת מענטשן האַסן אויינס־און דאָס־זעלבע, דעמאָלט קומט די ליבע.

* * *

זיין קינדלעכע מאַיעסטעט האָט נגערויבט דערלויבט דעם אייבערלייטענאַנט פאָר צור מילען־שענאָן צו טראָגן אין יערער צייט — אַפילו אויף אינספּעקציעס און אויף פּאַראַדן — אַ וויים הימל. דעם אייבערלייטענאַנט האָט מען דורכנעפּוויערט דעם שארבן און אַרויסגענומען דעם טיל פון דעם צעברעקלטן שלייפּבינדל. די

אָפּעראַציע האָט מען דרײַ מאָל געמאַכט, דער אייבערלייטענאַנט האָט אַריבערגעפּראָגן די יסורים אַזוי וויַ אַ זעלנער; אַ האַלב יאָר כּמעט האָט זיך זײַן זינען געגלימשט איבער דעם ראַנד פון לעכט און פינסטערניש, די דאָקטוירים זײַנען נעווען מייסטערס, די יונגט איז געווען שטאַרק, און דער אייבערלייטענאַנט איז געוואָרן נעענעזן. פון דעם קאַרק בין דעם רעכטן אויער איז געלאָפן אַ גלאַנציק־רעד זער שניט, אָבער דעם אייבערלייטענאַנטס געזיכט האָט געשפּילט טיט די פּאַרבן פון זונענאויפגאַנג, גלייך עס וואָלט אָפּגעשפּיגלט די קאָלירן פון די סטענגלער, וואָס האָבן באַפּוצט דעם מונדיר. ער איז געווען דער מערקווירדיקסטער מענטש אין בישאָפסבערג, דער אויסגעצייכנטסטער נאָר דעם אייבערלייטענאַנט אַראָלף אויפּ־באָך, וואָס האָט באַקומען דעם אָרדן pour le mérite. נאָר יענעם האָט געגליקט: אַראָלף אויבאַך איז דורכגעגאַנגען גאַנץ בעלגיע, איז אייַנער פון די ערשטע אַריין אין מאָבעזש, איז געווען אין סעדאַן, האָט זיך געשלאָגן היגטער וועדער, און כאָטש איין רעז זאָל ער באַקומען! פאָן שענאַו איז דערגאַנגען בשלום בין צפון־שאַמפּאַן, האָט אַרויסגעשטויסן די פראַנצויזן פון דעם באַפעסטיקטן אָרט, און דאָ טאַקע, אין דער ערשטער שלאַכט, אין דעם ערשטן מער־וויניקער העלדישן געראַנגל, האָט אים אַ גישטיק שטיקל קויל אַרויסגעפירט פון דער פראַנט־ליניע און באַלד נאָך דעם — שפּיטאָלן, קליניקעס, קורערטן, קאַנסיליומס — אַ וויכע, קריכעדיקע, נודזשעגדיקע מוטנגעקייט. פּאַר אַן אָפּיציר איז צ בזיון בינמן, בעטוועט, קאַמפּרעסן און קלייסטירן. אַן אָפּיציר קאַמאַנדירט, בראָקט, גייט אַריין אין פעסטונג, רייסט זאויף אַרמענאַלן, מאַכט מיליטער־אינספּעקציעס און באַקומט אָרדנס. דער אייבערלייטענאַנט אויפּ־באָך — איז דער סאַמע מערקווירדיקער מענטש אין בישאָפּסבערג, וויַל ער האָט אַן אָרדן pour le mérite. דער אייבערלייטענאַנט פאָן צור מילען שענאַו האָט בלויז צוויי אייזערנע קרייצן — פון דער ערשטער און צוויימער מלחמה. נאָר אויבאַך איז קיין אייגמאָל נית געקומע אין אורלויב, און פאָן שענאַו שפּאַציירט אַרום אידער די בישאָפּסבערגער וואונט־גאַסן, און אַלע זעען אים, — דעם פּאַרוואונדעטן לאוואַלער פון דעם אייזערנעם קרייץ פון דער ערשטער און

צוויי־טער מדרגה און אַנדערע אָרדנס, וואָס זייערע סטענגעלעך באַפּיצן דעם מונדיר מיט די קאָלירן פון זונענאויפגאַנג.

— מיידעלעך, מיידעלעך! ער האָט זיך פאַרקערעוועט הינטערן ראָג!

— ער איז אַריין אין אַ קאַפּע־חויז!

— איר לייג פאָר צו גיין קויפן קיכלעך!

— און אַז ער וועט טרינקען קאַווע?

— אַוועקצען זיך לעבן אַ דערבייק מישעלע!

— ער האָט אַזעלכע אויגן!

— און דאָס מויל?

— אַך, דאָס מויל...

— וואָס פאַר אַ גליקלעכע!

— וועך?

— מאַרי.

— איך וואָלט אויף איר אָרט...

— ער קוקט! ער שמייכלט! לאָמיר גיין!

אין אָוונט זעט אויס די שטאָט ווי אַן אומבאַקאַנטע, אַ געהיימע, אַ באַפעלקערטע. די פייערן פון די מאַגאַזינען גיבן דעם מענטשן צו אויף יעדן טראָט אַן אַנדער אויסזען. אָט איז ער פינסטער און רעמענישפול, אָט איז ער צערטלעך און אָפּנהאַרציק, אָט איז ער טרויעריק, אָט — לוסטיק. אויב דו ווילסט איבערגיסן דאָס גליק אין די מוסקלען און אין די ביינער, אויב דו ווילסט אויספרווון אים בחוש, אָנטאָפּן אים מיט דער דלאָניע — איז גיי אַרויס אין גאַס פונקט דעמאָלט, וועז מען צינדט אָן פייער אין די לאַמטערנעס און אין די קראָמען, לויף דורך דורך די כאָפּטעס מיידלעך, וואָס גישטערן אַרום איבער די טראָטוּאַרן, מייד אויס דעם דאָן־זשואַן, מיט דעם ליידיק־גייער און זשוּר, קער זיך אָפּ פון דעם פאַרנומענעם, פאַרדאַנהמן מענטשן, — און דיר וועט זיך דוכטן, אַז דאָס נאַנצע לעבן איז אַרייגגעפרעסט בײַ דיר אין הויפן און בײַ דיר איז די בריה אויסצוטרינקען עס מיט איין אָטעם, אָדער אַרויסשפייען עס אויפן וועג...

וועו מאַרי האָט, גנבענדיק זיך איבער די פּראָמענאַדן, זיך אומגעקערט פון אַנדערעין אַהיים, האָט אייבערלייטענצט פאָן צור מילען־שענאַו געשפּאַצירט איבער דעם ראָטהויז־פּלאַץ. ס׳א׳ז גע־וועו געווייגלער אָנגענעם צו הערן אַרום זיך א געפּלויטטער, צו פילן אויף דער ברוסט די בליכן פון די פּראַבייגייער, צו עמפּערן אויף די פּלינקע נערוסן פון די ג׳מנאַזיסטן און אויף די סאָלוטירונגען פון די סאָלדאַטן, צו ווינטשן, אז די מענטשן, וואָס דו געגנסט אָן, קערן זיך אום און קוקן דיר נאָך. דער מונדיר האָט לייכט און גלייך געהאָלפּן מראָגן דעם צעהיצטן קערפּער, די שווערד שפּרינגט אָפּ אַלע ווייַע פון דער עלאַסטישער דיר, אין צוהאַלטן זי, די שווערד, לייכט מיט צוויי פינגער איז געווען אָנגענעם. ס׳האָט אים אויסגעוויזן, וי יעדער צענטער—צוועלפטער בליק פון די אָנגע־גענטע אויגן האָט אים צאַרט גערופן, און ערגעץ אין די שלייפן זייבען, גלייך וי פון וויין, געשוואומען רעדער, דאָס שוואַרצע, אזוי וי אָנגעפאַרבטע וויעס, דאָס בלוט־רויטע, אזוי וי ליפּן.

ער איז ארויס אין א מאַגאַזין, וואָס אין זיין פענסטער זייען געווען אויסגעשטעלט בילדער, איז געגאַנגען איבער די רייען לייוונטן און ראַמען, האָט פרייַלעך געפּינטלט מיט די אויגן אויף די רעפ־לעקטאָר־פייערן און אויף דער ארבעט פון די הייסישע קינסטלער, האָט א בלעטער געמאַן און געהייסן אָפּלייגן די גראַוויורעס.

פון דעם מאַגאַזין איז ער ניט ארויסגענאַנגען, נאָר ארויסגע־פלויגן — א פּאַרוויטלטער, א האַסטיקער, אָנגעוויזט מיט דעם ריח פון דער פרישע־פּאַרפומירטער אוניפּאָרם. די שווערד האָט זיך א שאַר געטאָן אָן טיר, האָט פאַרטשעפּעט די שפּאָרע, די פים האָבן אָנגעהויבן ארומפּאָרן, אזוי וי שפּרונגפּעדערס, איבערן אספּצלט— און אָט נעפינט ער זיך וידער אין דער וייכער באַרוישונג פון דער אָוונט־שעה, צווישן שמייכלען, געפּלויטטערס און בליקן.

א בערדיקער, אייגנעהויקערטער לאַנד־שטורמיסט, וואָס איז דערציטערט געוואָרן פאַר דעם אָפּיצירישן מונדיר, וועלכער האָט פלוצלונג נענומען בלישטשען אין דעם המון, האָט אומגעלומפּערט א מאַך געטאָן מיט דער האַנט.

— איר האָט דאָך מיר שיר ניט צעשלאָגן די נאָז, אַלטער תּרח, — האָט פאָן שענאָו געזאָגט מיט אַ שמייכל און האָט אָפּגע־שטעלט דעם סאָלדאַט, — אַייך האָט מען באַדארפט האַלטן אין קאַזאַרמע. סאָלומירט, ווי עס גייט אַ זיין

דער לאַנדשטורמיסט האָט זיך אומגעקערט, איז אָפּגענאַ־גען עטלעכע מריט. די פּאַרבייגייער האָבן זיך אָפּגעשטעלט, דער בעהדיקער סאָלדאַט האָט, צושטעמפּלענדיק די זויל צום אַסבאַלט, זיך גלאָזן צום אָפּיציר, האָט אויפגעהויבן דעם אייגנבויגן. עמעצער האָט זיך הויך צעלאַכט.

— צוריק! — האָט פאָן שענאָו אויסגעשריען

דאָס פּובליקום האָט זיך שנעל גרופּירט ביי די זייטן און האָט געביטלדעט אַ קאַריקאָטור, איבער וועלכן ס'האָט פריי מאַרשירט דער סאָלדאַט. מען האָט געזען בחוש, אַז ער איז געווען אַ שלעכטער סאָלדאַט, אפשר דער ערגסטער, און זיינע באַוועגונגען זיינען גע־וען אַזעלכע רחמנותדיקע: ער איז נעגאַנגען אַזוי ווי אַ פויגל, און האָט זיך אָנגעשמויסן אויף יעדן מראָט מיט דער נאָז. ס'איז געווען אַזוי ווי אין אָפּערעטע.

— צוריק! — האָט פאָן שענאָו אַ קאָמאַנדעוועט געטאָן און איז פּלוצלונג הייזעריק געוואָרן.

די גימנאַזיסטן האָבן געכיכעט, האָבן מיט הכנעה געקוקט אויף דעם אָפּיציהם געזיכט. עפּעס אַ שווארצהונדיק מיידל האָט אַ פּאַמש געטאָן מיט די העגט פון אַנטציקונג. דער לאַנדשטורמיסט האָט צום דריטן מאָל אָפּגעבראָזגעט מיט די שטיוול און האָט נאָך עקלהאַפּטער אַ מאַך געטאָן מיט דער האַנט.

פאָן שענאָון האָט געשמיקט עפּעס אַ ווארט, איבער זיין קראַגן זיינען זיך אויפגעלאָפּן די אָדערן, ער איז איננאַנצן פאַרהאַרטע־וועט געוואָרן פון אָנשטרענגונג.

אין דער זעלבער רגע האָט עמעצער הילכיק אויסגעשריען פון הינטן:

— אַ שאַנד!

פאָן שענאָו האָט אויפגעציטערט און פּלוצלונג האָט ער דער־זען זיך אַליין — דעם העלד פון שאַמפּאַן, דעם קאַוואַלער פון דעם

אייזערנעם קרייץ, דעם אָפּיציר פון דער זאקסישער ארמיי — פאַר דער מאַסע, וואָס האָט געוואַרט אויף דעם פינאַל, וועלכער זאָל זיין וועדזיק פאַר דעם מונדיר, פאַר דעם מיטל, פאַר די אָרדנס. אין א מינוט ארום וועט די גאַנצע שטאָט וויסן, וי אזוי עס באַגייט זיך אַן אָפּיציר, וועלכן איבער דער שטיל געוואָרענער מאַסע בלייבט הענגען, אזוי ווי א פּאַמפּ, האָם וואָרט — שאַנד! — די גאַנצע שמאָכ! אין א שעה ארום — וועלן וויסן אַלע צייטונגען, אין א מאָג ארום — דאָם גאַנצע לאַנד! איצט, ווי פארלירנדיק קיין איין רגע, שטילערהייט, פאַר אַלעמען אין די אויגן, פאַר הונדערטער אויגן אויף אויערן, אָט איצט דאַרף מען באַשלוסן, איצט דאַרף מען געפינען דעם אויסוועג!

פאָן שענאָן האָט א שפריץ נעמאָן צום לאַנדשטוהמיסט, וואָס איז געשטאַנען מיט דער האַנט צונעדריקט צום קאָפּ, און האָט אַקצענטירט ארויסגערעדט:

— איר האָט נעהערט, ווי דאָם פאַלק האָט געשטעמפּלט אייער באַצוונג צום דינסט? ס'איז א נומע לעקציע. גייט!

דערנאָך האָט ער זיך אומגעקערט, און, פונאַנדערגעשפאַלטן דעם המון, אַרײַנגעשניטן זיך אין זיין צושטימענדיק ברומען, האָט ער שנעל, אזוי ווי א שפרינגפעדער, זיך אַוועקגעלימשט איבער דעם מראָמוער.

ער איז געגאַנגען צו מארין.

ס'האָט זיך נעדוכט, אז די אַוונטפּיערן זיינען טונקל נעוואָרן, זיך אויסגעוועבט, אַפּגעקילט, אז די מענטשן האָבן אויף אים — אויף דעם העלד פון שאַמפּאַן — נעקוקט מיט אומצופּרידנקייט, און די סאָלדאַטן האָבן סאָלומירט אַן לוסט, איינגעהאַלטן. אים האָט פאַרדראָסן, וואָס ער האָט אינסצענירט אזא נארישע נעשיכטע, און אים האָט נעריצט עפּעס א געפיל פון באַליידיקונג. ער האָט ניט געקענט פּסור ווערן פון דעם הילכיקן געשריי — א שאַנד! — וואָס איז פאַרבליבן אין זיינע אויערן, און ער האָט ניט געקענט פאַרגעסן יענע מינוט, ווען ער האָט יענעם געשריי אָנגענומען אויף זיין חשבון. נאָכדעם, איז דאָס אזוי ניט געווען און ס'האָט ניט געקאָנט זיין! מען האָט באַדאַרפט זען דאָס נעזיכט פון

דעם מענטשן, וואָס האָט עס אויסגעשריען! וואָס איז עס געווען פאַר אַ מענטש? — דער דאָזיקער מענטש האָט אין עצם איבערגעלעבט דאָס זעלבע געפיל, וואָס ער, דער אייבערלייטענאַנט: אַזוי סאָלדאַט, ווי דער־אָן לאַנדשטורמיסט, איז אַ שאַנד פאַר דער ארמיי. אַ שאַנד, אַ שאַנד! אָבער גאָט, וואָס פאַר אַ קומער עס ליגט אויף די גאַסן פון דעם האָזיקן שמעטעלע! און וואָס פאַר אַ בודנע, גרויע, אומ־אָנגענעמע יוסטע באַלעבאַטים! וועלן ניט מארי וואָלט ער דאָ קיין איין שעה ניט פאַרבליבן. אָבער מיט איר — מיט איר איז גוט...

ער גייט ארויס אין צימער, פאַרמאַכט שטיל הינטער זיך די טיר, און, אַיינגעקוקט זיך אין דער פינסטערניש, זאָגט ער:

— איר זייט ניט פאַרנומען?

מארי שפרינגט אַראָפּ פון דיוואַן, מאַכט אַייליק צורעכט דאָס קלייד, שווייגט. אומקלאָרע וועלט קייקלען זיך צו איר האַלז, נאָר ארויסרייסן זיי האָט זי ניט קיין כוח.

— וואָס פאַר אַ נארישע נעשיכטע! — שרייט אוים פאָן שענאַו און, פאַרזיכטיק מאַפּנדיק די פינסטערניש, זעצט ער זיך צו אויפן ברעג דיוואַן. ער דערציילט וועגן דעם אומגעלומפערטן לאַנדשטורמיסט, וואָס איז געווען ענלעך צו אַ פייגל, און וועגן דעם, אַז די ארמיי לאָזט זיך אָפּ, אַז די דיסציפלין פאַלט, אַז די קרומ־העניקע און קרומפיסיקע באַבערדיקטע לייט טוינן ניט אַפילו פאַר סאַשע־קאַכערס.

— אָבער דאָס איז דאָך דייטשלאַנד! — שלאָגט אים מארי איבער, און איר הוכט זיך, אַז דאָס גאַנצע מעבל איז פלוצ־לונג געוואָרן וואַכזאָם, זיך אויפגעשפּיצט, אָנגעשטעלט די אויערן.

— נו־יאָ... המ־ם... גאַנץ מענלעך, אָבער איך רייד וועגן דער ארמיי... דאָס איז ניט גאָר אַלצאיינס. וועגן דער דאָזיקער פויליאַק האָט דעמאָנסטרירט זיין מיליטערישע האַלטונג, האָט עמעצער פון המון אויסגעשריען: — אַ שאַנד!

— אויף וועמען אַדרעס איז דאָס געווען, אויף דעם סאָל־דאַטן?

דער מארקגראַף איז אַ ביסל אויפגעשפרונגען, האָט געוואָרפן אַ בליק אויף דער טיר: זי איז געווען פעסט צוגעמאַכט. דעמאָלט

האָט ער צוגויפגעלייגט די הענט אויפן האַרצן און האָט אָנגעהויבן ארומגיין איבערן צימער.

— דוכט זיך, איך האָב דיך פאַרשמאַנעט, אַזוי ווי דו האָסט פאַרלאַנגט. אָבער ניט שוין=זשע פאַלט דיר ניט אַיין, אַז איך וואָלט אויף אַן אָרט צעהאַקט דעם=יעניקן אויסוואורף, וואָס וואָלט געוואָגט אין מיין פערזאָן צו באַליידיקן...

— אָ, אָ, געווים! איך ספּק ניט קיין אײַן מינוט! פאַר אַן אָפּיציר איז דאָך קיין אַנדער אויסוועג נימאָ.

— נימאָ קיין אויסוועג?.. איבערקנאַם, לאָמיר עס לאָזן. דו ביכם היינט אין א שלעכטער שמיומנג!

— יאָ.

— א שאָד...

ער איז צוגעגאַנגען צום רייזאָן, האָט זיך א צי געגעבן צו מאַרין מיט ביידע הענט. זי האָט זיך פאַררוקט אין ווינקל.

— א שאָד. כ'האָב דיר געוואָלט דערמאָנען, אַז מיר דאַרפן זיך צואַייַלן...

— פאַרוואָס „דאַרפן"?

— מאַרי!

— אַנטשולדיק.

— די קאָמיסיע האָט מיך אָנערקענט פאַר נעוונט. מען האָט מיך בײַשטימט אויפן מזרח=פראָנט.

— איז וואָס איז דאָ די אַייַלעניש?

— מיט צוויי יאָר צורים...

— אַך, מיט צוויי יאָר!.. נאָך מיט צוויי שעה צורים האָב איך געקענט טראַכטן, אַז דאָס איז נויטוועגריק!

ער האָט פלוצלונג צונויפגעפרעסט איר קאָפּ אין זיינע דלאָניעס און האָט זיך אַיינגעזויגן מיט די אויפגעריסענע אויגן אין איר געזיכט:

— וואָס איז מיט צוויי שעה צורים נעשען, מאַרי?

האָט מען דען אין דער פינסטערניש פון דער נאַכט, וואָס האָט זיך אויסגעלייגט אין די ווינקלען, געקענט זען, וויַ אין מאַהים אויגן האָבן זיך אַרײַבערגעטראָגן די אָפּגלאַנצן פון צוויי בײַשלוסן?

די דעמערונג האָט זיך אויפגעלייזט אין דער פינסטערניש, די ראיה־האָט זיך צוגעווייגט צו איר, אָבער גובר ווין זי האָט זי ניט גע־קענט, און דער בליק האָט זיך געצויגן צום פענסטער, וואָס האָט זיך געווייסט פון די אין איין שמיק צונויפגעגאָסענע פיירן פון די מיפע גאַסן.

מאַרי האָט זיך אוגטערגענעבן דער באַוועגונג פון זייער העגט, וואָס האָבן צונויפגעדריקט איר קאָפּ, זי האָט זיך שטיל צעלאַכט און מיט אַ שמימע, וואָס צוימט אַין דעם מאַנספּאַרשוין, האָט זי געזאָגט:

— נאַר. איך וויים אַליין ניט, פּאַרוואָס איך בין אזא צע־דרייטע.

— איז, אַזוֹאָ, וועז?

— נייז, נייז. כ'האָב בלויז געענטפערט אויף דער לעצטער פראַגע.

— אָבער מען קען דאָך מיד יעדן טאָג אַוועקשיקן!

— ס'איז דען ניט אַליין־איינס, ווי דו וועסט אַוועק, צי מיט אַ רינג, צי אָן אַ רינג?..

— פּאַר מיר, מאַרי, פּאַרשטייסטו, פּאַר מיר איז ניט אַליין איינס... נו?

מאַרי איז אויפגעשטאַנען. פּאָן שענאָ האָט זיך אַ צי גע־געבן פּאַראוים און האָט זיך אַ לאָז געמאַכט אויף איר, און פּלוצלונג, פּאַרליהנדיק די גאַנצע גראָדקייט און דיימלעכקייט פון אַן אייבער־לייטענאַנט, איז ער געבליבן העגגען אויפן ברעג דיוואָן עפעס אזוי וויי אַ לאַמפּע.

— נו?

— איך וויל ניט.

— מאַרי!

— אַייך בּרענגט אַריין אין פּאַרווירונג די אומבאַשטימט־קייט? אַייך איז אומבאַקוועם פּאַר די זייטוקע?

— איך ליב דיך.

— כ'וויים.

ער האָט זיך אויפגעהויבן, די נייע עלאַסטישע אונטערהויזן אים אויסגעגלייכט, ער האָט אָנגעבויגן דעם קאָפּ:

— איך זע, אַז היינט קען מען מיט אייך נישט רעדן. צום ווידערזען. — שטייגדיק אין טיר האָט ער זיך אומגעקערט:

— אפשר וועט איר קומען קיין שענאו?

— אפשר.

און אָט איז מאַרי ווידער אַליין. אירע הענט פליען געשווינדט אַרויף אין דער הויך, ציען זיך אוים איבערן קאָפּ, זי הייבט זיך אויף אויף די שפּיץ נעזלעך פון די שיך — אַ דינע, אַ לייכטע, אַ ניט געהערטע, — און איר אָטעם שפּרייט זיך אוים מיט אַ רויקן שאָרך, וואָס האַרמאָניזירט מיט דער נאַכט. זי ליגט זיך. דאָס קלאַנגלאָזע מעבל, וואָס לאָזט זיך ניט אונטערשיידן אין דער פינסטערניש, רינגלט זי אַרום, און איר צימער ווייזט איר אוים מאָדנע ענלעך צו אַנדערעס.

דער אייבערלייטענאַנט גייט צום וואָקזאַל. ביי די זיבן טויזנט זיך נאָכאַנאַנד בליקן, שכייזלען און שפּאַטשעניען, זיין ברוסט טראָגט אַזוי ווי פריער די אייזערנע קרייצן פון דער ערשטער און צווייטער מדרגה, אָבער אים איז קאַלט, די שווערד פלאַנמערט זיך אונטער די פים, די פיערן אַרום זיינען טונקל און עלנד. ער נעמט אַ בילעט ביז לאַישע און זוכט אוים אַ פוסטן וואַגאָן.

דאָס אַנטלויפן.

דער צימאַדעל איז געשטאַנען שטום און אומצוטריטלעך. זיינע אַלטע שטיינער זיינען געווען הויט־בלוי, צווישן די שטיין־פלאַסטן, וואָס האָבן אַרומגענאַרטלט דעם פונדאַמענט מיט אַ שמאָל שמעגעלע, האָט זיך דורכגעשפּאַרט דאָס גריגס פון שימל און שווע־מען: איבער די פלאַסטן האָט נאָך ניט געמראָסטן קיין מענטשלעכע פוס.

די אַלטמאָדישע הייזלעך האָבן צעשראָקן געלאָצט מיט ווי־ערע פענסטערלעך אויף דעם צימאַדעל און האָבן זיך אָפּגערוקט אויף צוריק פון זיין דערדריקנדיקער מרה־שחורה און האָבן גע־בילדעט אַ ריזנגפאַרמיקע קייט. נאָר די מענטשן זיינען געווויינט גע־

וואָדן צו דעם ציטאַדעל. קינדווייז פלעגן זיי זיך שפּילן לעבן אים אין קאָפּ־און־אָדלער, פלעגן פון דעם אַרויסשטאַרץ פון דעם פונ־דאָמעגט קריכן איינע די אַנדערע אויף די רוקנס, פלעגן אייגשמירן די אַלטע שפּיינער פון די וועגט מיט קרייד און פּאַרב. אין דעם ציטאַדעל האָבן זיך דענסמאָל געפונען די שטאָטישע וואָג און די היי־לאַגערס, און די רויט־בלויע פעסטונג איז געווען ענלעך אויף אַן אַלטן בער אָן ציינער, וואָס האָט זיך אויפגעדרייט אוז וואָ־רעמט זיך אויף דער זון.

בשעת דער מלחמה האָט מען פון ציטאַדעל צוגענומען די וואָג און אַרויסגעפירט די היי, אין די פענסטער אונטערן דאַך האָט מען אַרייגעשטעלט גראָטעס, ביים אַרייגאַנג האָט מען אַוועקגעשמעלט א געפּאַסקעווטע בייטל און — אויף צען טריט פון דעם שמאָלן שטעגעלע — האָט מען אַרום דער פעסטונג דורכגע־צויגן א שטריק. די ערשטע צייט האָבן די בישאָפסבערגער אַיינ־וואוינער זיך געקרימט אויף זייער שטובקן בער, וואָס האָט זיך פאַרוואַנדלט אין אַן אומצוטרימלעכער, אַגגעברוגזטער חיה. דער־נאָך האָבן זיי זיך צוגעווויינט צו דעם, וואָס לעבן ציטאַדעל טאָר מען זיך גיט אָפּשטעלן, וואָס אַלע זעקס שעה טוישט זיך אין בייטל די וואַך און וואָס הינטער די קראָטעס אונטערן דאַך זיצן פאַרבּרעכער. די פעסטונג האָט מען אויפגעהערט צו באַמערקן.

און אָט, אין איינעם א טאָג, וואָס איז געווען מיד פון דער זון, אין איינעם א טאָג, וועז דאָס לעבן האָט זיך געשלעפּט, אַזוי וי די וועגענער איבער דעם זאַמדיקן גרונט, — אין איינעם אַזא טאָג איז איבערן פּלאַץ געבליבן העננגן אַן אויסגעצויגענער געוואָי:

— אַ־אַ־אַ־אַאָו!..

, די פאַרבייגייער האָבן זיך אָפּגעשטעלט, האָבן אומגעקערט די קעפּ, האָבן אויפגעהויבן די ברעמען און האָבן זיך געוועזט צו זיך צלייון:

— ננא־נו! וואָס קען דאָס זיין?

דער געוואָי איז ווידער אַראָפּגעפאַלן אויפן פּלאַץ, האָט זיך דורכגעקאָלערט, אַזוי וי א שרעקנדיקער ווינט פּאַר א געוויטער:

— אַ־אַ־אַ־אַו!

ס'איז געווארן קלאר, אז די שמימע איז אדוים פון ציטאדעל. עפעס א בידגער, וואס האט זיך אפגעריסן פון טראמיאר, האט אויפגעהויבן די האנט און האט אויסגעשריען:

— אן דארמן, אין פענסטער!

אלע קעפ האבן זיך אומגעקערט צום ציטאדעל.

— וואו? וואו?

— אונטערן דאך!

אומדערוואַרט שנעל האבן זיך אויפגעזאמלט מענטשן, זיי זיינען ארויסגעלאפן פון די הייזער, זיך א וואַרף געטאן צו דער שטריק, וואס האט אפגעצאמט די פעסטונג, האבן זיך אויפגעדריקט אין א מחנה, און זיינען זיך איינציקווייז צעקראכן, פארוואַרפנדיק די קעפ, פארשטעלנדיק מיט די הענט די זון, ניט אפוויסנדיק די אויגן פון דעם פענסטער אונטערן דאך פון ציטאדעל.

— א-א-א-אאו! א-א-א-אאו!

דורך א צעברעכענער שויב, דורך דעם אוואלן רינג פון דער גראטע, האט זיך אויף דרויסן ארויסגערוקט א האנט. די פינגער פון דער האנט האבן זיך דא אויסגעצויגן, דא צונויפגעביגט אין א פויסט, און אויף דער זון איז געווען קענטיק, ווי פון די וואונדן זיינען שוואַרצע שמרעמעלעך בלום גערונען איבער דעם ווייסן לער-פער: די פויסט איז געווען צעראצט, און דאס בלויע סאלדאטישע טוך פון דעם ארבל האט זיך ווי פרעזן געבאמבלט לעבן אוילגבויגן.

פון הינטער די גראטעס האט זיך גערייסן דער ניט גע-שטילטער געוואַי:

— א-א-א-או!

עמעצער פון עולם האט דערקענט די פרעזן פון דער אוני-פארם און האט אויסגעשריען:

— א דייטשער סאלדאט!

און תיכף האט אן אומרויקייט א שוועב געמאן איבער די קעפ, א שוועב געמאן און געגומען צאפלען מיט די פלויגלען:

— א סאלדאט! א סאלדאט! א דייטשער סאלדאט!

עמעצנס אַ האַרצריסנדיקער געשריי איז כּמעט ווי אַ קוויטש אַרויפגעפֿלויגן צום דאַך פון ציטאַדעל:

— וואָס האָט דאָרטן פּאַסירט, חבר?

נאָר אַלס ענטפער האָט ער איבער דעם פּלאַץ אויסגעשפּרייט אַלץ דער זעלבער געוואָר:

— אַ־אַ־אַ־אַו!

אַנדערע איז געשטאַנען אַ ביסל ווייטער פון דעם המון, האָט פאַרקוועטשט די ליפּן און האָט מיטן צאַנצן קערפּער זיך געריסן אַרויף, צום ציטאַדעל. אים האָט זיך געדוכט, אַז עפּעס אַ שרעקלעכע קראַפּט שלעפּט אָפּ דעם יאָמערנדיקן מענטשן פון פענסטער, אַז זיין האַנט קלאַמערט זיך אָן דער לופט, אָן דער שיין, און דאָ בּאַהאַלט ער זיך הינטער דער גראַטע, דאָ רוקט ער זיך ווידער אַרויס אויף דרויסן. ער האָט באַטראַכט די פינגער, וואָס האָבן מיט אַ רינג נידעריקער פון דעם אָרט, וואו די האַנט האָט זיך דורכגערוקט, פּעסט געדריקט די גראַטע. גלייך פאַר אים וואָלט זיך פונאַנדער־גערוקט די וואַנט, — אַזוי דייטלעך האָט ער געזען, ווי דער פאַר־שפּאַרטער סאָלדאַט איז, אונטערהיבנדיק זיך אויף דער רעכטער האַנט, געהאַנגען אויף דער גראַטע און מיט דער לינקער — מיט דער פרייער — האָט ער געכאַפּט די שיין און די לופט הינטערן וואַנט, אויף דער פריי. פלוצלונג האָט זיך אים אויסגעדוכט, אַז עפּעס מעגטשן, קאַלטע און נאַענטע, הענגען זיך אָן דעם סאָלדאַטס פּיס און שלאָגן אים אין רוקן און פלייסן זיך אָפּצוריסן אים פון דער גראַטע. ער האָט זיך שיר ניט צעיאָמערט צוזאַמען מיט דעם ערעסטאַנט איבערן גאַנצן פּלאַץ.

אין דער זעלבער צייט האָט אַנדערע דערהערט איבערן סאַמע אויער קורצע הילכיקע קלאַנגען:

— Bonjur, bonjur, bonjur!

אַנדערע האָט זיך אומגעקערט. אַ האַרטער הוט האָט זיך קוים אויפגעהויבן איבער דעם צעקנייטשטן, ווי אַ מאַסקע אומבאַוועגלעכן געזיכט.

— מאַסיע פּערס!

— יאָ, מאָסיע, דאָס בין איך. מען האָט באַשלאָסן מיך באַהאַלטן אין דעם דאָזיקן זאַק.

מאָסיע פּערסי האָט מיטן פינגער אָנגעוויזן אויפן ציטאַדעל.

— דאָרטן איז, קאָנמיק, פרייַלעך, — האָט ער צוגעגעבן און האָט געגומען פּיגמלען מיט די אויגן אויף דער האַנט, וואָס האָט זיך געדרייט אומגעקומען דאַך פון פעסטונג

אַנדרעי האָט זיך אומגעקוקט. פון ביידע זייטן פון מאָסיע פּערסי זיינען פאַרשטאַרט געוואָרן צוויי יונגע סאָלדאַטן מיט ביקסן. אויפגעפּנט די מיילער, האָבן זיי געקוקט אויפן ציטאַדעל. די פאַרווירונג פון דעם המון האָט זיי אויך אָנגעשטעקט, און, געפּלעפּמע, אראָפּגעשלאָגענע פון וועג, האָבן זיי פאַרגעסן אָן זייער פּליכט. אין איין ריי מיט מאָסיע פּערסי האָט, די הענט פאַרבּראָכן אויף אַהינטער, זיך געווויגט אַ מענטש אין אַ געשטריקמער קורמקע. די גרויַלעכע בּארשטיקע האָר פון די וואָנצעס און פון דער בּאָרד, וואָס זיינען שוין אַ צייט גיט געווען געגאָלט און האָבן געגלאַנצט פון פעסט — האָט זיין שמייכל געמאַכט וויַיך און צאַרט. דער שמייכל האָט זיך צעגאָסן, האָט פאַרביק געמאַכט די העלע אויגן, האָט אַנטבּלויזט די געלע אָפּגעשפּיצטע ציינער, און פּלוצלונג האָט אַ שטיל שטימע באַהויכט אַנדערעס געזיכט מיט צערטלעכער וואַרעמקייט:

— איר דערמאָנט זיך גיט?

— מייסטער מייער? איר?

מייסטער מייער האָט געגומען אַנדרעיען אומגעקערן אָרעם און האָט אים לייכט אַ מרייסל געמאָכט מיט אַ גוט וויצטשנדיקער מינע, אַזוי וויַ אַ קינד:

— ניט מייסטער מייער, — האָט ער שטיל אַרויסגערעדט, אַזוי וויַ פריער, — נאָר דער שונא פון פאָטערלאַנד. וואָס קען מען טאָן? כ'האָב שטענדיק געזאָגט, אַז עס קומט פאָר אַ הזירי. שיך באַשולדיקט מען אין פּאָליטיק. אפשר איז דאָס, וואָס איך בין קענן מלחמה, מאַקע פּאָליטיק? וואָס זאָגט איר?

— וויַ אַזוי האָט דאָס אַלץ פּאַסירט, מייסטער? וויַ קומט איר אַהער?

— נאָר פֿשוט. די גאַנצע געשיכטע בײַשטייט אין דעם, וואָס אַרום אונ אַרום איז אײַן חזירי. ווי לעבט זיך אײַך, ליבער הער סטאַרצאָוו?

— זאָגט בעסער, וואָס איז מיט קורטן?

די אומרו אויף דעם פּלאַץ האָט זיך אײַנגעשטילט, נאָר דער עולם איז זיך נים פונאַנדערגענאַנגען. די האַנט פון דעם אַרעסטירטן איז פאַרשוואונדן, די צעשראָכענע פענסטער היגטער דער גראַטע האָט געלויכטט מיט פוסטקייט, קיין געוויינען האָט מען נים געהערט. די קאָנווּי־סאָלדאַטן האָבן זיך געכאַפּט, און איינער פון זיי — דער יונגסטער און דער לעבעדיקסטער — האָט אָנגעשריען אויף אַנדרעין:

— נים רײַדן!

— וואָס האָט איר זיך אַוועקגעשטעלט? — האָט דער צוויי־מער געזאָגט, און האָט געשטויסן מאָסיע פּערסין אין אָרעם.

— אַריע, — האָט יענער געענטפֿערט, האָט אויפגעהויבן דעם האַרטן הוט און האָט זיך געלאָזט גיין צום צימאַדעל.

מיסטער מייער האָט באַוויזן אַ שאָקל צו טאָן צו אַנדרע׳ען מיטן כּאַפּ און זאָגן:

— הער וואַן איז שוין אַוודאי אַ יאָר צייט אין געפֿאַנגענ־שאַפט אין הוסלאַנד.

דערמאָך האָט ער מעשה סאָלדאַט פאַרריכט די פּוס און איז אַוועק פֿלייצע צו פֿלייצע מיט מאָסיע פּערסין. די קאָנווּי־זעלנער האָבן באַקוועמער גענומען די ביקסן

אַנדרעי האָט געזען, ווי זיי זיינען צוגעגאַנגען צום טויער פֿין צימאַדעל, ווי זיי האָבן זיך אָפּגעשטעלט פאַר דער וואַך. דאָס אויסגעשניטענע נידעריקע, לאַנגזאַם געעפנטע טירל פון טויער האָט אַיינגעשלונגען מאָסיע פּערסין, מייסטער מייערן און די סאָל־דאַטן. די פאַרטקע האָט זיך א לאַנגע צייט נים פאַרמאַכט. פון איר איז אַרויס אַן אָפּיציר, האָט דייטלעך דורכגעמאַרשירט איבער די שטיינערנע פּלאַטן פון דעם שטעגעלע, וואָס האָט אַרומגעגאַרטלט דעם צימאַדעל, האָט זיך אָפּגעשטעלט פאַר דעם המון, האָט מיט

אַ קופּערנעם אויסגעשריי אַ זעץ געמאַן אין אים און האָט אויפגע־
הויבן בשעת־מעשה די האַנט אַלס צייכן, אַז ער וויל רעידן:

— איך בעט פונאַנדערגיין זיך! קיין שום אויסערגעווייניקעכס
האָט ניט פּאַסירט. דער אַרעסטירטער איז געוואָרן גייסטיק קראַנק
און מען האָט אים אַוועקגעשיקט אין אַ הייל־אַנשטאַלט.

* * *

מאַרים און אַנדרעיִ קעפּ זיינען נידעריק אָנגעבייגן איבער
דעם קיילעכיקן טיש. אויפן טיש איז אויסגעשפרייט דער פּלאַן פון
אורבאַכס ווילע און פון די שכנותדיקע גימער. מאַרי פירט מיט
אַ בלייער איבערן פּלאַן. אירע האָר לאַזן זיך אַראָפּ אין צעפּלאָ־
מערטע פּאַסמעס אויפן פּלאַן, און די געלע שיין פון דעם לאָמפּ,
וואָס הענגט איבערן קאָפּ, שלאָגט זיך דורך דורך זיי מיט אַ טונ־
קעלער נעץ פון פּלעקן. די פּלעקן ווינען זיך אויף די הענט און אויף
דער באַפאַרבטער צייכענונג פון דעם פּלאַן, דער בלייער וועדט דאָ
פּאַרשטאַרט אויף אַ וועלכן־עס־איז פונקט, דאָ באַוועגט ער זיך
איבער די געבראָכענע לינייעס.

— פון דאַנען איז דאָס אַ מינוט צוואַנציק, — זאָגט מאַרי,—
און דו וועסט אַרויסקומען צום וואַלד־פּאָסט נומ׳ 7. פון אים
דאַרף מען זיך נעמען לינקס, אויף מערב, מיטן וועג.

— וואַרט־צו, כ׳וועל אָנצייכענען.

אויף אַ בלעקל פּאַפּיר צייכנט אַנדרעי אָן אַ קרומע ליניע,
האַקט זי איבער מיט אַ פעמן שמריך.

— אויף מערב. וויסטער?

— אין אַ מינוט אַרום וועסטו פון דער רעכטער זייט דער־
זען אַ גראָבן. דאָס וועט זיין דער גרענץ. אָבער אַריבערגיין אים
מאָר מען ניט: שמעגדיק זיינען דאָ פּאַראָן מענטשן. דאַרפסטו גיין
גלייך בי־ן דעם אָרט, וואו עס קרייצן זיך די וועגן, אָט־אָ־דאָ, זעסטו?
דאָס איז דער גרענץ־פּאָסטן. דאָ שטייען אונזערע סאָלדאַטן. און
וויסטער — גלייך און גלייך. דער גרענץ קערט זיך דאָ אָפּ פון
וועג אויף צפון־זייט. איך האַלט, אַז אין פּאַרלויף פון דריי פערטל
שעה קענסטו זיך פּאַרקשרעווען אין וואַלד און אָט־אָ־דאָ־אָ איבער־

האַקן דעם גרענץ. איך ווייס, שמענדיק גייען דאָ אַריבער די פּויע־רים. דאָס איז אַן אָפּגעלעגן אָרט, און מען דאַרף נאָר אַ ביסל פּאָר־זיכטיקער גיין.

אַנדערע שטייט אויף און הייבט אָן גיין איבערן צימער. ווען ער דערנענטערט זיך צום לאָמפּ, זעט מען, ווי זיין געזיכט איז צעקנייטשט פון דאַגות.

— זאָג, מאַרי, איך בין נערעכט?

— יאָ, דו ביסט נערעכט.

— דו פאַרשטייסט, אַז מען קען נאָרנישט מאַכן?

— איך פאַרשטיי

— דאָ איז יעדער מראָם מיינער פאַרפלאָנטערט. איך בין קיינמאָל ניט אימשטאַנד עפּעס אָנצוהייבן. איך בין אַ פּרעמדער. און איך קען מער לעבידיק ניט זיצן. איך מוז לויפן, איך מוז!

— דאָס איז דאָך שוין אָבער באַשלאָסן, אַנדרעי!

ער ווארפט זיך צו מאַרין, דריקט זי צו זיך, קוקט איר אין חי אויגן, און פון אומצוטרוי און פון עפּעס אַ ווייפולן פּחד ווערט זיין בליק שוואַר.

— מיר איז שווער זיך מיט דיר צו צעשיידן. צום ערשטן מאָל אויף דער דאָזיקער ערד — אַ נאָענטער מענטש. מאַרי, דו הערסט, — אַ נאָענטער מענטש! כ'האָב מורא, אַז איבערלאָזנדיק דיך דאָ, וועסטו מראָכטן...

— שוויג!

— אָבער איך קען מער ניט אין דעם דאָזיקן ציטאַדעל! מיך שמיקן די מענטשן, די מענטשלעכע שמימען, אַפילו די ג ו ט ס־ק ו י ט פון די מענטשן...

— ס'איז באַשלאָסן, אַנדרעי, באַשלאָסן! שפּעטער ווען מיר זיך דאָך באַגעגענען.

— געווים, געווים.

זיי בייגן זיך אָן איבערן טיש, אַרומגעמומענערהייט, און פירן מיט די פינגער איבערן פּלאַן. דערנאָך זאָגט אַנדרעי:

— וואָס קען זיין אינטער מיט קורטן? האָמ אַ סך געמוזט אויסשטיין. מיר דוכט, אַז ער דאַרף ווערן אַן אַנדערער.

— נעווים, — ענטפערט מאַרי, — וועדלינג דו דערציילסט אין ער אַ וואויליער בחור.

— אַלוא, איז עס באַשלאָסן? — פרעגט אַנדרעי פּינדאָסניי.

— באַשלאָסן...

ס'איז אַזוי גוט אויפצולעבן אין זיבערון יערן דאָג פון די אויסגעשמוירטע וועגליעד און שמעגליעד, צו דערציילן וועגן די וואַכשמיבליעד, די פעלזן, די סאָסנעס פון וואַלד, וואָס אַנדרעי דאַרף באַגעגענען אויפן וועג.

אַ קילבליעבע אימה באַהערשט מאַרין, וען זי רופט אָן די נעמען פון די האַלב־סמאַנציעס, וואָס לינן אויסגעשפּרייט איבער בייטען, פון דעם גרעניץ ביז רייכענבערג. גלייך זי וואָלט פאַרשראַכט עפעס אַ נייע קונדיסערייַ מיט די פרייליבע פרוינט פון דער קינדהייט, גלייך זי וואָלט זיך אונטערגענומען צו געפינען דעם פאַרכישופטן אוצר, גלייך זי וואָלט אַרויסגענגבעט פון דעם פּאַטערס קאַבינעט די פּלענער פון אירבאַכס וויליע און פון די שכנישע גימער. מיט וואָס קען מען פאַרבייטן אין לעבן די זיסקייט פון דער אויפרעגונג, וואָס עס אַנטהאַלט אין זיך דער סוד?..

נאָר אויף די טונקעלע טרעפּ, איידער מאַרי פאַרליאָזט דאָס זינלאָזע אַלטן הויז מיט דעם ציטער, וואָס איז ענלעך אויף אַ מאַגעזש, טוליעט זי זיך צו צו דער פייכטלעכער, קילער וואַנט. מען דאַרף לאָזן אויסקילן די ליפּן, אויף וועלכע עס האַלט זיך נאָך דער געשמאַק פון די קושן. מען דאַרף לאָזן באַרוקן דאָס האַרץ, אײַנשמילן זיך. מען דאַרף פאַר זיך אַליין באַשליסן אויף שמענדיק: פאַרוואָאָס, פאַרוואָאָס־עפעס דוקא איצטער, וען די ליבע באַווייזט זיך טרשם, איצט, וען עס איז נאָך גיט אָפּגעמעמפט געוואָרן איר ערשטער וויי — דוקא איצטער דאַרף אַנדרעי אַנטלויפן?

אַרום דעם וואַלד־פּאָסטן גייען און וויגן זיך קאַמשקעס מיט דיקע קראָפּן. זייער בולבליענדיק קוואַקען האָמ אַנדרעי דערהערט נאָך מיט אַ צייט פריער, איידער דאָס ברוינע וואַכשמיבל פון דעם פּאָסטן האָט זיך באַווייזן ביים ברעג פון דעם אויסגעהויליטן וואַלדפּלאַץ. וואָס וויטער ער האָט זיך פאַרקליבן אין די בערג, אַלץ

שאַרפער איז געוואָרן זייַן געהער. ער האָט נאָך פריער געקאָנט דעם וואַלד־גערויש, דעם אָן אויפהער זיך קאָלערנדיקן און צונויפגע־נאָסענעם גערויש. איצט האָט דער דאָזיקער גערויש זיך צעשפּלי־טערט אויף אָן אַ שיעור קלאַנגען. דאָס ברעכן זיך פון דער קאָרע, דאָס פאַלן פונם צוויג צוליב דער שווערקייט פון פויגל, וואָס האָט זיך אויף אים אַראָפּגעלאָזן, דאָס קנאַקן פון די סאָכעס־צאַפּנס, דאָס סקריפּען און קרעכצן פון די אויסגעטריקנטע אָלטע שטאַמען— עפּעס סאָמע דינע שאָרכן אַזעלכע — זיינען געוואָרן דייטלעך און היילקיק, גלייך יערערער פון זיי וואָלט אָפּגעלונגען אין דער טיפער פינסטערניש. דאָס געהער האָט פונאַנדערגענומען די מחיצות פון די בייסער, פון די שטיינער און פון די קוסמעס, און אַנדערע. האָט געזען דאָס, וואָס איז געווען פאַרשטעלט פאַר זיינע אויגן. זיין גע־זיכט איז געווען רוּיק. ער האָט געשפּרייזט מיט גלייכע געמאָסטענע מרים, שוועלעך, אַזוי וויַ אַ פויער, וואָס קערט זיך אום פון שטאָל אהיים. ער האָט בלויז געטראָגן אַ לייוונטענע מאַרבע אויף די פּלייצעס און אַ שטעקן אין האַנט.

אַ מיידעלע איז, ניאַנפּשענדיק אַ קינד, געשטאַנען ביים טיר פון וואַכשטיבל. זי האָט אָנגעזשמורעט די אויגן אויף דעם דורכ־גייער, האָט אים אָפּגעמאָסטן פון קאָפּ ביז די פיס מיט דעם זעלבן בליק, מיט וועלכן מען קוקט אויף אַ מענטשן און די אומבאַ־פעלקערטע, אָפּגעלענטע געגנטן, און האָט צוריקגעקערט אויף די הענט דאָס קינד, אַזוי וויַ אַ פרוי.

— גוט מאָרגן, — האָט זי געזאָגט.

— גוט מאָרגן, גוט יאָר, — האָט אַנדרעי געענטפערט און זיך פאַרקירעוועט לינקס, אויף דעם אייגנגעפאָרענעם גלייכן וועג.

אין אַ פערטל שעה אַרום האָט זיך צו אים דערמאָגן אַ הוסטנדיקער קרעכץ פון אַ קאַטערינקע. אַנדרעי האָט זיך גיכ־געצוואונ־גען צו שטיין די מריס אַזוי וויַ פריער, געמאָסטן און שווער. ער האָט ניט געוואוסט, וואָס עס וואַרט אויף אים אויף דעם שיידוועג, צו וועלכן ער האָט זיך דערנענטערט, נאָר שוין וויפל נעכט, וויַ ער שלאָפט אַיין מיטן געדאַנק, אַז בעת מען האַלט אין לויפן, דאַרף מען רוּיק באַגענגענען אַלץ וואָס פאַסירט.

— מען דאַרף זיין גרייט, מען דאַרף זיין גרייט, — האָט ער פאַר זיך געחזרט און האָט מיט עקשנות אַיינגעמראָטן אין דער ערד די ביקע אומבייגעוודיקע זוילן.

הינטער די בויערס האָט אַ בלינצל געמאַן אַ גרויער רוקן פון אַ לאַנדשמורמיסט. דערנאָך איז אויפן פאַן פון די שטאַמען ארויסגעשוואומען און זיך אָפּגעצייכנט אַ מאַסיווער וואַך־סאָלדאַט מיט אַ ביקס לעבן די פּיס. אַ צווייטער סאָלדאַט איז געזעסן אויף אַ גלייכן אונטערגעזעגטן פּיעס און האָט אָנגעשפּאַרט דאָס געווער אָן דעם דערבייקן בוים.

אויף דעם שליאַך, וואָס האָט איבערגעהאַקט אַגרעסיס וועג, האָט אַ בלינדער זקן געדרייט דאָס העגטל פון אַ קאַטערינקע, אונטער אַ שוואַרצן פויגל מיט גרויסע נעגל און הארטע פעדערן, וואָס איז געווען אָנגעשלאָגן אויף אַ סלופּ. די קאַטערינקע איז געווען געוועגדט צו דייסשלאַנג, נאָר איר הילצערן פיסל האָט זיך אָנגעשפּאַרט אויף דער עסטרייכישער מעריטאָריע. דאָס איז געווען אַ ריכטיק ארומגיין דאָס געזעץ, וואָס האָט פאַרבאָטן צו קלייבן נדבות אין זאָקסן, דאָס איז געווען אַן אַפּעלאַציע פונם דלות צו דער אומ־ברחמנותדיקער אָרדענונג. וועלכער אָרנטלעכער און איידעלער פאַטריאָט שמייכלט ניט פון דעם לידעלע, וואָס די האַנקבאַרע ווין האָט לייכטזיניק אָפּגעזונגען? און וואָס קען מען דערוואַרטן פון דער דאָזיקער זאָרגלאָזער ווין? אויף וויפל ווין איז ניט עובר אויף די פרעמדע געזעצן און די מנהגים, איז זי אָנגענעם און ליב.

אַנדערש האָט זיך אָפּגעשטעלט פאַר דעם קאַטערינאַזש. ער האָט געקוקט אויף זיין טעמפּ גלייכגילטיק געזיכט, אויף זיין פּלייבעוואָטן שאַרבן, וואָס האָט נעבערנט ווי אַ קיילעבדיקע וון, אויף די שקייף פאַרמאַכטע אויפציטערהגדיקע ווינעס. נאָר דעם גרענעץ־סאָלדאַט, וואָס איז געשטאַנען מחץ דעם זע־פּאָקוס, האָט ער פעמפּער און דייטלעכער אַרייגענומען אין זיכרון, איידער דעם קאַטערינאַזש, וועלכן ער האָט שארף באַטראַכט. וואָס פאַר אַ גזיכט און וואָס פאַר אַ העגט דער האָזיקער סאָלדאַט, וואָס איז געשטאַנען אַ צוויי טריט פון אים, האָט געהאַט, וואָלט ער ניט גע־קענט זאָגן. אַנדערש האָט ניט געזען ניט זיין בליק, ניט זיינע באַווע־

גונגען; נאָר ער וואָלט אים דערקאָנט צווישן טויזנטער אַנדערע, קיינמאָל ניט געזעענע סאָלדאַטן. קען מען פֿאַרגעסן א מענטשן, אין וועמעס הענט עס איז געלעגן זיין גורל?

אַנדרעי האָט אַרויסגעצויגן פון קעשענע דעם מייסטער, האָט אַרויסגענומען פון דאָרט אַן אייזערנע מטבע, איז לאַנגזאַם צוגענאַגען צום סלופ, האָט די מטבע אַריינגעלייגט אין הימל, וואָס איז געלעגן אויף דער קאַטירינקע, און האָט זיך אומגעקערט צוריק. ער האָט פֿאַרביגיעגדיק א קוק געמאַן אויף דעם צווייטן סאָלדאַט, וואָס איז געזעסן אויפן פּיזן. פּריער האָט ער אויף אים ניט גענוקט, נאָר ער האָט געוואוסט, אַז דער סאָלדאַט האָט זיך ניט גערירט, כּל־זמן ער האָט באַמראַכט דעם קאַמעראַדנאַש. ער האָט גהאַט א געפיל, גלייך ער וואָלט געזען מיטן רוקן.

ער האָט געזאָגט אין דער וועלט אַריין, צו קיינעם זיך ניט וועגדנדיק:

— גוט מאָרגן.

און איז צוועק ווייטער.

אים האָט דערשאָגט א שוערער, מאַסיווער געהילף:

— גוט יאָר.

ער האָט פֿאַרשמאַנען, אַז דאָס האָט געענטפערט דער סאָלדאַט, וואָס איז געזעסן אויפן פּיזן.

און פּלוצלונג האָט זיך א פּריידיקער, הפקרדיקער און קאַמערשער מאַרש געגומען פּלעסקען הינטער אים, האָט זיך אַנגעשטויכן אָן די ביימער און איז אָפּגעשפּרונגען פון די שטיינער.

ער האָט אומגעבינדן דעם מראָט און, צום מאַקט פון דער מוזיק, האָט ער זיך געשווינדט און פּריי געלאָזט פּאַראוים.

דער ניט מיפער גראָבן, וואָס האָט זיך געציגן אין דער לענג פון וועג, וועלכער איז געווען פֿאַרוואַקסן מיט מאָר און שוואַרצע יאַגדעס, האָט זיך ביסלעכווייז אָפּגעגייגט אויף רעכטס און האָט זיך אַליין אָבטער פֿאַרלאָרן אין וואַלד. דער וועג איז געגאַנגען אַראָפּ בּאַרג, לייכט און גלייך. ס׳איז געווען שמיל און דורכזיכטיק. אין דריי פּערטל שעה אַרום האָט אַנדרעי, ניט אַרומקוקנדיק זיך, פֿאַר־

קירעווע אויף רעכטס, און די נעדיכטע סאָסנעס האָבן אים פאַרשטעלט.

אַנטלויפן? אַך, דאָס איז בלויז קאָמפליצירט, געפערלעך און שרעקלעך פאַר די־יענעקע, וואָס מראַכטן וועגן דעם בײַם פּולט, אָדער אין ביבליאָטעק, אָדער בײַם וואַרשטאַט. די פּונאַדערגראַפירטע הויפּט־בײַכער, די סאָלידע צימערן, וואָס אין זיי איז אָנגענומען צו גיין אויף די שפּיץ פינגער, די רוישן און די ריחות פון דעם אַרבעטס־צימער, וואו יעדע זאַך האָט זיך אויר סיבה און קומט צו אירע סוף, — דאָס אַלץ באַקומט אונז מיט די פּחדים־דיקע און פאַנטאַסטישע פּאַרשטעלונגען. די העלדן זיינען אין אונזער באַוואוסטזיין אַרומגענגלט מיט אַזעלכע גרויזן, וואָס אַ פּשוטער בשר־ודם איז עס נית בײַכולת צו פאַרטראָגן. אָבער, אוי־וויי, קיין שום אויסעו־געוויינלעכס איז בײַ די העלדן נישט. דאָס זיינען — שמוב־חיות, מיט געזונטע מאָגנס, וואָס באַזיצן — נית זעלטן — די פעיקייט אונטערצוגרבן זיך דעם געזונטן פּאַרשטאַנד. מיר באַגעגענען זיי אָפט אין דעם געמיינשאַפטלעכן לעבן און מיר שטויסן זיך נית אָן, אַז מיר זיינען מיט זיי אַרומגערינגלט, אַזוי וויַ מיט אַ באַלאַגערמער פעסטונג. און דערפאַר, וואָס מיר זיינען נית חושד, אַז יעדער ערשטער־בעסטער איז אַ העלד, פּרובירן זיי זיך אין אונזער געזעלשאַפט אומגעשמערט און אין אַ גרויסער צאָל. באמת, דו געדענקסט כאָטש איין נעזיכט, וואָס דו האָסט היינט געטראָפן אויפן גאַס? און צווישן זיי זיינען דאָך געווים געווען צוויי הערשמן פון רויבער־באַנדעס, פּינף פאַנאַטישע פירער פון רעליגיעזע סעקטעס און, לכל־הפּחות, א פּוץ דעזערטירן און אַנטרונענע. אַנטלויפן? אַך, דאָס איז אַזוי פשוט אין געוויינלעך, ווי א געוויינלעכער וואָכעדיקער מאַן.

* * *

אַנדערע האָט געוואוסט, אַז פון דער עסטרייכישער זייט איז דער גרעניץ־שוץ אַראָפּגענומען. דער וירט היט זיך שטענדיק פאַר דעם דינער, אָבער דער דינער — וואָס האָט אַ זיך צו היטן פאַר דעם וירט? אין דעם, וואָס זיינע אינטערעסן וועלן פאַרבונגן, איז

שולדיק די נאַטור פון די זאַכן גופא, וואָס האָט באשאַפן האַרץ און קנעכט.

פון דעם נרעניץ, וואָס איז געבליבן הינטער אַנדרעיען, ביז דער נאָענטסטער באַן־סטאַנציע, איז געווען נים מער ווי זעקס קילאָמעטער. אַנדרעס פּלאַן איז געווען א פּשוטער: אַוועקפאָרן קיין פּראָג, פון דאָרטן קיין זאַלצבורג און אינספּרוק, דערנאָך — ציפוס צו דער שווייצאַרישער גרענין. פּאַר אַזאַ מין נסיעה האָט מען בלויז באַדאַרפט האָבן אַיין זאַך: דרייסטקייט. פּאַר די צוויי יאָר האָט זי זיך געוגט אָנגעזאַמלט ביי אַנדרעיען, און ווען ער איז צוגענאַנגען צו דער באַן־סטאַנציע, האָט ער זיך שוין געשפּירט פּריי.

ער האָט געגומען א בילעט ביז רייכנבערג. אין וואַגאָן איז געווען נערוים, דער צוג האָט זיך געשלעפּט אָן לוסט, אַזוי ווי אַלע הינטערשטישע צוגן, וואָס זיינען פּאַרשלאָפּט געוואָרן פון דער אייביקער שלייפּערניש אויף א קורצן, איבערריסיקן שטח. אין די פּענסטער האָט געבלאָזן א מונטערער פּערנאַכטיקער ווינט, די ווער־טער, וואָס זיינען דערנענגען צו אַנדרעיען, האָבן געקלונגען ניי און האָבן זיך מאָדנע צונויפגעפלאָכטן מיט עפּעס הייסישם, כמעט לחלומין אומפּאַרשטענדלעכם.

און אויך די מענטשן האָבן אויסגעזעהן, ווי זיי וואָלטן געווען אומבאַגרייפלעך נאָענט, צוטריטלעך און פּשוט, אַזוי נאָענט, אַז זייערע געדאַנקען האָבן דורכגעלויכטן דורך די גרעטעס פון די האָריקע ברעמען. און אפילו די קלענסטע באַוועגונגען זייערע זיינען דורך זייער גרויבער, עפּעס אומגעלומפּערטער פּראָסטקייט געוואָרן מאָדנע קענטיק.

אָט האָט זיך אַן אַלטמאָדישער אונטערגעשאָרענער פּויער צוגעזעצט צום פענסטער און האָט מיטן מיכל אויסגעוויישט דעם שוויים אויף זיין שמייל וויסן שטערן. אָט האָט זיך תמימותדיק צעגענעצט אַן אומבאַמערקבאַרער קראַנקער זקן. אָט האָט אויפגע־פּראַלט די טיר פון קופּע־וואַגאָן און ס'איז אַריינגעקומען א דיקער, טרוקענער מאַנספּאַרשוין מיט א גלייכן און שניידיקן בליק. אין דעם דאָזיקן מאַנספּאַרשוין איז געווען עפּעס אָפּנהאַרציקס און ווער־

דיקס. ער איז צוגעגאַנגען צו אַנדרעיען. ער וויל געווים זיך אַנידער־זעצן לעבן אים אויפן באַנק, ער נעמט גיט אַראָפּ די אויגן פון זיין געזיכט און זיי שניידן מצקע, די דאָזיקע אויגן, מען קען זאָגן, זיי זיינען שרעקלעך, זיי שטויסן אָפּ פון זיך! וואָס פאַר אַ גאווהדיקער און בייז־בשורהדיקער בליק! דער חאָזיקער מענטש איז פון אַן אַנ־דער ראַסע, פון אַנדערע ביינער, ער איז אומצופרידנלעך און גרוי־זאַם. ס'איז אַ ספּנה, אַנדרעי, אַ ספּנה! אַנדרעי איז יעדע סעקונדע גרייט אויף יערן סורפריז, ער וויים פריער, וויי צו באַגעגענען דעם סורפריז, וועו ער וועט זיך מיט אים מרעפן פּנים־אל־פּנים. דאָך, גיט שוין־זשע אַזוי גיך, אַזוי אומברחמנותדיק גיך און פּשוט?

— אַייערע דאָקומענטן!

— דאָקומענטן? כ'קער זיך אום אַהיים, קיין רייכנבערג. כ'בין געפאָרן ביז דער סמאַנציע...

— איר האָט ביי זיך גיט קיין שום דאָקומענטן?

— מיט זיך גיט, כ'האָב פאַרגעסן. אין רייכנבערג וועט אַייך גיט שווער זיין פעסטצושטעלן...

— מיר קען בכלל קיין זאַך גיט זיין שווער. איך דערפיל אַ פליכט.

אין מיר באַווייזן זיך צוויי הויכע סאָלדאַטן. זיי זיינען מאָגער, מיט דינע פּים, פאַרצויגן מיט שמאָלינגע רימענדלעך. זייערע ליפּן זיינען צונויפגעצויגן, אַזוי וו׳ די רימענס. דער דיקער מענטש וואַרפט מיט די אויגן פון אַנדרעיען אויפן סאָלדאַט און גיט וויטער אידערן וואָגאָן...

— דער סוף.

גיט שוין־זשע אַזוי גיך, אַזוי אומברחמנותדיק גיך און פּשוט?

אָ, ניין! אַנדרעי איז דעם גרענעץ גיט אריבערגעלאָפן! אַרום אים זיינען געווען די זעלבע מענטשן, פון וועמעס שטימען און פון וועמעס געלעכטער ער איז געלאָפן: אַ געדיכטע וואַנט, וואָס בא־וואַשט יערן מיל פון זיין קערפער. ער קען אויסציען די הענט, אַ קערעווע מאַן דעם קאָפּ אָדער צופאַלן צו דער וואַנט. אָבער אויס־גלייכן די פּלייצע, פּדי אַן עמעס צו מאַן מיט דער גאַנצער ברוסט,— דאָס קען ער גיט. דאָס מרייבעלע, הורך וועלכן אים איז ערלויבט

געווען צו עמעצען, איז געווען נאָך לענגער, די לופט ציט זיך דורך דעם מרייבעלע אַלץ לאַנגזאַמער, און די ברוסט אַרבעט מיט די לעצטע כוחות. ניין, האָס זיינען אַלץ די זעלבע מענטשן, דאָס זעלבע לאַנד, וואו אַלץ איז אומפאַרענדערלעך און פעסט, ווי אַן אייזערנער דראָנג, וואָס איז אַרײַנגעגראָבן אין דער ערד אין פאַרגאָסן מיט צע־מענט -- דייטשלאַנד!

איבעריקנס, דאַרף מען מראַכטן פּינקטלעכער און ניט אונ־מערגעבן זיך דעם יצר־הרע פון פאַראַלגעמיינערונגען אַפילו האָרטן, וואו די פאַראַלגעמיינערונגען בעט זיך אַליין. לייגט זיך דען אויפן שכל, אַז אין דייטשלאַנד זאָלן פאָרקומען אַזעלכע געשעענישן, ווי די, וואָס ס'האָט ערווארט אַנדערעיען אויפן וואָקזאַל אין רייכנבערג?

אַנדערעיען האָט מען אַראָפגענומען פון צוג און געבראַכט אויפן וואָקזאַל. אין דעם מומל און הו־הא האָט מען לאַנג באַדאַרפט זוכן דעם מילימער־קאָמענדאַנט. מען האָט בלויז געפונען זיין גע־הילף, וואָס האָט זיך געקליבן אין שטאָט אַריין. אַזוי ווי עס איז געווען שפעט, איז באַשלאָסן געוואָרן אָפצולייגן דעם פאַרהער פון דעם אַרעסטירטן אויף מאָרגן פרי. דאָס אַרעסטהויז פון וואָקזאַל איז געווען פאַרנומען מיט געפאַנגענע, ס'איז אַוועק אַ גוטע שעה אויף אָפּצוזוכן אַן אָרט פאַר דעם נייעם אַרעסטאַנט. אַן אָרט האָט מען געפונען אין דעם צאָל־פאַקהויז, ניט ווייט פון וואָקזאַל.

דאָס איז געווען אַ קליין צימער אין אַ נידעריק הויז, מיט אַ פענסטער, וואָס איז אַרויסגעגאַנגען אין אַ זייער שיטערן, מאָגערן סאָד.

דעם אַרעסטאַנט האָט מען פאַרשפאַרט אויף אַ הענג־שלאָס, און דער וואַך־סאָלדאַט האָט באַקומען אַ באַפעל צו היטן דעם פענסטער פון דער זייט פון סאָד.

די נאַכט איז געווען אַ פינסטערע און ווייכע, ווי עס מרעפן זיך נעכט אין חודש אַוגוסט, וען עס ווערט צייטיק די תבואה און די עפּלביימער שפּאַלטן זיך פון דער שווערקייט פון די אָנגעגאָ־סענע פירות. אין דעם בייטן פענסטער האָט זיך אָפּגעצייכנט דער אומבאַוועגלעכער הויקער פון דעם וואַך־זעלנער, נאָר הינטער אים האָבן זיך גערוימלט די שפּיצן פון די ביימער, וואָס זיינען גע־

וועט באַלויכטן מיט דעם פייער פון סעמאַפאָר; איבער די בייטער האָבן געציטערט די מריבע שטערן: זייער גלאַנץ איז געווען פאַר־נעפּלט דורך דער מאַסע רויך און שטויב, וואָס האָט זיך נאָך ניט געהאַט אויסגעלייגט אויף דער ערד.

דער וואַך־סאָלדאַט איז אַ לאַנגע ציט געשטאַנען אומבאַ־וועגלעך. דערנאָך האָט אָנגעהויבן אַרומשפּאַצירן פאַרבייַ פענ־סטער אַהין און צוריק. דאָס געטומל פון וואָקזאל איז שטיל גע־ווָארן, און די מריט פון דעם סאָלדאַט האָבן זיך קלאָר געהערט. ביסלעכווייז זיינען זיי געוואָרן געמאַסטענער, פלעגן ווערן שטיל און אויפהערן, וועט דער זעלנער פלעגט דערגיין ביזן סוף פון דעם מאַרשרוט, צו וועלכן ער האָט זיך געציילט, און זיי פלעגן ווידער ווערן הילכיק, ווען ער פלעגט פאַרבייגיין פאַרבייַ דעם פענסטער.

אַנדרעי האָט זיך צוגערירט צו דער וואַם. זי האָט זיך אונ־מערגעגעבן אָן שום גערוש. מן הסתם איז דער פענסטער נאָך פריער געווען אָפּגעשפּאַרט. ער האָט אַרויסגערוקט דעם קאָפּ און האָט זיך צוגעקוקט צום סאָלדאַט. יענער איז אָפּגעגאַנגען צום ווינקל הויז, אַ טריט פופצן פון פענסטער, האָט געכאַפּט אַ קוק הינטערן ווינקל, פונוואַנען די סטאַנציע־גערוישן זיינען געקומען צו קריכן, און האָט זיך אומגעקערט צוריק. אַנדרעי האָט דעם סאָל־דאַט געלאָזן פאַרבייגיין און האָט ווידער אַרויסגעקוקט אויף דרויסן. רעכטס, ביזן עק הויז, אי געווען ניט מער ווי צען טריט און ציט סאָל־־צו האָט זיך געצויגן אַ בייט פון נידעריקע ביימלעך.

אַנדרעי האָט זיך נאָכאַמאָל אַיינגעהערט אין דעם סאָלדאַטס מריט. דער עיקר איז באַשטאַנען אין דעם, ניט צו שטערן די מע־טאָרישקייט פון זיינע באַוועגונגען. דאַן האָט מען זיך באַרפט באַוצן מיט דער קורצער ציט, וועט דער סאָלדאַט קוקט אויפן וואָקזאל. מער איז קיין זאַך ניט געווען וואָס פאַראויסצוזען. אַ צו־פעליקייט האָט געקענט גלייכצייטיק אי רעטעוועט, אי אומברענגען.

זי האָט אָבער געראַטעוועט. וועט דער סאָלדאַט איז אָפּגע־גאַנגען אַ טריט פינף צו דעם וויימן עק פון דעם מאַרשרוט, האָט אַנדרעי געעפנט דעם פענסטער. ער האָט זיך אַנידערגעזעצט אויפן פענסטער־ברעט, האָט שטיל אַראָפּגעפּויזעט אויפן בויך און איז

געפֿליבן העננען אויף די העגט. מען האָט באַדאַרפט אויסרעכענען דעם מאָמענט פון שפרונג, וואָס האָט באַדאַרפט פונקט צוגעפּאַסט מיט די לעצטע טריט פון דעם וואַר־סאָלדאַט. דער שפרונג איז געווען ניט קיין שווערער, ביז דער ערד איז געבליבן ניט מער ווי אַ מעטער. און פּלוצלונג האָט אַ שארפער פייף פון אַ לאָקאָמאָטיוו, ערגעץ גאָר נאָענט לעבן פענסטער, זיך אויפגעהויבן און זיך אַוועקגעמראָגן אין דער נאַכט אַריין.

אַנדרעי האָט אָפּגעלאָזן די הענט, איז צוגעפּאַלן צו דער ערד און האָט זיך אַ וואַרף געטאָן אין דער פינסטערער געדיכטגיש פון די קוסטעס. זייער ברען איז געווען זייער שאַרף, דער וויי־מאָג פון דעם צעקלאַפּן זיך און צעראַצן זיך — איז געווען הארט, אָבער נאָר אייזן וואָלט געקענט אָפּשטעלן דאָס לויפן.

דער פייף האָט נאָך אַלץ פארהילכט דעם אָרום — אַ פייף, וואָס האָט געפֿלעפט און דערדריקט, אַווי ווי אַן אוראַנאַן. און וועו זיינע עכאָס האָבן זיך געהאַט צעלייגט איבער די אומזעוודיקע באַהעלטענישן פון דער נאַכט, איז אַנדרעי שוין געווען אויף אַן אומגעהייער גרויסן פּוסטן פּלאַץ, וואָס האָט זיך איינגעשפּאַרט אין דעם באַן־אָנשיט. ער איז אַריבערגעלאָפן דעם פּלאַץ און איז געשווינדט אַוועק מיט דער באַנליניע.

* * *

נאָמיר־לעך, איז דאָס געווען אַן אַנדער לאַנד, — וואו אַנדרעי איז אַריינגעפאַלן — אַ לאַנד פון תמימותדיקע מענטשן, אומגעלומפערטע, נאָענטע, כמעט הייטישע...

אָבער לויפן איבער דעם דאָזיקן לאַנד איז געווען ניט וויניקער פשוט און אומזיכער, אייזער איבער יעדעם אַנדער לאַנד. און דאָס אַנטלויפן בכלל — איז עס דען אַזוי פשוט, אַזוי אומזיכער און אַזוי לייכט? אַנטלויפן אַנטלויפט אַ העלד, און העלדן זיינען אַזוי וויניק דאָ אויף דער וועלט. און נאָר אַלעמען, צי דען טרעפט מען אָפט אויפן גאַס אַ הערשט פון אַ באַנדע גזלנים, אָדער אַ פּאַנאַ־טישן פירער פין אַ רעליגיעזער סעקטע, אָדער אַפילו זייער אַ שלעכטן דעזערטיר אַדער אַ בורח?

לויפן איז גוט איבער באַקאַנטע וועגן. די אומבאַקאַנטע — זיינען שווער אוּן האַרב.

אַנדערע האָט בלויז געוואוסט איין וועג אין דעם דאָזיקן לאַנד — דעם וועג, וואָס האָט אים געפֿראַכט אַהער. אוּן ער איז נעלאָפֿן איבער אים. צוריק, צו דער גרענעץ.

* * *

אין שול האָט מען דעם אייבערלייטענאַנט פֿאָן צור מילען־שענאָו צוגעווייזט צו פירן אַ מאָגבוך. אוּן יעדן טאָג איז ער געווייזט געווען צו פֿאַרנאָטירן עמלעכע וועלטער אין זיינע העפֿטן, וועלכע ער פֿלעגט אויפֿלייגן אין אַ זיילעכל אין שאַפֿע, וואו עס האָבן זיך געהיט די אָפּיציעלע פּתבים אוּן די געשעפֿטע דאָקומענטן אוּן דער פֿאַרגרינטער פֿאָליאַנט — די „הראַלדיק" אוּן דער „יחוס־בוּם פוּן די הערשערישע מאַרקגראַפֿן פֿאָן צור מילען שענאָו".

דאָס נייע העפֿט האָט דער אייבערלייטענאַנט געעפֿנט מיט אַזא כּאַראַקטעריסטיש:

איך געזעגן זיך ווידער מיט די פֿענאַסטן. אינם עבר איז געלעגן אַן אומבאַזיגבאַרע קראַפֿט. איך הער זיך צו צו דעם שווייגן פוּן די זאַכן. דאָס דאָזיקע שווייגן איז פֿאַר מיר כּאַראַקטעריסטיש פוּן דעם קאָמאַנדירם בּאַפֿעל. איך בין זיכער, אַז איך וועל שטאַרבן גיט באַלד. מיר איז באַשערט צו פֿאַרענדיקן מיט זיך דעם שטאַם. ער מוז זיך אויסלעשן. איך בין זיין לעצטע געוועב, וואָס איז פֿאַרמשפֿט אויף אומקום. מען וועט מיך אַרומפֿירן מיטן פֿאָטאָל, מען וועט מיך דאַרפן קאַרטן, אַרומוואַשן, בּ״ז וואַנען איך וועל גיט צעפֿאַלן. די נאַטור האָט בּפֿיוון געהאָלפֿן מיין זיידן רייך ווערן. דער שטאַם, וואָס איז נאָך דעמאָלט געווען גרויס אין צאָל, איז פֿאַרמשפֿט געוואָרן אויף בּיסלעכווייזער אויסשטאַרבונג. דעם זיידנס עשירות וועט מיר געבן די מעגלעכקייט צו פוילן לעבעדיקערהייט. איך בין רייך פֿונקט אויף אַזוי פיל, אַז מיין אינזאַמען טויט זאָל קיין זאַך גיט קענען שכערן; אַז איך זאָל שטאַרבן צוישן די

רוּנעז, אין דעם שווייגן פון דער פאַרגאַנגענהייט, אַזוי ווי אַ סימבאָל. דאָס איז שוין פון פריער אָנגעהתמעט פאַר דעם שמאָם. די שטערבלעכע וואונד, וואָס איך האָב באַקומען אין שאַמפאַן, און וואָס איז שטערבלעך פאַר יעדן מענטשן— האָט זיך אַרויסגעוויזן פאַר מיר בלויז אַלס שווערע. נאָר ס׳קלעקט, אַז פון דער דאָזיקער וואונד זאָל איך צום סוף פון מיין לעבן ווערן אַן אידיאָט. איך וועל זיין אַ אידיאָט, איך וועל זיין אָן פּים, אַ העסלעכער, מען וועט מיך אַרומפירן אין אַ פאָטעל. אַזוי פאָרערט די נאַטור פון די זאַכן. די אייביקע נאַטור, וואָס האָט אויסגעכאָוועט מיין שטאָם, וועט צוזען זיין סוף.

די מעג גיי איך ווידער אַוועק אויפן פראָגט. דאָס באַוואוסטזיין, אַז אויף מיין טויט וועלן קוקן די היימישע וועגט, פילט מיך אָן מיט שרעקלאָזיקייט. איך בין זיכער, אַז די מלחמה שטעלט אין ספּנה מיין לעבן. נאָר די דאָזיקע זיכערקייט איז פיינלעך אומעטיק.

היינט, שפּעט ביינאַכט, בעת איך האָב געשפּאַצירט אין פּאַרק, האָב איך זיך אָנגעשטויסן אויף אַ מענטשן, וואָס האָט געזוכט דעם וועג. אַז ער האָט מיך באַמערקט, האָט ער זיך געפּרוווט באַהאַלטן הינטער די ביימער, נאָר איך האָב אים דערזאָגט. דאָס פּנים איז בייַ אים געווען אויסגעמאַטערט, משמעות, אַז שוין עטלעכע טעג, וויַ ער לויפט. כ׳האָב בייַ אים געפּאָדערט, ער זאָל זאָגן וויַ ער הייסט. האָט ער געזאָגט, אַז ער איז אַ געפאַנגענער און מער וועט ער קיין זאַך נישט זאָגן. האָב איך אים פאַרשפּאַרט אין דער קברים־הייל. זאָל ער קומען צו זיך. אינדערפרי וועל איך מאַכן דעם פאַרהער. געווים אַ רעכטער העכט.

* * *

אַנדערש האָט זיך אויפגעכאַפּט פון דער קעלט, גלייך מען וואָלט אים פלוצלונג אָפּגעטונקט אין אַ פאָלאָנקע. ער האָט איבער־גוואַלד אַרויסגעשלעפּט די העמד פון אונטערן קאָפּ. ער איז אינגאַנצן

געווען צוזאַמענגעשרומפן, ווי אַ פרישע קאָרע, וואָס איז נאָר־וואָס אָפּגעשונדן פון בוים. פון דעם מאָמענט אָן, וועו מען האָט אים אַראָפּגלאָזט אין הייל אויף די גלייכע שטיינערנע פּלאַטן, איז ער איינגעשלאָפן, אַזוי ווי אין אַ באַוואוסטלאָזן צושטאַנד. וועו ער האָט זיך אויפגעכאַפּט, האָט ער אָנגעטאַפּט די פּלאַטן. זיי האָבן זיך אַוועקגעצויגן אין דער פינסטערניש, ווי אַ גלאַטע אייבערפלאַך. ער האָט אַוועקגעפּוויזעט אָן אַ זייט, און האָט דאָ אויסגעשפּרייט די הענט באַראוים, דאָ אויפגעהויבן זיי איבערן קאָפּ. דערנאָך האָט ער זיך אויפגעהויבן. זייגע הענט האָבן זיך אָנגעשטויסן אָן אַ שטיין. די גראַדוויקלדיקע שטיינפּלאַטן, מיט וועלכע ס'איז געווען אויסגעלייגט די דיל, זיינען געבליבן העגגען אין דער הויך ווי אַ משופּערי־קער גענוועלבּ.

אַנדרעי האָט געמאַכט עמלעכע שאַרפע באַוועגונגען מיט די הענט, כּדי צו דערוואַרעמען זיך.

הינטער אים האָט זיך דערהערט אָן אומפּאַרשטענדלעך גע־מורמל. ער האָט זיך אויפגעהערט צו באַוועגן און האָט זיך אַיינגע־הערט. דאָס געמורמל האָט זיך דערנעענטערט גלייכמעסיק, אַזוי ווי פעלזנשטיקער וואָלטן זיך וויט געקאָלערט. פּלוצלונג האָט דאָס געמורמל אויפגעהערט און איז אָפּגעשטאַנען אין דער פינסטער אין טויבע עכאָס. די שווערע אָפּגעריסענע טריט. וואָס האָבן פאַר־בּיטן דעם געמורמל, זיינען שטיל געוואָרן ערגעץ נאָענט לעבן אַנדרעיען. דערנאָך האָט אַ בראַזגע געמאָן דאָס פאַרראַסטע אייזן, דער שלאָס האָט אַ קלונג געמאָן אַזוי ווי אַן אַלטער זייגער, און אַ בליץ־ענלעכע שיין האָט אַ שניט געמאָן אַנדרעיען אין די אויגן. דורך דער נייער רויש־בוואַליע, וואָס אַ גידעריקע שטימע האָט אויפגעהויבן, האָט אַנדרעי דערהערט די וועלטער:

— ביטע, מיין הער.

ער איז אַרויפגעקראָכן אויף אַ הויכן טרעפּל און האָט מיט מי אַיינגעבויגן די פאַרגליווערטע גלידער. אַ יונגער סאָלדאַט, אַן אָפּיצירן־דינער לויטן אויסזען, מיט פּאַראָשאַלטע אַרבל ביז די אייבנבייגנס און אין ווייכע מאָפּליעס, האָט דורכגעפירט אַנדרעיען דורך אַ לאַנגע־ רייַ קאָרידאָרן און טרעפּ אין שטילע, מונקעלע דורך

זאָלן, וואָס זיינען געווען פֿאַרהאַנגען מיט געווער, מיט בילדער און מיט רימערישער אויסשטאַמונג. דערנאָך האָט ער אָנגעקלאַפּט אין א נידעריקער טיר אוו האָט הויך געפרעגט:

— איר הייסט אַריינפירן?

אַנדרעי האָט זיך אָפּגעשמעלט אין א געריימען צימער, פֿאַר א שרייב־טיש, וואָס איז געווען פֿאַרשטעלט מיט רעמלעך און מיט א בערג צצקעם. ערום זיינען געהאַנגען בילדער, אַווי וויי אין די מוזעאומס, אין דרייַ־פיר רייען, אויף אייזערנע שטעקלעך, וואָס זיינען געווען דורכגעצויגן דורך די שוואַרצע וועגט.

דער אייבערלייטענאַנט איז געזעסן ביים טיש, אַיינגעפאַסט אין עלאַסטישער אוניפֿאָרם. מיטן פּנים צו דער טיר.

— דו קענסט גיין, — האָט ער געזאָגט דעם דינער.

דערנאָך האָט ער מיט אָפּגענע לייכטיקע אויגן באַקוקט אַנדרעין.

— איצט האָט איר אָפּגערופֿט, — האָט ער געזאָגט מיט א שמייכל — וועט איר אפשר דערציילן וועגן זיך אויספירלעכער?

אַנדרעי האָט א קוועטש געמאַכט מיט די פּלייצעס.

— איך מיין, — האָט דער אייבערלייטענאַנט ווייטער געזאָגט, — אַז די גאַסטפריינדלעכקייט, וואָס דאָס דאָזיקע הויז האָט אייך אַרויסגעוויזן, פֿאַרפּליכטעט אייך צו א גוויסער לויבנסווערדיקייט.

— די גאַסטפריינדלעכקייט פון דעם הויז ? — האָט אַנדרעי אויסגעשריען. — איר האָט, מן־הסתם, געוואָלט זאָגן די גאַסטפריינדלעכקייט פון קעלער?

— איך דערפט מיר אַנטשולדיקן פֿאַר דעם דאָזיקן קלייניגם שפּיצל. ער איז געקומען פון דעם פֿאַרלאַנג צו באַלעגערן אוו, אַווי צו זאָגן, צו פֿאַרפעסטיקן אייער זיין דאָ.

— איך וואָלט נית געוואָלט שטערן אייך מיט מיין אָנוועזנהייט, — האָט אַנדרעי געענטפערט און האָט געקוקט מיט א דורכדרינגלעכן בליק אויף דעם אייבערלייטענאַנט. מען האָט באַדאַרפט צווינגען אים אומצוביטן דעם טאָן. אַנדערש וואָלט מען נית געקענט פֿאַרשטיין זיינע כוונות.

— אָנט, האָב איך נים, וואָס צו באַאומרוקן זיך, — האָט אַנדרעי גענאָגט און האָט אומגעקערט דעם קאָפּ צום וואַגט, — גאַסטפריינדלעכקייט געהערט בלויז צו די אייגנשאַפטן פון די וויילדע מענטשן. איך וואָלט ביי אַייך ניט געקאָנט אָפּנעמען קיין צייט, אַפילו וועז איך וואָלט געוואָלט.

דער אייבערלייטענאַנט האָט אַ פּיר געטאָן מים די ברעמען און האָט פאַרקוועטשט די שטעדיק אַ ביסל אָפּענע ליפּן. נאָר תיפּף האָט ער פריערדיקער שמייכל אויפגעלייכט זיין געזיכט. ער האָט זיך געשפּירט פריש און געזונט. דער טאָג איז געווען ניט קיין וואָלקנדיקער, די זון האָט זיך שוין געהאַט אויפגעהויבן איבער די בייטער און האָט וויייך געווארעמט דורך דעם אָפּענעם פענסטער. דאָס ספּירט־מאַשינדל האָט געפאָרשקעט אַ ביסל וויייטער פון דעם אייבערלייטענאַנט, אויף דעם קיילעכיקן מיש.

— כאַ, איך האָב נאָך פון אַווגט באַמערקט, אַז איר זייט דורכגעזאַפּט מיט פּאָלעמישן גיפט. משמעות, צולויב דעם דורכפאָל פון דער אונטערנעמונג? איר דאַרפט אָבער אויספירלעכער דעו־ צייגן וועגן זיך, טאַקע צולויב אייערע אינטערעסן.

— אוים נייגעריקייט פרעגט איר דאָס, — האָט אַנדרעי געזאָגט, — אַלץ איינס וועט זיך קיין זאַך ניט ענדערן: אַנטשיידן מיין גורל וועט עמעצער אַן אַנדערער.

— אָט אין דעם ליגט די גאַנצע זאַך, — האָט דער אייבער־ לייטענאַנט אויפגעשריען, גלייך ער וואָלט זיך דערפרייט, וואָס דער געשפּרעך איז אַריבער אויפן רעכטן עיקר. — וויר וועט אַנטשיידן אייער גורל, אָט אין דעם ליגט די גאַנצע זאַך. הייסט עס, אַז איך פרעג ביי אַייך וועגן דער עצם זאַך, אוז ניט אוים נייגעריקייט... וואָס באַקוקט איר דאָרטן?

— א בילד, — האָט אַנדרעי געזאָגט.

— פון מיר העגגט אָפּ, וי אַזוי אייער גורל זאָל באַשלאָסן ווערן, — האָט דער אייבערלייטענאַנט קאַלט אַרויסגערעדט.

— אויף וואָס פאַר אַן אופן?

— אויף וואָס פאַר אַן אופן? — האָט דער אייבערלייטענאַנט דראָעריש אויפרגעפרעגט אוז האָט אַיינדרינגלעך אָנגעהויבן פונאַנ־

דערצויגן די וועלט: — איך קען אייך איבערגעבן צו דער מאכט, אלס אנטלאפענער קריגס-געפאנגענער אדער אלס שפיאן. איר זעט מיר אוים צו זיין א מענטש ניט קיין נאזוועי. א בורח און א שפיאן — זיינען ניט קיין גלייכע פאר, ניט אמת? דאס איז ערשטנס. צווייטנס, קען איך אייך איבערגעבן צו דער מיליטערישער אדער ציווילער מאכט. איר שפירט דעם אונטערשייד? וואס באקוקט איר עס דארמן אלץ?

— איך קען דאס דאזיקע בילד.

— איר קענט ניט קענען דאס דאזיקע בילד! — האט דער אייבערלייטענאנט אויסגעשריען, — איך בעט אייך קוקן אויף מיר, בשעת איך רייד מיט אייך.

אנדרעי האט געוואלפן אויף אים מיט די אויגן:

— איך קען דעם מאלער.

— איר קענט ניט קענען — ניט דאס דאזיקע בילד, ניט דעם מאלער! — האט דער אייבערלייטענאנט גענומען שרייען און האט א זעץ געטאן מיט דער דלאניע אין טיש. — איך זע אייך דורך-און-דורך! איר וועט זיך פון מיר ניט אהויסדרייען! אייער מאנעווער איז ניט קיין גלונגענער: בלויז איך אליין קען דעם דאזיקן מאלער! בלויז איך אליין!

— זיין נאמען איז קורט וואן, — האט אנדרעי שטיל געזאגט.

דער אייבערלייטענאנט איז אויפגעשפרונגען און האט זיך אריבערגעבויגן איבערן טיש צו אנדרעיען.

— קורט האט געארבעט אויף דעם בילד פאר דער מלחמה. איך רעכן, אז ער האט אים ניט פארענדיקט.

— איר קענט זיך מיט קורט וואנען? — האט דער אייבערלייטענאנט געפרעגט, און זיינע ליפן האבן זיך געעפנט, אזוי וויי ביי א קינד.

— איך פלעג וואכנלאנג אפליגן ביי אים אין בוידעם-שטיבל. מיר זיינען געווען פריינד.

דער אייבערלייטענאנט האט זיך אויסגעגליכט פון פאר-וואונדערונג.

— זעצט אײַך, בימע, — האָט ער געזאָגט, האָט אָנגעוויזן אויף דעם הויכן שטול און האָט זיך געזעצט אויף זיין אָרט.

— קורט האָט זיך געקליבן צוועקצושענקען דאָס דאָזיקע בילד דעם נירנבערגער מאַגיסטראַט. ווי אַזוי איז עס אַריינגעפאַלן צו אײַך?

דער אייבערלייטענאַנט האָט אַ וויילע געשוויגן און האָט געקוקט אויפן בילד.

— מאָדנע, — האָט אַנדרעי געזאָגט, — דאָס איז שוין דער צוויימער פאַל, וואָס דערמאָנט מיך אָן קורטן, נאָר דעם, ווי איך האָב וועגן אים שוין צוויי יאָר צייט גאָרנישט נישט געהערט.

— איר ווייסט, וואָס מיט אים איז געוואָרן?

— ער איז אַריינגעפאַלן אין געפאַנגענשאַפט, אין רוסלאַנד.

דער אייבערלייטענאַנט האָט זיך אויפגעשמעלט אין האָט געמאַכט צוויי בריטע מריט צום פענסטער. דערנאָך האָט ער, ניט אומקערנהיק זיך, שטיל געפרעגט:

— און איר — זייט אַ רוסישער?

— יאָ.

— איר זייט געווען פריינד, — האָט דער אייבערלייטענאַנט געזאָגט, טראַכטנדיק וועגן עפעס, — און אַייך האָט דער גורל צעמייל. דאָס איז מרויעריק. מיר אַכטן די פריינדשאַפט. אין אַייך איז דאָס דאָזיקע געפיל אַנטוויקלט. און אויך דאָס געפיל פון מרויער.

ער האָט זיך אומגעקערט, האָט אַ קוק געמאָן אויף אַנדרעיען, אויף קורטס בילד, איז צוגעגאַנגען צום טיש און האָט אומגעריכט פאַרגעלייגט מיט אַ ליבלעכן טאָן:

— איר ווילט אַ מעצל קאַווע? איך בין געווען זייער ניט ליבנסווערדיק דערמיט, וואָס איך האָב פאַרגעסן צו פרעגן אַייך, צי איר זייט זאַט. איר האָט זייער אַ מיר אויסזען. איר לויפט שוין געווים אַ צייט?

— איך בין זאַט, — האָט סמאַרצאָוו געזאָגט און האָט זיך אַראָפגעלאָזן אויפן שטול, — נאָר כ'האָב שוין לאַנג ניט געטרונ-

קען אונ קאַווע וועט מיך דערוואַרעמען. איך קען זיך ביז איצט נישט אָנווארעמען.

דער אייבעלייטענאַנט האָט אָנגענאָמען א טעצל קאַווע, צו וועלכן ער האָט זיך נאָך נישט צוגערירט, און האָט פּאַרגעלייגט:

— נעמט קען.

„ביטע, קעקס, ביטע", — האָט זיך אַנדרעי׳ דערמאָנט אָן דימיריכן, וואָס האָט זיך אָנגעבויגן אין שטענדיק געשמייכלט. ער האָט א גרויסן גיפּ געטאָן פון די קאַווע און האָט פּאַרהאַלטן דעם אָטעם, שפּירנדיק בשעת מעשה, ווי דער הייסער געטראַנק צעגיסט זיך איבערן לייב און ברענט אוים זיין וועג ביז וויטאָג.

דער אייבערלייטענאַנט האָט אַרומגעשפּאַצירט פון פענסטער צום וואַנט און האָט גערעדט:

— איך האַלט וואַנען פאַר א גרויסן מאַלענט. ער איז עקשנותדיק, אַינגעשפּאַרט און אומברחמנותדיק צו זיך. יעדעס נייע בילד זיינס — איז א טראָט פּאַראוים. כ׳האָב באַשלאָסן אויפצוזאַמלען זיי און דערנאָך מיט א מאָל באַווייזן דייטשלאַנד דעם נייעם דייטשן קינסטלער. דאָס איז אמת, אז אויף אים האָבן צופיל געווירקט די פראַנצויזן.

— א גומע ווירקונג, — האָט אַנדרעי צוגעגעבן.

— די דייטשן דעמאָראַליזירט זי, — האָט דער אייבערלייטענאַנט געזאָגט. — אונז איז איינגעשאַפֿן בלויז די טעמע. דאָס זעט מען פון אונזער לימעראַטור, און דאָס זעלבע זעט מען אויך פון אונזער אינדוסטריע. מיר באַארבעטן בלויז דעם נעראַנק. די פראַנצויזן גיבן זיך אָפּ מיט דער פּאָרם. דאָס איז די נאַטור פון די גאַלן. זיי קענען מאַנעווירן. זיי לענען אָבער נישט אָרגאַניזירן קיין אָנגריף און קענען אפֿילו נישט אָפּמערקזאַם זיינען געוואָרן קלאַסישע. אָבער וואָס איז געוואָרן פון פראַנקרייך אין רעזולטאַט פון די קלאַסישע רעוואָלוציעס? א רעכטלאָזע אָליגאַרכיע. די רעוואָלוציע פון די פראַנצויזן — איז א מאַנעווער, א מאַניער. ביי די פראַנצויזן קען זיין א מזוזה, אָבער קיינמאָל נישט — קיין בעקלין?

— בעקלין? — האָט אַנדרעי אויסגעשריען און האָט זיך געכאַפּט פאַרן קאָפּ, — בעקלין? דאָס איז דאָך עקלהאַפט!

— איך בין מסכים, אַז ער איז — אַ שלעכטער קינסטלער. איך רייד וועגן אים, ווי וועגן אַזאַ, וואָס דריקט אויס אמבעסטן די טעמע. קיינער שטעלט ניט אַוועק פאַר דעם צושויער דעם גערמאַנק, אַזוי ווי ער.

— קלינגער מאַכט עס נאָך בעסער, — האָט אַנדרעי נעזאָגט, — און דאָך שטערט דאָס אים ניט צו זיין נאָך מאַלאַנטלאָזער פאַר בעקלינגען?

— דערפאַר מאַכט די זעלבע פעוקייט פון לענבאַכן אַ זשעני, — האָט דער לייטענאַנט אויסגעשריען.

ער האָט גערעדט און האָט דערביי קורץ זשעסטיקולירט מיט איין האַנט, און האָט פונאַנדערגעשפּילעט דעם הויכן קראַגן פון דער טוזשורקע, כדי צו קענען באַקוועמער אָפּקערעווען דעם קאָפּ פון די בילדער צו אַנדרעין.

— איך בין טיף אינערצייגט אין דעם דאָזיקן גרונט־אונטער־שייד פון די נאַציאָנאַלע כאַראַקטערן. דערביי זאָג איך, אַז די פּראַנצויזן קענען שאָרן קורט וואַנען, און ניט העלפֿן אים. פאַר זיין מעמע דאַרף ער געפינען זיינע מעטאָדן, און ניט נעמען זיי ביי די פּראַנצויזן. ער האָט זיין אייגענעם וועג. אָט ג'ים אַ קוק אויף דער דאָזיקער וואַנט — דאָס איז זיין אַרבעט.

דער אייבערלייטענאַנט האָט זיך אַ וואַרף געמאַן צו די בילדער, האָט געכאַפּט דעם פֿאָלדטן טייטל, האָט, אַזוי ווי אין שולן נעמען דערקלערן קורט וואַנס מאַניער צו מאָלן און איז דערביי אריבערגענאַנגען פון איין לייוונט צום צווייטן. ער האָט געצוואונגען אַנדרעין צוצוגיין נאָענט צו די בילדער און האָט אים פאַרן אַרבל געפירט איבערן ציימער, כדי צו אילוסטרירן פאַר אים אַנשוילער, דורך אַ מוסטער־בילד, אַ וועלכן ס'איז געראַנק זיינעם.

דערנאָך איז ער נעזעסן אַ ביסל מיד און האָט פאַרטראַכט, האָט אויסגעצויגן די העזע אויפן מיש און האָט זיי באַקוקט מיט אַ לאַנגזאַמען בליק.

— קורט וואַן האָט מיך ניט פאַרשטאַנען, — האָט ער טרויעריק נעזאָגט, — אים האָט זיך נערוכט, אַז איך שטער זיין רום. ער איז נעווען זיכער, אַז זיינע בילדער וועלן אומזיכט אין אום־

גישט פאַרפאַלן אין עפעס אַ דערפל. איך האָב אים געשריבן, אַז מען מאַך דעם עולם גיט רייצן מיט דעם אָפטן באַווייזן זיך. יעדער אַרויסטריט פון אַ קינסטלער דאַרף קומען אומגעריכט. ער האָט גיט גענוג־ליבט אין מיין אָפנהאַרציקייט. דאָס איז פאַטאַל.

דער אייבערלייטענאַנט האָט זיך ווידער פאַרמאַכט.

— פאַטאַל, — האָט ער שמיליער אַרויסגערעדט, — ווייל זיין אומצופרוי צו מיר איז געווען אינסטינקטיוו. מיר האָבן פאַרשוידענע בלומן.

ער האָט אַ קוק געטאָן אויף אַנהרעיזן מיט אַ פאַרשנדיקן בליק.

— איר זייט זיינער אַ פריינד. הייסט עס, אַז איר גליבט מיר אויך גיט.

אַנדרעי האָט געוואָלט עפעס אַ מורמל מאַן, נאָר דער אייבערלייטענאַנט האָט אַ פיר געמאָן מיטן קאָפּ און האָט פאַרמאַכט די אויגן.

— מיר זיינען דאָס גיט בפוח. איך בין טיליאַל מקנא אַזעלכע מענטשן, ווי וואַן, אַדער, אפשר, ווי איר, זיי קאָנען כיינעם גיט, אויסער זייער פאָטער. זיי זיינען אינזאַמע. זיי מוזן זיין, ווייזט אוים, זייער לייכט. זיי באַשליסן שמענדיק פאַר זיך אַליין, בלויז פאַר זיך אַליין. און פאַר אַזעלכע, ווי איך, האָבן שוין לאַנג באַשלאָסן די זיידעס, די עלטער־זיידעס, די געשיכטע.

דער אייבערלייטענאַנט האָט אָפגעווישט די הענט, גלייך ער וואָלט זיי געהאַט געוואַשן.

— מען דאַרף מאַכן אַ סוף, — האָט ער אָנגעהויבן, — איך קען פאַרליכטערן אייער גורל. איר האָט גיט ביי זיך קיין דאָקומענטן?

אַנדרעי האָט אַרויסגענומען פון בוזעמקעשענע אַ גאַל פּאַפּיר, צענויפגעליגט אין פירן. דאָס איז געווען דאָס אייגצ קע פּאַפּיר, וואָס ער האָט גענומען מיט זיך. דער אייבערלייטענאַנט האָט אים אויסגעשפּרייט.

שטאַדטראַט פון בישאָפסבערג.

ציינענים.

דעם 23סטן אוגוסט 1916, דעם רוסישן בירגער, הער אנדרעי סטאַרצאָוו, געב׳ 17 – XI – 1890, איז ערלויבט צו מאַכן א שפּאַציר אויפן לאַנד.

שטאַדטראַט

פּאָליציי־פּרעזידיום.

— איר קענט זיך ניט באַקלאָגן אויף האַרצלאָזער באַצוגנ צו אַייך, — האָט דער אייבערלייטענאַנט נעזאָגט מיט א שמייכל, — פֿאַרוואָס־זשע האָט זיך אַייער שפּאַציר אזוי פֿאַרצויגן? וואו זיים איר נעווען גאַנצע דריי טעג? איר האָט נעפֿרווט אַנטלויפן?

דער אייבערלייטענאַנט האָט זיך צעלאַכט:

— אַהיים, דורך עסטרייך? כא־כא! איך וועל זיין אין רוס־לאַנד פֿריער פֿאַר אַייך: אינגיכן שיקט מען מיך אַוועק אויפן פּראָצעס.

ער איז וויידער אַנטשווינגן געוואָרן, האָט זיך א וואַרף געטאָן אויפן אָנלאָן פון שטול און האָט באַמערקט אַנדרעין.

— אויב איר ווילט, קען איך אַייך אַרויסהעלפן? — האָט ער נעאָגט און האָט פֿאַרזשמורעט די אויגן.

אַנדרעי האָט זיך פּלוצלונג דערמאָנט די לעצטע שעה מיט מאַרין אינעם צימער, וואָס האָט זיך פֿאַרבאַהאַלטן אין דער ווייכער, קלאַנגלאָזער פּינסטערניש. אויף אַזא־אָ שעה, ווען קיין זאַך אויסער באַרירונגען עקסיסטירט ניט און די גאַנצע וועלט לינט אין דער מענטשלעכער וואַרמקייט — אויף אזא שעה האָט ער נא־וואַרט דאָס גאַנצע לעבן. און איצט וויידער זיין ערגעץ נאָענט לעבן מאַרין — און ניט זען זי, ניט צורירן זיך צו איר געזיכט?

— העלפּט מיר, — האָט ער נעזאָגט מיט א ציטעריקער ייטימט, — אויב ס׳איז מעגלעך. איך שעם זיך פֿאַר דער דאָזיקער געשיכטע, וואָס איך האָב אָפּגעטאָן מעשה־ייננל.

— נו, פֿאַרוואָס, — האָט זיך דער אייבערלייטענאַנט צו־לאַכט, — אזא שוואונג איז העלדיש! ער האָט געטומען די פערד־ און האָט מיט שאַרפּע בוכשטאַבן אָנגעצייכנט אויפן פּאַפּיר א גרא־טע פון ווערטער:

איך באשטעטיק, אז דעם רוסישן אונטערטאן, הער אנדרעי סטאַרצאָוו, האָט מען געפונען אין א באַוואוסט־לאָזן צושטאַנד לעבן דעם שלאָם צוה. מילען־שענאו און מחמת זיין שוואכן געזונט, האָט ער זיך אויפגעהאַלטן בייַ מיר אין משך פון דריי טעג, און צוליב דעם האָט ער זיך ניט געמעלדעט צו דער געהעריקער מאַכט.

אייבערליטענאנט
פאן צור מילען־שענאו.

דאָס פּאַפּיר האָט ער איבערגעגעבן אנדרעיען און, בעתן געזענען זיך, האָט ער אים צוגעהאַלטן א ביסל פאר דעו האנט:

— אין עצם, איז מיין חוב באשטאנען אין איבערגעבן אייך צו דער מאכט. איך האָב אויף דעם חוב עובר געווען. איר ווייסט, וואָס דאָס הייסט, אז א דיימש דערפילט ניט דעם חוב? צום ווידערזען.

ער האָט אָנגעקלונגען און האָט געהייסן דעם דינער:

— באַגלייט דעם הער סטאַרצאָוון ביז דעם וועג, וואָס פירט צו דער סטאנציע.

* * *

אין טאָג פון זיין אָפּפאָר האָט דער אייבערליטענאנט פאר־שריבן:

נעכטן איז מאַרי אומגעריכט געקומען צו פאָרן. איך בין געווען איבערראשט פון איר לעבנסלוסטיקייט. און האָב דאָס ארויסגעזאָגט. זי האָט מיר ניט אויפגעהערט צו דאנקען פאר עפעס, אפילו נאָר דעם, ווי איך האָב איר געמאָלדן, אז איך פאָר אוועק. כ'האָב מאקע ניט פארשטאנען, וועגן וואָס דאָ האנדלט זיך. מיר האָבן געשפּאַצירט איבערן פּאַרק, און זי האָט ווידער, אזוי ווי אמאל, א סך גערעדט וועגן אונזער צוקונפט. מיר איז א שאָד געווען זי אפצוזאָגן, נאָר זי האָט זיך געאיילט און איז אוועקגעפאָרן מיטן צוג, וואָס גייט אויף צוריק. היינט האָב איך זיך געזעגנט מיט די בילדער און האָב געהאָלפן אָנטאָן אויף זיי די איבערציערס.

* * *

אָרעמער אייבערלייטענאַמ! ער האָט פאַרהאַנגען זיינע בילדער און האָט ניט געוואוסט, צי זיי וועלן לאַנג בלייבן הענגען אונטער די איבערציערס. ער האָט געקוקט אין מאַרים אויגן, וואָס האָבן זיך איבערגענאָמען מיט פרייד, און האָט ניט פאַרשטאַנען פאַדוואָס זי דאַנקט אים.

— וואָס מאַקע, וועז מען דערציילט אים, ווי מאַרי האָט זיך אָפּגערופן אויף אַנדרעס געשיכטע וועגן דעם אָפּיציר, וואָס האָט אַזוי פאַרגיכערט זייער זעונג?

— צור מילען שענאו? — האָט מאַרי איבערגעפרעגט אַנדרעיזן, — יאָ, געהערט. דאָס איז אונזער שכן. — אָבער איך בין מיט אים ניט באַקאַנט...

וואָס, אויב מען זאָל אים איבערגעבן די דאָזיקע ווערטער?

ניט שוין־זשע וואָלט אויך דעמאָלט אונזער ראָמאַן געמוזט בייקומען די אָפּגרונטיקע גריבער פון אָפּוויכוגגען און די פאַראומערטע, מדבריות־לאַנגע באַשרייבונגען מכוח דער מלחמה?

דאָס קאַפּיטל וועגן ניין הונדערט זיבעצנטן.

וועגן וועמען האָט געטראַכט געגראַל־פעלדמאַרשאַל פּאָן־הינדענבורג?

דאָס דאָזיקע הויז איז געווען גליקלעך.

עס האָט נית געקענט נית זיין גליקלעך. זייגע פענסטער האָבן געברענט אויף דער זון מית אַזאַ פּייער, גלייך אין זיי וואָלטן געווען אַריינגעשטעלט נית קיין שויבן, נאָר פּילקאַנטיקע קרישטאָלן. דאָס הויז איז געווען מעסיק גרוי, ווייל עס איז געווען אָפּגענאָסן מית צעמענט; מעסיק ראָז, ווייל צו דעם צעמענט איז געווען צוגעמישט פּאַרב־פּראָשעק; מעסיק־ווייס, ווייל די אַרויסשטאַרצן און די מאָדעלירונג פון פּאַסאַד זיינען געווען זייער ריין אָפּגעטינקעוועט.

דאָס דאָזיקע הויז מית די הונדערטער ברענדיקע אויגן, מית דער טיר, וואָס איז געווען שוואַרץ, אַזוי וויּ די טויערן פון אַ טעמפּל, דאָס דאָזיקע הויז, וואָס איז געווען באַדעקט מית אַ גלאַטער שאָלעכץ פון ציגל־רויטע דאַכלעווקעס — דאָס דאָזיקע הויז איז געווען מעסיק אָנגענעם.

יעדער מיטלמעסיק אָנגענעם הויז איז, נאַטירלעך, גליקלעך. פונקט ווי אַ מענטש, וואָס שמייסט אויף זיין אָרעם, מית אַ האַלזטוך, מית מאַנושעטן, מית אויסגעפּרעסטע הויזן, מית אין אָרדענונג געבראַכטע האָר אויפן קאָפּ, אין געזונטע שיך און מית אַ שמייכל אויפן געזיכט צו דער רעכטער צייט. אַזאַ מענטש איז אָנגענעם. אַזאַ מענטש איז גליקלעך.

אַזוי אויך דאָס דאָזיקע הויז.

געשמאַנען איז עס אויף יענעם אָרט, ווו עס האָט זיך אָנ־

געחויבן די ביסמאַרק־אַלייע. פּונקט אויף יענעם אָרט, וואו דער שמאַדראָט האָט אים אַוועקגעשטעלט און וואו דער אייניציקער יידישער ראָטמאַן אין גאַנץ דייטשלאַנד, דער הער אָטטאָ־מאַזעס מילך, האָט געווינטשט צו זען זיין פּאַסאַר, אויף יענעם אָרט, וואָס פּאַרביי אים פלעגן אַלע זונטאָג האַלב פינף אַ זייגער בייטאָג פּאַרביי־גיין די סאַמע פּאָרנעמע בישאָפסבערגער בירגער, וועו זיי פלעגן גיין אין דעם שיינעם פּאַרק פון די זיבן סאַושלקעס.

די סאַמע פּאָרנעמע בירגער פלעגן פּאַרבייגיין פּאַרביי דעם מיטלמעסיק אָנגענעמען הויז, און יעדן זונטאָג האַלב פינף בייטאָג פלעגן זי אויפהייבן די אויגן צו דער ציגל־רויטער שאָלעכץ פון די דאַכלעווקעס, פון וואָגען עם פלעגן אַרויסקוקן די מיטלמעסיק־גרויסע בוכשמאַבן:

שטאָטיקע
כירורגישע קליניק
אויפן נאָמען
פונם שטאָט־ראָטמאַן
אָטטאָ־מאַזעס מילך.

און דעמאָלט פלעגן די יוסטע בירגער, אין די וויזיט־רעק און מיט די שטייף צונויפגעלייגטע שירעמס, אין די האַרטע היט און אין די העלע וועסטן, נעמען רייזן וועגן דעם, אז פון דער וועלט־מלחמה וועט אַלעס זיגער ארויסגיין בלויז דער, וואָס וועט פּאַרמאָגן שטאַרקערע נערוון, וויי געגערן פעלדמארשאל פאָן היינרענבורג האָט ריכטיק געזאָגט.

— אָבער ערלויבט הער אסיסטענט, מיר האָבן זיך פאַר־רעדט אין מיר גייען אויף דעם וועג, וואָס ס'איז באַשטימט בלויז פאַר וועלאָסיפעדן!

— אַך, יאָ, הער הויפראַט, איר זייט פולקום נערעכט.

און זיי פלעגן זיך אומקערן צוריק און פלעגן זיך פּאַרקערע־וען אויף דעם וועג, וואָס איז באַשטימט פאַר פוסגייער. די ביכ־מאַרק־אַלייע האָט זיך געמיילט אויף דריי אָפּצוויגונגען, און אין

אָנהייב פון יעדער אָפּצווייגונג זיינען אויף פעסטע זייל־ן געהאָנגען שיל־דן:

בלויז פאר וועל־אָסיפּעדן

בלויז פאר פוסגייער

בלויז אויף צום רייטן

דאָס איז אויסגעקומען פונקט אין דעם אָנהייב אַלייע אַנט־קעגן דעם שמעגל־ע, וואָס איז געווען אויסגעל־ייגט מיט דראָבנע שטיינדעל־ער און איז געל־אָפּן, אַזוי וויַ אַ פייל, פונקט צו דעם פראָנט־אַרייננאַנג פון דער כירורגישער קל־יניק. און די געזעל־שאַפט פון די דריי פעסטע זייל־ן האָבן געטיל־ט די ניט וויניקער פעסטע אייזערנע שטאַנגען מיט די דיטל־ער אָנגעצייכנטע שיל־דל־ער:

ס׳איז פאַרבאָטן אָנצושמוצן מיט פּאַפּיר און מיט שאל־עכץ פון פרוכט

הינט מעג מען פירן נאָר אויף א קייט

ס׳איז פאַרווערט די ניאַנקעס מיט די קינדער צו זיצן אויף די בענק

מ׳טאָר ניט ברעכן קיין צווייגן, מ׳טאָר ניט ארונטערשל־אָגן קיין בל־עטער

מ׳טאָר ניט צעגראָבן די שטעגעלעך
מיט שירעמס און מיט שטעקנס!

וועלאָכיפּעדיסטן! כיט א גיכקייט
ניט מער פון 12 קילאָמעטער.

רייטער! פּאָרן בלויז טריטווייז און
מיט א פּאָמעלעכן לויף.

און דער־אָך—נאָך עטלעכע דראָבנע געשריפענע מעלדונגען: מיט פּאַראַגראָפן, מיט פונקטן, מיט פעטן שריפט און מיט קורסיוו. אונטער זיי — די אונטערשריפטן פון די שטאַדטראַטן, פון דעם פּאָליציי־פּרעזידיום און פון דעם פּאַראיין צו באַשיצן געווינסטן.

די יוסטע בירגער אין די וויזיט־רעק מיט די שטייף צונויפ־געלייגטע שירעמס זיינען געגאַנגען איבער דער ליניע פון דער עלייע, וואָס איז געווען באַשטימט פאַר פוסגייער, און האָבן גערעדט וועגן דעם, אַז פון דער וועלט־מלחמה וועט בלויז אַלץ זיגער אַרויס דער, ווער עס וועט פאַרמאָגן שטאַרקערע נערוון.

פיר רייען לינדנבוימער, גלייכע און כיילעכדיקע, אַזוי וי איבערגעקערטע קאַווע־טעצעלעך, האָבן זיך אַריינגעשמאָכן אין דעם בלויעכן פּאַרק פון די זיבן סאַזשלקעס. ביז די זייטן פון דער עלייע האָבן זיך אויף א היפּשן מרחק אַיינגעגראָבן אין דער ערד די קובן פון די שמיינערנע באַוואויגמע בנינים. דאָס הויז, באַגאָסן מיט צעמענט, האָט מעס־ק־אָנגענעם געשיינט מיט דעם פילקאַנטיקן קרישטאָל פון זיינע פענסטער. די יוסטע בירגער זיינען געגאַנגען איבערן פוסגייער־וועג, דער פּאָליק־אַריוטאַנט האָט דורכגעפלאַטערט אין גאַלאָפּ איבער דעם וויכן שטעגעלע, וואָס איז געווען באַשטימט פאַר רייטער; איבער דעם ברוקירטן וועג, וואָס איז געווען באַ־שטימט פאַר וועלאָסיפּעדיסטן, איז מיט א שנעלקייט פון 12 קילאָ־

מעמער אַ שעה דורכגעפֿאָרן דער עלטסטער אָרדינַאַטאָר פון דער שטאָמישער כירורגישער הויל־אַנשטאַלט אויפֿן נאָמען פון אָטטאָ־מאָזעס מילר.

פֿאָראוים פֿאַר די בירגער, וואָס גייען הערן דעם אָוונט־קאָנ־צערט פון דער מיליטערישער קאַפּעלייע, שפּרייזן זייערע וויבער מיט פּעקעלעך און מיט טאָרבעלעך אין די הענט. אין די פּעקעלעך און די טאָרבעלעך — לינגן קוכנס און ביסקווים, וואָס מען וועט עסן בעת דעם קאָוואַ־כּריגקען, בּיי דער באַגלייטונג פון שומאַנס און מאָצאַרטס מוזיק.

אַזוי איז געווען מיט אַ יאָר צוריק, אַזוי איז געווען מיט דריי יאָר צוריק, אַזוי איז געווען מיט צען יאָר צוריק, און, זיכער, אַזוי וועט עס זיין — מיט פערציק יאָר צוריק, ווען מען האָט לכּבוד דעם פּירש־ביסמאַרק פֿאַרפֿלאַנצט די פּיר דייען לינדנבוימער.

די וועלט איז פעסט, די וועלט איז שטאַרק, און דער אַלטער אַרכימערעם מיט זיין הייב־שטאַנג, מיט וועלכן מען קען איבערקערן די גאַנצע ערד, איז געווען אַ גרויסער לית.

וועגן וועמען האָט געטראַכט דער גענעראַל־פעלדמאַרשאַל פֿאָן הינדענבורג, וועז ער האָט געזאָגט וועגן די נערוון?

די יוסטע בירגער אין די וויזים־רעק מיט די שטייף צונוים־געדרייטע שירעמס דערמאָנען זיך תּיכף, ווי זיי גייען אַרויף אויף דער ביסמאַרק־אַלייע, די צעז בלעטער, אָן וועלכע זיי האָבן פרייוווי־ליק און באַוואוסטזיניק געמאַכט אָפּהענגיק זייער זיין אויף דער דאָזיקער אַלייע. און אויב עמעצער פֿאַרגעסט אַ וועלכן־ס'איז בלעט,— דערמאָנט אים וועגן דעם אַ צווייטער.

> ניט צענראָבן די שטענגלעך מיט
> שירעמס און מיט שטעקנס!

— איך פֿאַרשטיי, הער פּאָסט־סעקרעטאַר, אַז אין רוסלאַנד— איז אַ רעוואָלוציע, אָבער ווי קען מען עס דערלאָזן, אַז מען זאָל מי־גיסמאַרן אַריינזעצן אין טורמע?

וועגן וועמען האָט געמראַכט דער גענעראַל־פעלדמאַרשאַל פֿאָן הינדענבורג?

די וועלט איז פעסט, די וועלט איז שטאַרק, די וועלט איז אין דער בעסטער אָרדענונג.

אָבער פֿאַראויס פֿאַר די בירגער שפֿרייזן זייערע וויבער. אין די פּעקעלעך און אין די טאָבעלעך האָבן זיי מיט פיר יאָר צורים גאָר געמראָגן פּוטער־ברויטן מיט וועסטפאַלער וואורשט, מאַגדעלשאַסטעס מיט קרעם און מיט זייער דינע סאַלאַמי, וואָס איינער אַן אימאַליענישער אָריגינאַל האָט אָנגערופן אימאַליענישע. יאָ מיט צוויי יאָר צוריק האָט מען געקענט הערן מאָצאַרטן, פֿאַרמירנקען דערבייַ מיט זיסע קאַוווע און פֿאַרבייסן מיט קרוכלען שטרייזלקוכן. אין סך־הכל מיט איין יאָר, מיט איין יאָר צוריק האָט מען די גומע פּאָרציע ברויט געקענט פיין באַשמירן מיט אמתן פרוכטמאַרמעלאַד!

נאָר וועגן דעם קען מען בלויז רעדן מיט אַלמע פרייַנד. און רעדן שטיל, זייער שטיל, אַז אַפילו די מאַגען זאָלן ניט הערן, קיינער זאָל ניט הערן, קיינער ניט! אָט אַזוי, שעפּטשענדיק:

— פרוי אייזענפאָק, איר האָט געהערט?

— וואָס, פרוי בוש?

— ער האָט זיך צעבלויט...

— געגומען בליען?

— יאָ.

— ווען?

— כ'האָב זיך נעכטן דערוואוסט.

— דאָס איז — זיכער?

— יאָ, פרוי בוש.

— מען זאָגט, אַז ער האָט פינף און פערציק יאָר ניט געבלויט.

וועגן דעם דערט די גאַנצע שטאָט. איר וייסט זיין געשיכטע? ער איז אַלט איבער פיר הונדערט יאָר. דעמאָלט האָט געלעבט אין אַנאַבערג אַן אַלטער מאַן מיט אַ זון. דער זון איז געווען אַן אויסגעלאַסענער. עס איז דערגאַנגען דערצו, אַז ער האָט געזאָגט, אַז ס'איז

ניטאָ קיין גאָט. האָט דער פאָטער באַשלאָסן צו דערווייזן אים, אַז ס'איז יאָ דאָ אַ גאָט. האָבן זיי זיך געמפערט גאַנצע צוויי יאָר. ענדלעך, האָט דער פאָטער געזאָגט: אָט וועל איך נעמען אַ יונג לינדנבוים און וועל אים פאַרפלאַנצן מיט די ווארצלען אין דער הייך; אויב ער וועט זיך צונעמען — איז אַ סימן, אַז ס'איז דאָ אַ גאָט. ער האָט אַזוי געמאָן און דער לינדנבוים האָט זיך צוגענומען און איז געוואַקסן מיט די ווארצלען אין דער הייך אלץ העכער און העכער און איז געוואָרן אַזוי הייך, אַז ער האָט פאַרדעקט דעם גאַנצן אַנאַרגער אלטן בית־עלמין. דאָס לעצטע מאָל האָט ער געבליט אין 71סטן יאָר.

— ש־ש־ש...

— הייסט עס, גיד?

— פרוי אייזענבאָק, וואָס פאַר אַ פריזור טראָגט איר?

— נאַטירלעך, גאָר אַ גלאַמע.

— הייסט עס — ס'איז מאַקע ריכטיק?

— ט־ש־ש... גיט לאַנג בין איך געווען אין מעאַטער און האָב אַראָפגעקוקט אונטן: כמעט אלע פרויען זיינען געווען אַזוי פריזירט.

— כ'האָב אויך געזען אין קלויסטער.

— אָבער אַז אלע, אַז אלע ביז איינע, אין גאַנץ דייטשלאַנד!

— ערשט דעמאָלט, פרוי אייזענבאָק?

— ערשט דעמאָלט, פרוי בוש און — פאַרגעסט גיט — גאָר גלאַט און אינמיטן אַ שרינק.

אַזוי גייען אלע זונטאָג, האַלב פינף נאָך מיטאָג, די ווייבער פון די יוסטע בירגער, פּאָראוים פאַר זייערע מאַנען, צו דעם פּאַרק פון די זיבן סאַושלקעס.

אכשר ווייסן גיט די בירגער אלץ, וואָס עס ווייסן זייערע ווייבער?

אָבער נייַן, די וועלט איז שטאַרק, די וועלט איז פעסט, און דער אלטער ארכימעדעס — איז געווען אַ לץ.

גיט נאָר אַ קוק, גיט נאָר אַ קוק, בירגער, וו' מעסיק־אָנגעגעס עס שמייס דאָס מיט צעמענט באַגאָסענע הויז!

דאָס דאָזיקע הויז איז גליקלעך, עס קען ניט זיין — ניט גליקלעך, עס קען ניט, עס האָט קיין רעכט ניט, עס׳ וואָגט ניט צו צעשמעטערן די פּלענער, וואָס זיינען אויך מאָל פּאַר אַלע מאָל אַיינגע־שטעלט געווארן פּאַר אים דורך דעם מיניסטער פון פּאָלקס־געזונט, דורך דעם שטאַדראַט, דורך דעם עלטסטן דאָקטאָר און דורך די אַנדערע געזעצלעכע געהעריקע מאַכטן.

עס וואָגט ניט.

עס וואָגט ניט.

איבריגנס, רוּיק. וועגן וועמען האָט נעגערלע־פעלדמאַרשאַל געטראַכט, ווען ער האָט געזאָגט, אז אלם זיגער פון דער וועלט־טלחמה וועט אַרויס דער, וואָס וועט פאַרמאָגן שמאַרקע נערוון?

פאָראויס פאַר די בירגער שפּרייזן זייערע וויבער. וועגן וואָס ריידן זיי?

— מ־ש־ש!

* * *

א יונגע קראַנקענוועכטערין האָט געשריבן א בריוו. אירע הענט האָבן געציטערט, זי האָט זיך ניט אָפּגעגעבן קיין רעכענונג פון דעם, וואָס זי טוט, זי האָט ניט געזען, וואָס זי שרייבט, זי האָט זיך אויפגעקאָרטשעט פון דעם געשריי, וואָס איז געהאַנגען אין דער פאַלאַטע, און מיט דער לינקער האַנט האָט זי נאָכאַנאַנד, אָפּגע־האַקט און מיט שרעק, לייכט געפאַטשט איבער דער צעגליטער בּאַק פון דעם פאַרוואונדעטן, און האָט בשעת מעשה מירא געהאַט אויפ־הייבן אויף אים די אויגן.

און אַנגעשריבן האָט זי, אז דעם פאַרוואונדעטנס פרוי זאָל קומען זיך זען מיט אים, און חוץ דעם — אויך די שטאָט, אין וועל־כער דער פאַרוואונדעטער איז געלעגן, און דעם נאָמען פון קלויק, און דעם נומער פון דער אָפּטייל־ונג. דאָס אלץ האָט די קראַנקענוועכ־טערין געמאַכן, כדי ניט צו הערן דעם געשריי, דען זי פלעגט משוגע ווערן פון דעם געשריי, פלעגט פאַרגעסן די פאַראַגראַפן, די פונקטן, דעם פעטן שריפט און דעם קורס־ווי פון די אינסטרוקציעס, פון די תקנות, פון די דערקלערונגען און באַפעלן.

און דאָס ווייב איז נעקומען.

איז געקומען אין אָונט און איז דורכגענאַנגען דורך דער מיר, וואו ס'איז נעווען אָנגעשלאָגן אַ דייטלעך אָנגעשריבן בריעמעלע —

פאר זייטיקע איז דער אריינגאַנג
פארבאָטן

איז דורכגענאַנגען עפעס טרעפּ אַזעלכע — פינסטערע, לויכטיקע און האַלבמונקעלע — און האָט זיך געפונען אין דעם צימער פון דער דיזשור־שוועסטער. און אַזוי ווי די שוועסטער האָט אויסגעפירט דעם פּאַראַגראַף, וועלכער האָט געפאָדערט די אָפּוועזנהייט פון דער פרוי אין דעם דיזשור־צימער, איז די פרוי אַרויסגענאַנגען אין קאָרידאָר.

דאָ האָט איר אַ בלענד געמאַן די שיין פון די אויסגעשייערטע בעמאָנעס דילן, די אויסגעווייסטע וועגס און די אָן אַ שיעור שויבן, וואָס האָבן געברענט אַזוי ווי אַ פילקאַנמיק געשלעפענער קרישטאָל. איר איז געווען לייכטער צו קוקן איבערן גאַנצן קאָרידאָר, דורכן פענסטער, וואָס האָט אַנטפלעקט דעם הימל און די שפּיצן פון די לינדנבוימער. און זי האָט געקוקט אַהין און האָט ניט געזען, ווער ס'האָט איר געווינען דעם וועג אין דער אָפּטיילונג, וואו איר מאָן איז געלעגן. איר האָט זיך בלויז געדוכט, אַז אַ מענטשלעכע האַנט האָט זיך אויפגעהויבן צו באַווייזן איר דעם וועג און געגעבן אַ קלונג אויף אַ קלאַפּ, אַזוי ווי אַן אַוטאָמאַט, אין וועלכן מען האָט אַראָפּגעלאָזט אַ קלייגע מטבע. און זי האָט זיך אַ וואַרף געמאַן איבערן קאָרידאָר אין יענער זייט, וואו די האַנמי האָט איר געווינן.

זי האָט באַגעגנט סאַניטאַרן מיט מראָנבעלעך. הינטער זיי זייגען שנעל געגאַנגען מענטשן, אַלע אין ווייסן, וואָס זיינען צעשמאָלצן געווארן אין דער שיין פון דעם בעמאָן, פון די וועגס אין פון סופיט.

דער פרוי האָט זיך געדוכט, אַז תחילת האָט מען הויך אַרויסגערעדט, און דערנאָך האָט מען אויסגעשריען:

— וואוהין?

— וואוהין?

און דערנאָך, דוכט זיך, אויך:

— העי, צוריק!

נאָר זי איז שוין געווען פֿאַרשוואונדן הינטער דער טיר, וואָס זי האָט געזוכט, און די מענטשן אין וויסן, צענאַנגענע אין דער שיין פון בעטאָן, פון די וועגט און פון כופּים, זיינען געלאָפֿן וויי־טער, נאָר די טראָגבעטלער.

דאָס איז געווען די ערשטע פרוי, וואָס האָט פאַר דער צייט פון דער מלחמה באַקומען אַ זוגנג מיט איר מאַן אין דעם מיטל־טעסיק־אַנגענעמען הויז, וואָס האָט ניט געקענט ניט זיין גליקלעך.

זי האָט זיך אָפּגעשמעלט לעבן אַרייגנאַנג.

די פּאַלאַטע איז געווען ניט קיין גרויסע. צווי בעטן זיינען געשטאַנען ביי די וועגט, רעכטס און לינקס. דער פענסטער צווישן זיי האָט געשיינט האָפּערדיק און ניי, און הינטער אים, וויט פּאָר־אויס, האָט זיך געקאָלערט דער הימל — וואָס איז געווען טריבער און אומעטיקער פון דעם פענסטער, איז געווען באַצויגן מיט וואָלקנס, וואָס זיינען געווען מונקעלער פאַר די אויסגעוויסטע וועגט.

פון אונטער דער קאָלדרע פון דער לינקער בעט האָט אַרוים־געקוקט אַ געשפּרענקלט, גרין־געל געזיכט אָן אַ באָרד, ענלעך צו אַ מעלאָנע. די אויגן זיינען ביי אים געווען פֿאַרמאַכט. און דאָס דינע פּאַרבלאָזע וויינקעלע פון ברעם האָט אַרומגעמאַנצט אַרויף און אַראָפּ איבערן שנעריז.

אויפן קישן פון דער רעכטער בעט האָט זיך געשווארצט דער קייַלעכדיקער קאַרק. ער איז געווען אומבאַוועגלעך.

די פרוי האָט אויסגעשריען:

— אַלבערט!

דעמאָלט האָט דאָס געזיכט, וואָס איז געווען ענלעך צו אַ מע־לאָנע, נעגעבן אַ צוק, האָט געעפנט די אויגן, האָט גענומען שנעל און אָנגעשמרענגט באַוועגן מיט די בּרעמען, גלייך עם וואָלט אָפּג׳־

טרייסלט פון זיך א זלידנע פלוג. דערנאך האט עס א שאקל געטאן מיט די ליפן, וואס זיינען געווען שערסטקע, ווי א רויפע:

— ער הערט ניט, ער איז טויב. און אפוואר־טרעפליך, האט עס מיט א זיפץ, פול מיט ענמת־נפש, ארויסגערעדט:

— ווי איז לויט אייער מיינונג?... אין מויל דיר...

נאר די פרוי האט ניט ארויסגענומען די אויגן פון דעם קייל־כיקן קארק און האט ווידער אויסגעשריען:

— אלבערט!

איר קערפער האט זיך א וויג געטאן פארויס, און די פים זיינען, ווי צוגעשרויפעט צום בעמאן, געבליבן אויף אן ארט, און א רגע האט זי זיך אזוי געהאלטן אן אנגעבויגענע, אזוי ווי א שטייף פארבונדענער מענטש, וועלכן מען האט א שטוים געמאן. נאר תיפף האבן זיך אפגעריסן די פים און זיך צוועקגעלויטשט איבערן בעמאן, פארויס, נאך דעם קערפער, וואס האט זיך א רים געמאן צום בעמל.

— אלבערט!

דער קייליעקער, שווארצער קארק איז לאנגזאם פארבא־האלטן געווארן אין קישן, און אויף זיין ארט איז, אזוי ווי אין א פאנארמע, ערשינען א געזיכט.

— אלבערט, אלבערט, אלבערט! אל־בע־ע־ערט!

פאר דער פרוי האבן ארומגעהאנקעט אויגן, אן שווארצ־אפלען, שווארץ־בלויע אויגן, מיט דינע בלוט־רויטע אדערלעך, אזוי ווי עמאלירטע מעצעלעך, וואס האבן פאר דער צייט באקומען שפאלטן. צעפראלטע, קייליעקיע, האבן זיי זיך געדרייט, אזוי ווי ביי א קינד, וואס האט זיך נאך ניט אויסגעלערנט קוקן, און זיינען געווען נרייט פאקן אט־באלד דעם נייטיקן פונקט און אפשטעלן זיך, און זען.

די פרוי האט ארומגעכאפט מיט די הענט דעם מאנס קאפ און האט ארויסגעלאזן א קוויטש:

— אל־בע־ערט! דו זעסט מיך, דו זעסט מיך?

דעמאלט האט דער פארוואונדעטער אויפגעעפנט דאס מויל, האט א זעץ געמאן מיט די ציינער, גלייך ער וואלט אפגעבים

לופט, און, אַ צעפּלאַמטער, מיט אַ הייזעריקן קול, האָט ער אַרויס־געאָמערט:

— שרייבט אָן דער פרוי, שרייבט אָן דער פרוי־וי, מאַרמאַ בירמאַן, אין טייפּלסמיל, אין לאָוויץ! אַז זי זאָל קומען צו פאָרן, מאַרמאַ, מאַרמאַ!

— אַלבערט, אַלבערט! כ'בין דאָך דאָ, כ'בין דאָך דאָ, אַל־בע־ע־ערט!

— דער פרוי, מאַרמאַ בירמאַן, אין מייפּלסמיל, אין לאָוויץ!

— אַלבע־ע־ערט! דו הערסט מיך, דו זעסט מיך? אַלבע־ע־ערט!

— שרייבט אָן דער פרוי, איר הערט? מאַרמאַ בירמאַן, אין טייפּלסמיל...

זי האָט זיך אַ וואַרף געמאַן פאַר אים אויף די קני; צופּנדריק אים פאַרן קאָפּ און שלינגענדיק די מרערן, וואָס האָבן זיך איר גע־גאָסן אין מויל אַריין, פאַרכלינעדיק זיך, הוסטנדיק און שלו־קערצנדיק, האָט זי געקוויטשעט:

— אַלבערט! איך בין דאָ, איך בין דאָ, איך בין דיין מאַרמע, מערכען, דיינע, דיינע, בין דאָ, דאָ!..

ער האָט געיאָמערט מיט אַ קול, וואָס איז געווען צעריסן פון שרייען, און האָט געדרייט מיט די פונאַנדערגעפראַלטע שוואַרצ־בלויע אויגן אָן שוואַרצאַפּלען, וואָס האָבן אויסגעזען, וי אַלטע עמאַלי:

— דער פרוי, שרייבט אָן דער פרוי!

דעמאָלט איז זי צוגעפאַלן צו זיין געזיכט מיט פייכטע ליפן און איז אַנטשוויגן געוואָרן.

אין אַ פאַרשלאָפּמער, האָט ער איר געשעפּטשעט:

— ס'איז מונקל, אינגאַנצן מונקל. איך זע גיט. שרייבט אָן דער פרוי, איך בעט אַייך, דער פרוי מאַרטאַ בירמאַן, כ'וועל אַייך זאָגן דעם אַדרעס. שרייבט אָן, זי זאָל קומען צו פאָרן. פאַרן טויט. אויב איר זייט מספּים, גיט מיר צווויי מאָל אַ קנופּ, כדי איך זאָל וויסן, צווויי מאָל. כ'האָב גיט — גיט קיין פּים, גיט קיין הענט. פאַרן טויט בעט איך אַייך, דער פרוי... גיט צווויי מאָל אַ קנופּ...

די פרוי האָט זיך אויפגעהויבן, האָט שנעל אַראָפגעצויגן די קאָלדרע פון דעם מאַן. ער איז געלעגן פעסט אַרומגעוויקלט מיט בינטן, אַ קורצער, אַ קייַלעכיקער, אַזוי וויַ אַ פעסעלע.

זי האָט זיך אַ וואַרף געמאַן אין אַ זייט, צו דעם צוויַטן געלעגער אין האָט פאַרשטעלט איר פּנים מיט די שמייפע פויסטן.

דער גרינלעך-געלער מענטש, מיט דעם געזיכט, וואָס איז געווען ענלעך צו אַ מעלאָנע, האָט נעזאָגט:

—אַ רחמנות, אַ?.. וויַ איז עס לויט אייער מינונג...

און שוין זיינען געשווינדט איינע נאָך די אַנדערע אַריינגעפלויגן אין דער פּאַלאַטע אַריין די פּיגורן, וואָס זיינען געווען וויַס אַזוי וויַ די סופימן.

— דאָ!

און אַז זיי האָבן געגומען די פרוי אונטערן אָרעם, האָט זי מיט אַ האַרצרייסנדיקן קול אַרויסגעשריען עפּעס אַ וואָרט.

און האָט שוין ניט געהערט דעם געאָמער:

— דער פרוי, מאַרטאַ בירמאַן, אין מייפלסמיל, איז לאַוויץ...

און קיינער האָט ניט געהערט, ווי דער מענטש, מיטן מעלאָנע-ענלעכן געזיכט, האָט געשעפּטשעט מיט די ליפּן, וואָס זיינען געווען צערעפּעט, אַזוי וויַ רויפּעס:

— דאָס איז ריכטיק!..

* * *

אין דעם דאָזיקן אָונט איז דער שוף-דאָקטאָר פון דער שטאָט-שישער כירורג-שער קליניק אויפן נאָמען פון דעם ראַטמאַן אַטמאָמאָזעס מילד, אַריינגעגאַנגען, אַזוי וויַ שטענדיק, אין דעם טאַבאַק-געשעפט און האָט געקויפט צוויי ציגאַרן. דערנאָך איז ער געזעסן אַ ביסל, אַזוי וויַ שטענדיק, אין דער ביסמאַרק-אַלייע און האָט אַראָפּגענומען, אַזוי וויַ שטענדיק, דעם רעקל, דעם קראַגעלע, האָט אָנגעטאָן אַ ראָזן שלאָפראָק, האָט אָנגעשטאָפּט די פּאַרצעלייעמע לולקע, אַוועקגעזעצט זיך בייַם טיש, אויפגעעפנט אַ דיק אַיינגעבונדן בוך און אויפגעשריבן מיט קלייַנע אותיות:

א פרוון אויסצוגעפינען אזא מין סיסטעם, ווי אזוי אויפצומאכן זיך מיט די מלחמה־אינוואלידן, וואס האבי לגמרי פארלאָרן:

1) אלע ענדגילדער,
2) די ראיה,
3) דאס געהער.

ער האט זיך אנגעשפארט אויפן קישעלע, וואס איז געווען אנגעהאנגען אויף דעם אנלען פון פאמעלע, האט א משמאקע געמאכ די לופקע און האט פארמאכט די אויגן.

סוף פון ערשטן טייל

אינהאלט

דאָס קאַפּיטל וועגן דעם יאָר, וואָס האָט פּאַרענדיקט דעם ראָמאַן.

דיי רעדע 5
דער בריוו 8
דיי איבערנאַנגס-פּאָרטל 12

דאָס ערשטע קאַפּיטל וועגן נייַן הונדערט נייַנצענטן.

פּעטערבורג 16
דער טראַנשייען-פּראָספּעקט 27
קאַנראַד שמיין 42
דער שונא ביי דיי טויערן 46
דער קנויל 71

דאָס קאַפּיטל וועגן נייַנהונדערט פערצנטן.

אַמורס צענטריפוגע 95
הען האָס זיך אייַנגעלעך אַנגעהויבן דיי וועלט-מלחמה . . . 105
Dichtug und Wahrheit 118
בלומען 140

דאָס קאַפּיטל וועגן אַפּווייכונגען.

לענעדעס — רכילות — מעשיות 154
דיי שטיינערנע מאַרקגרעפין 162
דיי מרים הערן האַרטער 179
מיס ראַניס פּאַנסיאָן 188

דאָס קאַפּיטל וועגן נייַנהונדערט זעכצנטן.

דער לאַנדשטורם 198
דער פּאַרק פון דיי זיבן סאַושלקעס 214

נאָך אַלץ בלומען 233
דאָס אַנטלויפן 263

דאָס קאפיטל וועגן ניינהונדערט זיבענצטן.

וועגן וועטען חאָט געפראָכט דער גענעראַל-פעלדמאַרשאַל
פאָן-הינדענבורג ? 294

פאַרלאַג „טאָמאָר"
פון יוסף קאַמערמאַכער

די געשיכטע פון דער פאַריזער קאָמונע.

פון ע. ליסאַגאַרע.

אין צוויי טיילן

יידיש י. שפּיר.

נאָך איצט קענען מיר זיך נים אָפּהידושן פון דעם הערָאישן קאַכף, וואָס אַ הייבל דרייסטע רעוואָלוציאָנערן, באַזעלט מיט די שענסטע אידעען, האָבן אונטערגענומען אין 1871, בדי איינצושטעלן אַ נייע אַרדענונג פון פריהיים, גלייכהייט און ברידערלעכקיים. נאָך ביז היינטיקן טאָג קלינגט עס אונז, ווי אַן אומגלויבלעכען ציבער-טעשהלע. די דאָזיקע וואונדערלעכע פאַסירונג, וואָס איז נאָך פאַר פיל יידישע לעזער פמעס ווי אומבאַקאַנט, גייט דורך אין דעם דאָזיקן בוך מיט אַלע אירע איינצלהיטן. דאָ זעען מיר די אַנטשטיוונג פון דער קאָמונע, מיר זעען די העלדישע שלאַכטן פון די קאָמונאַרן, וואָס האָבן זיך געענדיקט אַזוי טראַגיש, די גרויסע גאַלעריי פון פירער און טוער פון דער קאָמונע, וואָס זיינען מים הייליקן גלויבן געגאַנגען אויפן טויט, די מאַסן-דערשיסונגען פון אַלטע לייט, פרויען און קינדער, דעם פאַרראַט פון די רעפובליקאַנער — מיט איין וואָרט: די גרויסע דראַמע, וואָס האָט נים צו זיך קיין גלייכן אין דער וועלט-געשיכטע און וועלכע דינט אונז אַלס ביישפיל און האַלט אונז געשפּאַנט ביז היינטיקער צייט. נעשריבן איז דאָס דאָזיקע ווערק פון אַ צושויער, וואָס האָט אַליין דורכגעמאַכט די נאַצע געשיכטע — און מאַכט עס דעריבער נאָך אינטערעסאַנטער.

פרייז פון יעדן טייל 9,50 נ. אין פראַכט-באַנד צו 11,50 נ.

#6511

פֿאַרלאַג „טאָמאָר"
פֿון יוסף קאַמערמאַכער

די געשיכטע פון דער גרויסער פּראַנצויזישער רעוואָלוציע.

פֿון פּ. קראָפּאָטקין.

אין צוויי טיילן

יידיש י. שפּיר.

די פּראַנצויזישע רעוואָלוציע — דאָס איז די נייע דאַטע אין דער נעשיכטע פון די אונטערדריקטע פֿעלקס-שיכטן, וואָס האָבן צעשטערט די אלטע פּעאָדאַליסטישע פֿארמען און האָבן דערוואַכט צו א ניי לעבן; דאָס איז די געשיכטע פון די ניי-אויפֿגעקומענע עקאָנאָמישע פֿאַקטאָרן, פון נייע סאָציאַלע און פּאָליטישע אידעען, וואָס האָבן אויפֿגערודערט גאַנץ אייראָפּע, ארויסרופֿנדיק צום לעבן נייע פֿוחות און נייע קלאַסן. און האָט נעגעבן דער וועלט א נייעם פּנים און א נייעם אינהאַלט, און האָט אויך צוגעגרייט דעם באָדן פֿאר די מעכטיקע באַפֿרייונגס-באַוועגונגען אין רוסלאַנד און אַנדערע לענדער. די גרויסע פּראַנצויזישע רעוואָלוציע, וואָס האָט אין א משך פון עטלעכע יאָר אַלץ צעבראָכן און האָט אַלץ פונדאָסנייי נעמומען בויען, האָט נעהאָט און האָט נאָך איצט אויך א קאָלאָסאַלע השפּעה אויף די מאַסן פון די פֿארשיידענע לענדער און פֿעלקער און אירע סיבות און אירע אויספירן וועלן נאָך לאַנגע יאָרצענדליקער ציען אונזער אויפֿמערקזאַמקייט.

פֿרייז פון יעדן טייל 9,50 גילדן. אין פּראַכט-באַנד צו 11,50 גולדן.

מיט באַשטעלונגען זיך ווענדן:
WYDAWNICTWO „TOMOR"
J. KAMERMACHERA.
Wilno, ul. Szopena 1, m. 30.

Toronto Jewish Public Library

THIS BOOK MAY BE KEPT

21 DAYS

and may be renewed once, if no application has been registered for it. A fine of 5 cents a day is charged, if the book is kept after the last date stamped below. No book will be issued while a fine remains unpaid.

PLEASE ADVISE CHANGE OF ADDRESS

DATE DUE

JUN 05 1986			
APR 24 1989			
JUN 18 1989			

#651